ЗМІСТ.

НАШ АЛЬБОМ: (Поезії І. Радецького, Козачки, Уляни Кравченко, Х. Алчевської) 445, 455, 473, 563
З ЧУЖИХ ПОЕТІВ: (Поезії І. Ібзена, Й. В. Гете, Ф. Прешерна) 538, 545, 569
П. КАРМАНСЬКИЙ: Під дубом Т. Тасса 413
НАДІЯ КИБАЛЬЧИЧ: На хуторі 419
МИКОЛА САДОВСЬКИЙ: Спомини з російсько-турецької війни 1877—1878 року (далї буде) 428
ОЛЕКСА ІВАНЧУК: З дороги житя 446
ІВАН ФРАНКО: Стара Русь (далї буде) 456
ЛЕВ ТОЛСТОЙ: По що? 474
М. ЛОЗИНСЬКИЙ: Становище польських і великоруських соціялїстичних партій до українського питаня (д. буде) 495
ҐУСТАВ ҐАЄРШТАМ: Мрії Каріни Брандт (далї буде) 515
МИХ. ГРУШЕВСЬКИЙ: У українських послів російської Думи 540
ВОЛОДИМИР ГНАТЮК: Львівський „Народный Домъ“ 546
НАУКОВІ ЛИСТКИ: VI. Обовязки виборця, М. Гаусгофера (докінчене) 564
МИХ. ГРУШЕВСЬКИЙ: Ганебній памяти!... ... 570
З ЛІТЕРАТУРИ Й ЖИТЯ, V. Над могилою Генрика Ібзена, М. Мочульського 572
МИХ. ЛОЗИНСЬКИЙ: З австрійської України 576
МИХ. ГРУШЕВСЬКИЙ: З біжучої хвилї 588
Бібліоґрафія 594
Книжки надіслані до редакції 604
Оголошення 607

Редакційний комітет:
ВОЛОДИМИР ГНАТЮК
МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ
ДР. ІВАН ФРАНКО

1906.

РІЧНИК IX. ТОМ XXXIV.
КНИЖКА VI. ЗА ЧЕРВЕНЬ.

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСТНИК

ЛЬВІВ.
З друкарнї Наукового Тов. ім. Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Оповістка.

„Українсько-руська Видавнича Спілка“ видала доси отсї книжки:

У другій серії вийшли:

		Ціна в короновій вал.
1.	**М. Грушевський.** Б. Хмельницький	0.20 К.
2.	**Курцій Руф.** Фільотас	0·20 „
3.	**В. Наумович.** Величина звіздного сьвіта	0·15 „
4.	**Панас Мирний.** Лови	0·06 „
5.	**І. Пулюй.** Непропаща сила	0·20 „
6.	**М. Грушевський.** Бех-Аль-Джуґур	0·10 „
7.	**І. Раковський.** Вік нашої землї	0·10 „
8.	**А. Чехов.** Каштанка	0·15 „
9.	**М. Драгоманів.** Мик. Ів. Костомарів	0·15 „
10.	**Е. Золя.** Напад на млин	0·20 „
11.	**І. Пулюй.** Нові і перемінні звізди	0·15 „
12.	**Г. Квітка.** Маруся	0·50 „
13.	**М. Левицький.** Умова для селян. спілок	0·20 „
14.	**П. Куліш.** Ориси	0·06 „
15.	**М. Кистяковська.** Іван Гус	0·20 „
16.	**О. Стороженко.** Оповіданя. І.	0·20 „
17.	**В. Барвінський.** Досліди з поля статистики	0·20 „
18.	**В. Короленко.** Ліс шумить	0·20 „
19.	**І. Франко.** Шевченко в польській рев. лєґендї	0·40 „
20.	**В. Гіґо.** Кльод Іє	0·25 „
21.	**Е. Еґан.** Руські селяни на Угорщинї	0·25 „
22.	**П. Мирний.** Лихий попутав	0·40 „
23.	**А. Д. Уайт.** Розвій географічних поглядів	0·30 „
24.	**Ів. Франко.** Украдене щастя	0·50 „
25.	**С. Єфремов.** Національне питанє в Норвеґії	0·30 „
26.	**П. Ніщинський.** Гомерова Іліяда (1 пісня)	0·30 „
27.	**М. Драгоманів.** Два учителї	0·40 „
28.	**Е. Золя.** Повість	0·30 „
29.	**С. Томашівський.** Київська коваччина 1855 р.	0·10 „
30.	**П. Ніщинський.** Гомерова Іліяда (2 пісня)	0·35 „
31.	**Т. Масарик.** Ідеали гуманности	0·35 „
32.	**Люкіян.** Юпітер у клопотах	0·30 „
33.	**М. Костомарів.** Письмо до ред. „Колокола“	0·20 „
34.	**М. Гоголь.** Вій...	0·40 „
35.	**І. Раковський.** Вулькани	0·20 „
36.	**Ґ. Фльобер.** Іродіяда	0·30 „
37.	**О. Терлецький.** Москвофіли й народовцї	0·30 „
38—39.	**І. Турґенєв.** Ася	0·40 „
40.	**Л. Боровиковський.** Маруся	0·25 „
41—42.	**Данте Аліґієрі.** Пекло, пісня I—X	0·40 „
43—45.	**В. Олехнович.** Раси Европи	0·70 „
46—48.	**Л. Толстой.** Крайцерова соната	0·90 „
49—50.	**О. Бодянський.** Українські казки	0·50 „
51.	**Е. Золя.** Смерть Олївіє Бекайля	0·25 „
52.	**А. Уайт.** Розвій астроном. поглядів	0·45 „
53.	**П. Ніщинський.** Гомерова Іліяда (3 пісня)	0·25 „
54.	**А. Міцкевич.** Лист до гал. приятелїв	0·45 „
55—56.	**Л. Толстой.** Смерть Івана Іліча	0·55 „
57.	**В. Брайтенбах.** Біольоґія в XIX в.	0·25 „
58—59.	**М. Горкий.** На дні житя	0·70 „
60—61.	**М. Верн.** Біблія, студія	0·40 „
62—63.	**Г. Клийст.** Маркіза О...	0·40 „
34.	**М. Кареєв.** Фільософія історії	0·25 „
65—67.	**Ф. Достоєвский.** Грач	1·50 „

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ПІД ДУБОМ Т. ТАССА.[1])

Dunque ora è l' tempo da rittrarre il collo
dal giogo antico e da squarciare il velo
ch' è stato avolto intorno a gli occhi nostri.
Petrarca.

Ти знов шумиш, старезний діду?
Ти знов квилиш прескорбну думу?
Чого так плачеш, діду! діду!
Мені так важко... Хмари суму
Як скрути пут сповили душу;
І так гнїтуть!... Чи я осушу
З очий пекучі сльози-ляву?
Чи ще побачу нашу славу
В теремах Кия, в стїнах Львова?
Скажи!... Мовчиш?...
В зеленім гиллю
Бренить вітрів таємна мова,
А в кождім слові стогне горе...
Як стятий дуб валюсь в безсиллю
Під твій дуплавий пень. У мори
Вогненних блисків Рим палає,
А ген пливе, немов дрімає,
Лїнивий Тибер. Сонце клонить
Кровавий щит в лїси кедрини,
І день блїднїє й нишком ронить
На гилле пальм кришталь-сльозину.
До міста мчить вечірня Гóра.
Кругом спокій. Лиш город вічний,
Як семилобий змий-потвора,
Сопе, говорить:
„Меч двосїчний
Ватаг ґалїйських й африканських
І спис Вандалів — всьо скрішилось
На римській груди. З пут ґерманських
Остав лиш знак. Немов лиш снилось
Усьо вікове горе й скрута.
Чи можна-ж, щоб Енея внуки
Схилили карк під ляскіт кнута
І розпучливо знявши руки,

[1]) На Monte Gianicolo в Римі росте старий дуб, під яким пересиджував Тассо, подивляючи гарну панораму Риму. На ліво стоїть ґрандіозний монумент Йосифа Ґарібальді, а низше містить ся конвент, де Торквато мешкав, і церква св. Онуфрія, де він похований. — *Автор.*

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

З мольбою ждали ласки ката?...
Стократь милійша смерть на волї,
Як жизнь в тюрмі з імям: палата.
Вони вмирали. Наче в полї
Під серпом женців спіле жито,
Стелилась трупом юна сила.
Сторав упала кровю злита.
І знов вставала!... Й одоліла.
Варваре, чуєш? Рома вольна!..."

А ти Вкраїно!... В сум сповита
Стоїш як снасть, слаба, бездольна, —
І ждеш черги... Твої подруги
Спішать на власні буйні ниви
На лан — чужий! Посухи й зливи
Як тля їдять твою пшеницю.
А ти даєш голодним чадам
Гіркий хабаз — кукіль, гірчицю...
Судьбо жорстока! люта доле!
Чи довго ще се чадо кволе
Стогнати-ме в ярмі тирана?
Коли порветь ся остра пуга?
Коли присхне пекуча рана?
Проклята доле!...
З міста лине
На крилах вітру сумерк ночи,
А ген з над Тибру рине-рине
Сріблиста мряка.
Гаснуть очи,
А серце... Ох, чому та Сила,
Що в плоть вливає іскру Духа,
Чому вона в менї зродила
Такий вогонь?... Як та посуха,
Яка вялить билину в полї,
Палять мене вселюдські болї.
А скорб братів!... Як та каскада,
Що рве і мулить грудь ґраніту,
Падуть на серце острим градом
Важкі їх сльози. „Сьвіту! сьвіту!"
Благають руські скорбні чада, —
А я нещасний — я ридаю...
Коли-ж засяє блиск відради
На вялих видах? Вік минає
Один по другім — в сльозах, горю, —
А ми ждемо на нашу зорю.
І даром. Леле!... Доки-ж ждати?
Коли загляне в нашу хату

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Проміне волї? Сліпнуть очи,
А ми, вдивившись в темінь ночи,
Ждемо й ждемо... Нїма розпука,
Як той упир блука' між нами
І злобно кличе: „Ваша мука
По вічний вік зросла ся з вами!
Пусті змаганя скинуть пута
Із ніг, в які вони вросли ся!
Ви що? Раби... Зерно забуте
В тернах вселюдських дїй .."

„Ви труси!"
Загув під дубом голос гнїву.
Дивлюсь — Торкват...

Торкват: „Ви труси! труси!
Чи довго ще розпучні співи
Глушити-муть гучні пеани?
Чи довго ще колишнї рани
Ятрити-ме ваш зойк болючий?
Чого ридать?"
І ще питати!...
Послухай! Там, де Днїпр ревучий
Змиєю весь крізь водні лави;
Де Сян, Днїстер і Буг дрімучий
Давну голосять сьвіту славу;
Де степ, луги, лїси і ниви
Голублять душу наче мати, —
Там в тихих селах жив щасливо
Сердечний люд. Біленька хата,
Садок і нива, клаптик неба,
Спокійна думка — більш не треба
Душі плебея. Щира ненька
Вже з малку вчила рідне чадо
Молитись Богу, жить мирненько,
Любить людий і правду. Радо
Спішив синок за татом в поле
І клав на плуг слабоньку руку.
А батько брав дитятко кволе,
Знїмав до неба чорну руку
І мив слїзми голівку сина;
Слїзми відради.
Люта доле!
Чому ти наче хуртовина
Нївечиш наші сни — надії
Як раз в погідних днях?...
Сумнії
В руїнах бродять руські чада

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Й гасять слїзми страшну пожежу...
Усю вжегли татарські стада —
Кругом пустар. А тут крізь межу
Як змий крадесь сусїд лукавий
І острить зуб на сей кровавий
Пустий загін!... Дїди козачі!
Чого братались ви з Ляхами?
Було здушить племя ледаче,
Як ту гадюку! Сталось. Леле!
Поплила наша кров ріками
І ми знайшлись в ярмі... Веселе
Лице Вкраїни вкрили хмари
І люд завмер... Як темні мари
Снують ся крізь пусті загони
Не люди — тїни... Їхнї стони
Пливуть ланом, а лан ридає:
„Ох даром, рабе, ореш, сїєш;
Ох даром піт твій поливає
Засохлу груду; вже не вспієш
Зібрати плоду. Враг лукавий
Поїсть твій хлїб, твій піт кровавий, —
А ти підеш аж ген за море,
Щоби знайти ще тяжше горе...“
І чує віл і стогне-плаче:
„Куди, підеш, куди бурлаче?
Не йди, остань, остань ся з нами,
Бо й нам з тобою лїпше“.
„З вами
Я рад на віки тут остати.
Та як менї вкладати шию
В чуже ярмо? і як страждати
Нелюдську кривду? Серце ниє,
А чорну спину рве-шматує
Потрійний кнут! О рідна хато!
Батьківська ниво! Хто відчує,
Як важко вас врагам кидати!
А що почати?...“

Торкват: „Цить! минеть ся.
Народ, що спас любов до волї,
Достойний волї. Він двигнеть ся
Як той нестримний вихор в полї
І скине з плїч ярмо плюгаве.
Тодї настане хвиля суду!...
Ось глянь: Джузеппе! наша слава!
Вогонь добутий з груди люду!
Чи Рим хоч мрів, що тут засяє
Величня стать борця-плебея?

Generated on 2015-08-02 07:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

Що Капітоль ще раз з'єднає
Усіх синів? Сумна кирея
Продерлась: блиснув промінь волї...
А ще недавно — Боже правий!
Лиш Ти міг знати наші болї;
Лиш Ти міг бачить шлях кровавий,
Яким ішли італьські чада.
Бо ми самі було втеряли
Від сліз наш зір і мов громада
Сліпців ішли, куди нас гнали...
А тимчасом сліпцї кресали
З душі народа іскру палу.
Усякий люд, що любить волю,
В зболїлій груди жар скриває.
Як той вітрець, що дихне в полї,
Озветь ся спів і роздуває
Страшну пожежу... Люд Вкраїни
Цїлі віки вже носить в груди
Страшний вогонь. Лишень роздути!"...

Як стовп імли, що з хвиль здійметь ся,
І розпустивши чупер сивий,
З вітрами в чорний яр женеть ся, —
Так само йшов Торкват дрімливий
У свій конвент. А я лишив ся
Під вічним дубом — враз з тугою.
На тихім небі плив-котив ся
Холодний місяць. Мов по зною
Дрімав охлялий Рим. На ліво
Сїріли в млї Петрові банї,
А проти них стояв, з'їдливо
Сьміявсь Джузеппе. Жаром грані
Пекли мене слова могучі!
І я як той, що в безднах тоне,
Вдихав в зболїлу грудь пахуче
Вільне повітре. Грали дзвони,
Минала північ...

І я злетів на крилах думи
На нашу любу Україну.
Дивлю ся — ніч і хмари суму
Сповили всю мертву країну.
І лину далї. Бачу, море
Шляхоцьких полків степ укрило,
Як панський лан. А наші?... Горе!
Чи вже потала наша сила?
І де нас більше? Нас мілїони!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Самі вже наші зойки-стони
Врага лякають... Голос думи
Не дасть йому спокійно спати...
А клич борців!... Вкраїнці! нумо
Єднайтесь в мить під стяг кровавий!
Пора, пора ланци порвати,
Що вже від сліз присіли ржою!
Брати! до бою, гей до бою!
Та горе! даром кличу-плачу!
Як вітер в скибі мре-німіє
Мій тихий клич.
Тимчасом бачу,
Встає юнак. В очах жевріє
Вогонь завзятя, палу, віри;
В руці горить полумя сталї.

„Раби! піґмеї! маловіри!
Чи довго ще лиш зойки й жалї
Будуть для вас єдиним щитом
Проти тиранських пут деспота?
Чи довго ще знамя гельота
Яснїти-ме на потом злитім
Чолї синів батьків нікчемних?
О сором! сором!“

Клич могучий
Немов закляв народ робучий.
Озвав ся зойк і з льохів темних
Яли на сьвіт борцї зринати...

Тіволї 26, VIII, 1903.

Generated on 2015-08-02 07:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

НАДІЯ КИБАЛЬЧИЧ.

НА ХУТОРІ.

Рання весна.

Серед села, біля воріт, на колодках сиділо кілька жінок. Вони розмовляли про своє господарство, про хвороби, часом зачіпали тему про відьом та шептанне, але ці останні питання вони зараз і кидали, наче-б то боялись чийогось глузування. Їх завважала одна з жінок, що сиділа з краю. Вона відріжнялась від їх і своєю, хоч змарнілою та все-ж ніжною вродою, зручними рухами і добре вихованим панським поводженнєм.

Незабаром вона пішла, тоді з розмов жінок можна було дізнатись, що ця молодиця була дочкою земського лікаря і скінчила ґімназію. Після смерти батька вона зосталась безрідною сиротою і побувши який час сільською учителькою, вийшла заміж за свого учня, достатковитого, неосьвіченого козака... Це тепер трапляєть ся і вже не вражає своєю надзвичайністю.

Галина вертала ся у свій хутір, що стояв на пів верстви від села. Сонце вже зовсім западало. Ще яку хвилину його червоний край жеврів над землею, а потім зник. Увесь обрій горів барвистим, разом і блискучим і ніжним відтінком. Ледви сонце зайшло, на вогку, чорну землю, з якої не збігла весняна вода, упали темні, теплі тіні, а вище, у блакитному небі ще не зовсім погас день. Там було ясно і прозоро, а тіні обгорнули землю і навіяли на все півтаємну весняну втіху.

У Галини було важко на серці. Весна нагадувала їй те, про віщо колись мріялось і що не збуло ся, чому не няло ся віри і не самохіть сподівало ся. Галина ходила до зовиці, щоб розважити себе хоч чим будь, хоч дихнути иньшим повітрєм, хоч почути иньші голоси, але їй стало ще важше. Пригадала ся та доба, коли вона була ще молода і хороша, коли бачила як минає рік за роком не несучи, не віщуючи нічого їй відрадного... то були якісь темні, гнітючі часи. Вона кидалась то туди, то сюди, божеволіла від самоти, потім здалось їй, що закохалась у Андрія і не тямлючись від суму повінчала ся з парубком... Поплили такі-ж нудні дні з людиною, яка не розуміла її, хоч і щиро кохала. Кохання тілько дратувало Галину і вона все робила, аби охолодити його.

Галина йшла тихенько, щоб як можна довше не приходити до дому. За дитину вона не турбувала ся — воно було з Маріяною,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

а більше нїщо не тягло її до дому. Там і хати і двір і всї обличчя обридли їй, увірили ся, як нудна, безлїч раз чута розмова. І було самотно, самотно... То найстрашнїща самота на людях. У селї інтелїґенції зовсїм не було, про чоловіка та його рідню теж нїчого казати. Андрій по вигляду був веселий, безтурботний, а за цею безтурботністю була дуже працьовита і всею істотою практична людина. Нїчого, що не могло поліпшати його достатки, його життє, обстанову, він не вважав таким значним, щоб звертати на се хоч найменшу увагу. Одружившись він кинув усї забобони і сьвятощі, відріжнив ся через се від роду, а ті дві тисячі, що він узяв за Галиною, помогли йому поставити себе твердо і міцно в громадї. Він не цурав ся нїяких новин нї в господарстві, нї громадських справах, але все те повинно мати певну користь, бо над иньшим він тілько глузував. Він брав участь у громадській крамарнї, школї, читальнї та иньших спілках, які почали ся на зразок того, що дїялось у сусїдньому селї заведене місцевою інтелїґенцією. Галина, незадоволена життєм, знервована, охоложена до всього, не була йому парою.

Тілько що Галина мала повернути на свою стежку до хутора, як із села виїхав фаетон і минув її. Вона несамохіть пильно придивилась до того пана, що сидїв там, і аж затремтїла. Неприємне чуттє якогось несподїваного безсилля стиснуло груди і розійшло ся по всьому тїлї. Вона тремтїла і ледви могла йти. В змарнїлому панї вона пізнала своє молоде кохання, пізнала ті сині очі з довжезними віями, які надавали чарівну оріґінальність та принаду смагльоватому обличчю, а їй без краю були любі.

Пан проїхав не звернувши уваги на Галину, а перед нею сяйнуло минуле і крізь призму важких, нудних років грало як веселка всїма барвами і щастя і муки і захоплюючого життя... А весна надавала цїм спогадам непереможну виразність.

Коли Галина дійшла до хутора, то їй тут здало ся так сиро, темно і холодно, мов вона з сонця увійшла у льох; і вона подумала, що вона сама та її дитина засуджені по вік нести це одноманїтне, безбарвне, безпромінне, гнїтюче життє, і їй не хотїлось самій жити, не хотїлось, щоб і Василько жив.

З хати, їй на зустріч, безметно, похопливо вибігла Маріяна гнучись і звиваючись тонесеньким станом, наче відхиляючись від чиїхсь ударів. Сї гарні, чорні очі, які нїколи нїкому не дивились в обличче, пробігли у бік, поуз Галину, вона усьміхнулась і в її

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

усьмішці було щось і ласкаве, і непутяще, що і вабило до неї і відхиляло до огиду.

— А що Василько? — спитала її Галина.

— Оце я з ним усе гуляла, а тепер він у малій хаті бавить ся з Оленкою. Мені здало ся, що мов уже холодно і я взяла його у хату — ласкаво і швидко говорила дівчина. Її погляд пробіг далї, а вона сама гнулась і хилилась.

Галина увійшла у хату. У спальні сидів Андрій і пильно читав книжку, хоч було зовсім темно. Те, що Андрій зостав ся дома, а не побіг гуляти куди на село, і се незвичайне пильне читаннє, все сьвідчило, що у його з Маріяною щось було. Галині було неприємно і гидко, що у господї заводить ся така гидота, але ревности вона не почувала запевне.

— Приємно мені дивить ся, що ти читаєш, а не біжиш гуляти — сказала насьмішкувато Галина, скидаючи юбку і хустку. — Що з тобою сталось? Який гріх спокутуєш?

— Тобі не вгодиш. То сердиш ся, що не читаю, то що за книжку узяв ся, — занадто поважно обізвав ся Андрій.

— Нї, сьому я дуже рада. Але дивуюсь: зовсім темно, чи ти-ж і бачиш що? — картала чоловіка Галина, мов би їй було лекше, коли вона казала неприємности. Андрій проти звичаю нїчого не відповів і зник з хати.

До Галини прибіг кругленький, викоханий Василько, вона взяла його на руки і стала милувати. Незабаром почув ся гуркіт коліс і Галина з вікна побачила екіпаж, з тим паном, що за пів години зустріла на шляху.

— Казали, що у вас продаєть ся дубина, — почув ся його голос — земство хоче купити.

— Є, є! Та зайдіть у хату, чого тут будем стояти — відмовив безтурботним тоном Андрій.

Пан увійшов і примітивши у пів темряві Галину сказав:

— Будь ласкава, молодице, дай менї води напитись.

Галина мовчки вийшла і звелїла Маріянї подати води. Андрій тимчасом засьвітив лямпу, а пан ходив по хатї пильно розглядаючись. Його очевидячки здивувала обстанова, етажерка з книжками, на столї лежала ґазета і деякі книги.

— Хто тут у вас живе? — спитав він у Андрія.

— Я і моя жінка — гостро і жваво відмовив Андрій, крутячись по хатї, бо не міг довго встояти на одному місцї.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Ви... ваші це книги? — неймовірно оглядаючи мало інтеліґентну постать, знов спитав пан.

— Властиво жінчині.

— А хто-ж вона така? Вибачайте, що так питаю.

— Вона дочка покійного Сергієнка.

— Галина Василївна! — скрикнув пан. — Де-ж вона? Так може се вона зараз тут була? Можна її побачити?

Галина стояла у другій хаті і чула розмову. Андрій увійшов і покликав її.

— Скажи йому, що я пішла на село. Я не вийду, не хочу, не можу...

Пан умовив ся за дубину і поїхав. Галина почувала себе чогось так погано, що лягла. В голові вернулось і шуміло, в грудях стало тісно, як перед важкою хоробою. Лягаючи вона звелїла Маріянї нагодувати Василька і положити його спати, певна, що Маріяна зробить усе як слїд. Вона так любила дитину, так уміла доглянути, що часом, здаєть ся, краще від рідньої матері. Тим, навіть догадуючись про її відносини до Андрія, Галина не могла її одрядити, бо нїким було-б замінити. Маріяна була і ледача і неслухняна, а з дитиною бездоганна, хоч воно чогось її не любило і сього Галина не могла зрозуміти. Тепер Галина лежала на ліжку, а напротив було дзеркало, у якому відбивалось усе, що робилось у другій хаті, в пекарнї. Маріяна саме роздягала Василька; в хатї більш нїкого не було і вона не знала, що Галинї видно її. Кожнїй її рух була стримана і глибока злоба. Вона скидала чобітки і надївала черевички і надїваючи стискувала ноги, а скидаючи кафтаник завернула дитинї руки назад. Хлопець кривив ся, але боявся крикнути, а Маріяна усьміхала ся, утїшно стискуючи губи, тодї як робила йому болюче; видно це їй надавало гостру втїху.

Від такого несподїваного спостереження у Галини потемнїло в очах і вона не могла анї ворухнутись, анї голосу подати. Тим часом Василько став бігати по хатї, а Маріяна витягла з печі окріп і поставила на лаві. Василько підбіг та вхопив ся за його; Маріяна бачучи, що він дума чинити, і не ворухнулась, а Василько перекинув чавун. На щастє окріп вилив ся поуз Василька, але він попік руки і розплакав ся.

— Маріяно! — несамовито крикнула Галина.

— Ой Боже-ж мій! — аж заголосила дївчина і вхопила дитину на руки. — Тебе не опарило, серденятко?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Давай його мені! — схопилась з ліжка Галина.

— Боже, як я злякалась. І не оглядїлась, як воно перекинуло! Не дай Боже у очи, осліпло-б. Тут недавнечко приходило таке старчиня, йому так само випекли очи — гармонїчним і гострим голосом говорила Маріяна віддаючи дитину. Галина вхопила його і притуливши до себе, майже упала на ліжко. В її уяві як сліпуча блискавка промайнули згадки, що місяць назад Василько впав з печі на шаплик і трохи не вбив ся, та тодї наймит казав, що вона навмисне пхнула його. Знов хтось дав йому гострого ножа і він страшенно порізав ся, та багато такого, що вважалось випадковим. Здумалось, що Маріяна любила робити всїм неприємне та зле, мучила тварі і дуже тонко, вигадливо, митецьки. То кине живого горобця у гарячий окріп, то зажене у жар курчя, то як дає собакам їсти і пити, так поставить, щоб бачили та не досягли, всадить котови голку у спину, любить дивить ся на виразки та кров і таке иньше. Всяка твар її боялась, свої люди не любили, а чужих вона причаровувала. Але доглядання за Васильком поклало наче полуду на Галинині очи і вона вважала, що ці всї вчинки не від злого серця, а лише бездубні жарти веселої дївчини, яка не розуміла, як дитина, що робила. І Маріянї добре платили, добре зодягали, краще годували та дарували гарні дарунки.

— Не дай Боже, коли-б я вмерла і отака стала мачухою Василька! — промайнуло в голові Галини.

Хитаючись, боячись зомлїти, вона сама роздягла Василька, нагодувала і положила спати. Згодом і всї полягали. Галина од разу заснула важким сном, та все їй маячило, що Маріяна катує Василька, і вона прокинувшись не могла зрозуміти, де вона, що з нею й чи все це їй привиділо ся, чи справдї було. Їй ставало то холодно, то горяче і так давило груди, що вона на силу дихала, немов кожний раз підіймала грудьми важкий камінь.

З вечера Маріяна не зачинила віконниць і не спустила навісок, бо Галина не любила незахилених вікон. Перед нею яснїло вікно і блискучий блїдо-золотий місяць холодно сяяв їй в очи. Його живе, мовчазне сяєво осьвітлювало середину хати, а кутки кидало темними і таємними. Галинї здавалось, що відтіль з'явить ся щось несподїване, жахливе, і їй стало моторошно.

— Андрію! Андрію! — ледви чутно покликала чоловіка, та голос серед владної, непорушної тиші видав ся безсилими і не міг подолати її.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:30 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Ніхто не обізвав ся і Галина не зважилась знову порушити тишу.

Галина затулила ся у подушки, але її стала брати така чудна, нетерпляча нудьга, мов вона чого сподівалась, або їй треба було щось почати. Вона знову підвелась і стала дивитись у вікно. По блідо-блакитному, зеленкуватому небі плили легенькі хвилї білих хмар і крізь їх прозору заснову невпинно тремтїли зірки. Поривний вітер шумів і стогнав, стукав мокрим гиллєм о стїни, журливо, з протягом завивав у верхах. Здавалось, що навкруг будинку самотна безкрайність і тілько вітер живий і бездушний, безвідповідний буяє в просторі. Щось таке було у цїй весняній добі невеселе, владне і немилосерно грізне. Наче природа вимагала у кожного сотворіння, від кожної рослини, щоб вони жили, втїшались життєм, а не можуть, то нехай умирають. Це вимаганнє було до муки, до загину прикре, моторошне, непереможне і серце замирало, хололо, як в прочуванню чогось страшного. В серце наче встромляв ся поволї холодний ніж.

Василько кинув ся і ковдра впала на поміст. Галина хотїла вкрити сина, але не могла підвестись. Дитина лежала у коротенькій, білій сорочечцї, розхрістана і сонна тремтїла від холоду, а Галина все не могла встати. Нарештї вона зібрала сили, разом підвелась та почула себе так, що їй здало ся, мов вона це вже умирає... Вона забула і про Василька і про все на сьвітї, та лежала непорушно чуючи, як до серця підходить смерть, і се чуттє було лише фізично болюче і нестерпуче холодне. Хвилин через пять вона очуняла і встала до дитини, наче обсипана снїгом та жаром, та виразно подумала, що тяжко занедужала, може вмерти, і тодї Василько дістанеть ся Маріянї.

Перший день, коли Галина не встала і сказала Андрієви, щоб він послав за лїкарем, він безтурботно і заклопотано відповів:

— Та може ще й не варт, може це тілько так просто пропасниця. Випий хіни. А то коний гонить по такій дорозї!

У Галини не було сили говорити, сперечати ся, але зараз же спало на думку, що такий батько не захистить своєї дитини від мачухи. Він не лихий був, а байдужний до всїх, не міг проняти ся чужим стражданнєм і глибоко не любив нїкого.

На другий день таки було покликано лїкаря і він сказав, що

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

у недужої запаленнє легких. Се, правда, була не дуже важка форма, та моральні причини робили її дуже небезпечною.

Увесь час Галина була нервова і боялась доручати Василька Маріяні. Та повинна була одягати і годувати його на її очах і спати класти біля неї. Коли Маріяні треба було палити в печи, то двері у пекарню були одчинені і Галина напружено стежила за кожним рухом сина. Після сього до краю знесилювалась і мучилась, що не може сама доглядати його.

На подвірю чулось веселе гуканнє Андрія, а коли він уходив в хату, то до його голосу додавав ся дзвінкий, ласкавий голосок Маріяни, як щебетаннє весняної пташки, і від їх розмови віяло весною.

Маріяна приходила до недужої гнучка як змия, з блискучими, невірними очима, з усьмішкою на червоних, мов скрівавлених устах, і намагала ся робити все неприємне. Воду подавала з того колодязя, з якого Галина не пила, стукала дверми, пересувала стільці, зачиняла трубу з чадом і т. и. То забирала кудись Василька, то легко одягала його ведучи гуляти, то розказувала і дуже красномовно та мальовниче, як за ним погнала ся корова і ледви не взяла на роги, то трохи не порвала чужа собака, можливо, що й скажена, то він зовсім було схилив ся у колодязь... Далі, порішивши, що Галина безнадійно слаба, стала поводити ся зовсім сьміливо. Іноді вона при недужій кидала яке словечко Андрію і тоді все її обличче, постать ставали без краю непутящими, такими непутящими та безсоромними, що це охоложувало самого Андрія, він критично розглядав її і майже з огидом одвертав ся. Вона це розуміла і в мить обертала ся ласкавою, веселою та чарівною.

Андрій увесь час працював на подвірю, а в хату забігав тілько їсти; Маріяна і наймит теж часом зникали і недужа зоставала ся одна. У неділю Маріяна пішла до церкви і Галина у вікно бачила, що вона запялась її хусткою, яку, вернувшись, скинула не входячи у хату. А у вечері вона наділа її спідницю і прийшла до неї втішаючись своїм нахабством. Через день, одчинивши двері у хатину, одімкнула Галинину скриню і брала, що їй хотілось. Галина і не пробувала що казати, бо розуміла, що кожне слово Маріяна помстить ся на Василькови.

На тиждні трапилось маленьке сьвято і до Маріяни прийшла подруга. Вони почали розмовляти, не звертаючи уваги, що двері

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:30 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

до недужої не були зовсім причинені. Розмова була звичайно про гульні та парубків і була безсоромна та неестетична.

Далї подруга спитала: — А що твоя хазяйка?

— Нездужа. Вже так обридло біля неї ходити!

— Умре?

— А хто його зна. Мабуть, що вмре.

Василько сидів на лаві і грав ся папірцем, а то схотів злїзти до долу.

— Я хочу до долу, спусти мене, — попрохав він. Маріяна хвилинку дивилась і сьміялась, потім узяла хлопця і коротким рухом скинула до долу. Він скривив ся, але плакати не посьмів, а втік до матері і там став плакати та плакав довго, одноманїтно. Крізь його плач чула Галина:

— Оце ще менї це щеня осточортїло! Панькай ся з ним, як хто його зна з ким!

— Може ще синочком буде тобі, коли хозяйка умре.

— Ну, воно-б не було у мене таке мазане, як у матїнки. Я вже його по троху привчаю.

— Ти така певна, що тебе візьме?

— Хоч нехай земля розступить ся, а по мойому буде. Я вже знаю його вдачу...

— Який він кумедний... сьміє ся та крутить ся, дума що парубок.

— Дурний молодїє.

— Воно-б тобі краще було, коли-б дитина теж умерла.

— А може Бог дасть.

— Здоровенькі були, дївчата, нехай вам Бог помагає! — весело крикнув Андрій ускочивши у хату.

— Спасибі вам, дядьку, — відказали дївчата — нехай і вам Бог помагає.

Андрій увійшов до недужої.

— Андрію, Бога ради, доглядай Василька! — кинулась з благанням до його Галина.

— Та за ним же Маріяна догляда, чого-б же я у няньки пошив ся? — здивував ся Андрій.

— Я не хочу Маріяни, боюсь...

— Таке видумає! Вона ще краще від тебе догляне... Оце була у нас у громадї рада про читальню. Книжки будем купувати. Так Семенченко каже, щоб пісень виписати та там оповідань, казок... Ну, кому вони потрібні на сьвітї? Що з їх? Тілько гайнувати гро-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

мадські гроші... А що, як тобі?

І не дожидаючи відповіди Андрій зник.

— О, Господи, коли я умру, то нехай і Василько умре, — з одчаєм подумала Галина, але це звертаннє до Бога було лише звичайною формою без змісту і не було їй на сьвіті нікого і нічого, щоб вона могла ждати поратунку. — Чи такий же батько захистить! Та він волів своїх більше любить, ніж свою дитину.

Галина лежала непорушно і всї думали, що вона спить. Уже Маріяна разів пять входила, гуркала дверми і сердилась, що недужу це не турбує. У вечері вона роздягла Василька і положила його ніжно та любо милуючи, бо Андрій був тут.

Коли погасили, то крізь незахилені вікна сьвітив місяць і тремтїли промінчасті зірки наганяючи чудні гадки. Галина роздумувала, як про віщось цїлком абстрактне, чи має вона право стратити життє Василькови. Нїхто не має права над життєм другого — се так, але хто-ж жадав, щоб його у дитинстві було страчено? Потім так скрізь, що права над життєм не мають, а над долею мають... Хиба-ж це у безлїч раз не гірше? Ось глянути навколо — скрізь занапащають чужу долю, часом навіть і не на користь собі, а так... не думаючи. А покинувши Василька жити, вона тим самим керує його долею.

Яка мета життю? Страждати і вмерти? Мети нема, а життє мука. Живуть так, мов людинї сказали: „іди“ і вона йде крізь терни, по гострому камінню, не питаючи, чого йде, куди, і йде до могили. Василька катуватиме, скалїчить мачуха і заподіє смерть, може яку страшну... Все одно вмирати! Нехай і не скалїчить, і він житиме і проживе тут на хуторі увесь вік, не бачучи нїчого, не єднаючись, з гарними людьми, як у вязниці житиме, щоб жити. Які це страшні слова, коли вдуматись!

Із села хвилями доходили співи. То вони чули ся дужче і дужче захоплювали увесь хутір, то одлїтали далї у степи і тодї тиша ставала порожня, самотна та смутна... Знов доходила співуча хвиля, роскішна, широка, обіймала хутір і котилась далї, минаючи його і несучи иньшим захоплююче щастє, утїхи...

— Мамо, питки! — крізь сон вимовив Василько і сїв на ліжку з заплющеними очима.

Галина в мить схопила ся мов здорова, взяла у шахві пляшечку, налила у склянку з водою, дала випити дитинї і випила сама.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

МИКОЛА САДОВСЬКИЙ.

СПОМИНИ З РОСІЙСЬКО-ТУРЕЦЬКОЇ ВІЙНИ

1877—1878 р.

VII.

— Так отсе тут будемо й переправляти ся? — розпитував Гавриш товаришів мішаючи паличкою в манєрці, де кипів у ключ чай.

— Та хто його знає, може й тут! — одповів Іващенко пришиваючи ґудзика до мундира.

— Не може стать ся! Тут дуже широко, — обізвав ся Гайдамака, виймаючи люльку з рота і чвиркнув через губу в огонь. Дунай в сім місці ширив ся на верству й три чверти; він саме розлив ся.

— Поки перепливем, наловим раків чимало! — додав Гавриш.

— Моста наведуть спершу, — вставив Бойко і поправив ранець під головою.

— Чув я, що буцім тут будем тільки очи їм одводить, а переправляти муть ся біля Нікополю! — почав знов Іващенко. — А про те, хто його зна! — так утішали себе вояки, лежачи в кошарах перед переправою.

— Пашов, вилазь там, виходи получать сухарі! — почув ся голос капраля.

Вояки позабирали торби і рушили.

Другого дня в обідню пору до нас долетів далекий гуркіт гармат.

— О, чуєте? — промовив Іващенко. — Ото біля Нікополю йде переправа.

Всї насторочили вуха і стали прислухати ся. Гуркіт усе більшав та більшав, немов десь далеко йшла батава, і не переставав до самого вечера. У вечері гарматний гук замовк.

— Знать переправились наші вже, — промовив Гавриш, — бо гармати замовкли.

— Швидкий ти який! — відповів Гайдамака. — Се тільки що обстрілюють, а переправляти ся будуть у ночі.

Гайдамака відгадав. Переправляти ся почали у ночі, тільки не під Нікополем, але під Сістовом. І переправляв ся не хто иньший, а наша 14 та дівізія. З вечора нам уже було відомо, що переправа почнеть ся тут; але хто піде в голові, наша чи перша

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

бриґада, і коли — ніхто не відав.

Проте нам усім весело було лягати спати в амуніції. Не спало ся нам і ми всї прислухались, коли то почнеть ся переправа і хто її почне. Як тільки стемніло, наші понтони спустили на воду і по течії Дунаю проплили непримітно в низ. Ніч була досить темна, бо місяць сходив пізно. Се було в червні. Гармата наша окопалась на сім боці і ждала.

О другій годині ночі волинський, а за ним минський полки (перша бриґада 14 дівізії) сїли на понтони і тихо відчалили від берега. Ніде ні чичирк. Передні понтони були вже трохи чи не на тім боці, а другі в слїд, вибиваючись із сил, поспішали за ними; як у сю мить на нашому Зімницькому березї загоріла ся хата. То турецький шпігун подав гасло до Сістова, що переправа почалась. Як тільки спалахнула хата на сім боці, в ту ж мить засурмили сурми на тім боці алярм турецькому війську.

То не рій за роєм вилїтає з уликів і китицями облїпляє матку, що сїла на дереві, то полки чотирнацятої дівізії облїпили вже там темний, крутий турецький беріг. То не блискавка в горобину ніч що хвиля прорізує небо то здовж, то поперек, то не грім невгамовно горгоче так, що уся земля дріжить, мов у пропасниці слабий, то наші і турецькі гармати злились в один громовий гуркіт і загорготїли разом! Почало ся пекло!

— В ружьо, в ружьо! — почула ся команда ротних. І в мить ми всї були в рядах.

— Ружя воль-но! — скомандував наш ротний і похлибнув ся на остатньому слові „но“.

Рушниці мигнули.

— Одїленїями правоє плєчо вперед! шагом марш! — вже виразнїще загримів ротний.

Вояки перехрестились. І хто шепочучи „Помилуй мя Боже“, хто „Богородице Діво“, а і „Отче наш“ — рушили з кошар.

На дворі вже розвиднялось. Хоч сонїчко ще забарилось і не виглядало, але нам ідучи все було видко. Як бульки на водї від раптового дощу з градом одні вискакують і зникають, а другі все більш та більш пузирять воду, так біленькі димки від пострілів на тім боцї Дунаю вискакували з корчів. Постріли тріщали, гармати невгамовно гуркотїли все частїщ та частїщ. Весь тамтой турецький і тутешнїй берег був закутаний димом. Ми переходили місток, що поклали у ночі сапери, на остров густо порослий вербами, де нас

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ждали понтони. Як раз у сю мить ми побачили гарматнього, так званого трубника[1]). Він ледве стояв на ногах, блїдий, без шапки і з його одежі бігла дзюрком вода. З ним розмовляв ґенерал.

— Гляньте, братця, виплив! — заговорив Гавриш.

— А другі-ж де? Невже потопились?

Ми всї дивились на трубника і дивувались тому, що він в одежі виплив. Навіть пояс із затровчатими трубками був на йому. Але трубник похитнув ся і ґенерал підхопив його під руку.

Ми пройшли.

Се був один тільки щасливий зо всієї гірської гармати, який виплив на беріг.

Як раз перед нами сїла на понтони гірська гармата з кіньми і людьми. Коли понтони вже були на серединї Дунаю, турецькі ґранати зробили з них решето і страшенно важкі понтони-плоти з кіньми і людьми пішли як камінь на дно. Як на гріх конї були поприв'язувані — через те всї й потонули, бо коли-б були вільні, то могли-б виплисти, і люди, ухопившись за їх гриви, теж не потонули-б.

Як Бог спас сього трубника, невідомо.

— Я теж плаваю добре, — наче про себе буркнув Гавриш. — Як що, не доведи Боже, пустять понтон на дно, може як небудь випливу! От тільки оце прокляте теля потягне! Знаєте, що я придумав, братця? Як тільки сядем на понтон, поодщіпляю всї крючки від ранця і держатиму реміня в руцї. Коли понтон почне тонуть, ранець під три чорти, шинелю теж, хай тоне. А сам ляжу на спину, чоботи як небудь скину і попливу.

Але навіть така чудова видумка Гавриша нїкого не радувала. Всї йшли сумно — звичайно, як на смерть.

Ми наближались до місця посадки. Батальйон, рота за ротою, підходив.

— Стій! — почула ся команда. — Рота строй ся, в право бігом!

Рота вирівняла ся з заду верб, які густо росли на самому березї, і стояла нерухомо.

— Лїчить понтони! Сорок на понтон! — почув ся голос Драгомира, що стояв на самому березї і сам назирав за посадкою і переправою. Лице його було хоч і блїде, як то завжди бува від хвилюваня, але погляд тойже сьміливий.

---

[1]) Се той вояк, що коли гармата заряжена, вставляє трубку з запалом і по команді »плї« сїпає за верівку, яка ламає трубку.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Фельдфебель, лічи понтони! — скомандував ротний.

Турецькі гармати гуркотіли, як ступи у млині. Наші теж підчастили огонь.

В сю мить турецька ґраната зашипіла мов гадюка і біля самого Драгомира, опукою, упала на березї і зарилась у плавун-пісок, не розірвавшись, тільки заляпала йому одежу. Він глянув у той бік і гукнув іще дужче: „Швидче лічить понтони, ротні командіри!“

Безкоровайний, фельдфебель нашої роти, блїдий як крейда, лічив четвертий понтон.

— Четвертий понтон має в пра... — наважив ся промовить Безкоровайний, як друга ґраната пролетїла над самісїнькими нашими головами. Вся рота, а раніще всїх ротний, як великий покіс трави під косою широкої ручки косаря, зненацька полягла на землю.

— Смирно! — загримів на весь голос Драгомир. — Кому кланяєтесь? Знайому побачили?

Рота знов стала нерухомо.

— Лічить понтони! швидче кажу!

Ґраната знов пролетїла і зарилась як раз супроти роти. Вояки тільки головами захитали.

— Смирно! — гримнув знов Драгомир. — По понтонам сїдай!

— По понтонам сїдай! — луною почула ся команда ротних.

Ґраната перелетїла знов через голову. Ми рушили за верби і сїли на понтони.

— Одчалюй, з Богом! — гукнув іще раз Драгомир.

— Одчалюй, одчалюй! — загомонїли стерничі боцмани на понтонах. Весла напружились і всї понтони, тихо хитаючись, відплили від берега.

— Помилуй мя Боже по велицїй милости Твоїй, — зашепотїли хрестячись вояки.

Гавриш уже держав усе реміня від ранця у руцї, а зкатана шинеля висїла на шиї. Не вспіли ми відплисти і сотнї ступнїв від берега, як турецькі ґранати уже почали булькать біля самих понтонів. То не долетить на аршин, то перелетить.

— Наляж, братця, навались! — підохочували стерничі гребцїв після кожної ґранати. Гребцї всїм тїлом лягали назад, напираючи на весла. Уключини скрипіли. Довгі, важкі весла аж гнулись.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Жи-жи-жи-жа! — ляпнула ґраната біля самісінького носа нашого понтона і не розірвавшись булькнула в воду.

— Наляж, придави дужче, братця! — підгукнув стерничий. Гребці зо всеї сили напружились.

— Жи-жи-жи-жа! — зашипіла знов ґраната і поскакала по воді, як той камінець, що діти в „перевези-бабу“ грають.

Гур-гур!... розірвалась вона далеченько від нас, піднявши цілий стовп води в гору. Ми сиділи зігнувшись, мов камяні.

Тимчасом понтони наші підірвались до середини Дунаю.

— Ану ще, ану ще, наляж, братця! — все підохочував гребців стерничий. Гребці вибивались уже з сили. Піт дощем капав з лиця. Вояки почали помагати гребцям, напираючи на весла з переду. А ґранати як бжоли шипіли і гуділи над нашими головами. Нарешті ми добрались до мертвого місця. Себто прицілить ся з гармати до нас уже було неможливо. Боцман, що сидів на стерні, зняв шапку, перехрестив ся і промовив: „Слава Богу, вийшли!“

Через чверть години понтони зупинились під крутим берегом. На самому шпилї крутого берега, під яким зупинились наші понтони, ми побачили вояка, що стояв нерухомо, як стовп закопаний у землю. Він держав поперед себе рушницю в гору, а на баґнеті маяв із червоним хрестом стяг. То був перевязочний пункт. Рота хутко вискочила з понтонів і скорим кроком пішла на гору, по розробленому вже саперами шляху. Нам прийшлось іти через перевязочний пункт. Здаєть ся, ніщо в сьвіті не зможе зробити тяжчого враженя на душу чоловіка, як перевязочний пункт. Чоловік така зьвірина, що до всього може призвичаїти ся. Але спокійно дивити ся, як сотнями несуть блїдих, закрівавлених, більш схожих на мерців, таких же як ти сам, що ще за годину були здорові і цілі, а тепер безпомічно лежали на носилках ледви дихаючи, навряд! Я не буду малювати в подробицях тих тяжких картин, які менї прийшлось тут бачити, щоб не робити неприємного враженя на нерви читача, і поставлю на сьому місцї точки...

На скільки неможливо тяжке враженя робить перевязочний пункт на психіку чоловіка, досить сказати, що деяким воякам почало робити ся млосно. Всїм здавалось, що то вже його несуть, бо кожний малював собі, що скоро й йому теж буде. Ся психольоґія відома добре і тільки що ми з'явились і остовпіли, дивлючись із жахом на все, що тут коїлось, як ґенерал, що ждав нас, скомандував: „Рота бігом!“ Ми перекинули рушниці на праве

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

плече і як вівці від вовка побігли через се кладовище живих мерців.

Пробігли ми з пів гон і нас розсипали ланцюхом у корчах виноградника на правому крилї супроти Сістова. Не вспіли ми залягти, як кулї турецькі почали дзижчать, як мухи в павутинї. Ми перебігли ще трохи далї і поховали ся в корчах. Кулї перелїтали через голови. Поміж корчами виноградника, де розсипав ся наш ланцюх, росли роскішні абрикосові дерева, повні плодів. Деякі вояки не вважаючи на турецькі кулї почали баґнетами збивати абрикоси.

— Ну і для чого ото? чи ви з роду не бачили їх, чи що? — звернув ся суворо до ласунів Іващенко. — Кортить, щоб куля влучила?

І не вспів кінчить останнього слова Іващенко, як Ляшенко, що підняв ся збити баґнетом абрикоса, упав горілиць і тяжко застогнав. Куля попала йому просто в плече, пробила ранцевий ремінь і засїла глибоко в тїлї.

Підбіг ротний фельдшер. Незабаром десь ще одного ранило. Ми перебігли трохи далї і знову залягли.

— Гляньте! — промовив стиха Гавриш, що лежав у корчах біля мене і злегенька штовхнув мене в бік.

— Що? — спитав я ще тихше.

— Черкес!

— Де?

— Онде попереду нас у корчах!

Я потихеньку підняв голову, щоб роздивити ся, але не побачив нїчого.

— Заховавсь! — промовив Гавриш, держучи рушницю в плечі.

— О, о! гляньте, знов вилазить.

Справдї попереду нас, не дальше як палицею кинуть, щось ворушилось у корчах.

— Стій, не стріляй! — промовив я і присїв на колїно. Я приклав рушницю до плеча і ждав. Корч захитав ся і з'явилась черкеська чорна шапка з червоним верхом. Я підвів мушку нижче шапки і вже хотїв спустити курок, як Черкес, прочутям почуваючи знать, що я на його цїлюсь, повернувсь до мене лицем і махнув рукою, нїби хотїв тим сказать: „Куди ти цїлиш ся, дурню!“ і знов сховав ся в корчах.

— Що воно таке? — думалось менї. — Коли Черкес, чогож йому сидїти до нас спиною! Повинен лицем. Тай чогож він на нас

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

не стріляє? Він же нас так само бачить, як і я його. І чого він рукою мені махнув? — Такі питаня пробігали у мене в голові, коли Гавриш знов штовхнув мене в бік і промовив:

— Стріляйте, стріляйте! он другий. А то й сей утіче!

І не вспів я ще добре роздивити ся, куди саме показує Гавриш і де той, за кого Гавриш так бояв ся, щоб не втік, як він спустив курок. Постріл грякнув.

— Та куди ти стріляєш?! бодай тобі повилазило, крупа ти чортова! — гримнув Черкес по українськи. — Хиба не бачиш, що свій! — і з сими словами як ящірка шуркнув у корчі.

— Чули? Вже й балакать по нашому навчивсь! От, супостат! Шкода, що не попав. А здаєть ся й прицілив ся добре. Знать повисив. — І Гавриш з серцем ударив рукою рушницю по прикладу, немов би по щоці.

Всї зачали стрільбу і раптом замовкли.

— Їх тут багато, він не один! — шопотів менї Гавриш, закладаючи новий набій в рушницю.

— А можеж то справдї наші?

— Хиба не бачите, що Черкес?

Справдї одежа на йому була чорна, черкеська з гудзирями, з під неї на грудях червонїв жупан, а на голові чорна шапка з червоним верхом.

— От, бачите, вже нема! Пошив ся в кущах, голомозий. Ну, та ти де небудь виринеш! — втїшав себе Гавриш. — Тепер не промахну, нї.

Менї вже було й самому досадно, що не стріляв. А він ще й вилаяв!!

До нас підлазить Гайдамака. — Взводний наказали не стріляти, бо попереду ланцюх наших пластунів, — промовив Гайдамака і поліз далї по ланцюх.

— Слава тобі Господи, що я не стріляв, — подумав я. Гавриш засоромив ся. — Ну, а хто-ж його розбере? Нїчого не кажуть! Трохи гріха на душу не взяв! Тай ви-ж хотїли стріляти?!

— Так я-ж не стріляв, а тільки хотїв, а ти стрельнув.

— Добре, що хоч промахнув ся, — перехрестив ся Гавриш, — се ти моя люшенько так зробила, а ще я тебе і по пицї вдарив. Спасибі, душко! — І Гавриш поцїлував рушницю в те місце, куди ранїйш ударив. Як потім виявилось, то були справдї пластуни. Се останки колишнього славного війська Запорожського, яке

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

заставляло колись тремтіти і Татар і Турків і всїх, кому приходило ся з ними стикати ся: ще й тепер се лїчить ся найкраще військо між усїми козаками. Про те, що вони тут, нам нїчого ранїйш не сказали і ми трохи свого не вбили. Ще у нас обійшло ся якось благополучно, а на другім крилї Минцї одного полонили і привели до ґенерала. Пластун хрестить ся, що він свій, а йому не вірять. Та вже ґенерал завірив, що він справдї пластун і звелїв відпустити. Його бідного ще й ранили в палець. Після сього випадку пластуни понашивали собі білі хрести на шапках і як ідуть попереду, шапки хрестом назад повернуть — дивись, мовляв, — я пластун!

Сонце вже високо піднялось. Духота стояла неможлива. І колиб ми не лежали в корчах, то здаєть ся, зварили ся-б як раки. Ранцї парили спину. Реміня давило груди. В ротї пересохло. І вода близько, та не напєш ся. А гуркіт гармат і вистріли рушниць невгамовно тріщали. З лївого крила почули ся гуртові вистріли. Там Турки засїли у млинї і відстрелювались від нас. Турецькі ґранати почали лягати в корчах, де ми лежали. Велено було лїзти на гору. (Виноградні корчі, де ми розсипали ся, росли по узбічю досить крутої гори). Ми полїзли. Гора досить крута і лїзти на неї, а ще по корчах, було досить важко. Хай йому чортів батько, отсьому теляти, щоб я його носив! Давайте, покидаєм! — порадив менї Гавриш. І з сими словами відчіпив від ранця чоботи і манєрку, привязав до пояса, а ранець шпурнув у корчі. Теж саме зробив і я.

— От, і легче стало! Якось дихаєть ся вільнїще...

— Ура-а-а! Ура-а-а! — почуло ся на лївому крилї. Гармати почали стихати. — Ура-а! — залунав разом увесь наш ланцюх і скільки духу полїзли на гору. Турки спішно покидали позицію. Ми підняли страшенну тріскотню вистрілів. А через годину всю гору, як галич, укрили наші вояки. Звідсїля нам було видно, як турецьке військо спішно покидало позиції. О пятій годинї полудня ми взяли Сістово.

Так переправились ми через Дунай 15 червня 1877 року.

До вечера понтонери навели міст із тих самих понтонів, що нас возили, і по йому перейшла девята дівізія, перша, гармата і обоз.

Переправа через Дунай була дїлом надзвичайним. Вона здивувала увесь сьвіт тим паче, що страта в людях була дуже невеличка. На переправу перейшло три дівізії: 14-та, 9-та і 1-а; всї

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

вони повинні були перейти одна за другою. Одна другу повинні були підтримувати. Але нам так пощастило, що одна 14-та дівізія і переправилась і зробила все діло. Все діло в тому, що коли під Нікополем наші почали готувати ся ніби до переправи, спустили понтони на воду і відкрили гарматний вогонь, по телеґрамі до Нікополя із Сістова в той вечір виступило на підмогу 12 таборів турецького війська. А ми в ту-ж таки ніч переправили ся. Виходить, що переправи під Зімницею Турки собі і в голові не клали.

Не вважаючи на те, що Турки нашої переправи тут не ждали, ми все таки стратили 2000 чоловіка ранених і убитих. Крім того вся гірська гармата, як я уже казав, потонула. Наша рота не долічилась теж двацяти чоловіка. За переправу всім воякам нашої 14 дівізії цар звелів видати: рядовому по карбованцю, унтерофіцирам по три, фельдфебелям по пять. Крім того по чотири хрести на роту.

Сістово було майже пусте, коли ми ввійшли в нього, бо все, що турецького — утікло, крім Болгар, які зустрічали нас привітним словом: „братушка“.

Правду кажуть: „Де люди, там і гріх“, а я кажу: „Де війна, там і грабіж!“ Скільки їх не перебувало за часи істнуваня чоловіка на землї, а без грабіжу не обходилось. Коли війна, то й грабіж! Хоч по теперішнім військовим статутам усякий грабіж на війнї, чи, як його по закордонному величають, мародерство, караєть ся дуже тяжко, одначе — чоловік бо єсьм! Він того не думає, що сьогодня він живий, а завтра може згинути, він навіть про кару забуває. В ньому прокидають ся зьвірячі почутя і під їх впливом він робить усяке паскудство. Бо його тягне користь і ненажерливість, що в істотї чоловіка з предки-віків панує.

Так сталось і тут. Не вспіли й оглянути ся, як вояки шатнули ся по напів пустому місту і почали виконувати законні обовязки війни. Там несли довжезну жердку, всю навішану курми головами в низ, там викочували з льоху бочку вина, вибивали дно і, стукаючись лобами, з ґвалтом та галасом поспішали один поперед другого зачерпнути манєркою яко мога більше! А там викинули на вулицю залїзну касу; розбивали чим попало, бажаючи придбати на смерть грошенят. Одно слово, робота кипіла! Де та й утома ділась. Наче й не було.

Але се не довго творилось, бо начальство добре знаючи взагалї ґрунтові людські бажаня — погріти руки біля чужого добра, а на

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

війні — тут, мовляв, і Бог велів — вислало патрулї, які й повиганяли всїх ласунів до поживи.

Другого дня нас вивели з Сістова на позицію, де ми стали обозом. Тут простояли кілька день і рушили на Тирново. Частина війська пішла на праве крило під Плевну, друга бриґада 9-ої дівізії пішла по дорозї на Шипкинський перевал, а наша бриґада востала ся в запасї. Плевна, ся страшна Плевна, де пізнїйш лягло більш як 50 тисяч вояцьких голов, в той час не мала нїякого війська і ми зайняли її без бою.

А що було потім!! Страшно й подумати!

VIII.

Тирново. Невеличкий болгарський город на дорозї в балканські гори. І стоїть він як раз на границї гірської щілини, якою далї йде шлях аж до Шипкинського перевалу, а звідтіля в долину Тунжі на Казанлик. Будівлї в ньому майже всї в два поверхи, але деревляні і з ґанками на верхньому поверсї, на взір татарських у Криму. Вулицї такі криві і вузенькі, що інде двома возами не розминеш ся, і так гарно бурковані, що треба по їх ходить уміючи та до того й ноги треба міцні мати, щоб не поламать. Особливо у ночи, коли до всього ще й темно, як у грішника в кешенї, бо лїхтарень тут дасть Біг. І як Бог зглянеть ся, пошле блїдолицього, посьвітить братушкам, то й видно, а нї — то хоч лобами штуркай ся. Видко, що тут тільки на Бога здавня надїї покладали! І не помилились!

Коли ми проходили через город, Болгари всї висипали на вулицї і кожний хазяїн виставив біля своїх воріт коновки з вином. Вояки, не вважаючи на те, що духота стояла страшенна, смоктали нахильцї скільки духу стане. Через те, коли пройшли город, у деяких носи були досить червоні і сьвідчили, що їх хазяїни вина зовсїм не вживають. А Жевлаков так розвеселив ся, що все крутив задом, буцїм танцює, ляскав пальцями, та вигукував: „Ух, раздайте ся, вох умру! вох умру!“ нїби й справдї уріже такого, що аж курява встане, — тим часом скільки не розступались, щоб не дати чоловікови справдї вмерти, Жевлаков тільки топтав ся на однім місцї та крутив задом.

— А бодай тебе танцювала лиха година! — зареготав ся Гавриш, а за ним усї!

Ми пройшли ще верстов з шість і стали табором під Лїсковацом.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Болгарське село. Розкішне місце. Широкополі лани пшениці і виноградників. Ледви мріють високі гори, сизою млою повиті. Помежи ланами веть ся срібною стежкою річка. Покрутивши між ними хвостом заховала свою голову далеко в гущавині корчів, що захистить її від горячого як пекло сонця. Навколо скільки оком сягнеш витяглись мов по шнуру, ряд за рядом, білі якісь птахи і наче поприсідали до землї. А між ними иньші, більші стояли мов на сторожі журавлї!... То табор 14 дивізії під Лісковацом.

— А що, братця, як думаєте, чи скоро ми ще понюхаєм пороху? — допитував ся Гавриш у товаришів, протираючи рушницю ганчіркою, промоченою костяним салом.

— Що, ще не вчадів на переправі?! — одмовив Бойко, прищуривши одно око, а другим зазираючи в дуло рушниці, поставивши її прикладом проти сонця. — Нанюхаєш ся ще, аж обридне! Підожди трошки.

— Я вже забув, чим він і пахне! — зареготав ся Гавриш.

— Тухлим яйцем! — одмовив Гайдамака — пригадав?

— О нї, братіку, то ти забув — жарделями! — сказав Гавриш і знов зареготав ся.

— Вигадай ще що? — озвавсь Бойко.

— От тобі маєш! Які-ж тут вигадки? Їй Богу жарделями, от спитай Ляшенка, коли не віриш.

— Спитав би, та нема сердеги. Може вже на тім сьвіті? — зітхнув Бойко і поставив рушницю в козла.

— Адже-ж він збивав баґнетом жарделї тодї, як його попала куля в плече.

— Ну, й чого-б я реготав ся? — одгризнув ся Іващенко. — Раденький, що дурненький! Всї під Богом ходимо, — сьогодня його, а завтра тебе!

Гавриш і справдї наче засоромив ся і почав крутить носогрійку з паперу.

— Гайдамака! — гукнув з офіцерського намету чийсь голос.

— Я! Ваше б—діє. — Гайдамака хутко схопив ся і підбіг до намету.

— Ти з завтрішнього дня у мене денщиком желаєш?

— Так, тошно, що желаю, ваше б—діє.

— Обідать варить, кажуть, ти добре вмієш?

— Так тошно, що краще всякого куховаря зварю!

— Побачим! Так от що: завтра я йменинник, так ти зго-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

туй обід. Шкода, що пирога не можна спекти!

— Так што, можна, ваше б—діє.

— Ну? На чому-ж ти тісто замісиш? Може на своїй шинелї? — засьміяв ся офіцер.

— Нікак нет, ваше б—діє. Зачим на шинелї? Я тільки шинелю підмостю, а з верху полотнищем палатки накрию, замісю і...

— Ну його к Балканам з таким пирогом! Краще звари борщ, порося з кашою і ще що будь солодке!

— Можна блинчики, ваше б—діє.

— Блинчики? Ну хоч і блинчики, тільки щоб не були піджаристі. Постой, се-ж знову з тіста, знов на шинелї будеш місить! Нї, ну його к Балканам, не треба. Скільки-ж тобі дать гроший на обід?

— Копійок з двацять, ваше б—діє. Ніяк не менше. Так що, порося...

— Постой, як двацять копійок?

— Нікак не возможно менше, ваше б—діє, порося...

— Та я-ж кажу, що двацять мало буде.

— Двацять доволї буде, ваше б—діє.

— Ну дивись, щоб усе було гаразд.

— Будьте певні, ваше б—діє.

Офіцер виняв франк, дав Гайдамацї, а сам пішов у намет. Гайдамака вернув ся до своїх.

— Чого се тебе кликали? — спитав Гавриш.

— У денщики бере до себе полуротний.

— От тепер уже пороху нюхать не будеш! А от що кури болгарські пропали, то певне!

Всї зареготали ся. Гайдамака щось хотів сказати, але в селї в сю мить сурма засурміла:

Бери ложку, бери бак,
Нема хліба — іди так!

себто сиґнал на вечерю, а вояки приклали до музики слова. Всї рушили. Сонце спускалось за далекі гори і золотосяйвим сьвітлом своїм поняло весь краєвид. В повітрі не шелесне. Після денної духоти від ріки потягло живучою прохолодою.

Не один салдат бідной
Без горя дни ве-дьо-о-оть!

виводив після вечері Сердюк, запівало 10 роти.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:30 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Юра, юра-а-а, юра, юра-а-а!
Здравіє білого руського Царя!

підхопило шістьдесять вояцьких горлянок, аж луна пішла далеко, далеко... немов ударилась аж об скалисті ребра гір, що ледви мріли, і там в їх безоднїх нетрах замерла.

Вийшли в поле косарі
Косить рано на ярі —

затягнув Певний, запівало другої стрілкової роти.

Гей нумо косарі,
Бо не рано почали і т. и.

підхопив з разу гурт, аж у мене у грудях занило. Мов цілющої-живущої води налила менї в серце ся пісня. Мов вітром прилинула хмара думок і навколо опосїла менї голову. В одну мить я думками був уже далеко, далеко!... Я вже був у своїй рідній країнї! Серед пишних ланів та безкраїх степів! В мить усе зникло — і табор і турецька земля і війна. Я вже серед степу широкого на сїнокосї. Зелена, шовкова трава хвилюєть ся. Легесенький вітрець подихає. І ряд косарів, у білих сорочках та чорних штанах мов чорногузи, нога за ногою, повагом блискають на сонцї своїми гострими косами. Кладуть трами-покоси зеленої, пахучої трави. Дзвенить коса під маншачкою. Недалеко бє перепел, немов дає звістку товаришам, щоб ховались від гострих кіс. Деркач дере. Сонечко швидко котить ся поспішаючи на спочивок і немов виціжує з себе остатнє сьвітло, яке сліпуче яскравим, але холодним промінням облива весь краєвид. А весь степ дихає пахощами!

А Певний все своєї:

Накосили стіжок сїна,
Що за тиждень коза з'їла!
Гей нумо косарі і т. и.

Нї, вже не накосить вам дома сїна, думалось менї, хоч би стільки, що за тиждень коза-б з'їла! Не косить уже вам рідної ниви, не бачити вже вам рідної хати! Не почути соловейка сидячи під хатою на призбі за вечерою. Не приспить уже вас тихо сумна пісня коханої дївчини! А косити-мете ногами до знемоги турецькі шляхи і поляжете спати вічним сном на чужій чужинї і присплять турецькі кулї та заспівають вам на вічну память гуркливі гармати!

Навіщо все се? Кому користь? Кому воно потрібне?

Сонце сїло за далекі, синї, блакитні гори. Настала тиша. Затуркотїли барабани зорю.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— На молитву! шапки долой! — пролунали команда дижурного по полку.

— Отче наш! — загуділа перша рота, за нею друга, а там третя, четверта... і весь табор голосно співав молитву господню. Незабаром усе злилось в один оріґінально-мельодичний голосовий гармідер. В однім місці чуло ся: „І не введи нас во іскушеніє“, а в другім: „Іже єси на небесах“, а там десь: „Да прийдет царствіє твоє“. Нарешті весь галас потрошку зменшував ся, зменшував ся — чулось там: „От лукавого“, а там десь „каваго“, там ще десь: „каваго“. Закінчив ся одною ротою, яка відстала: — „Но ізбаві нас от лу-ка-ва-го!“ вивів підголосник і враз усе втихло. Барабан затуркотів ще раз.

— На-а-крий ся! По палаткам розходись!“

Жовніри розійшлись по наметах, табор затих, наче все в мить вимерло. Навіть не вірилось, що за годину тут лунала пісня із присвистом жартовлива, і розложисто-сумно-журлива. Тільки де-не-де по офіцерських наметах чулась голосна розмова: „Готово“, „бита“, „тройка дана“. — То офіцери розважали себе граючи в штоса.

IX.

В жовнірськім наметі йшла тиха розмова:

— От ти дивуєш ся, що одному так, а другому інак! А воно так призначено. Чоловік родить ся для чого? Ніхто не зна, один Бог. Умирає! Длячого? Ніхто не зна, один Бог. Здавало ся-б, неварт родить ся, щоб умирати! А виходить — так треба. У Бога, виходить, усе записано, всякому чоловікови — з чого жить, що йому мати і коли йому умирати, — розпочав свою фільософію Іващенко, лежачи в наметі, своїм шістьом товаришам.

— Ти чув таку казку — коли хочеш розкажу!

— Ану кажіть, кажіть, дядьку!

— Колись, кажуть, давно, як людий було мало, та ще не прогнівали Бога, то він між ними жив.

— Добре колись на сьвіті жилось — перебив Гавриш, — людий було мало, ні з ким було воювати; а тепер наплодилось їх стільки, що нема куди їх діть, треба поменшить, бо тісно стає і на землю сутужно. От на війні вибють трохи — просторніще стане! Правду кажу, братця?

— От краще помовчи трохи, хай дядько розкажуть. Цікаво. Кажіть, кажіть, дядьку! Гавриш, не перебивай. Твоє з заду.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:30 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Так кажу — оселив ся Господь помежи людий, тай живе з сьв. Петром у купі. Переодягнуть ся старцями, щоб їх ніхто не пізнав — і ходять придивлять ся до людського житя. А то й дома сидять, та сьвятих до себе дожидають ся.

— Так, як ротний пітфебеля з рапортичкою! — не втерпів таки Гавриш.

— Та годі тобі! от...

— А сьвяті до їх приходять, та про людське житя розказують. От раз їде сьв. Юрко до Бога на сірому коні в срібнім сідлї і з золотими стременами...

— Отой, що у вас на грудях! — заговорив таки Гавриш. Іващенко вже мав Георгієвський хрест.

— Тьфу! Бодай тобі заціпило, прости Господи! — вмішав ся Москальчук.

— Мовчу, мовчу, їй Богу мовчу!

— Сідло, кажу, під ним срібне, а стремена золоті. Їде собі по степу широкому та безкрайому, квітками заквітчаному, а шовковою травою, як килимом застеленому. Тодї не такі були степи як тепер! Людий, кажу, було мало, то де-не-де там чоловік якийсь хаткою оселив ся. Їде сьв. Юрко — дивить ся, чоловік косить. Здоров, чоловіче добрий! — Будь здоров і ти, козаче! Бачте сьв. Юрко верхи, то той чоловік собі й думав, ніхто як козак. — Боже поможи! — Спасибі. А куди Бог несе? — До Бога, каже сьв. Юрко. — Та ти хто-ж такий? — питає. — Сьв. Юрко! — То заїдь же до мене та переночуй, а завтра й далї рушиш. — Заїхав сьв. Юрко до того чоловіка. Жінка наварила вечерять, що там Бог дав. За вечерею чоловік той і каже: — Їдеш ти, угодниче, до Бога, розпитай ся, як і з чого менї жить? — Добре, каже, сьв. Юрко, розпитаю. — Полягали спать. Другого дня у ранцї попрощав ся сьв. Юрко, сїда на коня. — Так не забудеш, сьв. угодниче, про те, що я тебе прохав? — Нї, не забуду! — відказав сьв. Юрко. — Ой забудеш! У тебе стільки важкого дїла, що про мене й забудеш. Віддай менї одно стремено — на випадок як забудеш про мене, сїдати-меш на коня, глянеш, стремена нема, про мене й згадаєш! — Добре, каже, сьв. Юрко, візьми!

Одвязав той чоловік золоте стремено, попрощав ся і сьв. Юрко поїхав.

Їхав він цїлий день і нї одного чоловіка не побачив. Над вечір, коли сонечко почало вже червонїти, побачив сьв. Юрко вели-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:30 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

кий гурт товару й овець отару. Під'їхав, розпитує: — Чий се товар і вівці? — Мої — відказує чоловік. — Чи не можна-б у тебе, чоловіче, підночувать. — Чому ні, ночуй. — А де-ж твоя хата? — Отут зараз у яру.

— Ну й розказують же дядько Іващенко, сказать краще ніж панамар сьвяте письмо з книжки читає! — обізвав ся Гавриш.

— А тебе треба було прозвать краще Гавкишем! Ну чого гавкаєш? — огризнув ся з серцем Москальчук.

— От пішли вони у двох. Жінка на зустріч вийшла, кланяєть ся, запрошує. Розсідлав сьв. Юрко коня, поставив під повітку, підкинув сіна, війшов у хату. Сіли вечеряти і розбалакались.

— Куди ти, козаче, їдеш? — питає той чоловік.

— До Бога, — відповідає сьв. Юрко.

— Та ти хто-ж такий будеш?

— Сьв. Юрко.

— Так замов же там і за мене словечко.

— Та чого ж тобі ще бракує, чоловіче? Я бачу, ти живеш в достатку та ще й в якім! Гурт товару, овець отара. Чого-ж тобі ще?

— Так ото-ж про се я й хотів тебе прохать, щоб ти Богови сказав, що я всім доволен. У мене стільки всякого добра, що не знаю куди й дівать; а Господь дає, тай дає! У мене корови по двоє телят водять! Вівці теж! А нас тільки двоє, я, та жінка. Помремо — кому те все достанеть ся? Нехай би Господь половину у мене одібрав, та біднїщим як я віддав!

— Добре, — каже сьв. Юрко, — скажу.

Другого дня поснїдали. Поїхав сьв. Юрко. Їхав цілий день. Над вечір знов побачив чоловіка.

— Та се він буде цілий год їздить та чоловіків зустрічать, а ми все будем слухать! Краще будемо спать!

— Ну й спи, хто-ж заважає?

— Та коли наче й спать хочеть ся, і цікаво, що там буде!

— Поздоровкав ся. І той запрошує його до себе на ніч. За вечерею розбалакались. Чоловік той як довідав ся, що се сьв. Юрко їде до Бога, став його благати, щоб за нього попрохав. За що, каже, не візьмусь — невдаха! Корова була, здохла. Купив кобилу, вовк лоша заїв. У мене, як сам, здоров бачиш, дітий повнїсінький запічок, — аж десятеро, а на плечех одним одна свитина,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 09:40 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

тай та в латках!

— Добре, — каже сьв. Юрко, — скажу.

Приїхав сьв. Юрко до Бога і розказує. Бог і каже:

— Отому бідному перекажи, — є в нього кобила, і ту одніму! Є в нього драна свита — і ту здійму.

— За віщо? — пита сьв. Юрко.

— Так треба!

— Богатому скажи, має він чимало всякого добра — я щедам у десятеро!

— Задля чого-ж то? — аж здивував ся сьв. Юрко.

— Так треба!

Уклонив ся сьв. Юрко Богови в ноги, тай вийшов. Тільки що хотів сідать на коня, зирк — стремена нема. Згадав сьв. Юрко й про третього, та швидче до Бога. — Прости Боже, каже, — ще про одного забув спитать, що йому сказать?

— Скажи, каже Бог, — що в кого візьме або позичить, як будуть питати а чи правити, хай каже: — Не брав і не знаю! От з того йому хліб їсти.

— А се-ж уже задля чого, великий Боже?

— Так треба.

Поїхав сьв. Юрко тим же шляхом. Приїздить до найбіднійшого, той косить і вогнище розіклав. — Ну, що казав Бог? — питає.

— Казав — маєш одну свиту, він і ту здійме! Той чоловік тоді косу на покіс, та за свитину, шусть її в огонь! — О ні! се вже чорта лисого, каже, я її краще сам спалю, ніж йому віддам!

Поїхав сьв. Юрко далї, приїздить до богатого. Розказує й йому божу волю. — Ну, що-ж, каже той, не менї його вчити, як звелить, хай так і буде.

Приїздить сьв. Юрко до третього, до того, що стремено у нього відвязав. — Ну що, праведниче, Бог сказав?

— Так і так каже: Що позичиш, або й так візьмеш у кого, не брав і не знаю.

— Добре, спасибі! — подякував той чоловік.

— То давай же, каже сьв. Юрко, лиш стремено, та я поїду далї.

— Яке стремено? — аж здивував ся той.

— А те, що ти відвязав, як я у тебе ночував!

— Я й тебе, чоловіче, у перше бачу, не то, що твоє стре-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:30 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

мено... Тоді сьв. Юрко...

Довго ще бубонів Іващенко, але я вже його не слухав. Тиха, ясна, чарівна ніч, з глибоким темно-блакитним небом засіяним блискучими зорями вкрила всю землю. Блідолиций місяць з високої високости дивив ся просто мені в вічі. Знов думка за думкою пролітали, одна одну доганяючи. Там далеко в рідній Україні також небо! Чи побачу я ще тебе, рідна земле? Чи забєть ся серце радісно напившись рідного повітря, чи затуманить ся око веселою слезою, коли побачу вас, мої рідні, зелені вишневі садки! А чи засипле очи тут на чужині чужа земля?

Там матінка рідна день і ніч молить ся та Господа благає, щоб вернув її сина. Тай не одна вона! Багацько їх звертаєть ся до Бога з благанням. Кому з їх і яку відповідь дасть Бог?

— Так треба! — промайнула у мене в голові розповіданка Іващенка.

Табор увесь уже спав, одні дневальні вештались на переднім редантї куняючи на ходу. Заснув і я...

(Далї буде).

І. РАДЕЦЬКИЙ.

СЇРОМА.

Поле рівне — скрізь пісочок,
Тільки один там дубочок
Стоїть собі, похилив ся,
Як бурлака зажурив ся...

Ой не гни ся, мій дубочку,
Доки тебе не зрубають!
Не жури ся, бурлаченько,
Пани тебе доконають...

Якже дубу не гнути ся,
Коли вітер повіває?
Як козаку не журить ся,
Коли серце замирає?

Пішов би він на край сьвіта
Та зима на дворі...
У нього старенька свита —
Біда йому, горе...

Брати його цурають ся,
Кажуть: „він бурлака“...
Пани над ним кепкують ся,
Кажуть... „розбишака“...

Ходив бурлак ціле літо
Шукать собі долї,
Косив овес, косив жито...
А доля — в неволї!...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 09:40 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ОЛЕКСА ІВАНЧУК.

З ДОРОГИ ЖИТЯ.

(Лист)

По двох місяцях ваганя беру отсе за перо з твердою постановою відповісти, люба Товаришко, на Ваше дороге менї письмо. Коли можете собі пригадати, завдали Ви менї при кінцї свойого листу питанє: „Як менї живеть ся серед нового сьвіта, до якого завернув я знеохочений з дороги давнього житя?“

Простїть, коли так довгим мовчанєм спричинив я вам хоч би найменшу прикрість. Впевняю, що нераз брав ся за перо, передумував і порівнював минуле й сучасне — але годї було відважити ся на таку відповідь, яку бажав післати Вам.

Се правда, що я завернув знеохочений з дороги житя і Вам відомо, що завертаючи з неї поніс я з собою тяжкий біль від несподїваного удару, що завдав менї його той сьвіт, у якому надає вартість чоловікови міра нагромадженої в серцї хитрої практичности, і в якому вилелїяну в серцї ідею нашої будучности може розвіяти упереджений, непривітний погляд вивисшеної людини... Та — побіч сього знеохоченя і болю я віз у сей глухий кут ще иньший, незнаний Вам біль, за який винуватити хиба лише безсильність людської природи. Так, дорога Товаришко, сюди привіз я у грудях глуху, болючу порожнечу, що явила ся на місцї таєного, горячого бажаня душі.

Житє чоловіка проходить поміж прінціпом його внутрішнього житя і фактами окружаючого сьвіта. Тим часом розбуджують ся у нас нераз бажаня, які не узглядняють нї нашого прінціпу нї житєвих фактів. Вони часто змушують нас відступити від житєвого ідеалу і піддати ся фактам, але нїколи не присилують нас відректи ся того ідеалу раз на все...

І немов підбадьорений отсим міркуванєм приступаю до відповіди на поставлене менї Вами питанє. Поки що замісь говорити про новий сьвіт, нове окруженє — душа бажає перенести ся споминами в те окруженє, серед якого я так часто стрічав Вас. І немов бачу... в своїм домі — льокалї наших сходин — сидите за столом, закиданим часописями й книжками, вдивляєте ся в мене лагідними, живими очима і говорите тихі слова. А з тими словами входить у мою душу благородність, завзятє й любов. До кімнати одні приходять, другі відходять, і я розумію, що не слїпий припа-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:30 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

док веде нас сюди, лиш одна і та сама мета нашого житя, наші переконаня, однаковий погляд на будуччину й спільне бажанє знайти її в кружку людий, яким наші думки й наші почуваня не були-б чужими. Я споминаю... і відчуваю, мов би з сими споминами загостив у мою хату той гармонійний настрій, який панував у нашому кружку — настрій повний свободи, щирости, задоволеня, серед якого забували ми злидчі, невдачі та журби дня.

І коли я їхав у сей глухий кут, то затратив по дорозї і мстиву думку для иньших і жаль до себе; одного лиш не міг затратити: безмежної туги за тим любим, чарівним сьвітом, повним житя, працї й надій.

Та не про се маю розказувати.

Коли рік тому заїхав я перед дім, у якім тепер проживаю в самотї, та не встиг іще гаразд обтріпати ся з пороху, побачив я, що на стрічу менї йшла вузкою доріжкою пара людий. Доріжка була покрита жовтїючою травою, отїнена кріслатими вербами. На зеленім тлї дерев незвичайно гарно зарисовували ся контури ґраціозної стати молодої женщини. Він ішов лїнивим ходом розпещених людий, а висока його стать була похилена в перед. Були над міру подібні до себе. Ясне волосє, синї очи, ніжна блїдість на лицї — навіть в ходї і в рухах мали щось спільного.

Вони були дуже раді мойому приїздови, тїшили ся, що дочекали ся нарештї в сїм селї сусїда, який про них певно не забуде... І не вважаючи на моє ваганє і опір забрали мене до себе, щоб — мовляв — відпочити з дороги.

І розпочало ся нове житє.

Коли-б Ви, поважана Товаришко, побачили те порожне житє, назвали-б Ви його безідейним; коли-б мали змогу війти в суть житя тих людий — хто знає, чи не відвернули ся-б від них. Дарма — будьте толєрантною! Сучасні люди немов у зїльнику цьвіти поясняють одні одних і доповняють себе взаїмно своєю вартістю й прикметами, якими надїляє їх чи то культура чи то природа. Не зрозумійте мене отже з упередженєм, коли скажу, що я тих людий почав високо цїнити й прожив між ними неодну годину, не бажаючи змін, не бажаючи й повороту давнїх часів.

Але тут зачав я жити не своїм питомим, але чужим житєм. Так, я тїшив ся тим, чим вони тїшили ся, журив ся тим, чим вони журили ся. Коли-б вони запалювали ся були до якоїсь боротьби, і я був би боров ся з ними. Але вони знали лиш одну і то не-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 09:41 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

вручну боротьбу проти тих сил, які могли би заколотити їх легке, супокійне житє... І ті люди не здібні до ширшого розмаху крил — палали побіч жадоби семейного щастя горячим бажанєм щирої, родинної дружби. На кого перенести сю дружбу, в тім вони не вибагливі. Нічого не стане тут на перешкоді — ні народність, ні темперамент, ні переконаня; коби лише предмет їх дружби був ввічливий та задоволений.

Нераз сидимо в теплій, опрятній хаті. Розмовляємо й сьміємося мов діти. Чотири стіни відділяють нас від цілого сьвіта. Ми забавляємо ся і казками, але й найдрастичнійші події, що відбувають ся поза границями нашого села і про які довідуємо ся з часописи, мають для нас вартість звичайних казок — маємо їх отже доволі.

Нераз знов пізним вечером засипляло на моїх колінах їх біляве ангелятко. Воно дихало на мене своєю невинністю, і я чув, що серце починало живійше бити ся і мене огортало якесь радісне, таємне чутє, що ароматом розливає ся по жилах і пливе до серця. І немов у чарівнім сні виринали тоді передомною Ви, дорога Товаришко. Я розпочав з Вами розмову. Завдали ми собі взаїмно питанє; на моє подумане питанє відповідали Ви моїми думками — — я старав ся як найдовше задержати Вашу появу при собі, радуючи ся, що бодай на хвилю не відчуваю душевної самоти та живу своїм питомим житєм...

*

* *

Саме в сій хвилї пригадав ся менї важний епізод із нашого давнього товариського житя. Весною, перед заходом сонця сиділи ми в „Стрийськім парку“. Стрійні пари пересували ся поперед нашу лавочку і наповняли прибраний зеленю і цьвітами огород гамором і сьміхом. Усюди я бачив красоту, лагідність і доброту — й тоді видало ся менї, що красшої хвилї не доведеть ся прожити в житю. Поперед нашу лавочку бігало двоє діточок, граючись в обруча. Образ тих веселих ангелят перенїс Вас споминами в дитячі Ваші літа і про деякі події — що правда, не конче веселі — Ви почали оповідати. Потім перейшли до подій, що пережили їх у пізнїйшім житю і оповідали передімною щиро, отверто, як друг перед другом.

Серед тої розмови огорнуло мене ніжне тепло, яке може огорнути людину лиш тоді, коли відчуває, що жиє в атмосфері невя-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:35 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

заної щирости й сердечного довіря. В таку хвилю звичайно погляд наших очий може зрадити найтайнійші думки і бажаня... І хто знає, чи мій погляд не сказав Вам тоді навіть того, чого я не був би відважив ся ніколи сказати? Бо коли пізним вечером вертали ми з проходу, Ви горді і холодні як звичайно промовили по довгім мовчаню:

— І по що се? Я оповідала вам нецікаві річи, яких ви не схочете зрозуміти, а може й нишком сьмієте ся з них.

Ті слова прикро вразили мене. Ви немов докоряли собі за свою щирість супроти мене. І мені справді видало ся в тій хвилї, що нещиро з Вами поступаю — що більше, що ошукую Вас... Ви були зо мною як друг із другом, я тужив за Вашим товариством, відчуваючи ясно, що Ви для мене не тільки друг, але й женщина. Я зачав підозрівати, що Ви здогадуєте ся, що кипить у мені й жалуєте свойого довіря й прихильности. Даремне намагав ся я навязати розмову до Ваших слів. Не знаю, чому мене огорнув стид, а заразом страх перед утратою Вашого товариства.

Безперечно, коли-б Ви були тоді женщиною вільною, я би був відважив ся висказати Вам усю правду і віддав свою судьбу в Ваші руки. Але Ви були женщина, яка вправді порвала накинені їй поневолї кайдани і відкинула їх від себе може й раз на все — та тоді самі перед собою не вважали ще себе свобідною...

Тому я бояв ся, щоб Ви не зрозуміли моїх слів хибно і не взяли мене за звичайного баламута. Впрочім я мовчав мабуть іще більше й тому, що відкривши в Вас ідеал душевної вартости і рівноваги — як кождий ентузіяст так і я, занадто одушевляв ся тим ідеалом, щоб міг здобути ся на відвагу простягнути по нього руку,

Даруйте за отсю задавнену сповідь. Думаю, що не прогніваєте ся вже тепер на мене за сї слова. Нас відділяє зрештою кількадесять миль простору, а в кінці нехай відділяє (коли Ваша воля) ще й тепер... істнованє тої упавшої людини, якій у жертву віддали були люди Ваше непорочне житє.

*

* *

Після того вечера я немов винуватий почав уникати Вас, а рівночасно пізнавши в тім свою безсильність зачав ненавидїти себе самого; поволи мій ентузіязм для Вас замінив ся в погорду до себе самого... І тоді саме зачала в душу входити та безнадійна порожнеча, про яку спімнув я Вам на початку сього листу.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:30 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Одного дня я пробудив ся серед трівожного прочутя. Незнаю коли, як і чому сформувала ся в мені постанова, покинути бодай на якийсь час сьвіт, серед якого я жив. Памятаю, як здивувала Вас моя постанова; Ви намагали ся довідатись про її причину й затримати мене. І я вагав ся, хоч відчував, що провадити при Вашім боці боротьбу з самим собою — річ неможлива. І в тих днях скоїла ся несподівано подія, одна з тих, що підкопують нашу екзистенцію, здоровлє й знеохочують до житя. Без сьвідомости вини в серці, за щирість своїх поглядів, із глухим болем у цілому тілї від нанесеного удару, я обернений уже плечима до того бюрократичного сьвіта, стояв на роздорожу.

Мов серед весни раптовий вітер розвіває на всї сторони зівялі платочки цьвіту, так летїли від мене мрії про сповненє душевних бажань, надії на красшу будучність...

Потім ми стрічали ся ще пару разів, але кожда з тих стріч, підчас яких Ви були над міру холодні і поздержливі, мала сумні наслїдки для мене. Мої понятя мішали ся, думки неясні, навіть одно ясне почутє любови до Вас старав ся я навмисно затемнювати тим, що — мовляв — люблю лиш Вашу непорочну душу, а туга за Вашим товариством — се тільки наслїдки привички...

Те, що довершує ся в нашім душевнім житю, довершує ся звичайне несподівано, без участи нашої сьвідомости. Нераз довершені події тручають нас із ніг своєю появою і з людий гордих, сьвідомих, щасливих роблять забавку судьби. Забуваємо все, що було нам передше любе й дороге і втікаємо від людий прижмуривши очи й похиливши голову. Люди, що хочуть нас завернути з дороги, кажуть, що хто хоче бути корисним і діяльним, нехай зуміє відказати ся від бажаня власного щастя. І я пробував відказати ся від бажаня власного щастя; понуривши голову і прижмуривши очи помандрував у глухий кут між тихий нарід, який — гадав я — потребує моєї помочи і якому думав я служити своїми найлїпшими намірами, найлїпшою волею. Але тоді саме скоїло ся те, що коїть ся в нас самих без участи нашої сьвідомости, коли в нашу душу загостить порожнеча: я перестав жити своїм власним житєм і мимо опору і просьби мене забрали люди до себе, щоб жити їх житєм...

І часами лиш пізним вечером, коли на моїх колїнах засипляло їх біляве ангелятко, моє серце починало живійше бити ся; в мені пробуджувало ся подібне чутє, яке огортало мене в той

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:30 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

чарівний вечір підчас проходу по Стрийськім парку — і тоді являли ся при мині Ви, дорога Товаришко, немов наглядний доказ, що мізерією свойого житя не забємо в собі бажаня житєвого щастя.

*

* *

Аж коли прийшла весна, знов непомітно для мене самого змінило ся житє серед відновленого сьвіта. Я був очарований могучістю й красою весни, перший раз у своїм житю. Я бачив, як із дня на день розбуджувала ся і розвивала ся передімною та краса в своїй богатій величі. Я жив її хвилею, дихав її ароматами, вдумував ся і подивляв її таємну силу і богацтво енерґії, з якою вона вложений у землю вербовий прутик або кинене в рілю сухе зерно покликувала до житя.

Поволи я зачав одушевляти ся і як кождий порожний ентузіяст був задоволений... своїм власним одушевленєм.

І серед тої весни забув я згодом про своє минуле, забув і Вас, дорога Товаришко! Давні події, що мертвим тягаром давили мої груди, як також і події, що надавали вартість давньому житю, коли й виринали часом у моїй памяти — пропадали скоро, а в слід за ними не кидав я вже ні злого ні доброго слова. Всім своїм єством, всіми думками я приляг до теперішности, яку розвивала передомною богата, всесильна, прекрасна весна...

Зі своїми сусідами я проводив цілі дні серед природи.

Довкола сонце і зелень; цьвіти немов на наших очах розвивають ся, а вітер шелестить між сьвіжим листєм і своєю таємною мовою побуджує їх до скорого росту. Кожда мушка, кождий мотиль, кожда пташка, що перелетить попри нас, займали нашу увагу, передівсім її. На неї находили часами напади шаленої веселости; вона тоді тішила ся кождою річю, сьміяла ся з кождого слова, але при нічім не потрафила довше затримати ся, ніщо не могло її правдиво одушевити — хоч впрочім все її задовольняло.

Нераз глядів я тоді на неї і подивляв, в яку гармонійну цілість зілляло ся в ній щось щиро-діточе з тим, що звемо вічно-жіночим. Сама її присутність, навіть думка про неї навівала в душу стілько безтурботности, стілько внутрішнього супокою, що ті хвилї можу порівняти лиш з тими хиба часами, які прожив я під опікою дорогої матери.

Вірю, що доброта людий має тоді свою вартість, коли обя-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:30 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

вляє ся добрими ділами, або бодай побуджує до них. Але я виняв її одну з під сього правила. Я цінив і подивляв у неї її лагідність і доброту задля неї самої, як красу цінимо задля самої краси.

Оттак я прожив сьогорічну весну, яка в мойому житю мабуть уже більше не поверне. Вражіня, які вона розбуджувала в моїх грудях — се були вражіня, які розбуджує в чоловіці всяка краса. Вона зворушувала і розбуджувала неясні, таємні думки й бажаня. Турбувала серце ніжною, таємною трівогою, заставляла думати про якесь загадкове щастє й немов навівала любі спомини про події, яких я ніколи не переживав...

Але дні бувають ріжні, як ріжні є події, що приходять в їх товаристві. І надійшов до нас один день, який приніс нам подію люту й страшну. Кінчило ся тоді літо і ясний вечер огорнув землю. Ціле пополудне я не відступав від маленької Олюсї і не впускав її до хати. Ми ходили до сусїдного ліса, рвали цьвіти й суниці або збирали коло мойого дому насїня з відцвилих уже цьвітів.

Часом виходив до нас блїдий батько і уданим ласкавим усьміхом хотів прикрити на лиці слїди трівоги. Часом приходила до нас затурбована бабуся, мати його подруги, що приїхала з далеких сторін; вона дякувала менї щирими словами за опіку над Олюсею. Я трібував раз спитати ся її про ситуацію — вона відповіла, що матери Олюсї було дуже зле й тепер ще не ліпше.

Оттак довго і нетерпливо очікували ми тоді нового гостя, що саме мав побачити сьвіт у нашім глухім кутї.

Ніч була над міру ясна й тепла. Час сходив поволи, легенький вітер приносив з поля запах зжатого збіжа й скошеної трави. З лавочки в садї, де ми сидїли з Олюсею, я бачив з поза крислатих верб дах своєї хати, а там за моєю хатою підносили ся попри повітову дорогу перші горби, прикриті могучим, поважним лїсом. А за тим лїсом усе гори й гори... Дорогу низше моєї хати перетинав потік і звідти доносило ся голосне рахканє жаб.

Нараз у домі поза осьвітленими вікнами, що були прислонені фіранками, почув я живий гамір і рух. Відчиняли ся і зачиняли ся двері — я напружив свій слух, тулив до себе засипляючу Олюсю — і чогось чекав. Неспокійне прочутє й трівога обіймили мене цїлого.

Нараз — дорога Товаришко — нараз почув ся в хатї сильний крик мужеських грудий, а за ним розніс ся по цїлій хатї жалібний плач. З хати вибігла Олюсина нянька, бігла до нас, але

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:30 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

завернула зі стежки, стала в углї і тихо ридала... Кров у менї застила, я тратив сьвідомість, а Олюся немов зрозуміла все те — зачала плакати й тулила ся до мене. Дрожачою рукою пригорнув я її до себе, схопив ся з лавочки й бігом пустив ся східцями попри пасіку, потім темною доріжкою до своєї хати. Коли я тут опамятав ся, уложив у своїй кімнатї Олюсю до сну, а сам просидів цїлу ніч при отворенім вікнї.

*

* *

Сїра мрака заступила дім нещасливого приятеля, відізвали ся голоси пробуджених птахів, схід неба облила червона краска. Коли зза обрію могутнього лїса сходило сонце, доріжкою, поміж кріслатими вербами підходила до моєї хати пара людий.

Він ішов повільним, непевним кроком пригнобленого чоловіка, побіч нього йшла бабуся, понуривши голову. Вона перша побачила мене в вікнї; хотїла привитати мене усьміхом, але лице скривило ся до плачу. За тих пару годин як страшно він змінив ся! Ясний шовковий вус повис, лице пожовкло і запало ся.

Коли війшли до кімнати, бабуся присїла мовчки на поданім фотели, Павло опер ся о одвірок. По часї, немов з під землї видобули ся з його грудий, серед тяжкого стогнаня, слова:

— Вона покинула нас, Олечко!

На той стогін пробудила ся Олюся і глядїла на нас здивованими очима; по хвилї притулила ся у подушки і знов заснула.

До кімнати війшло перше проміне сходового сонця. Найперше осьвітило стать Павла, згорблену, зівялу, з виразом глубокого страху в очах.

Я не міг спокійно глядїти на нього — взяв капелюх і вийшов із хати. Мов пяний ступав я вузкою доріжкою в гору. Мрака то опадала то підносила ся, а цїла природа немов придушена стогнала в її обіймах. Усе, що жило, цьвіти, дерева, трави, пташки, комахи немов знеохочені розпочинали новий день житя.

Коли я ввійшов до кімнати, де її нарядили, вся та кімната пристроєна була цьвітами. Поміж цьвітами лежала женщина в білім шлюбнім одязї; буйне, ясне волосє обіймало її голову, снїжно біла шия і рамена були обнажені. Очи, ті чудові очи були закриті, а рожеві колись губи білі мов крейда.

Я клячав довго при її тїлї. Схрестивши на грудях руки і вдивляючи ся в її біле лице, я перейшов цїлу історію нашого

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:30 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

спільного пожитя. І врешті по довгій душевній боротьбі, перший раз звірив ся перед самим собою, що отсю женщину я любив — любив придушеною, пристрасною любовю... Факт, що довершив ся в мині без участи моєї сьвідомости, станув передімною аж тепер у цілій своїй величи й силї.

*

* *

Настали днї, серед яких я живу немов аскет і дуже щиро бажаю виговорити ся. Приятель Павло не виходить цїлими днями з хати, наче тїнь ходить по покоях, перечитує пожовклі любовні листи своєї жінки або пестить Олюсю.

І я розпочав також новий період житя. Тепер у нашім глухім кутї падають від місяця дощі день у день; деколи осїнне сонце показуєть ся на пару хвиль ізза чорних хмар — так як серед горя й журби показуєть ся часами надія на лїпші часи. Навіть те сьвітло, що в души чоловіка надає подіям відповідну силу й осьвітлене, так само поблїдло в моїй души, як поблїд осїнній день.

І переходять події попри мене тихо, мов тїни ночи...

*

* *

Коли саме годинник означив пізну годину і я постановив уже закінчити отсю відповідь на Ваш сердечний лист, почув я придушений далекий гуркіт воза по повітовій дорозї.

Може се їде любий, несподїваний гість і заверне до моєї хати?

А на дворі темна, понура ніч. Осїнній, студений вітер стукоче незачиненою фірткою, бє краплями дощу в вікна — і я чую серед пригноблюючої тишини в хатї, як дрожать шиби під ударами тих крапель. Котить ся віз із гори і за витєм вітру й хлюпанєм дощу розходить ся його гуркіт що раз близше й близше. Але віз покотив ся дальше по повітовій дорозї, не завертаючи до моєї хати. До мене веде вузка, тепер грузька дорога, засипана пожовклим листєм...

Та я вірю, що прийде знов весна, доріжка оживе, покриє ся травою й білими заморозками, а кріслаті верби позеленїють.

І серед нової весни відібють ся о мої груди відгомоном пережиті події. І так, як у відгомонї здорового оклику серед диких гір, сьміху серед руїн, кроків серед пустих кімнат тремтить якась

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:30 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

лагідна, таємна нута, — так вона буде тремтіти і в відгуках про пережиті мною події.

Згодом може, з поміж тих споминів устане передімною знов давня, вказувана Вами мета мойого житя — так як з поміж вікових завмерлих споминів і відгуків про них виринув перед людськістю давній казковий та сподіваний будучий рай.

Поки що, я лишаю ся в сім глухім куті, куди завернув із дороги свойого житя і прошу Вас, дорога Товаришко, не нарікайте на мене за се.

КОЗАЧКА.

О НІ, НЕ ТЕ!...

О ні, не те, не те хотіла я сказати!
Як міг мене отак ти зрозуміти?
Хибаж за те тебе я винувачу,
За те корю, що перестав любити?

Я не кажу, що се мені байдуже,
Лукавити не буду, аджеж знаю,
Що серцеви любити не прикажеш...
Я не за те на тебе нарікаю.

Ні, больно, що зо мною ти лукавив,
Що просто не сказав, коли немила стала,
Що ти себе неправдою понизив...
Чи ж ти забув, що я тобі казала:

„Я путами твоїми буть не хочу,
Я сьвіт тобі не хочу завязати;
Я знаю, ти мене розлюбиш, і не буду
Я вічного кохання вимагати.

„Від тебе тільки одного жадаю,
Щоб завше щирим був ти ізо мною,
Коли розлюбиш, — скажеш мені прямо,
Й ми приязно розстанемось з тобою“.

О чом же, чом же не зробив ти того?
Нащо лукавством душу осквернив?
В душі моїй поважаннє до тебе,
А разом з тим любов на що ти вбив?...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:30 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ІВ. ФРАНКО.

СТАРА РУСЬ.

I.

Нарешті відкрило ся лице Медузи. Те, що ще до недавна було закрите непроникливою маскою невідомости а то й осяяне рожевим туманом „патріотичної“ традиції, раптом показало ся нам лицем до лиця, обнажене, навіть геть, до дна душі, стануло перед нами немов пронизане Рентґеновим промінєм. Завдяки публікації проф. Студинського[1]) станула перед нами у всій красі — ні, скажу по правді, у всій своїй відразливій погані стара Русь, ґенерація „ктиторів і благодітелів“ галицької Руси, як вони самі залюбки називали себе, та ґенерація, що здвигнула „Руську Матицю“ і „Народний Дім“ і лишила нам у спадщині боротьбу за обряд, за азбуку, за мову і правопись, ґенерація 50-их років. Як мучив ся колись пок. Остап Терлецький, бажаючи по за поверхові, конвенціональні контури тої ґенерації, по за незугарні писаня та „твори“ її корифеїв вникнути в її душу, зрозуміти її почутя й інтенції! Дарма. Ледво одного Дениса Зубрицького здужав він загалом розкусити, та й то не у всій величі його морального калїцтва. А що по за ним, се в його представленю вийшло бліде, невиразне, як ряди тіний без контур. І не диво, — пок. Терлецький не розпоряжав тим матеріялом, що одиноко може позволити заглянути в душу одиниць і всеї суспільности — не мав під руками купи приватних листів, яку маємо ми тепер. Із того, що тоді було друковане, не можна було пізнати анї сотої части того, що тепер відкриваєть ся нашим очам. А про теж др. Студинський зібрав і видав далеко не весь матеріял; навпаки, можна сказати, що маса і то хто зна чи не найцікавійшого невідома нам доси і хто зна чи не затрачена на завсїгди.

Признаю ся, одно дивує мене. Отсе вже рік минув, як вийшла книга дра Студинського. Коли вона друкувала ся, я думав, що її поява викличе сензацію серед суспільности, викличе рефлєксії, ґазетні розмови та полєміки. Аджеж діло не аби якої ваги. Ходить

[1]) Др. Кирило Студинський, Кореспонденція Якова Головацького в лїтах 1850—1862 (Збірник фільольоґічної секції Наук. Тов. ім. Шевченка. Львів 1905, стор. CLXI+592.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:30 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

о характер, о духове житє галицько-руської суспільности протягом десяти літ, тих фатальних десяти літ, коли по горячковім руху 1848 р. наша суспільність пішла за покликом свого чільного поета Гушалевича: „Мир вам братя всім приносим“, і жила справді мирно, так мирно, як може ніколи перед тим, а певно як ніколи потім. І якіж були результати того мира? Ось найважнійші: некорисне для нашого народу і без протестів з боку його інтеліґенції рішенє справ індемнізаційної та сервітутової, здичінє та розпіяченє селянства далеко більше, як було за панщини, пропущенє без уваги усіх державних змін, що вже від половини 50-их літ перли Австрію на дорогу конституційного розвою і повна непідготованість народніх мас до конституції, безмірний зріст сервілїзму та чинопочитаня серед інтеліґенції, яким вона що сили старала ся заражувати й народні маси, і нарешті повна духова безплодність інтеліґенції, яка за десять літ не витворила ані одної книжки, ані одного твору, ані одної інстітуції, що служила би справді насущним, живим потребам народу.

Все те знали ми й досм, та дивили ся на се як на темну народно-психольоґічну загадку, як на щось таке, чого годі й порушувати без якогось ключа, неминуче потрібного для розвязки. А тепер ключ у наших руках, загадка перестала бути темною, і як же се протягом цілого року ніхто не зацікавив ся придивити ся їй близше? Невже справді ніхто не задав собі праці прочитати її? Прочитати так пильно і основно, як вона того варта? Поневолї мушу спинити ся на тій думці, хоч і як вона видаєть ся абсурдною, бо не можу представити собі, щоб якийсь живий чоловік, не отуплений до решти фактами щоденної, біжучої політики та її галасом, чоловік, що звик заглядати в глубину житя і вважати історію вчителькою житя, щоб такий чоловік міг прочитати отсю книгу і не скрикнув голосно: „Панове! Глядіть сюди! Що се таке у нас було і чи цілком воно минуло ся! А коли ні, то давайте поміркуємо, як нам бути далї!“

Ні, не може бути інакше! Ніхто з галицьких Русинів не читав уважно сеї книжки, хоч читали її Чехи, Росіяни, Німці. У нас іще держить ся стара традиція, що нас не обходять такі річи, як наша власна найблизша минувшість. Як то за Гайденштайном жартував пок. Драгоманов: Rutheni sunt genus gentium, quod de patria sua minime sapit. А до „науки“ і спеціяльно до публікацій Наук. Тов. ім. Шевченка всї мають такий респект, що боять

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:30 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ся й доторкнути ся їх, нехай, мовляв, читає заграниця. Як би не той респект (також спадщина з епохи 50-их років!), то не один із наших компатріотів переконав ся б, що навіть ідучи на віче або сідаючи до писаня ґазетної кореспонденції або й так просто не маючи що ліпшого робити, добре буває заглянути до тих видань, побачив би швидко, що вони не такі „важкі“ (се не чинить уйми їх науковости), ані не такі далекі від житя та його насущних інтересів, як би не одному здавало ся, і що й невченому чоловікови не одного можна з них навчити ся, хоч ті видання в першій лінії й звертають ся до спеціялїстів.

А в тім — може й не слїд так дуже винуватити нашу ширшу публику. Може винен тут дещо і сам автор та видавець книжки, проф. Студинський. Говорю се не в докір шановному авторови, а в ось якім значіню. Збірка матеріялів у книзї попереджена просторою передмовою проф. Студинського (161 сторін), що являєть ся першим систематичним переглядом історії галицько-руського письменства тих фатальних 50-их років. Властиво ходило авторови не так о систематичний огляд усього письменства, як радше о огляд галицько-руської публїцистики, до якої першорядний ключ дають опублїковані ним листи. Читаючи сей огляд, написаний живо і майже з захватом, менї поневолї насуваєть ся думка: хто прочитає сей вступ, тому відхочеть ся читати листи, бо йому буде здавати ся, що вже вичерпав усе важнїйше з їх змісту. Коли би справдї се трафило ся кому з читачів сеї книги, то нехай покаєть ся і направить свою помилку. Проф. Студинський глянув на зібраний ним матеріял виключно як історик лїтератури, ще й до того як аматор предмету, як спеціялїст, якому ті листи давали дуже пожадані вказівки про звязок фактів і статей без того зовсїм незрозумілий. І він з захватом аматора слїдить за тими нитками, розмотує їх попереплїтані вузлики, розвязує псевдонїми й анонїми і розточує перед нами широкий образ ґазетної мізерії, особистих заходів та сплетень, що звичайно клублять ся при такім дїлї, а хоч декуди й не скриває свого обуреня при надто вже ярких проявах морального занепаду, то все таки ті факти являють ся у нього індівідуальними, рівноважать ся гарними вчинками, розумними, сердечними і чесними словами иньших людий і образ виходить у цїлому ясний, плястичний, і крім звичайного історичного зацїкавленя не викликає нїяких загальнїйших питань, не насуває сумнївів і не трівожить сьвідомости. „От як воно у нас було!“ — і на сьому спиняєть ся думка.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:30 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Зі становища спеціяліста, історика літератури не можна властиво нічого й закинути такому малюнкови. Автор зробив що належало до нього, покористував ся матеріялом для тої мети, яку сам поставив собі, і використав його совісно, а зрештою подав цікавим і сам матеріял in corpore: хто хоче, може на його основі робити инші комбінації, малювати инші узори. Правда, можна би з автором, істориком літератури, посперечати ся за одно питанє: що таке література? Чи всї ті твори, часописи, статї, вірші, якими він так залюбки займаєть ся, яких походженє і вражінє реєструє, яких значінє оцінює, чи все те справдї література, чи може макулятура? Чи можна до неї поважно прикладати хоч і яку будь скромну мірку артизму або науки? Бо коли б показало ся, що ті річи не підходять навіть під найскромнїйшу міру, тодї обовязок історика літератури поперед усього сконстатувати се і вмити руки: тут властиво менї нема ніякого дїла, бо тут нема літератури. Явище проте не перестає бути інтересне, так як у фізиці незвичайно інтересна прим. усяка природна порожнеча. Але дослїдом того явища, його оцінкою займаєть ся вже історик, соціольоґ, який ставить питаня зовсїм інакші, ніж історик літератури. Він питає поперед усього: як же се так стало ся, що ся суспільність по таких і таких прецеденціях та дійшла до такого духового vacuum? Які посторонні чинники складали ся на се? Чи були серед суспільности проби реакції, які і чому безуспішні? І він трактуватиме дане явище як патольоґічний стан і тодї матеріял зібраний істориком літератури набирає для нього зовсїм иншого, далеко не літературного значіня і його аналїза, відсуваючи на бік питаня естетики та льоґіки, мусить іти в глуб, до основ даної суспільности, до її душі, і додивляти ся там до жерел хороби.

Повторяю: коли за що, то хиба за отсе основне питанє можна б посперечати ся з проф. Студинським, читаючи його інтересну розвідку, якою попередив він збірку кореспонденції Якова Головацького. Той брак відповідної міри при оцінюваню явищ, брак ширшого ідейного тла хоч може й не шкодить історикови літератури, але в значній мірі позбавляє його малюнок реальної основи і правдивого осьвітленя. Читаємо історію тих спорів і передирок за виїдене яйце і чуємо якось поневолї, що й самі робимо ся дрібними, тїснозорими і що всї ті дрібницї виростають нам по над голову, застилають нам соняшне сьвітло перед очима. Живий, драматичний спосіб оповіданя автора ще збільшує се неприємне почутє; ніде

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:30 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

він не дає нам підняти ся по над низький духовий рівень того окруженя, ніде не чуємо енерґічного розмаху свобідного, критичного духа, який би позволив нам глянути на всї ті явища з гори, хоч би з нашої власної історичної перспективи. Автор лишаєть ся обєктивним оповідачем, референтом і коментатором до кінця, одначе не на стілько обєктивним, щоб не давав нам пізнати, що ось тут він почуває симпатію, тут обурене, а ось тут певну естетичну сатисфакцію. На все те він має незаперечене право, та всеж таки при браку того, що Нїмцї називають Oberlicht, того висшого ідейного осьвітленя, яке історикови лїтератури надає тонке відчуванє звязку між даною лїтературою в даній хвилї і иншими, а також і суспільним та полїтичним станом даної суспільности, ті симпатії й антипатії розділяють ся іноді не так і не в такій мірі, як би слїд було.

Щоб не бути голословним, ось пару прикладів. На стор. LII проф. Студинський кидає принагідно думку, що в 1852 р. Дїдицький „видав свою поему „Конюшій", писану з великим житєм і талантом в мові до великоруської зближеній", додаючи, що „сему творови поруч Історії Зубрицького віщовано велику будучність і що оба ті твори мали викликати цїлий переворот у галицько-руській лїтературі". Автор, що правда, зараз зазначує, знов таки словами сучасників, що „Конюшій" потерпів невдачу, але не говорить анї слова, чому се так стало ся, і прочитавши його статю читач так і лишить ся при тім погляді, що „Конюшій", річ хоч і писана „в мові до великоруської зближеній", та про те „писана з великим житєм і талантом". Не знаю, чи багато з моїх читачів Галичан, особливо молодших, читало „Конюшого", але маючи ту певність, що на Українї дуже мало хто знає сей твір, та що й у нас він доси не діждав ся детального розбору, присьвячу йому тут кілька сторінок, щоб разом із тим схарактеризувати ідейний і лїтературний рівень того, що тодї вважало ся лїтературою і навіть поезією.

Сам автор очевидно також високо цїнив свій твір, коли присьвятив його не аби кому, а найвисшій інстанції, на яку міг покликати ся тодїшнїй патріот — „Матери Руси сей плодъ труда и любви". Він обертаєть ся до неї ось із якою апострофою:

О Русь, святая отчина,
Ты Мать моя возлюбленна!
Ты кормила мой дѣтскій умъ
Сперва напѣвомъ чудныхъ думъ,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:30 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Потомъ открыла прелесть словъ
И потрясала вѣткой сновъ
И цвѣточками повѣстей
Надъ колыбелію моей!

Я росъ; но долго, ахъ, не зналъ,
Кто и кормилъ и колысалъ
Меня съ терпѣніемъ такимъ;
И долго вѣрилъ я другимъ:
Будь мачиха така была,
Что днемъ и ночью стерегла
Меня въ ребячествѣ моемъ.
И вѣрилъ я разсказамъ тѣмъ!

Когда же самъ сталъ размышлять,
То истинну узналъ я Мать,
Узналъ Тебя, о Русь свята!
И дума вся и вся мечта
Моя съ тѣхъ поръ лишъ о Тебѣ!
Я витяземъ былъ въ той борьбѣ —
Межь тѣмъ, когда мои друзья
Пошли, о жаль! въ распутія!

Теперь, о Русь! Тебѣ несу
Сей трудъ мой — всю мою красу,
Смиренный даръ — но кобы мнѣ
Былъ данный голосъ въ вышинѣ;
И кобы пѣснь была моя
Какъ пѣснь Бояна-Соловья:
Я съ всѣхъ грудей Тебѣ бы пѣлъ
И въ струны вѣщія гремѣлъ.

Пусть, нарекутъ меня друзья
Измѣнникомъ. — Не смолкну я!
Пусть, твердый мой и ѣдкій стихъ
Не будетъ милый для другихъ:
Я буду пѣть всѣмъ голосомъ,
Какъ лишь смогу, по надъ Бугомъ,
Тебѣ, о Русска отчина,
Ты мать моя возлюбленна.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:30 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Отсе механічне зліпище слів, що часто не підлягають ніякій льоґіці (диви в першій строфі образ матери, що кормить „ум“ колискової дитини насамперед „напѣвомъ чудныхъ думъ“, значить ніби співом без слів, потім словами, потім снами, а потім повістями! Диви далї абсурдний образ дитини, в яку хтось вмовляє, що його кормить і голубить не мати, а мачуха, і яка потім аж сама догадуєть ся, що се не мачуха, а мати! Диви далї нічим не мотивовану згадку про якусь боротьбу, в якій автор „витяземъ былъ“ і за яку про те його „друзья“ називають „измѣнникомъ“), отсї важкі вірші з пустими фразами замісь поетичних образів, се має бути „з великим житєм і талантом“ написана річ! Та не перехапуймо осуду читача, придивім ся самій поемі!

На тихомъ берегу Днѣстра
Стоялъ въ старыя времена
Великій замокъ —

так зачинає автор свою поему, не зраджуючи зрештою докладнійше, в якім місцї над Днїстром стояв той замок, анї коли діяло ся те, про що йде річ далї; зі згадки про Слободську Україну на стор. 47 можна догадувати ся, що діло йде в другій половинї XVII в., хоча описані в поемі відносини і побутові деталї (замок над Днїстром) переносять нас радше в середньовікову Німеччину, як у Польщу Собєского та Хризостома Паска.

В тім замку живе „панъ Воевода Никитинъ“ — польський маґнат і католик з російським прозвищем і руською патріотичною традицією.

Склонивъ сѣдую голову,
Онъ думу думаетъ свою;
Но изъ морщинъ его чела
Вы угадалибъ, что она,
Печальна дума — и скучна;
И дивный блескъ его очей
Сказалъ бы: что въ груди сіей
Томятся страсти, или грусть
Змія раздымаетъ челюсть
И жаломъ язвитъ сердце въ немъ.

Що за мельодія віршів! Що за бистрота та трафність обсервації! Що за плястика порівнань! Воєвода в тяжкій задумі зітхає і бє кулаком по столї, мов у шинку, аж стіни відстукують, і ось та ло ся чудо — правдиве романтичне чудо:

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:30 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Вотъ растворилась дверь слегка
И показалась голова
Блѣда — вовсе знать нежива...

Се не та премудра „кобиляча голова“, про яку говорять у дитячих казках; се голова покійної жінки воєводи, в якій

глаза блестятъ у ней
Какъ бы блудящихъ два огней.

Автор не описує докладно, як рушала ся чи котила ся та голова, досить що відчинивши двері вона представляєть ся воєводі:

Твоя жена,
Сюда прійшла къ тебѣ сама;
Мнѣ тошно въ гробѣ жить одной,
И тамъ скучаю за тобой.

Вона кличе його до себе, але вперед поручає йому для очищеня давніх гріхів ось що:

Отдай имѣнье все твое
Неправостью набытое
И нашу Вандушку отдай
Ты въ монастырь; теперъ прощай!

По тім, не дожидаючи його відповіди, вона грюкнула дверима і пішла собі геть, а воєвода

лишь простеръ
За нею руку — и вскричалъ
И въ обморокъ на землю палъ.

Коли прокинув ся, „над ним“ стояв побожний Єзуіт, який підняв його і почав щось говорити про гріхи і покуту,

И Воеводу старого
Обнявъ — скрестилъ рукой его.

Не знаю, що тут значить слово „скрестилъ“, — чи перехрестив, чи щось инше, в усякім разї ситуація інтересна. Воєвода оповідає Єзуітови свої прогріхи:

Охъ, слушай — хоть неразъ ужь, вѣдь,
Мою слышалъ ты исповѣдь.

Їх було в батька, властителя сього замка, два брати; старший мав дивну вдачу:

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:30 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Все въ церковь съ книгою ходилъ,
Или въ ущельи бизкихъ скалъ
Въ старыхъ лѣтописяхъ читалъ.

Чого він лазив у скелї читати лїтописї, а не зробив се в замковій бібліотецї — сьвятий знає. А молодший тимчасом гуляв, їздив, плавав, або вечером слухав батькові оповіданя

Про древню быль, про старину,
Про Русь святую отчину,
Какъ ужь теперь бѣдна она,
Враговъ стопою стоптана.

Батько вмирає і лишає дивний як на польського воєводу XVII в. заповіт, щоб старший брат лишив ся паном замка,

А я пошелъ бы къ козакамъ
Учить ся военнымъ дѣламъ.

Замісь до козаків, панич дістаєть ся до Варшави, гуляє там і за пять лїт тратить усе, що мав, та хоче вертати до дому.

И кой Ляшокъ — ужь Богъ прости!
Станулъ мнѣ снова на пути;
И нужь болтать, нужь клеветать
Передо мной на русску Мать.

Панич почув у собі „владѣнья сласть“, і чисто московським способом подав (не відомо, в яке „отдѣленіе“) донос, буцїм то його брат

основалъ
Съ Украйной тайный заговоръ:
Кровавый справить вамъ нешпоръ.

За сей донос його іменовано воєводою і без дальшого доходженя вислано против брата, якого він нападає в ріднім замку і вбиває власноручно, коли тим часом братова „скровавлена“ з одиноким синком утїкає в близький манастир. Всякі пошукуваня за нею були даремні. Воєвода ще й доси почуває жаль і рад би віднайти її та дати їй милостиню, але Єзуїт картає його за таку мягкість, страшить його пеклом і говорить, що його маєтки вже не його, а божі, отже він не може давати нїчого. Потім Єзуїт відходить, лямпа гасне,

А въ тьмѣ оной осталъ одинъ
Панъ воевода Никитинъ,
Грѣхи и злая совѣсть съ нимъ!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:30 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Справді гріхи! Та хоч і які глупі були старопольські порядки, одно можемо сказати, що такі глупі, як отсї вигадки д. Дідицького, вони не були ніколи.

В другім розділї першої пісні так само „талановито“ змальовано, як дочка воєводи Ванда нічю бачить ся з конюшим Романом, який намовляє її, щоб тікала з ним на Україну, а то батько запре її в манастир. Ванда боїть ся батькового проклятя, але Роман потїшає її словами:

Пустая вѣдьма то тревогъ!
Вѣдь клятвѣ той не внемлетъ Богъ! —

де „вѣдьма“ очевидно не значить „чарівниця“, так як звичайно, а те, що польське widmo, привид. Ванда перебрана за козака тікає з Романом, який мав уже в яру підмовлених инших конюхів з кіньми і з ними разом їде на Вкраїну.

А мѣсяцъ ужъ взойшелъ съ за горъ,
И позлачая лугъ и боръ,
Свѣтитъ въ дорогу бѣглецамъ,
Они въ лѣсу ужь рыщутъ тамъ.

Чого їх у ночи понесло в ліс, коли могли їхати дорогою, — не відомо. Воєвода другого дня велить повісити придверного Івана і орґанізує погоню за втікачами. Надармо спиняє його Єзуїт словами:

Постой безъумный, что тебѣ?
Пусть въ адъ они бѣгутъ себѣ.
Такая дочь — о Боже мой! —
Не стоитъ дѣвчонки простой!
Возлюбленная конюховъ —
Пусть пропадетъ до сто чертовъ!

Ну, де ви у Пушкіна або Лермонтова знайдете так тонко і вірно підхоплену єзуїтську промову! Воєвода рушає в погоню —

И замокъ пустый, словно спитъ:
Остались въ немъ лишь Єзуитъ,
Одинъ старикъ, послужокъ двѣ,
И няня бѣдная въ тюрмѣ
И трупъ Ивана на древѣ!

Ach, das war schön! — як говорить ся в тій німецькій пісеньці, де описано болото, в якім кумкають жаби і над яким на похиленій тичці висить роздерта панчоха.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:30 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Друга пісня, коли се можливо, ще більше шабльонова, ще недоладнійша від першої. На початку знов описано замок, сим разом для відміни над Бугом. Хоч кругом нема ані духа і стоїть глубока ніч, у замку чути брязкіт мечів, оклики вартових, а далї гук дзвона, а потім

Со стѣнъ, со крѣпостныхъ бирючь
Ударивъ разъ еще въ набатъ,
Кличъ кличетъ: „Слушай старъ и младъ,
Кто юноша, кто молодецъ!
Тутъ съ надъ Днѣстра прибылъ гонецъ,
Скорѣй велитъ онъ вамъ донесть
Сю жалку, сю печальну вѣсть:
Добръ неизмѣрныхъ властелинъ
Панъ Воевода Никитинъ —
Вотъ потерялъ въ тамтую ночь
Свою единственную дочь!
Съ конюшимъ де бѣжала прочь!“

Одним словом, воєводянку з усім її нічним скандаликом витрублюють із замкових стїн як украдену шкапу, тай ще чогось у ночи в безлюднім місцї. Де автор чув чи бачив таке диво? Та ось біля замку появляють ся втїкачі і за ними погоня. Яким способом вони опинили ся тут? Аджеж із над Днїстра вони хотїли їхати на Україну! А коли тямити, що скали над Днїстром починають ся аж від Журавна, а висше, на колодрубських та жидачівських болотах не міг стояти описаний у першій піснї замок, то мусимо припустити, що бідні втїкачі так само не знали ґеоґрафії, як і сам автор, і замісь на схід поперли в лиху годину на північний захід. Над Бугом прийшло до битви.

А Бугъ не берегъ сѣлъ себѣ
Присматривался той борьбѣ!

Се, бач, одушевлена природа! Не знати, чи й люльку не закурив. Битва, розумієть ся, страшна, хоч бєть ся лише 40 конюхів з одного і в двоє стілько погонї з другого боку. Але від чого „Слово о полку Игоревѣ“!

Звенятъ мечи, хрупочетъ сталь,
Урра! урра! — кричитъ удаль,
А кони ржутъ безъ всадниковъ,
Къ лѣсу бѣгутъ — струями кровь
Сплываетъ съ берега въ рѣку.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:35 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

В тій битві воєвода вбиває свою дочку, посіпаки ловлять Романа, а на решту побитих та ранених воєвода махнув рукою — вони йому непотрібні; так ті небіжчики тихенько повставали, поміркували в кружку, а далї

Одинъ поднесши ся съ земли
Толкуетъ: „Вотъ, друзья мои,
Теперичка пойдемъ-те въ лѣсъ,
Проспимся-де въ тѣни древесъ.
Я при зорѣ вамъ укажу
Мѣлкое мѣсто на Бугу —
Такъ и поѣдемъ ко Днѣпру!"
„Да хорошо! да ко Днѣпру!" —
Сказали всѣ, и нуже в лѣсъ,
И ужь счезли въ тѣни древесъ.

Ось такою іділлею скінчила ся та страшна битва.

И тихо, глухо все кругомъ,
Какъ предъ часомъ, по надъ Бугомъ;
А только Бугъ не спалъ въ руслѣ:
Кровь на своемъ смывалъ челѣ,
И превращаясь по камнямъ
Присматривался тамъ трупамъ.

Не можу собі відмовити зацитувати ще сей „поетичний" фінал з малюнком природи. Є в нашім письменстві поема Дм. Вінцковського, що має титул „Борба чоловѣка з заяцем"; отсї вибрики д. Дїдицького на поле мальованя пейзажа мимоволї нагадують менї сю завзяту і безплодну боротьбу — чоловіка з поезією.

Кінчить ся поема — ой лихож моє, ся остатня пісня така богата на перли мимовільного гумору і карикатури, що аж рука свербить подати тут її всю. Вже сам початок чого варт — знов малюнок природи!

Свѣтаетъ; утрення зоря
Встаетъ съ багряного ковра
(біднечка, на коврі спала, подушки не дали!)
И потрясая жемчугомъ,
Сходитъ со дѣвственнымъ стыдомъ
Умыть лице въ Бугѣ рѣцѣ;
А Бугъ со кровью на лицѣ
Свой передаетъ жаль зорѣ.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:35 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

А що, чи не Гомер? чи не Оссіян? І все те на надбужських торфовисках! А в замку шум, дзвони гудуть, „польскіи ратники“ гомонять, молодіж (то молодцы, то дѣвочки) збираєть ся в кружки, а старі люди оповідають їм про події сеї ночи, хоч молодіж певно краще від старих бачила, що діялось; та тут автор дає і сенс моральний:

Прислушивая ся дзвонамъ
Младые вѣрятъ старикамъ —

яко подобаєт. В замку приготовують похорони молодої воєводянки. Тай похорони незвичайні:

Панъ воевода повелѣлъ:
Все, что лишь дорого имѣлъ,
Все золото, весь блескъ мамонъ
Употребить до похоронъ.
Не могъ на вѣно дать то ей,
Такъ пусть въ землѣ тамъ гніетъ съ ней.

Йде далї опис дуже траґічної сцени: батько сидить над трупом дочки і не говорить нічого.

Но съ утра-то, когда рыдванъ
Жены внесли, ахъ и саванъ
Надѣли ей — онъ зарыдалъ.

Мусїв ридати, бачучи, як бідні жінки не знати по що двигали „ридван“, себ то великий подорожний тарантас, і одівали покійницю замісь у шлюбний стрій, як звичайно водить ся, в похоронне покривало (се, а не Sterbehemd, як поясняє автор, значить саван, тай наголос має на передостатнїм складї — ну, та се лиш один із незлїчених епізодів „боротьби чоловіка з мовою“, якої не знає як слїд). Потім воєвода щось нагадав і посилає „рабів“ (ad vocem — уся прислуга воєводи складаєть ся з „рабів“, які послугують йому навіть в часї битви. Се очевидно все для кольоритности, бо з історії знаємо, що таким панам у Польщі услугували не раби, а bracia szlachta) „во градъ“ (певно до Буська!), може там „найдется нѣкій Езуитъ“, щоб він для його конюшого

Пусть выдумалъ бы онъ за насъ
Большую казнь, такую казнь,
Чтобы вмѣщала всю боязнь,
Скрежетъ зубовъ и адъ въ себѣ,
Кая на Божіемъ судѣ

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:35 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Лишь хищникомъ назначена,
Чтобъ жгла, кусала вся она
И раздерла грудь по поламъ!

Шекспір! Їй Богу Шекспір! Або Гушалевич у своїх найтраґічнійших моментах, коли ганьбить і проклинає галицьких українофілів! Та ось із тюрми приходять „ины два потомъ раба“ (що за прецізія вислову!) з посольством від Романа, що він має відкрити воєводі важну тайну. Воєвода з разу не хоче йти, а потім таки надумуєть ся. Роман у тюрмі сидить на лавці

Въ цѣпяхъ — и блѣдый какъ стѣна,
А грудь вся — кровью смочена,
И на главѣ — чай сколько ранъ,
Бо лучь сплываетъ съ ней румянъ.

Аж тут Роман рекомендує себе воєводі своїм властивим іменем:

Я Володимиръ Никитинъ

„Ха, ха — чьей сынъ? — запитує воєвода, а він відповідає: „Андреевъ сынъ“. Дізнавши ся, що се син його брата, воєвода хапаєть ся привести його до здоровля і як правдивий Українець заявляє: „Пошлю по бабъ, по лѣкарей“, але Володимирови вже не треба баб, він просить воєводу, щоб відчинив вікно.

Я воздухъ утренній вдохну,
То можетъ сказывать начну.

Його „сказиваніе“ довге собі, та пусте: він виховав ся десь над Дніпром, куди монах о. Іван утік із ним із над Дністра. Коли виріс, той сам монах розповів йому його історію і просив дарувати воєводі. Та він зараз по смерти о. Івана їде до воєводи, щоб помстити ся на нім, але тут побачивши його дочку, закохуєть ся в ній (хоч знає, що то його стрийна сестра!) і наймаєть ся за конюшого у воєводи, щоб бути близше неї. Решту знаємо. Він умирає з іменем Ванди на устах.

А воевода тамъ сидѣлъ
Едва живый — и лишь глядѣлъ
Какъ съумашедшій предъ себя;
Потомъ возставъ крикнулъ: „Коня!
Гей, гей коня!“ — и выбѣжалъ.
Предъ брамой Езуитъ стоялъ;
Такъ онъ къ нему: „Ану — Отецъ!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:35 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Возми же все и мой дворецъ,
И золото — и цѣлый край!
А мнѣ коня, коня лишь дай!
Гей, братья вихры, гей сестра
Ужасна смерть — нужь до Днѣстра!“

Навіть на божевільного се занадто глупе, бо й божевілє має свою льоґіку. Се радше безсильні розмахи дилєтанта, що без власної думки, без власних образів у душі недотепно шкитильгає за слідами великих взірців (тут Шекспірів Річард III), плодячи з них нужденні карикатури.

Хоч як убога духом, неперебирчива та загулюкана була тодішня галицька публика, то все таки вона якимось інстинктом відчула, що „Копюшій“ не поезія, не житє, а пуста забавка чужими словами, і приняла його так байдужно, покрила від разу таким забутєм, на яке вповні заслугував. І коли я отсе вигріб того мертвородженого трупа і пробував секціонувати його, то зовсім не на те, щоб докучити його живому ще авторови, який певно й сам давно зрозумів, що його заслуга не на полї поезії, а тілько щоб дати нашій молодшій ґенерації до рук міру, якою треба на мою думку мірити тодішнє наше письменство. Або ось іще один приклад. На стор. LIV проф. Студинський згадує М. Малиновського, „що 1852 р. в „Зорі Галицькій“ розкинув ряд статий на ріжні теми, з обєму державно-політичних наук, історії руської церкви, астрономії“, і в нотці до тих слів покликаєть ся на працю О. Терлецького, який буцімто „схарактеризував многосторонну літературну творчість М. Малиновського“. Читаєш сї слова і не підозріваєш нічого. Навпаки, навіть радісна думка ворушить ся: був одначе 1852 р. чоловік, що хоч висловлював дурацькі погляди на мову, цитовані проф. Студинським, та про те брав ся до популяризації позитивного знаня, науки, клав початки для наукової літератури на Галицькій Руси. А слова про „многосторонню літературну творчість Малиновського“ в нотці ще більше зацікавлюють, тай через поклик на Терлецького набирають ваги. А якаж фактична основа сих слів? Отже поперед усього О. Терлецький у цитованім уступі своєї праці (ст. 70—71) не дає ніякої характеристики літературної творчости М. Малиновського, вже хоч би для того, бо очевидячки не вважає його писань ніякою літературою, а іронізуючи над його многосторонністю цитує кілька уступів із його статий знов таки іронічно як показ „о скільки його працями

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:35 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

збогатила ся наука". Правда, О. Терлецький обмежав ся на кількох маленьких цитатах, тимчасом „наукові" писаня М. Малиновського, се така богата і невичерпана скарбівня куріозів, що варто придивити ся їм близше, — ба ні, що не може поминути їх мовчанкою ніякий дослідник, який бажає мати ясне понятє про рівень науковости нашої „старої Руси", бажає знати, що в тих часах розуміло ся під наукою і вважало ся гідним друку та документом духової, наукової праці. А Малиновський сам і його товариші вважали очевидно його популярно-наукові статї цінним надбанєм, коли не пожалували кошту і то як на ті часи не малого кошту на виданє всїх їх окремою книжкою, що має 362 стор. обєму і вийшла 1855 р. у Львові п. з. „О великомъ божіемъ мірѣ, написалъ Михаилъ Малиновскій". Рекомендую всїм, хто може добути сю книжку, читати її що дня по обіді — за її доброчинний вплив на орґани травленя ручу.

Ось для проби дещо з астрономії. Стор. 9—10 про пожиток сонця, місяця і звізд: „Солнце, луна, звѣзды не могутъ не занимати человѣка не только своею красотою, но также благодѣтельными своими отношеніями къ землѣ. Особенно же солнце єсть источникомъ свѣта и теплоты къ жизни такъ многимъ тварямъ на ней и къ єй плодородію, а только въ горячихъ сторонахъ превозносятъ люди надъ оное луну. Солнце, луна, звѣзды раздѣляютъ день отъ ночи и времена (Быт. 1, 14—18). Якъ сумная была бы ночь безъ луны и звѣздъ? Солнце, луна и звѣзды исправляютъ путь человѣка во пустыняхъ и на моряхъ. Наконецъ они яко бы огненными буквами проповѣдаютъ славу и красоту Бога Творца и Владыки своєго (Прем. 13, 2—3, Пс. 18, 1, 148, 3, 5), а смиряютъ ничтожную гордость ползающую ся по землѣ, которая то гордость не оучится понимати величія Божія".

Згадавши про астрольоґію, автор говорить: „Мы оуказали оуже на истинное вліяніе солнца, луны и звѣздъ на землю, но отвергаемъ ложь астрологіи, которая даже богами почитала сіи тѣла небесныи, что и народови єврейскому запрещати было потребно. Идолы звѣздопоклоненія были: Ваалъ, Молохъ, Хіюнъ, Ѳаммусъ. Времена же праздничны сего поклоненія были весна и осѣнь, яко конецъ стараго и начало новаго лѣта. Была также богиня звѣздочная Астрате. Мы для того оуказали на сіи мѣста в. з. о звѣздопочитаніи оу Євреевъ, понеже они объясняютъ также словянскіи обряды идолослуженія, а такъ оуказуютъ на звѣздопоклоненіе

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:35 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

у Словянъ. Іудеи имѣли годъ лунный и опредѣляли начало єго и начало всякого мѣсяца новолуніемъ. Мы нынѣ еще видимъ Іудеевъ въ дни новолуній молящихся. Нынѣ єще мнимаютъ вреднымъ или оуспѣшнымъ при ново- и полно-луніи сѣяти, въ новомъ домѣ осѣдати, женити ся, ногты и власы обтинати, а при оущербѣ луны косити, жати, рубати, болѣзни прогоняти, на глисты давати. При ново- и полнолуніи говорятъ о явленіяхъ хованцевъ, о чаровникахъ и чаровницахъ, къ чему хорыи такъ званыи лунатики могли дати причину. Говорятъ также невѣжды о чаровницахъ, что они луну и звѣзды снимаютъ и оу себе на нужду рода человѣческаго скрываютъ, что они поподъ самую луну и звѣзды на лысую гору, якая вездѣ имѣется, лѣтаютъ, что также со зміемъ огненнымъ, изъ воздуха прилѣтающимъ, общеніе имѣютъ" (ст. 10—11).

Та годі тої астрономії! Ось шматочок із фізики: „Єсть въ природѣ сила, извѣстная подъ именемъ магнетизма, которого дѣйствіе подобно електричеству. Тую силу замѣчено въ магнетѣ, похожомъ на камень и на желѣзо. Єго не можно ковати и плавити, но въ огнищу зажегательного стекла онъ ростопляє ся и превращає ся въ стекло. Въ немъ примѣтили сіи свойства: притяженіе, оттолкиваніе, направленіе, склоненіе, наклоненіе и сообщеніе". А що, хиба не ясно?

А ось із фільозофії: „Все сотворенное найшолъ Богъ зѣло доброе, согласное мысли, воли и любви своей. Не говорится, будьто сотворенное есть такое, що въ немъ исчерпали ся всемогущество, премудрость и благость Божая. Богъ могъ и може иное и лучшое сотворити. Однако тое, що Онъ сотворилъ, єсть такое, що яко такое, не можетъ быти лучшимъ. Ниже говорится, що благость Божая не може именно тварей духовныхъ еще больше оусовершити; доброта ихъ состоитъ и въ томъ, що они такое благодатное оусовершеніе отъ Бога пріяти могутъ".

Таких прикладів ясного, точного і льоґічного, а при тім наукового викладу можна в тій книжці набрати скільки хочете, хоча автор очевидно силкував ся лише переповідати своєю незугарною мовою те, що знайшов у тодішніх шкільних підручниках, а власна фантазія лиш де-де уносила його, коли йому забажало ся до наукових тем домішати якусь чисто рутенську моралїзацію.

Отсе треба все мати на оці при оцінюваню того письменства. Тенденція до бороненя ґенерації 50-их років і її видних діячів проявила ся вже у пок. Ом. Огоновського, який певно

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 09:40 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

духом і осьвітою був близший до неї, як до українофілів 60-х років таких як Навроцький або Бучинський, не кажучи вже про ґенерацію 70-их років. Тим більше дивують одначе прояви такої тенденції в поколїню з початку XX в. (вони прим. досить ясно виступають у праці ученика проф. Студинського, д. Я. Гординського про Гушалевича, друкованій минулого року в „Руслані“). Сама можність істнованя такої тенденції вказує на певне затїснене інтелектуального й естетичного горізонту, а се поява така небезпечна, що против неї треба реаґувати сьвідомо й заздалегідь.

(Далї буде).

УЛЯНА КРАВЧЕНКО.

ШОВК ПОРВАВ СЯ.

Шовк порвав ся .. шкода, шкода! розсипались перли —
упоєння в серцї вмерли і надії вмерли.

І погасли надо мною всї проміння ясні,
ой, здаєть ся, що ходжу я по могилї власній.

І повяли під стопами зїль-квіток коверцї —
ой, здаєть ся, що ношу я власний гріб у серцї.

Ген далеко поза мною жалї і трівоги,
так немов душа лишила земнії пороги.

Ген далеко поза мною розпука й трівога,
так немов душа вернула до себе, до Бога.

І нїмії мої жалї, нїмії печали,
я тепер як дзвін, що з нього срібне серце взяли.

Не діймає людська злоба, не болить і зрада,
так тепер я як без сьвітла та біла лампада.

Як лампада, у котрій вже сьвітло погасили —
до житя нема охоти, нема в мене сили.

Ой, нема, нема охоти і немає сили, —
я така як цьвіт, що в південь без роси скосили.

І погасли надо мною всї проміння ясні —
ой, здаєть ся, що ходжу я по могилї власній.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:35 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ЛЕВ ТОЛСТОЙ.

ПОЩО?

Оповіданє з часів польського повстаня 1831 р.

I.

Весною 1830 р. прибув у відвідини до пана Яшевського до його маєтку Роянки молодий Йосиф Міґурський, одинокий син його покійного приятеля. Яшевський мав 65 літ, буйні, довгі, білі вуси і цеглясто-червоне лице. Був се патріот із часів другого поділу Польщі. Разом із своїм приятелем Міґурським служив під хоругвою Костюшка і ненавидів цілою силою своєї патріотичної душі „апокаліптичну“ царицю Катерину II та її безчесного коханця, зрадника Понятовського, і так вірив у воскресенє Польщі, як вірив, що рано мусить зійти сонце.

В 1812 р. привів полк для цісаря Наполеона, до якого молив ся. Упадок цісаря болів його глибоко, але не захитав його віри в бодай часткове відбудованє Польщі. Коли Олександер I отворив сойм у Варшаві, його надії зросли. Сьвятий аліянс, пробудженє реакції в цілій Европі, поступуванє віцекороля кн. Константина і ще більше самого царя Миколи як також здушенє заговору з 14 грудня примусили його зректи ся поки-що здійсненя свого сердечного бажаня. Також його літа давали вже про себе знати, і тому Яшевський 1825 р. вибрав ся зовсім на село, де заняв ся управою свого маєтку Роянки, як також спортом і лектурою. Він оженив ся в друге з гарною дівчиною із шляхотського роду, але без ніякого маєтку. Одначе подружє не було щасливе. Він не любив своєї другої жінки, шанував її ще менше і її присутність була для нього тягарем. Із сього подружя не було дітий, але його перша жінка лишила йому дві дочки. Старша Ванда була імпозантна красуня, зовсім сьвідома своїх прикмет, яку нудило сільське окруженє. Молодша Альбіна була пестійкою батька, жива, струнка дівчина з ясним кучерявим волосєм і великими блискучими очима, які зовсім так були віддалені від себе як у батька.

Альбіна мала 15 літ, коли Йосиф Міґурський прибув у відвідини. Бувши ще студентом, бував частійше у Яшевських у Вильні, де вони проводили зиму, і залицяв ся до Ванди. Тепер явив ся перший раз як зовсім дорослий, самостійний мущина у них на селі. Всі в Роянці приняли його сердечно. Старий Юзек тішив ся, бо

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:35 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

він пригадував йому його приятеля і його власну молодість, а також тому, бо він із молодечим ентузіязмом і з рожевими надіями говорив про революційний рух не тільки в Польщі, але й за границею, де власне пробував. Пані Яшевська тішила ся приїздом Міґурського, бо в присутности чужого старий Яшевський усе панував над собою і не сварив ся з нею так багато як звичайно. Ванда була щаслива з його приїзду, бо була переконана, що він прибув тільки задля неї і незабаром попросить її руки. Вона вже рішила згодити ся, хотіла тільки перед тим „повісити жолоб як найвисше". Альбіна тішила ся, бо тішили ся иньші. І не одна Ванда думала, що Міґурський прибув до Роянки з поважними намірами. Про те був переконаний і старий Яшевський, як також стара нянька Людвіка, але не говорено про се. Ся думка була оправдана, Міґурський справді прибув старати ся о руку Ванди, але за тиждень від'їхав, не сказавши нічого, і то дуже роздразнений. Всї були сим від'їздом незвичайно заскочені і ніхто крім Альбіни не міг собі його пояснити. Але Альбіна знала, що вона була причиною його незрозумілого поступуваня. Вона завважила, що Міґурський за весь час побуту в Роянцї був веселий і добре настроєний тільки в її присутности. Правда, поводив ся з нею як з дитиною, жартував, зачіпав ся, але її жіночий інстинкт говорив їй, що його поступуванє з нею не було поступуванєм дорослого з дитиною, тільки мущини з жінкою.

Вона пізнала се по блискучім, повнім любови погляді, яким витав її, коли входила в кімнату, і відводив при відходї. Не дбала за нього, але його поступуванє з нею подобало ся їй і так мимоволї робила все, що могло врадувати його. А він був одушевлений усім, що вона робила. Йому подобало ся, що вона бігала серед череди псів, які кидали ся лизати її рожеве личко. Тїшив ся без стриму, що вона з найменшої причини могла вибухнути голосним, заразливим сьміхом. Видавало ся йому чарівним, що коли її очи ще сьміяли ся, вона могла зробити поважну міну задля сумовитої проповіди сьвященника. Прислухував ся з одушевленєм, як вона з рідким гумором і незвичайним талантом удавала стару няньку, або підпитого сусїда, або таки його самого, перескакуючи з дивною скорістю від одної особи до другої. Та тут подивляв він тільки те, що вправляло в подив усїх людий, її незвичайний драматичний талант. Але що йому подобало ся над усе, се її одушевлена радість із житя. Вона неначе тільки що пізнала радість

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:35 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

істнованя і мусїла спішити ся з його уживанєм. Чула, що отся її радість будить і в нїм подібні почуваня і се ще збільшало її веселість. Тому одна Альбіна знала, чому Міґурський приїхавши як конкурент до руки Ванди, від'їхав, не попросивши Ванду о руку. В глубинї своєї душі відгадувала, що він бажав полюбити її сестру, але мимоволї закохав ся в неї, в Альбіну, а що сам був сим здивований і не здавав собі ясно з сього справи, то поїхав із Роянки не осьвідчивши ся. Альбіна також не могла сього зрозуміти, бо вважала себе побіч інтелеліґентної, високо осьвіченої і гарної Ванди дуже незначною, але не могла не чути себе щасливою, що Йосиф Міґурський як-раз її полюбив, бо вона сама любила його цїлою силою своєї душі, як люблять перший і одинокий раз у житю.

II.

При кінцї падолиста наспіла до Роянки вість, що в Варшаві вибухла революція, що великий князь Константин Павлович утїк і сойм оголосив династію Романових позбавленою польського трону, що Хлопіцький проклямований диктатором і польський нарід свобідний. Повстанє не сягало ще до Роянки, але мешканцї сього маєтку слїдили за його розширенєм і не занедбували приготовань до його принятя. Яшевський кореспондував зі старим приятелем, одним із провідників повстаня, приймав таємничих гостий і робив розпорядженя для чогось незвісного. Панї Яшевська дбала більше як коли про фізичне здоровлє свого чоловіка і тим дразнила його що-раз більше. Ванда післала свої брилянти до одної приятельки в Варшаві, аби їх продати і віддати гроші революційному комітетови. Альбіна могла цїкавити ся тільки тим, що дїяло ся з Міґурським. Батько сказав їй, що він вступив до відділу Дверніцького і вона старала ся всїми силами слїдити за рухами того відділу. Міґурський писав два рази: раз, що вступив до армії, а опісля в серединї лютого, що була битва, в якій брав участь. Поляки під проводом Дверніцького побили російську бриґаду і забрали 200 людий у неволю. Альбіна аж заходила ся з радости. Студіювала мапу, обчисляла, коли й де мусить наступити рішуча побіда над Росіянами, дрожала і блїдла, коли батько розломлював печатки листів, що прийшли почтою. Раз мачоха застала її в пантальонах і кафтанї перед зеркалом. Хотїла втекти в мужеській одежи з батьківського дому і вступити до армії. Коли батько довідав ся про се,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:35 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

закликав її до себе і не проявляючи ніяких симпатій і подиву для її намірів, добре її вилаяв, наказуючи, аби раз на все вибила собі такі мухи з голови. „Жінка має иньше призначенє, — говорив, — вона має любити й потішати тих, що жертвують себе для вітчини“. Поки-що вона потрібна йому на потіху, а пізнійше свому чоловікови. Він зробив на неї велике вражінє, натякаючи на те, що чує себе самітним і нещасливим. Вона пригулила своє лице до його плечий, аби сховати свої сльози, які одначе змочили йому шляфрок, і прирекла йому нічого не починати без його дозволу.

III.

Тільки ті, що були сьвідками терпінь, які впали на Поляків по поділї їх краю, коли часть його попала під ярмо ненависних Німців, а друга під ярмо варварських Росіян, можуть зрозуміти одушевленє, яке опанувало Поляків у 1830 р., коли по давнійших невдачних пробах визволеня явила ся надія справжнього визволеня. Одначе та надія була тільки коротка. Революція знов була придушена. Десятки тисяч Росіян погнано в сліпім послусї до Польщі, найперше під проводом німецького пяницї Дибіча, потім під проводом жорстокого вояка Паскевича і ще більше жорстокого найвисшого войовника Миколи I. Вони мусїли без ніякої причини напоїти польську землю своєю й польською кровю, мусїли здавити їх своєю перемогою і віддати на поталу невидним слабодухам, яким не залежало анї на свободї, анї на поневоленю Польщі, і які думали тільки про одно, про збогаченє себе, про задоволенє своїх амбіцій і своєї дитинячої порожнечі. Варшава була знов занята, ріжні відділи повстанців побиті й розігнані, сотки тисяч заслані, розстріляні, вбиті палицями. Між засланими був і молодий Міґурський. Його маєток сконфісковано, а його самого загнано в рекрути в один баталїон до Уральска.

Яшевські мусїли зиму 1832 р. перебути в Вильнї задля здоровля старого, який терпів на корчі серця. Тут дістали лист від Міґурського, що сидів увязнений у кріпости. Він писав, що хоч які болючі його досьвіди і стільки ще нещастя жде його, то вважає щастєм, що може терпіти за вітчину; не попадає в розпуку задля сьвятої справи, за яку віддав часть свого житя і готов віддати ще й решту і робити знов так, як уже робив, коли-б тільки мав нагоду. На сїм місцї старий Яшевський гірко розплакав ся і не міг далї читати. Листу дочитала Ванда. Міґурський писав, що

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:35 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

„яких би плянів і мрій при останніх він не мав і не спував“, тепер не може і не хоче брати їх під розвагу. Ті відвідини остануть на все ясною точкою його житя“.

Ванда й Альбіна пояснювали собі сю часть листу кожда по свому, але не говорили з ніким, як його розуміють. При кінці листу Міґурський здоровив усіх і згадав при тім про Альбіну так само зачіпливо, як поводив ся з нею, питав, чи все ще бігає швидше хорта і так зручно вміє кождого наслідувати. Старому батькови бажав найліпшого здоровля, матері щастя в господарстві, Ванді гідного її чоловіка і Альбіні, аби її радість із житя тривала й далї.

IV.

Здоровлє старого Яшевського ставало що-раз гірше і в 1833 р. вибрала ся вся родина за границю. В Баден-Баденї стрітила Ванда богатого польського еміґранта й одружила ся з ним. Недуга старого батька швидко розвивала ся й кілька місяців по весїлю Ванди він умер на руках Альбіни. Своїй другій жінцї не позволяв доглядати себе й до останнього віддиху не простив їй того хибного кроку, який зробив, женячи ся з нею. Панї Яшевська вернула з Альбіною на село.

Одиноким житєвим інтересом Альбіни була доля Міґурського. В її очах був він найбільший герой і мученик і вона рішила ся віддати йому своє житє. Ще до виїзду за границю почала кореспондувати з ним із припорученя батька і від тодї продовжала переписку. Вернувши по смерти батька до Польщі, писала до нього правильно, а в день уродин, у якім скінчила вісїмнацять лїт, заявила своїй мачосї, що рішила ся вибрати ся до Уральська до Міґурського й одружити ся з ним. Мачоха почала винуватити Міґурського за еґоізм, що він хоче полекшити свою долю через женячку з богатою дївчиною. Альбіна попала в великий гнів і закинула мачосї, що тільки вона здібна підсувати такі низькі мотиви чоловікови, який жертвував усїм для народу. Власне тому, що Міґурський не приняв помочи, яку предкладала йому, вона рішила ся безвідклично поїхати до нього й одружити ся з ним. Альбіна була повнолїтна й мала гроші, бо вуйко лишив обом сестріницям трицять тисяч золотих дукатів, і нїхто не міг їй заборонити виконати свій намір.

В листопадї 1833 р. Альбіна попрощала ся з домом, у якім

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:35 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

виросла. Вірна служба проводила її, неначе-б ішла тою дорогою в далекий московський край на смерть. Приготовлено старі, криті батьківські сани і вона сіла до них із вірною нянькою Людвікою, яку взяла за одиноку товаришку в ту далеку дорогу.

V.

Міґурський не жив у казармі, тільки наймав мешкане в місті. Микола I, який хотів покарати Поляків не тільки фізичними муками й бідністю, але також ріжними упокоренями, видав властям наказ поводити ся з ними грубо. Але прості люди, що мали виконувати його накази, стояли духом високо понад ним і хоч се для них було небезпечно бути неслухняними, не виконували наказів буквально. Комендант батальону, в якім служив Міґурський, чоловік із літературною осьвітою, який сам вибив ся на верх із найнизших ступнів армії, розумів сумне положене молодого чоловіка, що вирісши в богатстві, все стратив, стоючи за свободу свого народу. Він шанував його і милосердив ся над ним і робив йому всякі полекші, які були в його силї. Міґурський був глибоко вдячний за добре серце обершта із сніжно-білими вусами на обпаленім сонцем лиці і з вдячности учив його синів математики і французької мови і приготовляв їх до військової академії.

Побут Міґурського в Уральску, що тревав уже 7 місяців, був не тільки одностайний і нудний, але й важкий. Від батальону держав ся він здалека, обмежуючи свої зносини до коменданта й одного польського вигнанця, чоловіка без осьвіти, хитрого й неприємного в зносинах, який торгував рибою. Доси житє було тому таке важке для Міґурського, бо не міг привикнути до недостатку. А по конфіскаті його маєтку не лишило ся йому нїщо на сьвіті, як те, що мав при собі, печатка, перстінь, годинник, і ті річи продавав одну за другою.

Одинокою радістю, яку ще давало йому житє, була його переписка з Альбіною, якої поетичний, чарівний образ жив у його души від часу відвідин у Роянці, стаючи з дня на день гарнїйшим. Вона в однім із перших своїх листів запитала його, що хотів сказати в листї до її батька словами: „Які-б не були мої мрії і пляни“. Відповів, що думав узяти її за жінку. На се відписала, що се й її мрія, що любить його. Відповів, що не добре зробила, кажучи йому се в теперішних обставинах, бо йому страшно думати про те, що колись могло бути, а тепер неможливе. Се зовсім

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:40 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

не неможливе, відписала, і зовсім певне буде здійснене, бо вона любить його і хоче бути його жінкою. Відповів, що в теперішнім положеню не може приняти такого предложеня і що не треба забігати в будучність. У своїх листах питала про подробиці його житя і відповідаючи на її питаня він заговорив мимоволі про конфіскату свого маєтку. Писав одначе, що нічого йому не бракує, бо завдяки своїй осьвіті може давати лекції і за гонорар позволяти собі на деякий люксус — чай, тютюн, навіть на книжки. Незабаром по тім листі одержав Міґурський переказ на 2.000 золотих рублів. Почтова печатка і почерк письма на адресі зраджували, що се Альбіна вислала гроші. Відіслав переказ зараз назад і просив її дуже, аби не обнижувала їх усьвячених зносин грошевими справами. Повторив, що нічого йому не бракує і він щаслив, що має таку благородну приятельку. Тим листом, що надійшов пізною осіню, скінчила ся переписка.

В падолисті, коли Міґурський відбував у оберштa лекцію зі своїми двома учениками, заскрипіли нагло сани на снігу перед брамою і затихли дзвінки від саний. Хлопці позривали ся поглянути, хто приїхав. Міґурський сидів байдуже при столі, ждучи повороту дітий, але замісь них увійшла до кімнати жінка обершта.

— Приїхала якась молода дама, — сказала, — і питає за Вами. Певне з Вашої вітчини, бо виглядає на Польку.

— Неможливо! — подумав Міґурський, але вся кров сплила йому до серця. Вийшов до передпокою. Тут якась груба, віспувата жінка здіймала собі хустку з голови, а друга жіноча постать входила як раз до кімнати обершта. Почувши за собою кроки, обернула ся... Під капузою блищали на рожевім лиці далеко віддалені від себе веселі очи, а на віях яснів мороз. Заскочений і німий він став перед нею і не знав, як її стрітити, як привитати.

— Юзек! — закликала, бо так називав його її батько і так вона називала його в своїх думках. Закинула руки довкола його шиї і притиснула своє лице до його. Сьміяла ся і плакала.

Жінка обершта, довідавши ся, що се за Альбіна і чого приїхала, приняла її до свого дому, заки могло відбути ся весілє.

VI.

Спроваджено з Оренбурґа сьвященника і відбуло ся вінчанє, найперше по католицькому, а опісля по православному обряду. Жінка обершта була посажною матірю молодої, один із учеників

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:35 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Міґурського держав над молодими ікону, а засланий Поляк був сьвідком.

Хоч як се дивно, Альбіна зовсім не знала свого чоловіка, якого любила як божка. Властиво аж тепер познайомила ся з ним. Не треба й казати, що в дійснім чоловіці з тіла і крови відкрила багато звичайного й неромантичного, чужого тому образови, який носила з собою. Але що се був власне чоловік з тіла і крови, то мав також багато добрих, цінних прикмет, яких бракувало її ідеалови. Приятелї і знайомі розповіли їй про його хоробрість на війнї, а з власного досьвіду знала, як стоїчно приняв він утрату маєтку. Уявляла собі його героєм, який вів високе, героїчне житє. В дійсности його фізична сила й ум проявляли ся тільки у все зрівноваженій поведінцї простого, спокійного чоловіка, який любив невинний жарт і свою нїколи не погасаючу люльку і на якого змислових устах, окружених ясним заростом, усе ще грав дїточий усьміх, який так чарував її в Роянцї.

І Міґурський аж тепер пізнав Альбіну, а через неї жінок у загалї. Із жінок, яких знав перед одруженєм, не був мудрий. Коли дивив ся на Альбіну як на тип жінки, то було йому дивно і був би дізнав деякого розчарованя що до істоти жінки в загалї, коли-б Альбіна особисто не була йому така дорога. Супроти жінки в загалї, яку бачив воплочену в Альбінї, заховував ся лагідно, поблажливо і трохи іронїчно, але як його жінка була Альбіна для нього нїжно любленою й поважаною істотою, до якої почував вічну вдячність за ту жертву, яку вона принесла для нього, даючи йому нежданє і на його думку незаслужене щастє.

Міґурські, як і иньші люди, були рівночасно щасливі й нещасливі. Були щасливі, посїдаючи одно другого. У кождого з них уся любов переходила в другого. Серед самих чужинцїв почували себе двома істотами, що збили ся в снїгу з дороги і тулили ся до себе, аби гріти одно другого. Були щасливі також зі своїх дїтий. Радість із житя була ще більша задля присутности добродушної, воркітливої Людвіки, яка з вірности до своєї панї пішла з нею на вигнанє, не розуміючи, як би могло бути инакше. За рік прийшла на сьвіт перша дитина, хлопець, за півтора року по нїм уродила ся дївчина. Хлопець був повторенєм матери, мав ті самі очи, ту саму живість і принаду. Дївчина була чарівне, пишне сотворінє.

Примусовий побут поза вітчиною був невичерпаним жерелом нещастя, так само те болюче, упокорююче положенє, в якім жили.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:35 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Він, її Юзек, її герой, її ідеал, мусів віддавати честь кождому офіцирови, мусів іти на муштру, на варту, німо слухати, нічого не говорячи!

Також вісти, які приходили з Польщі, засмучували їх глибоко. Не можно було думати про конець їх сумного положеня. Всї проби, добути для нього уласкавленє або хоч злагодженє кари, не вдавали ся. Також його аванс у батальонї був недозволений. Цар Микола відбував перегляди, паради, маневри, ходив на костюмові балї, кокетував із переодїтими дамами, перелїтав без причини цїлу Росію від Кугуєва до Новоросійська, від Петербурга до Москви лякав людий і заганяв конї на смерть. Але коли якийсь незвичайний сьмілий чоловік мав відвагу просити його злагодити строгі засуди на декабристів і Поляків, які нічим же иньшим не согрішили, тільки любовю до вітчини, яку він, цар, славив над усе, тодї підіймали ся його груди, він обертав свої оловяні очи на якийсь далекий предмет і казав: „Нехай служать далї, ще за вчасно на ласку...“ і говорив се так, неначе-б докладно знав час, коли вже не буде за вчасно. А всї, що числили ся до його окруженя, що їли при його столї, ґенерали, двораки і дами, поклоняли ся перед незвичайною обережністю і мудрістю того великого чоловіка.

Одначе в загалї було в житю Міґурських більше радости, як смутку.

Так жили вони пять лїт. Аж нагло впало на них неждане і страшне нещастє. Захорувала мала дївчина, а за два днї й хлопчик. Три днї лежав без сьвідомости в високій горячцї без лїкаря, а четвертого дня вмер. За два днї вмерла й дївчина.

Отся подвійна втрата зовсїм підкосила Альбіну. По похоронї дїтий віддала вона, зрештою така дїяльна й уважна жінка, цїле господарство старій Людвіцї, сидїла цїлими годинами, вперши очи в простір, або зривала ся й бігла до своєї малої кімнати, аби там тихо плакати, не вважаючи на слова потїхи мужа і служницї, і коли висловлювала яке бажанє, то хиба те: лишіть мене саму.

В лїтї сидїла цїлими годинами на кладовищі на могилах дїтий і мучила себе думками про все те, що могла би принести будучність, коли-б малі ще жили, аж доки не прийшов чоловік або Людвіка й не намовили її йти до хати. Найбільше муки справляла їй думка, що коли-б була на місцї лїкарська поміч, дїти могли-б бути вратовані. „Пощо, пощо?“ — думала тисячу разів. „Юзек

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:35 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

як і я не маємо иньшого бажаня, як жити в обставинах, у яких він уродив ся, в яких жили перед ним його діди й прадіди, і щоб я могла бути при нім, любити його й моїх малих і виховати їх на добрих людий. А тут засилають його й мучать і забирають мені те, що дорожше від сьвітла сонця. Чому? Пощо?"

Все ставила те питанє Богови й людям і не бачила можности відповіди на нього. А без такої відповіди не було для неї житя, її житє просто урвало ся. Бідне житє засланця, яке доси вміла вона прикрашувати смаком і принадністю жінки, стало тепер незносним, і то не тільки для неї, але й для Міґурського, що терпів разом із нею і не міг їй ніщо помогти.

VII.

В тім сумнім часї їх житя прибув до Уральська Поляк Росоловський, якого обвинуватили за участь у великий пробі втеки, яку зорґанізував був тоді в Сибірі сьвященник Сєроцінський.

Росоловський, що як Міґурський і тисячі иньших був засланий у Сибір, бо хотів жити тим, ким уродив ся, Поляком, брав участь у тім заговорі і був засуджений на різки і на службу в тім баталїоні, в якім служив Міґурський. Росоловський, колись професор математики, був високий мущина з запалим лицем і темними бровами і говорив поволи, рівномірним, глибоким басом.

Вже першого вечера, який пробув у Міґурських, розповів їм подробиці заговору Сєроцінського. Сей сьвященник зорґанізував тайне товариство, яке обняло цілу Сибір, з метою, при помочи Поляків, що служили в козацьких і військових полках, освободити всїх вязнів, підняти до бунту засланих поселенців і захопити артилєрію в Омску.

— А було се можливе? — запитав Міґурський.

— Зовсїм. Усе було придумане наперед. Цілу Сибір мали ми в руках. З весною мав усюди рівночасно вибухнути бунт. Плян був обдуманий і приготований до найменьших подробиць. Коли-б справа вдала ся, Сибір відділила ся-б від Росії і стала-б незалежна. На випадок невдачі заговірники втїкли-б у кірґіські степи, до Ташкенту, до Бухари і звідти до британських Індій. Все було запевнене, успіх мусїв би бути, але два поганці зрадили плян. Сєроцінський, се була переможна, побідоносна особа, він мусїв би виграти. Одначе замісь побіди і свободи прийшла недоля тисяч і смерть Сєроцінського.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:35 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Стратили його? — запитав Міґурський.

— Так, як вони тратять! Палками! — відповів Росоловський найглибшим голосом. — Сім тисяч ударів палками. Я все те бачив, — говорив поволи далї, що-раз більше морщачи брови. І почав описувати страчене, якому як обжалуваний мусів придивляти ся від початку до кінця. Заки виконано решту кар, узято шість людий, яких засуджено на сім тисяч палок, що по царському указу мали бути такі грубі, аби в дуло рушницї влїзло ся три. Два баталїони вояків, тисяча людий, творили безконечну вулицю і мали в руках палки, якими мусїли бити по голих плечах засуджених, ведених двома капралями, що тягнули їх за собою при помочи рушницї, до кольби якої були привязані за руки. Першого взяли дра Шакальського, приятеля Сєроцїнського й одного з головних провідників заговору. Сього Шакальського описував Росоловський як благородного, повного саможертви чоловіка, якого шанували глибоко всї, що його знали, навіть Росіяни, і який був готов кождої хвилї, в день і в ночи, давати лїкарську поміч кождому, хто зажадав.

— Ах, коли-б він був тут, як захорували мої дїти! — подумала Альбіна.

— Він був перший, — оповідав Росоловський, — а за ним ішов російський лїкар, говорячи воякам: „Не бийте його дуже, він хорий і слабий“. Але вояки били, бо за ними стояли офіцири, що били їх, коли вони давали легкі удари. З місця, де я стояв, не міг я всього бачити, — оповідав Росоловський далї, — але чув голос бубна, а коли страшна процесія підходила до мене, тодї чув свист ударів, ляскане палок і голос лїкаря: „Лагідно, мої любі, будьте милосерні, він слабий“. Сей процес тревав не менше години і скінчив ся тим, що нещасний упав і його безтямного віднесли на бік, аби прийшов до себе і дістав ще решту палок. Потім прийшла черга на другого, на третього і четвертого. Всї падали і їх відносили на бік, сей та той перебули вже всї муки і лежали мертві, иньші приходили знов до себе на нові муки. Отсе страшне катоване тревало до другої години по полуднї. Останнїм вивели самого Сєроцїнського. Я не бачив його довший час і був поражений його виглядом. Він постарів ся на 10 лїт. Лиса, худа голова похилила ся до долу і дрожала. Роздїта горішня часть тїла була дуже худа і над запалим животом виступали сильно ребра. За кождим ударом звивав ся всїм тїлом, підкидав голову в гору і знов

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:35 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

опускав, а коли вели його попри мене, я чув, як шепотів молитву. Неначе механічно говорив: „Miserere mei, miserere mei, Deus — da secundum misericordiam tuam“. Ні, не можу дальше, — досить, що вмер на місці, — закінчив Росоловський і не отворив більше уст.

— Се неможливо, зовсім неможливо так далї жити! — закликала Альбіна і впялила свої широко отворені очи на Росоловського.

Він дивив ся похмуро і втирав рукавом сльози, що котили ся лицем і по бороді. Людвіка, що сиділа при вікнї, хлипала, заховавши лице в хустину.

— Пощо ви все те оповідаєте нам? — закликав Міґурський і кинувши геть люльку, скочив і пішов швидко до темної спальнї.

VIII.

Другого дня Міґурський дуже здивував ся, коли по повороті з муштри підійшла до нього легким кроком усьміхнена жінка і повела його до спальнї.

— Ти, Юзек, слухай!

— Слухаю, що?

— Слухай. Я не можу так далї жити. Не можу жити тут далї. Не можу, чуєш?

— Ну, то й що-ж?

— Мусимо тікати!

— Се було-б очевидно добре. Але як? Тільки подумай.

— Я думала, все роздумала Послухай мене, — і почала розвивати плян, який видумала, останньої ночи. Міґурський мав одного вечера покинути дім і на березї Уралу лишити свій плащ і лист із повідомленєм, що хоче відібрати собі житє. Тодї перешукають цїле місце, пішлють рапорт у головну кватиру. Тимчасом мусить укривати ся. Придумала все так, аби він міг скривати ся цїлий місяць. А коли все заспокоїть ся, тодї втечуть. Була така певна свого пляну, що Міґурський, який на початку мав як найбільші сумнїви, також почав вірити в можливість успіху. А головно склоняло його до згоди те, що в разї невдачі така кара, як се описав Росоловський, упала би тільки на нього, а бачив, що їх житє без дїтий стало в Уральську нестерпне. І так згодив ся і Альбіна почала приготованя.

До тайни припущено Росоловського й Людвіку і по багатьох

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:35 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

нарадах і змінах порішено в кінці плян утеки. Найперше думали, аби Міґурський, удавши самовбійство через утоплене, тікав сам, ідучи пішки до Саратова, звідти їдучи Волгою до Астрахані і через Каспійське море до Персії. Звідти міг легко під фальшивим іменем дістати ся до Европи і стрінути ся з Альбіною.

Се був перший докладний плян. Але коли Росоловський розповів їм, скільки втек із Сибірі в останніх пятьох роках не вдало ся (тільки один Пйотровський справді втік), Альбіна предложила другий плян. Вона й Людвіка мали-б відвезти Юзка до Саратова схованого в возі. Звідси пішов би пішки берегом Волги аж до умовленого місця, де Альбіна наняла би човен. Сей плян приняли всі, навіть головний орґанізатор Росоловський. Ходило тільки о те, як Міґурський має бути схований у возі, аби не збудити підозріня властий. Коли-ж одного дня Альбіна сказала Росоловському, що хоче забрати з собою домовини своїх дітий, він закликав „Геврека!“ і предложив їй, аби просила у властий дозволу забрати з собою до вітчини домовини дітий, але не викопувала їх, тільки аби у великій скрині, приготованій буцім то для них, сховав ся Юзек. Спершу Альбіна відкинула сей проєкт з великою енерґією, вибухла плачем і вибігла з кімнати. Але виплакавши ся вернула і згодила ся.

І так кінцевий плян був такий: Міґурський мав поробити відповідні кроки, аби переконати власти, що він знайшов смерть у хвилях Урала. Коли се буде стверджено, Альбіна, яка не хотіла оставати по смерти чоловіка в Уральську, мала просити у властий дозволу вернути до вітчини. Одержавши сей дозвіл, мала просити, аби їй позволено забрати з собою земні останки своїх обоїх дітий. А коли дістане й такий дозвіл, треба отворити могили, але лишити домовини на своїм місці і приготовану скриню поставити порожню в тарантас, куди Міґурський мав улізти нічю, і жінка відвезла-б його до Саратова. В Саратові можна-б наняти човен і тоді ніщо не стояло-б на перешкоді їзді до Каспійського моря і через нього до Персії чи Турції, в кождім разі на свободу.

IX.

Найперше купили Міґурські тарантас, буцім то на те, що Людвіка тужить за вітчиною і має бути відіслана до дому. Потім зробили скриню, в якій чоловік міг лежати скулений і не заду-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:35 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

шити ся і в яку міг незамітно влізти. Скриня була так зроблена, що приставала до васагів воза, але в середині була прикріплена до воза; отвирала ся на два боки і під сидженями була отворена, так що той, хто в ній лежав, міг простягнути ноги в віз. У скрині було багато дір на повітрє і вона була вистелена матою. Вхід і вихід для Міґурського був під сидженєм тарантаса.

Коли віз і скриня були готові, Альбіна, заки ще Міґурський удав самовбійство, пішла до обершта й розповіла йому, що її чоловік попав у розстрій ума і пробував відібрати собі житє. Вона дуже зажурена ним і просить увільнити його на якийсь час від обовязків. Альбіна так уміла висловити трівогу за свого чоловіка, що зворушила обершта і він обіцяв зробити все можливе. Тоді Міґурський написав лист, який опісля знайдено в рукаві його плаща на березї Урала, й означеного дня пішов до ріки, ждучи там ночи. Одіж по части скинув, кинув плащ на беріг і прокрав ся до дому. На горищі, яке можна було замикати на ключ, був приготований для нього сховок. Ще тої самої ночи післала Альбіна вірну Людвіку до обершта запитати, чи не знає що про її чоловіка, який вийшов із дому перед двацятьма годинами і доси ще не вернув. Другого дня принесли їй лист Міґурського і з розпучливими рухами і сльозами побігла вона з ним до обершта.

За тиждень попросила Альбіна дозволу вернути до вітчини. Її біль зворушував усїх, хто її бачив, усї жалували нещасну матїр і жінку. Одержавши дозвіл на від'їзд, звернула ся ще з просьбою, аби їй позволено викопати домовини її дїтий і забрати з собою.

Власти здивувало те зворушливе бажанє, але згодили ся й на нього.

Другого дня по одержаню дозволу поїхали Росоловський, Альбіна й Людвіка найнятим хлопським возом, на якім була велика скриня на домовини, на кладовище. Побачивши могили дїтий, які мала на все покинути, вибухла Альбіна плачем, поклала ся на могили, обняла їх і молила ся, кличучи раз по разу: — Пощо? Пощо?

— Ну, панї Альбіно, — сказав Росоловський, — мусимо брати ся до роботи.

Альбіна скочила, обтерла сльози і сказала:

— То берім ся, тільки не рушайте менї їх.

Росоловський і Людвіка підняли камінь, розкопали могилу, так що виглядало, неначе винято домовини, наповнили скриню до-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:40 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

половини важкими куснями землї і поклали на хлопський віз. Другого дня прикріплено скриню до жердок тарантаса, а третього перед раннїм сьвітом зійшов Міґурський у хлопській одїжи з горища, висипав землю і влїз до скринї.

О 3 годинї рано прибув козак, який мав бути ескортою, з хлопським візником і трьома кіньми. Альбіна й Людвіка вилїзли зі своїм маленьким песиком на тарантас і сїли на вистеленім ковром і подушками місцї.

Швидко щезло за ними місто, бо трійка бігла швидко з тарантасом по битій дорозї, між безмежними степами, на яких вилискував сріблом торічний ковиль.

X.

В Альбіни перестало бити ся серце, так зворушила її надія і радісне дожиданє. Аби впевнити ся, що й Людвіка дїлить її почуваня, показувала кілька разів з усьміхом на плечі козака й на сидженє в возї. Але Людвіка задержала свій сьвяточний вираз, дивила ся просто перед себе і ледви замітно рушала мязами уст. Погода була чудова. Кругом розстелила ся безмежна, дика рівнина, вкрита срібно-ясним ковилем, що блищав у проміннях раннього сонця. По правім і лївім боцї дороги, по якій непідковані копита башкірських коний ударяли як по асфальтї, було безлїч купок землї, виритих воркунами. Їх сторожа сидїла на заднїх лапках звіщала про наближуванє воза проймаючим свистом, і зникала опісля в дїрах у землї. Деколи стрічали людий по дорозї, каравану козаків із пшеницею або Башкіра верхом, із яким тодї козак на козлї голосним криком перекидав ся кількома татарськими словами. На всїх перестанках закладано сьвіжі, добре нагодовані конї, а піврублївки, яких Альбіна не жалувала, мали той наслїдок, що візник цїлу дорогу їхав так швидко, як коли-б віз правительственного курієра.

На першім перестанку, коли перший візник відвів свої конї, а другий зі своїми ще не прийшов, а козак пішов собі на подвірє, Альбіна нагнула ся й запитала чоловіка, як йому там і чи йому чого не треба.

— Дуже добре, — відповів. — Менї зовсїм вигідно. Не потребую нїчого і можу так лежати 24 години, коли буде треба.

Під вечір доїхали до великого села Дерґаші. Тут Альбіна хотїла освободити на хвильку свого чоловіка, аби міг простягнути

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:40 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ся і щось з'їсти. Не казала доїздити до почтової стації, тільки задержала ся в гостинниці і дала козакови гроші, аби пішов купити молока й яєць. Було вже темно, тарантас був випряжений і стояв у шопі. Людвіка стояла на сторожі, а Альбіна увільнила Міґурського, який трохи попоїв і заки козак вернув, знов сховав ся. Запряжено коні і поїхали далї.

В Альбіну вступала що-раз більша надія і вона ледви могла вдержати свій добрий настрій. Не було нікого, з ким могла би говорити, тільки Людвіка, козак і мала собачка Трезорка. І вона бавила ся ними. Людвіка, як багато иньших старих дївок, мимо своєї чистоти бачила ві всім роман, або складала його із ріжних куснів. У зносинах із кождим мущиною підозрівала зараз любовні наміри і тоді не було кінця її значучим поглядам та усьмішкам, при чім лице закривала великою хусткою. І тепер грала ся так із геркулїчно збудованим уральським козаком, що творив ескорту для жінок і в своїй простоті та добродушности робив їм усякі чемности. Альбіна бавила ся не лише з Трезоркою, яку грозьбами здержувала від того, аби не лїзла під сидженє, але також бавила її комічна кокетерія Людвіки супроти козака, який не здогадував ся, що його підозрівають о залицянє, і на все, що до нього говорили, усьміхав ся добродушно.

Альбіна, дуже подразнена небезпекою положеня, надіями на успіх, чудовою погодою, повітрєм дикої рівнини, дізнавала дїточої радости, якої вже давно не зазнавала. А Міґурський, чуючи її веселу розмову, у фізичних муках свого положеня набирав відваги й надії. Його дуже мучила спека і спрага, але не давав того нічим пізнати.

Під вечір другого дня дороги завважили крізь далеку млу щось незвичайне. Був се Саратов і Волга. Козак перший побачив ріку своїми степовими очима і показав Людвіці щоглу. Людвіка бачила одно і друге, або бодай удавала, що бачить, але Альбіна не могла нічого доглянути. Аби подати звістку чоловікови, почала казати до пса на колїнах: „Саратов, Волга", і розповіла по польськи, що думає робити, коли приїдуть до Саратова. Перебуде ніч у гостинниці, а рано піде до ґубернатора просити, щоб він замісь томлячої дороги по суші позволив їй їхати до Царицина судном. Одержавши дозвіл, найме судно й поїдуть у низ Волгою. Так дістануть ся до вітчини й на свободу.

Generated on 2015-08-02 07:40 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

XI.

Заки доїхали до Саратова, казала Альбіна задержати ся на сім боці ріки в селї Покровськім. Сподївала ся, що зможе поговорити з чоловіком, а може й увільнити його на хвильку зі скринї. Але козак лишив ся цїлу коротку весняну ніч при тарантасї, лежачи на порожнім хлопськім возї, що стояв побіч. Людвіка з волї Альбіни лишила ся на возї і думаючи, що козак задля неї нікуди не відходить, кокетувала його без перерви, ховаючи своє вісповате лице в хустку. Але для Альбіни не було се вже комічно і її турбувало, що козак не зводив очий із тарантаса.

Протягом ночи, яка між вечірнїм і раннїм сьвітом ледви стемнїла, ходила Альбіна кілька разів через вонючий корідор на подвіре й до шопи, але козак усе сидів на хлопськім возї, махаючи ногами. Аж коли засвитало і когути почали піяти по подвірях, Альбіна, вийшовши, знайшла нагоду поговорити з чоловіком. Козак простягнув ся в кінцї на хлопськім возї і хропів. Альбіна приступила до тарантаса й застукала до скринї.

— Юзек!

— Що? — запитав Міґурський із скринї.

— Чому не відповів зараз?

— Бо я спав, — відповів і вона пізнала по голосї, що він усьміхаєть ся.

— Можу вилїзти?

— Нї, козак тут, — сказала й оглянула ся на нього. Тепер стало ся щось дивне. Він хропів і при тім мав отворені очи, які замкнув, аж коли стрітив ся з її поглядом. — Чи менї тільки так здавало ся, чи він справдї не спить? Мабуть я собі тільки так уявила, — подумала і обернувши ся до скринї, сказала:

— Потерпи ще трохи.

— Менї зовсїм добре, — відповів. — Не жури ся мною.

— Я зовсїм спокійна, — шепнула і знов оглянула ся на козака. Він зовсїм певне спав. — Я помилила ся, — подумала.

— Тепер піду до ґубернатора.

— Нехай Бог тебе благословить.

І Альбіна виняла з куфра свою одїж і пішла до гостинницї передягати ся. Надївши найлїпшу вдовичу одїж, пішла Альбіна до перевозу й казала перевезти себе через Волгу. На другім боцї наняла віз і поїхала до ґубернатора. Її принято. Гарна польська вдова, що мала такий милий усьміх і так добре говорила по фран-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:40 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

цуськи, дуже подобала ся старому ґубернаторови і він почав удавати перед нею молодця. Обіцяв їй усе, і бажав собі побачити її ще завтра, аби дати їй припоручене до інспектора поліції в Царицині. Щаслива успіхом своєї місії і задоволена впливом своєї краси, про який могла вносити із поводженя ґубернатора, була Альбіна весела, повна надій і зовсім повна радости житя, що пробудила ся в ній на ново. В такім настрою їхала стрімкою дорогою над беріг Волги. Сонце вже підійшло висше ліса й його скісне проміне блищало на воді. На цілім узгірю по обох боках пишали ся яблуні в повнім цьвіті як малі хмарки на сонці. На ріці підіймав ся густий ліс щоглов і білі вітрила маяли над розіскреною водою, якою хвилював вітер. На березі Альбіна почала розпитувати ся, чи не могла-б наняти човна до Астрахану. Десяток крикливих, веселих перевізників обступив її. Вибрала одного, якого вигляд найбільше їй подобав ся, і пішла до пристані поглянути на його човен, який між богатьома иньшими гойдав ся на воді. Він мав складану щоглу й вітрила, так що міг плисти з вітром. А коли не було вітру, тоді були в роботі весла; коло яких сиділи два здорові, сильні парубки, гріючи ся на сонці. Привітний властитель човна піддав думку, аби зняти колеса з тарантаса й покласти його на човен. „Тут є для нього місце, а на возі буде вам вигіднійше. За пять днів, коли Бог дасть добру погоду, будемо в Астрахані“.

Альбіна згодила ся з ним і казала прийти до Покровського в гостинницю, де мав оглянути тарантас і дістати задаток. Все йшло ліпше, як можна було сподівати ся. В піднесенім настрою переїхала через Волгу, заплатила перевізникови й поспішила до гостинниці.

XII.

Козак Данило Ліфанов був родом із Шелецка. Мав 34 роки і відслугував власне останній рік. Його рідня складала ся з девятьдесятилітнього діда, двох братів, невістки старшого брата, яку заслано в Сибір на примусові роботи за те, що належала до старовірців, з його власної жінки, двох донечок і двох хлопців. Батько погиб на війні з Французами і він був найстаршою робучою силою дома. Мали на господарстві 16 коний, 2 пари волів, а він мав 15 десятин вільної землї, яку сього року вже з'орано й обсіяно. Данило служив в Оренбурзї й Казані й його час власне кінчив ся. Він держав ся твердо старовірства, не курив, не пив,

Generated on 2015-08-02 07:40 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

не їв із невірними з одної миски і твердо заховував свою присягу.

Був у всїх річах повільний і совісний, виконував кождий наказ, який дістав від властий, з найбільшою точністю і нїколи не покинув припорученя, доки не довів його до кінця по своїй найлїпшій сьвідомости й совісти. Йому припоручено відвезти обі польські жінки до Саратова, вважаючи, аби їм по дорозї що злого не стало ся й аби вони самі не наробили якого лиха. В Саратові мав їх передати місцевим властям.

Так довіз їх безпечно з домовинами і малим псом аж до Покровського. Але тут, переходячи по при тарантас, завважив, як малий пес скочив на віз і почав під сидженєм роздразнено скавулїти, і йому видало ся, неначе якийсь голос старав ся заспокоїти пса. Одна з жінок сильно налякала ся, вхопила пса й віднесла геть.

— Тут щось мусить бути! — подумав козак і почав чатувати. А коли раннїм ранком польська дама підійшла до тарантаса, прикинув ся, що спить, і чув зовсїм виразно, що в скринї хтось говорив. Отже пішов на цолїцію і сказав, що з Польками, яких йому припоручено везти, щось не добре, і йому здаєть ся, що вони замісь мертвих дїтий везуть у скринї когось живого.

Альбіна підходила до гостинниці в піднесенім настрою і з певністю, що вже все, чого бажала, осягнено і вона та її чоловік за кілька днів зможуть відітхнути на повній свободї. Аж тут побачила коло брами пару панських коний, двох козаків і цікаву юрбу, заняту подією на подвірю. В неї завмерло серце на думку, що се незвичайне збіговище може відносити ся до неї.

— Се не може бути. Там мусїло щось стати ся, — подумала. Але швидко побачила, що осередком сцени був її тарантас, і почула розпучливе гавканє Трезорки. Не чуючи ніг протиснула ся крізь юрбу. Найстрашнїйше, що могло стати ся, вже стало ся. Перед тарантасом стояв у новім унїформі з золотими ґузиками, що блищали на сонцї, отяжілий, череватий чоловік і давав накази різким, начальницьким голосом. Перед ним стояв між двома вояками її Юзек, в сїльській одїжи, з соломою в розкудовченім волосю і в розпучливій безпомічности рушав широкими, міцними плечима.

Трезорка в щасливій несьвідомости, що се вона спровадила те нещастє, з настобурченою шерстю уїдала скажено на інспектора

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 09:40 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

поліції. Міґурський, побачивши Альбіну, хотів підійти до неї, але вояки не пустили.

— Все в порядку, Альбіно, — промовив він із звичайним добродушним усьміхом. — Тільки не турбуй ся.

— Отже тут маємо саму молоду даму, — сказав інспектор. — Прошу підійти близше. То се домовина ваших малих дітий? — запитав, блискаючи іронічно очима і стискаючи свої відстаючі губи.

Альбіна не відповідала. Поражена жахом, з руками, притисненими до грудий і отвореними устами дивила ся на чоловіка своїми широко розкритими очима.

Як се часто буває в хвилях небезпеки смерти і критичних житєвих подій, так і Альбіні прийшли в сій хвилї на ум почуваня й думки цілого житя і вона не була в станї зрозуміти своє нещастє або повірити в нього. Першим почуванєм її було вже здавна розвинене в неї почутє ображеної гідности, коли побачила свого героїчного мужа безборонним у руках посіпак. „Як вони сьміють підняти руку на нього — на найлїпшого?“ Але крім того наповнило її також почутє нещастя, яке тепер мусїло впасти на неї. Сьвідомість нового нещастя викликала в неї спомин про найтяжшу пробу її житя, про смерть її дітий. І знов заворушило ся в ній те саме питанє: „Пощо? Чому забрано їй діти, чому одиноке, що їй лишило ся, її дорогий муж, найлїпший чоловік, мусїв терпіти і пропадати?“

З тими думками перемішувало ся зворушенє задля його великої доброти, ніжної любови, з якою він думав про неї в тій розпучливій хвилї. Опісля впало їй на думку, яка страшна кара жде його, і що вона сама відповідальна за те.

— Чим для вас сей чоловік? — запитав інспектор поліції. — Чи се ваш муж?

— Пощо? Пощо? — закликала Альбіна з гістеричним сьміхом і впала на скриню, в якій був схований Юзек і яку знято з тарантаса. Хлипаючи і вся в сльозах підійшла до неї Людвіка.

— Пані, дорога, пані! — почала кликати раз-по-раз і гладити руками по плечах похилену жінку. Трезорка дала спокій інспекторови і в сьвідомости, що щось стало ся, підбігла до своєї пані і притулила ся до неї.

Міґурського скували й вивели з подвіря. Побачивши се, Альбіна вибігла за ним.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:41 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Прощеня! Прощеня! — благала. — Я сама винна всьому.

— Ми вже будемо розслїджувати, хто винен, вам може також дістати ся, — відповів інспектор і відсунув її рукою на бік. Міґурського вивели, а Альбіна пішла за походом, не знаючи, що робить і не чуючи навіть просьб Людвіки, що йшла побіч неї.

Козак Данило Ліфанов стояв цілий час коло колеса тарантаса і дивив ся похмуро то на інспектора поліції, то на Альбіну, то на свої ноги. Коли Міґурського відвели, підійшла до нього Трезорка, яка з ним заприязнила ся в дорозї, й махаючи хвостом почала лизати йому руку. Нагло козак відійшов швидким кроком від тарантаса, зірвав собі шапку з голови, кинув її з великою силою до землї, копнув пса ногою й пішов до гостинницї. Тут зажадав горівки і пив цїлий день і цїлу ніч, пропив усе, що мав при собі, і другої ночи збудив ся в рові, де в кінцї не мучило його вже питанє, яким томив ся вже стільки годин, а саме, чи добре зробив, зраджуючи властям, що чоловік польської дами схований у скринї.

Суд, перед яким став Міґурський, обжалуваний за пробу втеки, засудив його на тисячу палок через вулицю. Його свояки і жінчина сестра Ванда, яка мала впливові звязки в Петербурзї, виєднали переміну тої кари на досмертне засланє в Сибір.

Альбіна й тепер не покинула його, але її житє не було вже довге. Вона вмерла буцїм то на сухоти, але знала, що се грижа її вбила. Аж до останнїх днїв житя не могла зрозуміти, по що та безмисна жорстокість у житю. Кого питала, нїхто не міг їй пояснити сього. Її одинока надія була, що та тайна буде розкрита по смерти і вона ждала її без боязни, иноді навіть із радістю. Тільки болїло її, що мусить лишити без помочи свого слабого, дорогого Юзка, але від коли сама ослабла й занедужала, чула, що мусить бути тільки тягарем для нього.

А цар Микола був радий, що здавив гидру революції не тільки в Польщі, але в цїлій Европі. Був гордий, що остав вірний прінціпам своє незвичайної бабки, великої Катерини і що для добра його народу вдало ся йому вдержати Польщу під панованєм Росії. Люди в уніформах, що капали золотом, із зьвіздами на грудях, хвалили його за його дїло, так що в кінцї й він сам увірив у свою велику душу і був переконаний, що його житє, се щастє для людськости й особливо для великоруського народу, хоч на правду всї свої здібности він повертав на його оглупленє та пониженє.

Перекл. в М. Лозинський.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:40 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

МИХАЙЛО ЛОЗИНСЬКИЙ.

СТАНОВИЩЕ ПОЛЬСЬКИХ І ВЕЛИКОРУСЬКИХ СОЦІЯЛЇСТИЧНИХ ПАРТІЙ ДО УКРАЇНСЬКОГО ПИТАНЯ.

(далї).

Бакунїн (1814—1876), се один із немногих людий, що нїколи не старіють ся духом і аж до смерти йдуть у перших рядах у походї людськости на стрічу сонцю золотому. Один із визначнїйших учасників у революційних рухах 1848 р., що боров ся на барикадах у Франції, Австрії й Нїмеччинї, він не був нїколи тільки демократичним революціонером і його революційність мала глибокий соціяльний підклад. Через те здобутки революції з 1848 р. не могли його задоволити і він, стративши 13 лїт житя (1848—1862) в нїмецьких, австрійських та російських тюрмах і на Сибірі, як тільки дістав ся на волю, знов станув у перших рядах войовників соціяльної революції. Франція, Швайцарія, Еспанїя, Італїя, — скрізь робітницький революційний рух тих часів звязаний із іменем Бакунїна, ініціятора, провідника, репрезентанта анархістичного напряму в „Інтернаціоналї“.

Але загалом беручи, погляди Бакунїна не зміняли ся, т. є. основний прінціп оставав у них той сам і вони тільки розвивали ся, доповнювали ся, очищували ся. Славянофіл із 1848 й опісля початку 1860-их років, стоїть за повну свободу всїх народів і племен так само, як анархіст кінця 1860-их і 1870-их рр., бореть ся і з „старим сьвітом“ і в „Інтернаціоналї“ з Марксом-Енґельсом за свободу кождого чоловіка і кождої свобідно зложеної ґрупи свобідних людий. Тільки коли в Бакунїна-славянофіла той прінціп викривлений примішкою панславізма, ентузіязму до польських революціонерів, які в дійсности були ворогами того прінціпу, і навіть декуди перспективою царя, то Бакунїн-анархіст проповідує той прінціп у повній чистотї.

Якже дивив ся Бакунїн на українське питанє?

В своїй промові, виголошеній 29 падолиста 1847 р. в Парижі на бенкетї в роковини польського повстаня 1830 р., Бакунїн знає тільки Польщу й Росію. Але вже в 1848 р. в „Основахъ новой славянской политики“ і в „Воззваніи къ Славянамъ“ пропаґує він ідею „незалежности всїх народів, що творять славянське

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:40 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

племя"[1]) і говорить про розбитє російської держави, „аби три закріпощені нею нації, Великороси, Малороси й Поляки, лишені самим собі, могли подати свобідну руку иньшим славянським братам"[2]). Опісля, в 1862 р., сповіщаючи в посланію „Русскимъ, польскимъ и всѣмъ славянскимъ друзьямъ" про свою втеку із Сибірі й заявляючи готовість „віддати разом з ними всю решту житя на боротьбу за руську волю, за польську волю, за свободу й незалежність усїх Славян", він уже докладно розбирає питанє границь Польщі і заявляє, що Поляки роблять велику помилку, домагаючися відбудованя Польщі в історичних границях. „Здаєть ся менї,— пише він, — що польська Україна разом із галицькими Русинами, разом із нашою Малоросією, — країна 15 мілїонів людий, що говорять одною мовою, визнають одну віру, — буде не Польщею і не Росією, а сама собою. Я думаю, що вся Україна буде самостійним членом загально-славянського союза. Так думаю, але може я й помиляю ся, — висловлюю думку, але не постулят, навіть не абсолютне переконанє. Жадаю тільки одного: аби всякому народови, всякому малому й великому племени була лишена повна змога поступати по своїй волї"[3]).

Ще яснїйше висловлюєть ся Бакунїн у своїй брошурі „Народное Дѣло" з того-ж 1862 р., заявляючи від імени „руської революційної партії" між иньшим:

„Хочемо народньої самоуправи — громадської, волостної, повітової, провінціяльної і в кінцї державної, з царем або без царя, все одно і як захоче нарід. Але аби в Росії не було чиновництва й аби бюрократична централїзація була заступлена свобідною областною федерацією.

„Хочемо, аби Польщі, Литві, Українї, Фінам і Лотишам прибалтійським, а також і кавказькому краєви була вернена повна свобода і права рішати про себе й устроїти ся по своїй волї, без усякого безпосередного чи посередного вмішуваня з нашого боку.

„Хочемо братерської і, коли буде можна, федеративної спілки з Польщею, Литвою, Україною, прибалтійськими мешканцями і з на-

---

[1]) »Основы новой славянской политики« в публїкації Драгоманова: »Письма М. А. Бакунина къ А. И. Герцену и Н. П. Огареву«, Женева 1896, с. 366.

[2]) »Воззваніе къ Славянамъ« тамже, стор. 373.

[3]) Русскимъ, польскимъ и всѣмъ славянскимъ землямъ (?), Берлинъ 1903. Изданіе Гуго Штейница, стор. 39—40.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:40 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

родами Закавказького краю"[1]).

Тут уже зовсім ясно висловлена думка про право України на незалежність і про свобідну федерацію свобідних народів. Тільки сю думку викривлює перспектива царя й ідея тільки славянської федерації.

Серед приготовань до польського повстаня Бакунін відступив де в чім від повисших думок у користь історичної Польщі. Головно завдяки його впливови наступила умова між видавцем „Колокола" Герценом і польськими революціонерами, які стреміли до відбудованя Польщі в історичних границях. Тут Бакунін дав себе унести свому революційному інстінктови і думаючи, що польське повстанє буде сиґналом соціяльної революції в Росії, не добачував історично-польських тенденцій польських революціонерів.

Одначе проклямація польського повстаня на Правобережній Україні, становище польського „Національного Правительства" до аґрарного питаня і загалом увесь хід польського повстаня розчарував Бакуніна що-до Поляків і в дальших його енунціяціях у польській справі місце колишнього ентузіязму займає річева критика ідей історичної Польщі.

І так на конґресі „Ліґи Мира і Свободи" в Берні 1868 р. Бакуніну довело ся висловити свої погляди на польську справу, відповідаючи на промову Поляка Мрочковского, який виступив на конґресі від імени „нової партії, від польської соціяльної демократії", протягаючи в її імени руку й російським революціонерам. Мрочковский порушив у своїй промові аґрарне питанє в Польщі і питанє границь Польщі, висловлюючи ся про останнє так: „Ми не жадаємо відбудованя старої держави анї історичних прав Польщі, але хочемо оснувати наше національне право, безперечне право жити по свому і рішати самим про себе, на справедливости і свободі". Одначе Мрочковский, як і загалом велика більшість соціялістів, усе таки не сказав ясно, що Польща кінчить ся там, де кінчить ся польська етноґрафічна границя, і відказавши ся від історичних прав Польщі, зараз стараєть ся ослабити той відказ, заявляючи: „Не задаючи собі питаня, які будуть границї Польщі в будучности, Польщі народньої, й шануючи права кождої людности (population), без огляду на те, чи вона належала чи нї до старої польської републики, ми заявляємо, що вести-мемо війну до

[1]) »Народное Дѣло. Романовъ, Пугачевъ или Пестель?« Лондонъ 1862, в згаданій публікації »Письма М. А. Бакунина«, стор. 415.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:41 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

крайности против усїх ворогів нашої вітчини". Тільки не знаючи границь вітчини, годї знати, де саме бороти ся з її ворогами, і Мрочковский зовсїм не грішить ясністю, коли говорить: „Ми скористаємо з кождого догідного випадку, аби підняти нашу людність, піддану чужоземцеви, і коли вспіємо заткнути свій прапор на якій-будь точцї польської землї, звернемо ся з зазивом до довколичної людности, кличучи її во імя народньої свободи і справедливости злучити ся з нами. Їй буде вільно приступити до нас або не приступати, ми шанувати-мемо її право, але коли-б ми мали ще богато разів упасти під ударами наших ворогів, то все таки не зложимо оружя, доки не зруйнуємо або не поможемо зруйнувати шкідливої могучости трьох великих держав, що розділили між собою Польщу"[1]. І так Мрочковский думає затикати прапор боротьби против ворогів Польщі й на непольських землях, бо инакше не говорив би про поклик до довколичної людности і про її право приставати до Поляків або нї. Одним словом — стара пісонька польських демократів і революціонерів із часів еміґрації й повстаня 1863 р., прибрана в соціялїстичні фрази.

Відповідаючи на промову Мрочковского, Бакунїн не задоволив ся його фразеольоґією, тільки дав зборам докладний образ національної ріжнородности російської держави, признаючи кождій нації право на незалежне істнованє. „Треба завважити, — говорить він, — що зовсїм невірно говорить ся про російський нарід, як про одно цїле, бо російський нарід не творить однородної маси, тільки складаєть ся з кількох споріднених, але все таки ріжних племен"[2], — увага, яку й досї треба би пригадувати не тільки західно-европейській, але й великоруській публицї, що дуже часто, не виключаючи й великоруських революціонерів, забуває про се,— і давши історичний огляд великоруського народу, говорить:

„Але крім нього є ще Українцї (малороссы); вони творять в імперії 12 мілїонів людности і коли додати до них галицьких Русинів, то цїлих 15 мілїонів однородного племени, що говорить одною мовою, має однакові звичаї і великі історичні спомини. По татарських нападах сей нарід був поставлений на нещасте між московським деспотизмом з одного й жорстоким гнетом єзуїтської

[1]) Цитовані місця з промови Мрочковского в »Историческая Польша«, Париж 1905, стор. 128.

[2]) »Четвертая рѣчь Бакунина на конгрессѣ Лиги Мира и Свободы въ 1868 г.« в згаданій публїкації »Письма М. А. Бакунина«, стор. 423—424.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:41 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

й аристократичної польської шляхти з другого боку. Вставши против останньої в половині XVII в., часть України з ненависти до Польщі зробила велику помилку: вона приняла покров російського царя. Царі обіцяли їй усе: і збереженє її вільностий і національну автономію. Але що обіцянки всїх володарів, чи вони царі, чи прості князї, королї чи імператори, все і всюди подібні одна до другої, то російські царі очевидно нагородили Україну найгрубшим деспотизмом, таким самим, який істнував у великій Росії з жорстоким поміщицьким визиском і з не меньше жорстоким гнетом бюрократії. В XVIII в., коли Франція готовила ся до революції, Катерина II, філянтропійна імператриця, вихвалювана фільософами, завела кріпостне право, яке доси не істнувало в Польщі. А тепер те панславістичне національне правительство систематично й жорстоко переслїдує українську мову на Україні, як польську в Польщі. Нехай се буде остереженєм австрійським і турецьким Славянам, що шукають свого спасеня в Москві.

„Отсей нарід, разом із 4 мілїонами Білорусів, по всїй правдоподібности утворить окрему, незалежну націю в 20 мілїонів людий, яка очевидно може вступити в спілку з Польщею чи Великоросією, але повинна остати зовсїм незалежною від геґемонії одної і другої“ [1]).

В дальшій части своєї промови Бакунїн іще раз вертає до сеї справи: „Тепер перейдемо до Польщі. Питанє, здаєть ся менї, однаково просте, коли хотїти рішити його зі становища справедливости і свободи: всї народности, всї краї, які захотять належати до нової польської федерації, будуть польські, всї ті, що не захотять сего, не будуть польські. Русска (?) людність Білоросії, Литви і Галичини злучить ся, з ким захоче, і нїхто тепер не може означити її будучности. Найбільше правдоподібно й пожадано, здаєть ся менї, аби вона утворила спершу разом з Україною національну федерацію, незалежну від Великоросії й Польщі“ [2]).

А резюмуючи свою промову, Бакунїн кладе такі загальні прінціпи:

„1) Зруйнованє того, що називаєть ся історичним правом і полїтичною необхідністю держави, в імя (права) кождої людности, великої чи малої, слабої чи сильної, як також кождої окремої особи, розпоряджати собою з повною свободою, незалежно від потреб

[1]) Тамже, стор. 430—431.

[2]) Тамже, стор. 438.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:41 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

і претенсій держави, обмежуючи ту свободу тільки рівним правом иньших.

„2) Знищенє всїх вічних контрактів між особами й колективними одиницями — асоціяціями, областями, націями — иньшими словами, признанє кождому права, навіть коли він свобідно звязав себе з другим, знищити контракти, виповнивши всї тимчасові й обмежені умови його. Отсе право основуєть ся на прінціпі, який творить конечну умову справжньої свободи, — що минувшість не повинна вязати теперішности, а теперішність не може вязати будучности, і що необмежене право належить живущим поколїням.

„3) Признанє для осіб, як і для асоціяцій, громад, провінцій і націй права свобідно виступати зі спілок...“[1]).

Для ширеня своїх поглядів старав ся Бакунїн орґанїзувати між Поляками революційні товариства з анархістичною проґрамою. І так 1872 р, коли в Ціріху заложено „Towarzystwo socyalistyczne polskie“, Бакунїн із кількома своїми однодумцями Великорусами вступив до нього членом і виробив для ґазети „Gmina“, яку збирало ся видавати те товариство, проґраму, в якій між иньшим читаємо:

„5) Противники всякої держави, ми, розумієть ся, відкидаємо так звані історичні права і границї. Для нас Польща зачинаєть ся й істнує дїйсно тільки там, де чорноробучі люди почувають себе й хотять бути Поляками, й кінчить ся там, де вони, відкидаючи окрему польську спілку, хотять бути свобідними членами иньших народнїх спілок“[2]).

Отсеї проґрами „Towarzystwo socyalistyczne polskie“ не приняло, не можучи так ясно й рішучо зректи ся історично-польських претенсій до непольських провінцій польської держави. Се заставило Бакунїна й його однодумців виступити з товариства. „На нещастє, — пишуть вони в листї до товариства, — ми переконали ся, що польське товариство, яке зробило нам честь, приймаючи нас у свої члени, не так сильно привязане до нашої проґрами, яку з початку приняло однодушно, як ми... Тому просимо товариство увільнити нас від почесного імени його членів“[3]).

Згадаю ще, що Бакунїн носив ся з думкою заложити й українське анархістичне товариство і під його впливом надруковано

[1]) Тамже, стор. 440.
[2]) Письма М. А. Бакунина, стор. 337.
[3]) Тамже, стор. 339.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:41 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

в Швайцарії в 1870 р. проґраму видавництва українського революційного журнала, одначе справа дальше проґрами не пішла.

Із отсего огляду поглядів Бакуніна видно ясно, що він був рішучим прихильником незалежности України і при кождій нагоді, коли говорив про російські відносини, з особливим натиском підносив, що Україна не повинна бути залежна ані від Польщі, ані від Великоросії.

При кінці житя Бакуніна його однодумці почали видавати в Женеві ґазету „Работникъ“ (від січня 1875 р. до марта 1876 р. вийшло 15 чисел), яка являєть першою пробою великоруської ґазети для робітників. Редакція „Работника“ — ґрупа „русскихъ анархистовъ“ і в ґазеті і в брошурах придержувала ся і в національній справі поглядів Бакуніна. І так у виданій редакцією „Работника“ книзі „Сытые и Голодные“, яка доси вважаєть ся найліпшою популярною історією клясової боротьби зі становища анархізму, по сьвідоцтву Драгоманова[1]) „проведена досить консеквентно анархічна, федералїстична точка погляду і що до історії Росії: місцевому елементови вказано приналежне місце; боротьба Українців із Польщею й московська централїзація осьвітлені вірно; навіть польське повстанє й участь великоруських демократів у нім пояснено також досить вірно, в кождім разї з потрібною критикою“.

В 1878 р. та сама ґрупа, що видавала „Работника“, почала видавати журнал „Община“ (від січня до грудня 1878 р. вийшло 9 чисел). Був се останній анархістичний великоруський журнал у XIX в., останнє слово великоруських Бакуністів до своїх земляків, яке по упадку „Общины“ замовкло майже на чверть століття. Редакцію „Общины“ складали: Аксельрод, Жуковский, Клеменс і Раллї, між співробітниками бачимо Черкезова, Кравчинського (Степняка), Стефановича, Брешковську, Елїзе Реклї, Драгоманова і ин. Статї в „Общинѣ“ мають високу лїтературно-наукову вартість.

Признаючи орґанїзаційним прінціпом свобідну федерацію з низу в гору, анархісти, коли хотять бути консеквентними, мусять рішити правильно й національне питанє. Так його й рішає „Община“. В оповіщеню про видаванє її редакція, звертаючи ся до відносин

[1]) Историческая Польша, стор. 171. — Видань редакції »Работника« анї в оріґіналї анї в передруках я не бачив, — вони незвичайна бібліоґрафічна рідкість, — і тому приходить ся покликати ся на сьвідоцтво иньших.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:41 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

у російській державі, каже: „Для соціялїстів, що ведуть пропаґанду на великоруській мові і працюють у межах великоруської (? — в оріґіналї: русскаго государства) держави, залюдненої ріжними племенами, що ріжнять ся одно від другого своїми обичаями, мовою, відносинами до річий та осіб, одинока дорога для успішної боротьби з державою та пануючим економічним ладом, се свобідна спілка місцевих і національних соціялїстичних ґруп. Тільки від їх дружних, злучених зусиль може впасти будова сучасного ладу в тій дивовижній інституції, яка називаєть ся російською імперією“[1]).

Ту саму думку розвиває Жуковский в 5 ч. „Общины“ в статї „Реформы и революція“. Се чи не остання проба в великоруській революційній лїтературі XIX в. поставити ясно національне питанє в ріжноплеменній російській державі як що до орґанїзації революційних сил у боротьбі з сучасним ладом, так і що до орґанїзації суспільности по побідї соціяльної революції. Даючи історичний огляд, як російське правительство рівночасно зі своїми реформами давило всяку свобідну думку і всякі об'яви стремлїнь до свобідного житя у народів російської держави, Жуковский присьвячує богато місця й українським відносинам: обговорює часи „Кирило-Методиївського Братства“ та діяльність Шевченка й Костомарова, опісля переходить до українського руху при кінцї 60-их років, згадує про указ із 1876 р. і про початки українського соціялїстичного руху. Ось найважнїйші виписки із тої статї, які найлїпше характеризують становище автора:

„Думка про добродіїв, про диктаторів, про комітети, що приписують рух з верху в низ, відійшла в минувшість разом із старим понятєм про саму революцію. Вона стає позитивною, робить ся в імя всестороннього визволеня працї, в якім видї вона не виступала-б. Рух повинен робити ся вже самими тими, що беруть у нїм участь, повинен іти з низу в гору, від приватного до загального, від секції до федерації, области секцій, від областної до національної, від національної до всесьвітної. Як давнїйше, при традиційнім, якобінськім, виключно-національнім, полїтичнім погляді народ, робітники мали тільки слухати, тільки виповняти волю провідників, як вони зводили ся тільки на знаряд, так тепер навпаки від них самих вимагаєть ся сьвідомости, волї, знаня справи, ініціятиви.

---

[1]) Итоги, Отдѣлъ I, стор. 86—87.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:41 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

„В політиці, в державі, державна фікція стирає індівідуальність, нищить її. La raison d' état як фенікійський Молох пожирає своїх власних дітий, відбираючи в них індівідуальність. В позитивній орґанізації, в суспільній орґанізації праці кождий робітник, кождий член суспільности стає навпаки сьвідомою індівідуальністю; не він істнує для орґанізації, тільки орґанізація для нього. Нема місця для привілеїв; людська думка, наука, штука, всесторонній розвиток стають загальним добром.

„Така революційна думка, що з нею в пізнійші часи наша молодіж пішла в народ. Петербурські кружки пропаґандистів, московські соціялісти видавали множество брошур, оповідань, казок, в яких цар, піп і поміщик являють ся нероздільною трійкою, причиною всіх народніх бід. Останні процеси і промови наших пропаґандистів показують ясно, що вони стоять на соціяльно-революційній основі безвластного інтернаціонала.

„Серед української молодіжи автономні й демократичні ідеї проявили ся з новою силою при кінці 60-их років; українські революціонери на сей раз більше рішучо пристають до загально-европейського федеративного соціялізму.

„Петербурські імператори все бояли ся козацького сепаратизму, але доки Польща видавала ся їм небезпечною, доти вони вважали вигідним толєрувати коли не козацьку волю, то хоч українську мову. Але аристократична Польща вже прикінчена й польський мужик за нею очевидно не стане плакати. Правительство знесло польське королівство, воєводства стали ґуберніями, на Волині й Поділю посаджено Александром II богато великоруських поміщиків. Гладити по голові українського козака за його нелюбов до польського пана вже не треба — збільшили ся репресалії й на Україні: в 1876 р. заборонена всяка українська література. Царь освободитель збирав ся їхати за Дунай, збирав ся освобождати „молодших братів“ всеросійського народу, збирав ся оборонити „волю християн-Славян“ від музулманської власти Турка. Як раз у сей „торжественний момент“ свого панованя Олександер II заборонив українську літературу, що виросла на традиціях як раз того народу, який по своїй волї, а не по наказу царя-реформатора два віки бив ся з „турецькою неволею“. Нічого казати, гарно придумана міра, гарно вибраний і момент. Українська молодіж збита з вузкого шляху пропаґанди в одній тільки русскій Україні; вона виступає на широке, поза-державне, інтернаціональне поле. Поми-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:41 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

лив ся Олександер Миколаєвич: він думав раз на все покласти кінець революційній пропаґанді, а вона не тільки виросла на русскій Україні, але ввійшла в границї його сусїда союзника австроугорського цїсаря. Так то склала ся українська соціялїстична партія. В силу самих обставин вона повинна бути федеративна: з одного боку вона федеруєть ся з федералїстами-революціонерами Росії, з другого з західно- й полуднево славянськими революціонерами, польськими і всякими иньшими соціялїстами-революціонерами, що беруть федералїзм за основу орґанїзації.

В сїм новім руху зарід будучности народів, скованих зелїзною лапою всеросійського імператорства. Адже в нинїшній офіціяльній Росії „всеросійського тільки й є, що царь, солдат, піп, урядник і поміщик, патрон та купець"; отсї ріжнообразні чинники власти однородні і їх можна назвати не тільки всеросійськими, але всесьвітними. У русского правительства є русский жандарм, русский шпіон, а всеросійського народу нема.

„Без Грузинів, Вірмен і незлїченого множества чужинців, яких уважати всеросійськими можна тільки становому приставу, в межах імперії живе 36,000.000 Великорусів, 14,239.000 Українців, 4,749.212 Поляків і 4,000.000 Білорусів. У кождого з тих народів своя побутова орґанїзація, свій хлїборобський устрій, отже кождому з них треба не тільки лишити право внутрішнього самоустрою, але і всїм їм лишити право федерації, як вона може скласти ся по їх власній ініціятиві. Офіціяльна Росія, розширивши завойоване Єрмака до Східного Океана, піддала і всю північну Азію власти всеросійського станового, а тимчасом у недалекій будучности інтереси східної Сибірі потягнуть більше до Злучених Держав, як до Петербурга або Одеси.

„Москвич, Поляк, Українець, Сибіряк, один другому не указчики, а товариші. Тепер вони всї живуть під геґемонією Великорусів і називають ся русским народом власне тому, що над ними русский становий; щезне становий, і всї ті народи будуть лишені самим собі, а в яких межах і як вони сфедерують ся один з другим, се може показати тільки практика".

Одначе думки, які проповідував Бакунїн і його однодумцї, не запустили глибокого коріня в кругах великоруських соціялїстів, на яких лишила незатерті слїди російська державна школа і весь склад державного житя в Росії, скріплені ще впливом науки західно-европейської соціяльної демократії.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:41 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Сама „Община“ закінчила ся полемікою Стефановича і Драгоманова, в якій побіч питаня: політична революція чи соціяльна? — за першу стояв Драгоманів, за другу Стефанович — важну ролю грав закид Стефановича Драгоманову і „Громаді“, що всї вказуваня „Громади“ на недостачу потрібної діференціяції в діяльности і навіть у виданях великоруських соціялїстів, які взяли ся працювати на всїм просторі Росії, залюдненої ріжними народами і на несправедливість такого становища супротив не-великоруських народів, безосновні й подиктовані неприхильністю й вузким націоналїзмом, коли по правдї безосновними й подиктованими сьвідомим чи несьвідомим великоруським державним націоналїзмом являють ся закиди Стефановича.

Незабаром по упадку „Общины“ спомянув її за її становище в національній справі „не злим тихим словом“ П. Лавров, закидуючи їй, що вона „вважає особливо конечним, аби ґрупи, що працюють у межах російської держави, устроїли ся як спілка окремих національних ґруп, замісь того, аби як перед тим усї соціялїсти творили масу, не вважаючи на національні ріжниці Великорусів, Українців і Поляків. Таким чином редакція отворила отсим свою ґазету й південно-руським націоналїстам“[1]).

Вже з отсеї уваги видно, що Лавров уважав стремлїнє українських соціялїстів до окремих орґанїзацій, злучених у федерацію з орґанїзаціями иньших народів, українським чи „південно-руським націоналїзмом“. Одначе аби близше пізнати становище сего визначного репрезентанта великоруської соціялїстичної думки, треба нам звернути ся до журнала й ґазети „Впередъ“ (1873—1876), які виходили під його редакцією й мали великий вплив на розвиток соціялїзму в Росії.

Журнал „Впередъ“ виходив неперіодично, зразу в Ціріху, опісля в Льондонї; всего вийшло пять обємистих книг. Крім того в рр. 1875—6 вийшло 48 чисел двотижневої ґазети „Впередъ“. Сам Лавров у статї „Народники и пропагандисты 1873—77 гг.“ пише, що „Впередъ“ появив ся з проґрамою робітницького соціялїзма, виставивши задачу „приготовленя“ соціяльної революції в Росії й маючи против себе ворогів не тільки в рядах лїберально-буржуазної лїтератури, але і в рядах великоруських революціонерів, що по части ставили для Росії полїтичні задачі боротьби

[1]) Jahrbuch für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik, 1879, I, 275.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:41 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

з абсолютизмом висше прінціпів соціялїзму, а по части в імя анархістичного соціялїзму проповідували безпосередне уживанє революційних способів, відкидаючи більше чи менше повільні міри „приготовителїв“[1]).

В статї „Наша программа“ („Впередъ“, 1873 р., т. I)[2]) читаємо:

„Соціяльне питанє є для нас першорядним питанєм“[3]). „Полїтичне питанє для нас підчинене соціяльному й особливо економічному питаню. Держави, так як вони істнують, ворожі робітницькому рухови, і всї вони мусять у кінцї розпасти ся, аби зробити місце новому суспільному устроєви, де найширша свобода особи не буде перешкаджати солїдарности між рівноправними особами і широкій кооперації для спільної мети. Одначе ся далека будучність, суспільний ідеал... між яким... лежить цїлий ряд посередних полїтичних форм, ...і в боротьбі тих форм із сучасною державністю приготовляєть ся побіда будучого ідеалу. При ріжнородности тих полїтичних проґрам ми звернемо в них увагу тільки на саме істотне: ґрупованє осіб усе менше залежить від леґального дїленя теріторій або від природної ріжницї національностий і в нїм усе більше перемагає економічний елємент противенства визискувачів і визискуваних і моральний елємент противенства консерватистів і поступовців. Державна й централїзаційна основа все більше уступає основі федерації що-раз дрібнїйших суспільних одиниць. І власне в заміні штучного й випадкового ґрупованя осіб істотними і сьвідомими противенствами їх, власне в побільшуваню автономної основи в дрібних ґрупах комун і свобідних спілок на рахунок централїзаційної основи сучасних леґальних держав лежить на нашу думку полїтичний поступ людськости“[4]).

„Національне питанє на нашу думку повинно зовсїм зникнути перед важними задачами соціяльної боротьби. Національности представляють зовсїм реальну й конечну основу для кождого суспільного процесу. Приходить ся працювати в даній місцевости, в суспільности, що говорить даною мовою, виробила ся до даної культури. Коли того не брати під увагу, то цїль суспільної дїяльности набере зовсїм відірваного значіня й нїколи не здійснить ся. В ріжних місцевостях, для ріжних національностий за-

[1]) Итоги, Примѣчанія, стор. 214.

[2]) Тамже, отдѣлъ I, стор. 58—70 (передруковано з пропусками).

[3]) Тамже, стор. 59. [4]) Тамже, стор. 61—62.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:41 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

дачі даної хвилї можуть бути ріжні, але кожда нація повинна робити свою роботу, сходячи ся в загальнім стремлїню до загальнолюдських цїлий. Боротьба против релїґійного елєменту, відкидуванє всякої спілки з церковною чи сектантською орґанїзацією, розширюванє орґанїзації міжнародньої асоціяції робітників, стремлїнє до федерації автономних громад чи свобідних спілок — в сїм усї національности можуть і повинні працювати спільно і сїй спільній роботї нема перешкод. Для неї нема границь, мов, традицій. Є тільки люди і спільні всїм їм цїли. Отсї прінціпи конечно вимагають як найбільше рішучої боротьби против тої національної роздїльности, противенства, ворожнечі, які ще занадто часто відзивають ся в привичках навіть думаючих людий"[1]).

Отсим прінціпам: признаню „свобідної федерації типом всякого пожитя"[2]) і національности як зовсїм реальної й конечної основи для кождого суспільного процесу не можна нїчого закинути. Ходить тільки о те, як ті прінціпи прикласти до відносин у російській державі.

Се признає і „Впередъ", кажучи: „Нам, очевидно, важнїйше всего поясненє тих задач для нашої вітчини"[3]). Одначе, вияснюючи ті задачі, „Впередъ" говорить тільки про русских соціялїстів, про більшість русскої людности, про специяльно-русскі цїли і т. д.[4]), не вияснюючи при тім, чи „русский" значить для нього великоруський, чи велико-мало-білоруський, чи російський. На приклад в статї „Счеты русскаго народа съ династіей Романовыхъ" він говорить тільки про рахунки великоруського народу з династією Романових і про провини сеї династії супротив Польщі, а про провини Романових супротив Українців і Білорусів нїчого не згадує[5]).

І загалом Українцї й Білоруси для „Впереда" не істнують. Переходячи в статї „Наша программа" до славянських справ, він каже:

„Ми віримо, що славянські народи можуть так само, як на-

---

[1]) Тамже, стор. 63—64. [2]) Тамже, стор. 70.

[3]) Се 2) г) точка проґрами, поміщеної в передовій статї Лаврова в 48 ч. ґазети »Впередъ« з 1876 р.

[4]) Уступ із цитованої статї »Наша программа«, в якім про все те говорить ся, передрукований: Итоги, Примѣчанія, стор. 217—218, при кінцї статї »П. Л. Лавровъ и журналъ »Впередъ« (1873—76 гг.)« і »За сто лѣтъ«, ст. 110.

[5]) Историческая Польша, стор. 156—157.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:41 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

роди ґерманські, романські, анґльо-саксонські, бути знарядом для розвитку соціяльної будучности людськости в тім змислї, як се ми вказали висше. Ми навіть віримо, що в боротьбі Славян із Нїмцями в межах двох нїмецьких імперій, із Турками в межах Отоманської Порти, менше полїтичної рутини, менше буржуазної традиції на боцї Славян, як на боцї їх ворогів, що утворенє зовсїм незалежних славянських держав там, де тепер суверенна власть належить Нїмцям і Туркам, буде кроком на перед до здїйснення ідеалів людськости. Тому спочуваємо глибоко боротьбі всїх наших братів Славян против пановання перестарілої культури Турції чи буржуазних полїтичних типів Нїмеччини. Але ми спочуваємо тій боротьбі на стільки, на скільки в ній проявляєть ся стремлїнє до лїпшої загально-людської будучности, до охорони індівідуальности, до свободи думки і слова.

„Живими партіями між Славянами признаємо тільки ті, що пишуть на своїм прапорі поруч із девізом незалежної національности девіз соціяльної боротьби против монополії приватних властителїв і капіталїстів, наукової боротьби против релїґійного елементу. Для нас безглузда й гідна пожалування боротьба національности, яка зі своїми ідеалами незалежности лучить мертві і шкідливі ідеали православя чи католицизму, неморальні традиції феодалїзму, боярства чи шляхетства. Соціяльні партії Сербії, Хорватії, Чехії, Польщі, Галичини наші брати по дїлу і крови; їх передовим кружкам ми з радістю відчинимо сторінки нашого журнала; будемо оплескувати їх побіди; надїємо ся, що їм тільки удасть ся привернути незалежність їх вітчинї... Ми зовсїм певні, що всї наші однодумцї в Росії... хотїли би разом із нами..., аби наше „Впередъ“ стало проґрамою славянської федерації, орґаном усїх Славян, які дійшли до сьвідомости, що будучність для славянства, як і для всеї людськости, лежить в девізї: наука і громада, правда і праця, війна ідолам і монополії!

„Сим рішаєть ся й найтруднїйше мабуть для русского питанє — польське. Хто поставив інтереси хлопів висше інтересів шляхти, хто бєть ся за ідеал европейської федерації свобідних громад, той наш брат і союзник. В будучій федераційній Европі границї між федеративними одиницями мати-муть як найменше значінє. Коли-б нашим однодумцям прийшло ся говорити у всеросійськім земстві про питанє між Польщею й Росією, вони очевидно запропонували би, аби кожда громада рішила самостійно, незалежно від усеї по-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 09:41 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Довго ще потім сидить Каріна в своїй кімнаті щаслива сьвідомістю того, що кілька кроків від її кімнати є той, кого вона любить, щаслива всім тим, що стало ся і що ще стане ся, а особливо щаслива тим, що вона сама зі своїм щастєм.

Вже в ліжку пригадує собі, що забула щось зробити.

„Ні разу — думає вона — я не назвала його по імени“.

Вона постановляє зараз же на другий день при стрічі з ним назвати його по імени, тім дивнім імени, якого досі не сьміла вимовити!

Усьміхаючись вона засипляє.

А молодий поручник не лягає ще. Він сидить задуманий біля стола, затопившись тільки в одну думку: яке просте і багате стало нараз житє, яка проста і ясна лежить перед ним дорога, по якій від сьогодня повинен іти.

XI.

Каріні представляло ся все житє у ясних мріях, для яких не потребувала поясненя. Тепер стали щасливими ті мрії, як ніколи перед тим. Але й тепер не питала вона ні про що. І тепер з її уст не виходило: „чому“.

Чим більше наближав ся час розлуки, тим неспокійнійшим і сумнійшим ставав Зіґфрід Бєрнрам. А Каріна під впливом щастя, що захопило її, уносила ся десь далеко від усіх житєвих журб.

— Тобі не прикро, що я від'їзджу? — спитав він.

— Ні, — відповіла Каріна.

— Тобі не буде скучно без мене?

Вона не відповідаючи нічого глянула з усьміхом на нього.

— Та-ж ти все будеш зі мною — сказала в кінці. — Все, літом і зимою, і всюди, де я не була би.

Вони йшли дорогою в низ озера. На березах розвивали ся пупляхи, в повітрі лунало щебетанє птахів. Був місяць май. Хорий прийшов уже давно до здоровля.

Нарешті надійшов останній вечер перед їх розлукою. Того вечера лляв дощ і гудів вітер. Вони вибрали ся до саду, до оранжерії, аби ще раз побути на самоті. Стояли притаєні за яблінками. В тісній оранжерії, заставленій вазонками, було майже темно від дощу, що збігав потоком по її скляних стінах.

— Як лиш прибуду на місце — говорив Зіґфрід Бєрнрам — напишу до тебе і пришлю свою адресу.

Generated on 2015-08-02 09:40 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Каріна здрігає. Вона не може нічого відповісти. Вона-ж не може сказати, що плаче задля нього. Не маючи слів для відповіди сидить безрадна перед молодим чоловіком.

Тоді він нахиляєть ся ще близше до неї і гладить її мягке, блискуче волосє. Він майже не розуміє ні того, що сам говорить, ні того, що Каріна відповідає йому. Він ледви порозуміває причину її сліз.

— Задля мене — викликає. — Тому, що я мушу виїхати?

— Так, так, — відповідає Каріна і глядить на нього, немов чекає від нього потіхи у своїм горю.

Молодий поручник нахиляєть ся і цілує розплакану дівчину.

— Чи будеш чекати на мене? — питає. — Чи будеш чекати на мене доти, поки я не напишу тобі: тепер можеш приїхати?

Каріна закриває очи немов перед бездонною пропастею.

— Так, так, — шепче вона. — Я буду чекати на тебе до старости. Буду ждати тебе усе своє житє. Я не буду почувати себе ніколи самітною. Я не буду ніколи плакати.

Яким ясним стало житє в одну мить, яким щасливим! Усе таке можливе. Нема нічого тяжкого, нічого, чого не можна-б побороти.

Від схвильованя обоє не знають, що говорити. Сльози дрожать їм в очах.

— Ми цілковито самі. Крім нас нема нікого дома — говорить Каріна по довгій мовчанці.

Прийшовши нарешті до себе виходять повні щастя до столової, де чекає на них обід. Веселі як діти грають ся словами, аби не зрадити себе перед служницею, що услугувала при обіді. Обід скінчив ся. Увесь час до вечера належить до них. Вони виходять обоє на прохід. В лісі, де так самітно й тихо, йдуть попід руку. Каріна показує йому свої доріжки в лісі, камінь біля потока, що розбушував ся виступивши з берегів, і білий пісковатий берег озера, плесканий филями.

Зачинає темніти. Вони вертають до дому. Каріна засьвічує лямпу. Час минає для обоїх швидко, незамітно. Вже пора розходити ся. Прощаючись вони задержують ся на сходах, що розділювали їх кімнати. Лиця Каріни пашуть. Вони шепчуть і обмінюють ся в темноті поцілуями.

— Доволі — каже нарешті Каріна. — Мені лячно.

Generated on 2015-08-02 07:41 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Він згадує той нещасливий вечір, коли розігрітий вином зустрів ся лице в лице з чоловіком, якого повинен був оминати. Чому був йому той чоловік усе такий противний? Чого вони як раз тоді зустріли ся? На саму згадку про те бухає йому кров до голови. Вони обкинули себе різкими словами, а за ними вихопила ся лайка, яка тільки кровю могла бути змита. Прийшло до поєдинку. Тамтой упав, ранений в чоло. Щож то властиво було? Як воно могло вийти? Подібні випадки були не рідкі, але їх замовчувано звичайно, вони ставали родинними тайнами і по кількох літах переходили в забутє. Та коли він по тім випадку став перед своїм батьком, старим полковником, той сказав йому: „Я не хочу знати тебе більше. Я поможу тобі втекти з огляду на поважану родину, якої члена ти убив, щоб уникнути стиду“. Так покінчило ся все. За нього робили иньші. В часї одної темної ночи він виїхав у відкритих санках без перешкоди і незамітно зі Штокгольма через полудневу рогачку, заосмотрений у пашпорт і письмо до члена французького ґенерального штабу, з яким його батько приятелював іще від часу свого пробуваня в Парижі на становищі військового аґента. Він виїхав, аби шукати щастя в чужині, прогнаний з вітчини, хоч і не суджений законом.

„Я злочинець, що втік перед законом — думає. — Через мене може спасти безчестє й на неї“.

Молодому поручникови стає від разу ясно, як йому належить поступити. Він мусить скинути з себе чарівність, що охопила його, і знов утекти, сим разом тому, аби спасти кохану дівчину.

„Я мушу поступити чесно — думає. — Я здоров тепер“.

Без ваганя, як йому здаєть ся, йде по сходах, аби уложити свої річи, аби по можности скоротити муку розлуки і виїхати, поки зайде щось таке, що звязало би його волю або наслїдком чого розсїяла би ся його постанова як дим.

Отворює двері до своєї кімнати і бачить, як Каріна сидить за столом із головою схиленою на руки. Довкола неї розкидані його книжки.

З твердою постановою сповнити свій обовязок входив Зіґфрід Бєрнрам, але побачивши молоду дівчину в розпуці, якої причини не знає, але відгадує інстинктовно, забуває тільки що повзяту постанову, підходить до неї тихенько, нахиляєть ся і вишептує:

— Чого плачете?

Generated on 2015-08-02 07:41 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

до стола, вкладає анемони в склянку і збирається виходити.

Але не виходить. Вона стає немов прикована. Перед нею лежать книжки, не старі і оправлені, які вона бачила все давнійше, але нові, неоправлені, ледви що розрізані. Каріна бере їх до рук одну по другій і переглядає. Самі незнані імена, незнані слова. Все таке, чого ніхто иньший не знає крім нього. В них написане все те, про що він говорив їй, все те, що протягом кількох тижнів змінило цілковито увесь сьвітогляд Каріни, зробило його таким новим, таким широким. Вона кладе тихенько книжки назад на місце. Що тепер значать книжки? Що значить увесь сьвіт? Сьвіт представляється тепер Каріні островом, на якім жиє тільки двоє: вона і ще хтось.

Каріна сідає собі при круглім столї, покритім зеленою скатертю. В тій хвилї воскресають в її памяти остатнї тижнї; вона бачить їх, немов переходять перед її очима. Вона бачить лиш одного чоловіка, що зробив їй житє рівночасно широким і богатим, темним і ясним. Її тїшить, що про се знає лиш вона сама. Ніхто крім неї не знає того і не дізнається ся ніколи.

Він розповів усе про себе. І все було так гарне, так чудове. Лиш один випадок із його житя непокоїв її і мучив тому, що він може мати вплив на його долю. Вона знає його тайну, але не видасть її ніколи, ніколи не заведе його довіря.

„Хиба захорую — думає Каріна — і зраджу його в горячці. Або заговорю голосно у снї, коли він приснить ся менї“

Вона думає далї про те, як він виздоровіє і поїде далеко, в чужі краї. До Парижа. Чи далеко до Парижа? Хто буде там розмовляти з ним? А їхати мусить.

Її очи наповняють ся слїзми. І перший раз приходить їй до голови думка: „Що-ж буде тодї зі мною?“

Гіркі сльози течуть із її очий. Спершись на столї і закривши лице руками, вона сидить і плаче.

А тимчасом на долинї, в гостинній сидить при довгім столї з полїтерованого вязового дерева молодий поручник. Його уста стиснені цїпко, зір упертий в далечину. Він не мріє вже. Перший раз по довгім часї думає зовсїм ясно. Він почуває, що любить, та що не буде мати змоги затаїти се, коли не виїде швидко. Його сумлїнє бореть ся з любовю, що паралїзує його волю і його розум. Він думає про той випадок, що змінив усе його житє і приневолив його покинути вітчину і виїхати на чужину.

Generated on 2015-08-02 07:46 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Вона привикла до нестощів молодшої сестри і вони порушали її все. Але сим разом її лице не вияснило ся.

Каріна завважила се. Невисловлені питаня палили її уста. Обіймивши сестру вона ходила сюди й туди по великій кімнаті, крізь якої вікна проблискувало сонце. Вона не мала змоги ні оповідати, ні випитувати і була рада, що сестра не сказала нічого, що могло би тепер нарушити її щастє. Вона опустила свою голову, немов бажаючи укрити перед очима иньших той промінь сьвітла, що осьвітлював її риси.

X.

Швидко минають дні, коли любов наповняє їх своєю радістю, швидко переміняють ся дні в тижні, а тижні в місяці і роки. Незамітно і весело минає час у того, хто любить. Весна надходить для нього швидше, се особливо бажана тоді весна. Сонце стає теплійше, трава зеленійша, повітрє чистійше, небо яснійше. Куванє зазуль звіщає близькість літа, а коли надійде літо, розцвитає вся земля.

Каріна сидить сама на березї озера, а мілкий білий пісочок бігає поміж її пальці, немов у пісковім годиннику, перевертанім безнастанно. Вона думає тепер про те, що завтра може не буде вже тут сидіти сама. Коло неї буде ще хтось і вона покаже йому все те, чим любувала ся все сама, але що не тішило її ніколи так сильно, як тепер. Озеро і ліс! Її озеро й її ліс! Каріна встає і йде помалу до дому. Вона вийшла лише тому, що йому треба хоч годинку поспати днем і відітхнути. На лузї пристає і зриває перші анемони. З цьвітами в руках, усьміхнена, йде опісля до дому.

Вона щаслива тому, що ніхто не перешкоджує їй, щаслива тому, що батько виїздить так часто з дому, щаслива тому, що Цецилія дає їй повний спокій і навіть не розпитує ні про що. Нині збираєть ся Цецилія поїхати до дому пастора, щоб відвідати свою подругу. Каріна лишить ся дома сама, сама в усім великім домі. Вона тішить ся з усього того, що так сьвітло усьміхаєть ся тепер до неї. Підходячи до дому, чує стукіт коліс екіпажа, що від'їздить: то їде Цецилія. Каріна немов лиш чекала на се: зараз приспішує хід, біжить швидко по сходах і без звичайного стуканя отворює двері до зеленої кімнати для гостий.

В кімнаті нема нікого. З почутєм розчарованя вона зразу стає, немов би вагала ся увійти сама. Але по хвильці підходить

Generated on 2015-08-02 07:41 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

— Не дякуйте менї більше, я-ж нїчого не зробила, а співати я не вмію зовсїм.

Тодї настала між ними мовчанка. Лице молодого поручника потемнїло і вираз терпіня показав ся на ньому. Се перелякало Каріну. Вона думала, що зробила йому прикрість і не знала, що сказати.

В кінцї молодий чоловік перервав мовчанку. Вже иньшим, тихійшим голосом, немов вяжучись своїми словами і силкуючись змякшити їх, він сказав:

— Я був дуже близький смерти і аж тепер почуваю, що вертаю знов до житя.

Він замовк знов. Тишина, що окружала їх, немов була повна невисловлених думок. Каріна все ще не могла увільнити ся від переляку, що охопив її і бажаючи горячо, щоб усе було знов таке веселе, раде і ясне, як перед тим, промовила:

— Ви виглядаєте дуже здорово!

По тих словах сама не знаючи чому встала з крісла і почала відходити не вважаючи на те, що їй того зовсїм не хотїло ся.

— Приходїть з ласки своєї частїйше — попросив він, коли вона була вже при дверях.

— Добре — відповіла Каріна — буду приходити часто.

Вона зійшла в долину. Співати не могла, знаючи, що серед глубокої тишини кождий її звук буде чутно на горі, в тій кімнатї, де тільки що сидїла. Вона стала ходити в зад і в перед по кімнатах. Її серце було переповнене щастєм.

Нараз побачила Цецилїю, що в великім фартушку йшла кудись спішно. Каріна схвильована і щаслива, як іще нїколи, була вражена тепер тим, що сестра виглядала останнїми днями так сумно, немов би давило її яке тайне горе або постигло яке нещастє.

Каріна не мала відваги спитати Цецилїю, що її мучило. Вона вважала себе для такої справи занадто молодою і недосьвідною, крім того вона знала, що сестра не любила допитів. Тому обмежила ся тим, що підійшла до сестри, обіймила рукою її стан і пестячись положила свою голову на її плече.

Каріна почувала в тій хвилї потребу чиєїсь близькости і не могла стерпіти невеселого виду.

Цецилїя не противила ся її пестощам і не дивувала ся їм.

Generated on 2015-08-02 07:41 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Generated on 2015-08-02 07:41 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Digitized by Google

Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

При тих словах він простяг свою руку до молодої дівчини.

— Я рішучо не пізнаю вас — сказала Каріна, подаючи свою руку.

— Хиба ви вже приходили сюди коли, фрекен? — спитав швидко.

Каріна спалахнула вся, що так несподівано зрадила сама себе. Та брехні вона не знала. Сївши трохи незручно на крісло біля постелї і нахилившись на перед, промовила скоро:

— Я приходила раз сюди, аби спитати Сару, чи є надія на ваше виздоровлене.

Почувши се поручник усьміхнув ся, а румянець показав ся на його щоках.

— Мене хоронили добрі ангели — проговорив тихо. — По крайній мірі бодай один.

Похопившись, що може сказав за багато і вправив у клопіт молоду дівчину, почав говорити про що иньше, про те, як захорував, а все таки вважав для себе можливим їхати далї, та не показав ся на силах перемогти слабість і що цїла їзда перемінила ся для нього в дивний сон. Він говорив довго. Каріна мовчки слухала його. Все, що вона переживала в мріях, стало для неї дійсністю і ще ліпшою від самих мрій. Вона сидїла вже не в мріях на низенькім кріслї з березового дерева з білястим обитєм, вона дійсно сидїла тут і дивувала ся, за що молодий чоловік дякував їй без перестанку. І не самими словами дякував їй. Його погляд, кождий його рух, звук його голосу — все те було проняте безконечною вдячністю, на яку Каріна, по її думцї, не заслужила нічим.

Каріна, не завваживши того сама, не зводила очий з молодого чоловіка. Вона завважала, що його руки були делїкатні і вихухані, тому інстинктовно сховала свої руки, обгорілі від сонця і вітру. Вона завважила, що він говорив увесь час помалу і уривчасто, як би підшукував слів, або як би його думка працюючи невпинно, шукала чогось такого, чого не могли виповісти слова. Вона була переконана, що він саме так мусїв говорити і що тим він виріжняв ся від усїх тих, кого вона досї стрічала.

Каріна тїшила ся споглядаючи на нього: він видавав ся здоровий і оживлений. Вона могло би так сидїти, скільки хто схотїв би, тїшучись певністю, що він буде жити. І тільки про те вона думала, коли усьміхаючись заговорила:

Digitized by Google

Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

хто з її приятелів-простолюдинів. Не вважаючи на те, вона почувала себе тепер заклопотаною і неспокійною, хоч рівночасно щасливою.

Охоплена найріжнороднійшими почуванями й думками, побігла на гору по сходах до своєї кімнати. Їй бажало ся сильно взяти на себе яку дорогоцінну прикрасу, але не могла зважити ся на те. Вона поправила волосє, пришила до ковніра сукні легку білу крезку і убрала фартушок із широкою ясною лямівкою.

В коридорі стрітила її стара.

— Каріна куди зібрала ся? — спитала стара служниця.

— Батько казав мені забавляти офіцера. Він же все самітний.

— Батько казав?

— Так.

Сара не розпитувала більше. З виглядом, як би обмивала свої руки від тої справи, почала помалу сходити зі сходів, а Каріна звернула ся до дверий зеленої кімнати. Отворивши їх, вона пристанула на порозі не маючи сили ні слова промовити від зворушеня, що охопило її.

Лице, яке Каріна побачила тепер, перемінило ся так сильно в порівнаню з давнійшим, що вона від здивованя не могла прийти до себе. Її змішанє ще побільшило ся через те, що поручник не здивував ся ні трохи її приходови, але глядів на неї з усьміхом, немов ждав її відвідин і тішив ся ними.

— Мені батько казав прийти — сказала Каріна, пояснюючи свою появу.

Молодий чоловік не переставав усьміхати ся. Він сьміяв ся з її змішаня, сьміяв ся зі своєї слабости, сьміяв ся з тої дивної ситуації, при якій довело ся їм познайомити ся.

— Я знав, що ви зробите мені ту приємність і відвідаєте мене — сказав нарешті молодий поручник.

— Я сам просив про те.

Каріна не могла нічого зрозуміти. Кого просив? І на що просив? Чого потрібував від неї?

Молодий чоловік завважав здивованє дівчини, тому оповів їй, що чув її спів, що він справляв йому велику приємність, що чув його більше разів і що ніщо в сьвіті він не любить так, як спів.

— Я сказав се вашому батькови і просив дозволу побачити ся з вами, аби подякувати вам.

Generated on 2015-08-02 07:41 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

до своєї кімнати і веселий спів вирвав ся з її взхвильованих грудий. Вона співала, бо чула потребу співати, але співала тихо, аби не непокоїти хорого. Вона цілий місяць не чула вже власного голосу, так усе заховувало ся тихо, так страшна була думка, що в хаті є хтось, що може вмерти. Вона співала про „Пірвану гірським духом“, і про „Силу горя“. Ті пісні знайшла в незамкненій материній шафці і вивчила їх мотив на клявесині.

З дахів капало від снігу, що таяв, у лісї бігли поточки по голих камінцях посеред мокрого снігу, сонце вже пригрівало. Надходив цьвітень. Озеро починало пускати, а по лїсах і над полями повівав весняний вітрець.

Каріна співала тихо, але голос пісень доходив виразно до кімнати хорого. Сара завважала, що офіцер почав уважно прислухувати ся; думаючи, що пісні непокоють його, вона встала, бажаючи перервати спів. Але офіцер здержав її нетерпливим рухом і коли пісня затихла, спитав Сару, хто то співав так чудово. Сара відповіла коротко, що то співала молодша донька господаря. Хорий завважавши, що стара хотіла скінчити на тім розмову, урвав дальші запити. І коли знов дійшов до нього той сам голос, але вже разом із далекими звуками клявесина, він не зробив замітного руху, лиш його сумне лице прояснїло і він обернув ся до стіни, аби без перешкоди віддати ся своїм мріям.

По кількох днях Маґнус Брандт на велике здивоване своєї молодшої дочки закликав її несподївано до себе. Зодягнений уже в футро, підперезаний, стояв на сходах. Перед ґанком стояли санки.

— Ти мусиш трошки забавляти нашого гостя і помагати Сарі доглядати його — сказав. — Не випадає полишати його все самого. Я маю як раз у тих днях багато роботи, а у Цецилії доволї иньших клопотів тепер.

По тих словах поцїлував доньку в личко, сїв у санки і поїхав. Каріна лишила ся сама на сходах. Вона довго не могла прийти до себе, так їй видавало ся неправдоподібним те, що стало ся.

В порученю, яке дав Маґнус Брандт своїй доньцї, на ті часи не було нїчого такого, що могло би показати ся невідповідним для молодої дївчини. В ті добрі старі часи житє було свобіднїйше й простїйше, як у наші часи і на випадок потреби звертано меньше уваги на приличність, як нинї. Карінї доводило ся нераз сидїти біля постелї хорих, як мужчин, так і женщин, коли занемагав

Generated on 2015-08-02 07:41 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Digitized by Google

Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

ІУСТАВ ҐАЄРШТАМ.

МРІЇ КАРІНИ БРАНДТ.

IX.

Коли поручник Зіґфрід Бєрнрам по своїм виїздї морозної зимової ночи отворив перший раз у повній сьвідомости свої очи, побачив, що лежить за зеленою заслоною, крізь яку пробивало ся лише слабе сьвітло мартового сонця. Крізь нещільно примкнену заслону побачив кілька низеньких крісел із березового дерева, оббитих білою і зеленою матерією домашньої роботи, а за ними частину кімнати, зовсїм незнаної йому. Він був занадто ще слабий, аби його думки могли працювати з повною силою, та не вважаючи на те, силкував ся пригадати собі ті відривки вражінь, які заховали ся в нїм про довгу, болючу їзду, про терпіня в часї хороби, про появу мужчини, з яким він говорив, як йому здавало ся, про стару служницю, що подавала йому їду і лїки, про болючий сон, що проймав його страхом.

Хорий зітхнув слабо, як коли-б тишина непокоїла його. В тій хвилї з'явила ся при його ліжку Сара і поручник почав її розпитувати.

Коротко, односкладово, але привітно відповідала стара на його питаня. Хорий прислухував ся уважно її словам. Нарештї запитав:

— Як довго мушу я ще тут пробути?

— Поки не поздоровієте — була відповідь.

Хорий замкнув очи і знов потонув у той півсонний стан, що віщує виздоровленє.

Пройшов іще цїлий місяць, а хорий все таки не міг устати з ліжка: його хороба минула ся, але сили вертали помалу. Лїкар навідував ся до хорого все рідше, а в часї останнїх відвідин приписав йому тільки здорову, поживну їжу і терпливість. „Небезпека була велика, — казав він. — Страшний упадок сил був вислїдком того, що хороба розвила ся серед дороги, а поміч подано аж в остатнїй хвилинї“.

— Молодість, мій дорогий друже і шкільний товаришу, молодість творить чудеса — додав лїкар до пана дому на відходї.

Каріна стояла в вестибулю і почула слова лїкаря. Її охопила нараз незрозуміла і безмежна радість. Вона прослизнула ся

Generated on 2015-08-02 07:41 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

що „в Галичині упривілейований державний елемент — польський, який так само гнете елемент український, як і до розділу Польщі“[1]), кличе з обуренєм: „Незвичайно дивно й сумно стрічати які-б там не було посередні чи безпосередні закиди чому-б там не було польському на сторінках славянських революційних видань“[2]). Певне, як-жеж можна боронити Полякам виліплювати з галицьких Українців „загально-національний, загально-людський“ тип?!

І так „Набатъ“ не придержуєть ся навіть консеквентно своєї теорії і робить із неї виїмок для Поляків, із яких не хоче виліплювати „общерусского“ типу в межах російської держави, тільки позволяє їм виліплювати свій „загально-польський“ тип із націй, над якими вони мають власть.

Становище „Набата“ до українського питаня ясне: Український нарід, — так само, як і иньші недержавні народи на теріторії колишньої польської й сучасної російської держави, — не має права на самостійний національний розвиток, тільки має послужити матеріялом на „общерусскій“ і „загально-польський“ типи, що має бути потрібне для здійсненя ідей братерства й рівности. В інтересах „самодержавія, православія и народности“ і в інтересах „Polski od morza do morza“ потрібне те саме...

Завважити ще треба, що таке становище „Набата“ випливає консеквентно з його загальних якобінських прінціпів.

І хоч „Набатъ“ по сьвідоцтву тогочасних російських революціонерів мав найменше впливу в Росії із усіх тогочасних революційних ґруп і орґанів, то його становище до українського питаня, се „общее мѣсто“ всіх великоруських кругів від самодержавних до соціялістичних, і відмінне становище, становище Бакуніна та його однодумців творить тільки нечисленні виїмки.

[Далї буде].

---

[1]) Собраніе политическихъ сочиненій М. П. Драгоманова, Изданіе редакціи »Освобожденія«, Paris 1906, стор. 82—83.

[2]) Историческая Польша, стор. 152.

Generated on 2015-08-02 07:41 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Як бачимо, в сій похвалї поліційній державі, якої гнет на поодинокі національности і племена признаєть ся таким самим культурним чинником, як науку, а при тім зовсїм нормальним і навіть помічним для побіди ідей братерства й рівности, автор уважає свій „загально-національний тип“ рівнозначним із „загально-державним“, значить, де держава зложена з одної нації, там той тип буде „загально-національний“, але де з ріжних націй, там „загально-державний“, при чім одначе не буде се тип справдї загально-національний, тільки національний тип пануючої, державної національности, яка своїм гнетом денаціоналїзує національности угнетені, недержавні. Так пр. „общерусскій“ тип повстає наслїдком обрусїня не-великоруських національностий. І не є се тип загально-людський, бо хоч би пануюча національність в одній державі справдї зденаціоналїзувала всї угнетені національности, то ще остають ся національні окремішности між державними національностями, отже тим шляхом, шляхом насильного стираня національних окремішностий до загально-людського типу не дійдемо.

Значить, гнет держави, т. є. державної національности на поодинокі недержавні національности і племена зовсїм не веде до стираня національних окремішностий узагалї і до вироблюваня загально-людського типу, тільки до стираня національних окремішностий угнетених націй на користь націй пануючих.

І „Набатъ“, признаючи той гнет зовсїм нормальним і навіть ведучим до побіди ідей братерства й рівности, признає тим самим нормальною і бажаною денаціоналїзацію недержавних націй. Говорячи про поодинокі національности, „Набатъ“ перечисляє їх у такім порядку: „Якути, Чуваші, Малоруси“ з одного боку, значить ті, з яких треба виліплювати той „загально-національний“ тип“, і „Великоруси, Поляки, Нїмцї, Французи“ з другого боку, значить ті, які мають виліплювати той „загально-національний“ тип.

А що до Росії, то на думку „Набата“ російська держава повинна виліплювати „загально-національний“ — „общерусскій“ тип із „Великорусів, Малорусів, Білорусів, Фінів, Латишів“[1]).

Поляків нема між тим матеріялом на „общерусскій“ тип, значить, їм „Набатъ“ признає право виліплювати свій „загально-польський“ тип і тому, розбираючи брошуру Драгоманова „Внутреннее рабство и война за освобожденіе“, в якій вказано на те,

[1]) Историческая Польша, стор. 152.

Generated on 2015-08-02 07:41 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

національности"[1]), в якій між иньшим читаємо:

„В кождім краю, чи ліпше, в кождій державі, хоч який ріжнородний її національний її племінний склад, все є і все мусить бути кляса людий, у яких національні, племінні окремішности майже зовсім стерли ся і яких у тім розуміню можна назвати загальнорусами, загальнофранцузами, загальнонїмцями, загальноіталїйцями, загальноамериканцями" і т. д. Ся кляса складаєть ся перше із т. зв. „службового стану": з бюрократії, що закріпощена державою стратила під її нівеляційним гнетом усї свої національні окремішности, просякла на-скрізь її ідеалами, її поглядами, її інтересами; друге: із інтеліґенції. Наука, як звісно, має на людий майже на стільки-ж нівеляційний вплив, як держава на бюрократію... Крім держави з її бюрократичною централїзацією й науки з її космополїтизуючим впливом, усуненю національних окремішностий, підведеню їх під один загально-національний, загально людський тип, помагає в значній мірі економічний, торговельно-промисловий поступ. Фабрична продукція, кладучи робітницьку масу в зовсім однородні, загально-національні умови праці, розвиваючи в ній однакові привички, окружаючи її однаковою обстановою, узагальнюючи її інтереси й потреби, стирає не тільки національні, але й чисто індівідуальні ріжниці робітників. Тип фабричного робітника, тип пролєтарія має на стільки-ж загально-національний характер, як і тип „інтеліґентного чоловіка".

„Таким чином бачимо, що всї головнїйші чинники буржуазного поступу, — держава, наука, торговля, промисл, — мають одну й ту саму спільну тенденцію: всї вони в більшій або меншій мірі стремлять стерти національні окремішности, що колись так різко розділяли людий, стремлять змішати їх в одну спільну, однородну й одноформну масу, підвести їх під один спільний знаменник, вилити їх в один загально-національний, загально-людський тип. Хоч як би ми ненавиділи буржуазний поступ, а сю його тенденцію ми повинні признати зі становища наших ідеалів і наших інтересів у високій мірі добродійною. Справді, буржуазний поступ, нівелюючи людий, усуваючи їх племінні й національні перегороди, приготовляє ґрунт для побіди наших ідеалів; сам того не бажаючи, він несьвідомо промощує дорогу до практичного здійсненя ідей братерства й рівности"[2]).

---

[1]) »Набатъ«, книга, 1878 р.

[2]) Историческая Польша. стор. 146—147.

Generated on 2015-08-02 07:41 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

все по тій самій якобінській проґрамі.

„Найблизша ціль революції — читаємо в „Набатѣ“ — повинна бути захопленє політичної власти, утворенє революційної держави. Але захопленє власти, являючи ся конечною умовою революції, се ще не революція. Се тільки прелюдія її. Революція здійснюєть ся революційною державою, яка з одного боку бореть ся й нищить консервативні й реакційні елементи суспільности, усуває всї ті інституції, які заваджають заведеню рівности й братерства, а з другого боку вводить у житє інституції, які помагають їм розвинути ся.

„Таким чином діяльність революційної держави повинна бути двояка: революційно-руйнуюча й революційно-будуюча.

„Суть першої — боротьба, отже — насильство. Боротьба може вести ся з успіхом тільки при злуцї отсих умов: централїзації, строгої дісціплїни, бистроти, рішучости й єдности акції“ [1]).

Як бачимо, „Набатъ“ признає прінціпи зовсїм відмінні від тих, які признавав Бакунїн і його однодумцї анархісти або Лавров і „Впередъ“. Не в зруйнованю держави і заступленю її свобідною федерацією свобідних громад лежить ціль революції, як говорили вони, тільки в захопленю полїтичної власти, в утвореню сцентралїзованої, дісціплїнованої революційної держави. І не сам нарід будувати-ме на руїнах сучасного ладу нове житє, тільки все те буде переводити та революційна держава. Так само не свобідна федерація свобідних ґруп має бути типом орґанїзації революційних сил, тільки орґанїзація „дісціплїнована, ...яка тїсно з'єднає розріжнені революційні елементи в одно живе тїло, що працює по одному спільному пляну, піддаєть ся одному спільному руководови, — орґанїзація основана на централїзації власти й децентралїзації революційних функцій“, — очевидно на стільки, на скільки се признає потрібним та центральна власть, бо „тільки орґанїзація, що відповідає тим умовам, може утворити і здійснити державний переворот“ [2]), шляхом якого найлекше дійти до захопленя полїтичної власти.

Як „Набатъ“ прикладає отсї свої прінціпи до національного питаня, на се дає нам відповідь статя „Революція и принципъ

---

[1]) Итоги, отдѣлъ I, стор. 76, статя »Въ чемъ должна состоять ближайшая, практически достижимая цѣль революціи«.

[2]) Тамже, стор. 79, статя: »Организація революціонныхъ силъ«.

Generated on 2015-08-02 07:41 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

властителїв і капіталїстів, наукової боротьби против релїґійного елемента", домагане тих людий, аби соціяльні ґрупи в межах російської держави орґанїзували ся як спілка національних ґруп, власне для того, що „національности творять зовсїм реальну й неминучу основу для кождого суспільного процеса" і що „приходить ся працювати в даній місцевости, серед суспільности, що говорить даною мовою, виробила ся до даної культури", — таке домагане українських соціялїстів, се „южно-русскій націоналізмъ". Значить, боротьба славянських народів против державних центрів німецьких і турецького за незалежну національну державу, се крок наперед до здійсненя ідеалів людськости, але боротьба українських соціялїстів против велико-руського державного центра, і то не за нову державу, тільки за свобідну федерацію, яку „Впередъ" признає типом усякого пожитя, се „южно-русскій націоналізмъ", отже крок назад...

Анархіст Жуковский міг був написати, що не лише „царь-освободитель", збираючи ся визволяти „молодших братів всеросійського народу" від власти Турка, заборонив рівночасно у власній державі українську лїтературу, але й соціялїст Лавров і „Впередъ", визволяючи в імя соціялїзму Славян від власти Нїмця й Турка, рівночасно також в імя соціялїзму напятнували „южно-русскимъ націоналізмомъ" стремлїнє таких же Славян Українцїв визволити ся з під власти великоруського державного центра.

А зрештою, хоч би навіть справдї Українцї були „русскіе", то й тодї з огляду на те, що „державна й централїзаційна основа все більше уступає основі свобідної федерації", яка є „типом всякого пожитя", вони мали би повне право не підчиняти ся великоруському державному центру.

Справдї як глибоко вкорінили ся централїстичні національно-державні погляди в привичках навіть думаючих людий, і то таких, що в прінціпі відкидають усяку державність, усякий централїзм і признають тільки свобідну федерацію!

І так Лавров і „Впередъ" помимо основних прінціпів, яким не можна нїчого закинути, стояли супротив українського питаня на становищі польської й російської державности.

На зовсїм иньшім прінціпіяльнім становищі стояв „Набатъ" (1875—1881), оснований Петром Ткачовим 1875 р. у Женеві і до 1877 р. виходив під його редакцією як „органъ русскихъ якобинцевъ", а в рр. 1877—1881 був редаґований ріжними особами, але

Generated on 2015-08-02 07:41 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

передньої історії, до якої національности, до якого державного чи соціяльного центра вона потягне"[1]).

Значить, для „Вперед" істнує тільки „Польща" і „Росія", і то в розуміню державних центрів, між якими він пропонує вибирати тим громадам, що до яких може бути спір між Польщею й Росією. А що спір між Польщею й Росією як державними центрами може бути тільки що до земель українських, білоруських і литовських, бо етноґрафічна Польща й етноґрафічна Росія, себто Великоросія ніде з собою не сходять ся, то власне для Українців, Білорусів і Литовців „Впередъ" допускає тільки один вихід: прилучити ся до Польщі чи до Росії, а зовсім не допускає, аби вони могли остати незалежні від отсих обох державних центрів.

І так в теорії „державна й централїзаційна основа все більше уступає основі свобідної федерації що-раз менших суспільних одиниць", а в практиці Українці, Білоруси й Литовці мають прилучити ся до державних центрів польського чи російського.

Далї: між славянськими народами „Впередъ" не знаходить Українців і Білорусів, з чого можливий лиш такий вивід, що він їх зачисляє до „русского" народу. За те „Впередъ" говорить про „соціяльні партії Польщі, Галичини", мабуть на те, аби доказати, що він таки справдї говорить, не розбираючи як слїд, про що. Бо коли під „Польщею" розуміти історичну Польщу, то Галичина також історична Польща і говорити про неї окремо нема потреби; а коли під „Польщею" розуміти етноґрафічну Польщу, до якої належить тільки західна часть Галичини, то східна часть Галичини, до якої властиво належить назва: Галичина (Галицька Русь), також не творить окремого національного орґанїзму, тільки часть України, про яку власне „Вперед" нїчого не хоче знати.

Вкінцї: боротьба поодиноких славянських народів против державних центрів нїмецьких і турецького за незалежну національну державу, се „крок наперед до здїйсненя ідеалів людськости" і для сеї боротьби „Впередъ" має глибоке співчутє, „на скільки в нїй проявляєть ся стремлїнє до лїпшої загально-людської будучности". Але домаганє українських соціялїстів, отже людий, які без усякого сумнїву „пишуть на своїм прапорі поруч із девізом незалежної національности девіз соціяльної боротьби против монополії приватних

[1]) Итоги, Отдѣлъ I, стор. 69—70, крім пропущеного там уступу від слів: »Соціяльні партії Сербії« до слів: »питанє — польське«, який узятий із »Историческая Польша«, стор. 159.

Каріна кивнула головою. Се-ж було зовсім ясне і просте.

— Я буду переховувати твої листи — сказала — і кождого дня прочитувати.

— І ти також пиши часто до мене — говорив він далї.

Каріна знов кивнула головою у відповідь.

Все було вже сказане. Треба було спішити ся. Маґнус Брандт і його старша донька чекали на гостя, що забавив ся і на Каріну, що десь пропала.

— Завтра по моїм від'їздї — сказав Зіґфрід Бернрам — зайди до моєї кімнати. Я поклав там для тебе одну річ. Я хочу, аби ти дістала її тодї, як мене тут не буде.

— Дякую.

Думки унесли Каріну далеко, вона ледви чула його слова.

— Що то за щасливий буде день, як ти знов приїдеш сюди за мною! — сказала вона усьміхнувшись.

Він не мав змоги відповісти їй і мовчки обіймив її. Серце в ньому здавлювало ся, але він бояв ся виявити перед нею свої терпіня. Тодї Каріна заплакала перший раз. Тихо, беззвучно плакала в його обіймах. Нї слова, нї пестощі не могли її потїшити.

Так покінчили ся їх прощальні сходини, що видали ся їм обоїм сном.

Коли прийшла Каріна, сидїли вже всї дома при підвечірку. Батько посварив її за те, що прийшла так пізно. Вона зважила ся в кінцї піднести очи і засьміяла ся. Їй дивно було, як усе довкола стало їй нараз чужим.

Другого дня рано Зіґфрід Бернрам виїхав. Каріна, лежачи в ліжку, чула стукіт екіпажа, але не зважила ся вставати, побоюючись зрадити себе перед сестрою, якої кроки чула в сусїднїй кімнатї. Вона зажмурила очи, вдаючи, що спить. Їй видавало ся зовсім неправдоподібним, що так несподївано полишила ся сама. І лежала нерухомо доти, доки не почула, що сестра вийшла з кімнати і пішла в долину сходами. Тодї встала з ліжка і боса пройшла через корідор до гостинної кімнати. Двері були відчинені. Сара спрятувала в кімнатї по від'їздї гостя.

Каріна побачила на столї перед софою коверту. Вона здогадала ся, що коверта призначена для неї та що містила в собі прощальні слова її милого. Увійшла тому до кімнати і немов не завважавши Сари, взяла коверту і інстінктовно сховала її на груди під сорочкою.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:46 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Сара перервавши роботу глядїла мовчки на неї. Каріна піднесла очи, а побачивши погляд бабусї, що зробив ся ледяним і суворим, злякала ся. Вона підійшла швидко до старої і обіймивши її одною рукою, промовила скоро:

— Не кажи нікому, люба Саро. Приобіцяй менї се!

Заглянувши допитливо в очи старої, вона побачила, що та не сердила ся, а лиш видавала ся перелякана, перелякана тому, що їй довело ся на старість брати участь у чімось не зовсїм гарнім.

— Я не хочу нїчого знати про се, — сказала стара. — Памятай собі!

Заспокоєна Каріна вернула ся до своєї кімнати. Зі слів Сари, з цїлого її поведеня зрозуміла, що стара не видасть її нї в якім разї. Вона отворила коверту і знайшла в нїй тонесенький золотий перстенець із синїм камінчиком і лист. Вона прочитала його і поцїлувала.

„Сей перстенець — писав він — був власністю моєї матери. Я дістав його по її смерти. Не маю иньшого перстенця, аби дати тобі. Я бажаю, аби ти носила його для памяти про мене. Переховуй його доти, доки не заміняю його за иньший тодї, коли явно перед усїм сьвітом назву тебе своєю судженою“.

Каріна примірює перстенець, убирає його на четвертий палець лївої руки і складає руки немов до молитви.

„Кождого вечера — думає вона — буду вбирати його, а кождого ранка, скоро тільки пробуджу ся, побачу його“.

Потім виймає з верхної шуфлядки комоди вузеньку шовкову стяжечку, засилює на неї перстенець і завішує на шиї. Так буде носити його за дня, а нїхто його не побачить і нїхто не буде підозрівати її тайни.

„Красших заручин не можу собі представити — думає Каріна. — І нема висшого щастя, як звязати ся на усе житє“.

XII.

Маґнус Брандт мусїв не малу боротьбу звести в собі, поки зважив ся поїхати до Фабіяна Скотте до Ельфсгаммера і признати ся йому, що без чужої помочи не можна буде удержати Скугагольма в руках родини Брандтів. Його рід був старший від роду Скотте, його імя було нерозривно звязане з тою місцевістю. Довколишні жителї звикали вже від дїточих лїт поважати імя Брандтів, глядючи на старі і нові надгробні памятники, що займали не мало

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:46 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

місця на турсбіськім цвинтарі. Маґнусови Брандтови видавало ся, що він повинен стидати ся тих, що лежали там і чекали на нього, останнього в роді, якому не судило ся продовжати імя Брандтів. Але у глубині душі відчував велику полекшу задля того, що послухав ради тещі, яку дала йому на потіху по тих гірких піґулках, що дала йому зразу проковтнути.

Кождим разом, коли кабріолет із Ельфсгаммера під'їздив до Скугагольма, Маґнусови Брандтови щеміло в грудях. Фабіян Скотте був злібний чоловік і мав славу незвичайно чесного та справедливого, але заразом був острий і суворий. Коли його проникливі очи переглядали ті книжки, які представляли для Маґнуса Брандта стілько нерозвязаних загадок, то Брандт почував, що той чоловік розуміє ліпше від нього справу. А ще більше пониженим почував себе через те, що Фабіян Скотте зволікав із рішучою відповідю.

Одного разу приїхав знов до Скугагольму Фабіян Скотте. Була весна, верби цвили і з'явили ся перші ластівки. Фабіян Скотте мав сьвяточний, але й оживлений вигляд. Поставивши батіг у передпокою і повісивши пальто, увійшов до кімнати Маґнуса Брандта і сів на софі напроти господаря, що сидів у своїм витертім кріслї плечима до бюрка. По своїй привичці приступив Фабіян Скотте просто до діла. Без усяких манівців, у поважних і гарно обдуманих словах, просив у свого поважаного приятеля руки старшої його доньки фрекен Цецилії.

Маґнус Брандт сидів і слухав, а в його душі бороли ся супротилежні почуваня. Фабіян Скотте мав уже понад сорок літ, незабаром зближала ся вже пятьдесятка. Кільканацять літ був уже вдівцем. Говорили, що його коротке подруже було нещасливе і що згадка про нього відбила в нім на довго охоту женити ся ще раз. По конфірмації Цецилії Брандт патрон Ельфсгаммера почав оказувати молодій дівчині особливу увагу, а Цецилія зрозумівши се, пролила потайки немало сліз. Поведенє Фабіяна Скотте не уйшло уваги й Маґнуса Брандта і нераз пробігало у нього в думці, що в тій партії містило ся спасенє для них усїх. Але він побоюючись може усипляти себе незбутними надіями, не хотів думати про такий вихід. Коли-ж тепер були вимовлені в кінці ті важні слова, що рішали не тільки судьбу його доньок, але й його власну, йому видало ся зразу, що він стає жертвою покуси.

Фабіян Скотте поважний, як того вимагала хвиля, сидів на своїм місці на розї софи. Він був заживний, але його рухи були

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:47 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

швидкі, а його погляд був ясний і проникливий, як у чоловіка нового типу, нових часів, коли тимчасом Брандт належав до минувшини; се був чоловік сильної, непохитної волї, потомком здорової сім'ї, готов проглитнути рід Брандтів, побідити його і стати на його місцї тодї, коли останнїй представник роду Брандтів займе останнє вільне ще місце в родинній могилї на турсбіськім цвинтарі.

Подібні думки мигали по голові Маґнуса Брандта тодї, коли він добірними висловами дякував за честь, оказану тою пропозицією його родинї і підгладжував себе задумливо по виголеній бородї та по горішнїй губі лївою рукою, на якій красувала ся ще стара обручка. Неможливість відмови, навіть коли-б хотїв того, придавлювала його і псувала йому радість, якої повинен був зазнати з причини, що за одним замахом зсували ся з його плечий усї клопоти.

Можливо, що Фабіян Скотте зрозумів, яке вражінє викликав. Як чесний і правдомовний чоловік постановив усунути найменше підозренє, немов би мав на оцї інтерес. Тому спокійним голосом, немов воно розуміло ся само собою, додав:

— Я думав про те вже давно і не таїв тих почувань, які викликала в менї фрекен Цецилїя. Кождий міг їх пізнати. І тепер просячи в її батька права, назвати її ніжнїйшим іменем, бажаю, щоб між нами не було ніяких непорозумінь. Я прошу, аби фрекен Цецилїї була полишена повна воля. Я не хочу отримати її згоду насильно. Що чоловік моїх лїт не може подобати ся молодій дївчинї, на те я приготований. Я бажаю також, аби наші переговори що-до майна і клопітливого положеня мойого приятеля не мали найменьшого впливу на відповідь, на яку я чекаю. Коли навіть відповідь буде відмовна, що очевидно було би для мене великою прикрістю, то і в такім разї я прирікаю поступити відповідно до моєї давнїйшої вже постанови і беру ся упорядкувати всї трудности, про які ми говорили. І се не повинно впливати ніяким чином на відповідь що до моєї пропозиції.

Маґнусу Брандту не оставало ся нїщо, як сказати собі, що то було чесно, по рицарськи та що він і нїчого иньшого не надіяв ся від Фабіяна Скотте. Від тих слів почув він невисловлену полекшу. Але рівночасно чув себе звязаним, як нїколи перед тим. Чоловікови, що так говорив і так поступав, він і хотїв і повинен був віддати свою доньку, як би навіть увесь сьвіт був проти нього. Він протягнув свою руку Фабіянови Скотте.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:47 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Я даю свою згоду мойому приятелеви — сказав він. — А моя донька також не скаже ні, коли довідаєть ся про моє бажанє.

Оба приятелї стиснули собі руки, оба були зворушені. Їм обом здавало ся, що осягли в тій хвилї те, чого бажали, і оба знали, що кожде слово, виповіджене ними, було чесне. Уже від давна були вони приятелями і як сусїди жили в цїлковитій згодї. Їм обом здавало ся, немов би стало ся щось величне в тій хвилї, коли запала постанова та що в будучности родинні узли злучать обидві сім'ї, які від давна ішли на випередки з собою, кожда претендуючи на перше місце у справах парафії.

Оба приятелї не сумнївали ся нї трохи, що Цецилїя конець кінцем згодить ся також, хоч може й по деякім ваганю та роздумуваню.

Маґнус Брандт не був певний лише, в якій формі було найлїпше передати доньцї пропозицію. Але у глубинї душі тїшив ся з тої згоди, до якої що лиш були дійшли. Будуччина представляла ся йому в трохи відраднїйшім сьвітлї, нїж перед тим. Він був сильнїйше зворушений, нїж Фабіян Скотте, і його почуваня були більше скомплїковані. Він устав швидко зі свойого місця і підійшов до вікна, аби укрити почуваня, що хвилювали ним. Із грядок поздіймали вже фою, гіяцинти починали розвивати ся, а підснїжники відцвитали. Через подвірє йшов наставник скликати людий до роботи по вчаснім полуденнім відпочинку і зараз же з фронтону маґазинового крила задзвонив дзвінок, від голосу якого голуби, що збирали зерно коло ринви, злякано пурхнули у повітрє.

Маґнус Брандт згадав про всїх тих, кого той дзвін прикликав до роботи в сїм старинним маєтку. І сьвідомість, що йому не доведеть ся стидати ся перед тими людьми, заспокоювала його. Він відчував вдячність для Бога, що кермував його долею. Відвернувшись від вікна, він промовив:

— Сього дня не забудемо обидва.

Та зараз же видало ся йому, немов сказав за багато. Почав проте сильно кашляти, як би бажав здусити кождий прояв зайвої сентиментальности і знов відвернув ся до вікна, та на ново звернув свій погляд на подвірє, від якого через шпалєри тераси вели камяні східцї до города.

Фабіян Скотте, що сидів мовчки в кутку софи, був також схвильований. Його груба долїшня губа висунула ся на перед,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:46 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

а на чолї з'явили ся зморщки. Він згадував ті лїта, коли був жонатий, перші часи короткого щастя і довгі часи пізнїйшої незгоди, згадував про те, що перед людьми прибирав усе задоволений вигляд і навіть на самотї не мав відваги віддати ся свому горю, побоюючись, аби пекло, яке крило ся в ньому, не було спостережене і не викликало співчутя до нього. Причини ненависти, що повстала між ним і жінкою, не знав і не міг дошукати ся. Колись догадував ся, що його жінка бажала мати дитину, а що її бажанє не сповняло ся, вона не мала спокою. Та пояснити тим постійні їх сварки — уважав неможливим. Він і сам жалував, що в них не було дїтий. Але чиж може ся причина збудити ненависть? Фабіян Скотте уважав се дурницею. І коли думав про своє подружє, повне сцен і образ, мав тільки одно почутє — почутє страху, який охопив його тодї, коли на його очах женщина, яку колись любив, змінила ся до непізнаня. Від тодї проживав бездїтно і самітно. А тепер, будучи вже зрілим і досьвідним чоловіком, постановив знов женити ся. Забажав знов жити, тїшити ся житєм і носити дитину на своїх руках. Напрацював ся доволї не знаючи втїхи, не маючи нагороди за свою працю.

Думки господаря і гостя працювали в ріжних напрямах. Не вважаючи на ріжницю в лїтах, вони були в приятельських, свобідних відносинах, тому мовчанка, що настала тепер між ними, була прикра для обох. Сьвідомість, що тепер вступили в відносини тестя і зятя, гнїтила їх і треба було часу зжити ся з тим. Тому оба почули велику полекшу, коли в тій хвилї ввійшла Сара і повідомила, що обід поданий уже.

Фабіян Скотте устав із софи і підійшов до Брандта, що стояв іще при вікнї.

— Тепер іще анї слова про те — сказав заклопотаний трохи. — Дївчину треба в перед приготовити. А коли вона забажає часу надумати ся, то ти не повинен їй відмовити того.

З тими словами вони пішли до їдальнї, де вже на них чекали обі доньки Маґнуса Брандта.

Обід минав помалу і настрій був при столї пригноблений. Маґнус Брандт заклопотав ся, коли на попереднїй його приказ поставили перед ним у срібній посудї старий портвайн, що появляв ся лише в сьвяточних хвилях. Поналивавши в кінцї дорогоцїнний напій у чарки і не мотивуючи нїчим того люксусу, що зовсїм не годив ся з домашнїми звичаями, він мовчки разом із гостем узяв

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:46 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

за чарки і попросив доньок піти за їх прикладом. І лиш тоді, коли Цецилія берегом своєї чарки діткнула ся обережно чарки Фабіяна Скотте, Брандт поглянув на доньку, від чого вона почервоніла. Здивований погляд Каріни переносив ся з одного на друге, немов би вона вагала ся вірити тій думці, яку викликав у ній погляд батька і вся та сцена. Мовчки встали всї зза стола. Скоро лиш відчитано пообідну молитву, Цецилії треба було заглянути до кухнї і вона зникла на ціле пополудне.

Оба приятелї обміняли ся при тім бистрим поглядом. Було ясно, що несподіване зникнене Цецилії вони оба взяли за добрий знак.

Фабіян Скотте не засиджував ся довго. Не вважаючи на протести господаря він уже швидко по обідї казав заїхати свойому кабріолєтови і попросивши Брандта виправдати його перед доньками, від'їхав із двора. Його втомив день і він відчував потребу полишити ся самому з своїми думками про будуччину, які пробуджували ся все в ньому при стрічах із Цецилією, а сим разом іще з більшою силою завдяки рішаючій розмові, яку мав з її батьком перед обідом.

Маґнус Брандт ходив сюди й туди по своїй кімнатї. Почутє вдячности для Бога і почутє спокою про свою долю, що перед обідом охопили його усього, тепер вернули з подвійною силою. Немов усї клопоти зпали з його плечий. Те, що йому тяжко було приймати від чужого чоловіка, він міг приймати зовсїм спокійно, як щось натуральне, від свойого зятя. Вже цїлі лїта не дивив ся Маґнус Брандт на свою будуччину з такою певністю, як того вечера.

Він ходив сюди й туди по своїй кімнатї. Більш години ходив так, упиваючись спокоєм, що по цїлих лїтах бориканя й боротьби був йому дарований. Він почував потребу впивати ся можливо як найдовше тим спокоєм, що наступив для нього, як йому здавало ся, власне тодї, коли найбільше був бажаний, і він не нарушив його доти, доки дзвін, що залунав серед тишини весняного вечера, не повідомив про докінченє працї того дня. Тодї казав Маґнус Брандт попросити до себе свою старшу доньку і в спокійних, навіть теплих виразах оповів їй усе, що зайшло і просив її обдумати се. Він не затаїв нїчого перед донькою. В тій хвилї, коли Цецилія мала змінити своє становище в його домі і з молодої дївчини стати молодою женщиною, жінкою і матїрю, Маґнус Брандт

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:46 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

уважав, що його власне положенє не повинно бути тайною для його доньки. І йому здавало ся, що її щастє повинно ще подвоїти ся від сьвідомости, що звиваючи своє власне гнїздечко, готовить також спокійну старість свойому батькови.

Цецилїя сидїла на батьковій софі, на тім самім місцї, де перед обідом сидів Фабіян Скотте, а її лице, схилене на руку, блїдло тодї, як батько говорив.

— Невже наше положенє дійсно таке погане? — запитала вона, коли він скінчив.

Вона говорила тихо, покірно, та в її голосї чутна була гіркість, яку відчувала через те, що нещастє, так довго укриване батьком, було показане їй власне тепер, коли ще збільшало її власну муку.

Маґнус Брандт здрігнув ся при тих словах.

— Ти говориш менї се для докору? — спитав остро.

Цецилїя заперечила головою. Зовсїм машинально потягнула обома руками по своїм волосю, немов пригладжуючи його. Вона не відповіла нї слова. Та в самій мовчанцї доньки добачував Маґнус Брандт опір, що загрожував знищити той спокій, яким він недавно ще тїшив ся. Він хотїв уже жадати поясненя, але зрозумів інстінктово, що йому треба поступати обережно. Тому здавив гнїв, який починав уже підносити ся в ньому, як почував, і ставши проти доньки сказав голосом, що звучав холоднїйше, як він бажав того:

— Той благородний чоловік, що зробив тобі честь і просив у мене твоєї руки, виразив свою цїлковиту готовість ждати терпеливо на твою відповідь. Тому не маєш потреби зараз відповідати.

Цецилїя встала.

— Дякую — сказала твердо і спокійно. — Я надїяла ся того як від патрона Скотте, так і від батька.

Батько не відповів нїчого, а вона не промовивши більше анї слова, вийшла з кімнати.

В вестибулю чекала Каріна. З того, що бачила й чула, вона зрозуміла, що дїєть ся щось важне, а інстинкт її доповів їй, що розмова в кімнатї батька рішала про долю сестри. Вона сидїла зовсїм близько біля зачинених дверий, її очи блищали любовю і співчутєм, вона надїяла ся, що сестра кинеть ся їй на шию і розповість їй усе.

Але Цецилїя пройшла обік неї з очима, що здавалось нїчого

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:46 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

не бачили, вибігла по сходах до своєї кімнати і замкнула ся в ній. Каріна лишила ся сама. Мовчки стояла вона посеред великої кімнати, в якій западав уже сумерк. Думала про свою тайну, а притиснувши руку до груди, почула тиснене тоненького перстінця, що засилений на тоненьку шовкову стяжечку висів під сорочкою в неї на шиї

XIII.

Минуло кілька день. Цецилія переживала сама своє горе і ні з ким не ділила ся ним. Каріна терпіла від того і то подвійно терпіла тому, що знала причину сестриної мовчанки. Від тоді, коли між Каріною і молодим незнайомим вивязала ся любов, між обома сестрами уложили ся нові відносини. Чи Цецилія підозрівала що, чи ні, того Каріна не знала. Та вона почувала, що вже не була така близька сестрі, як давно і тому двері між їх кімнатами, перше все отворені, тепер були найчастійше замкнені. Вона знала добре, від коли се почало ся, і тому почувала, що вина лежала по її стороні. Та змінити не могла нічого. Повірити комусь свою тайну їй видавало ся неможливим. До неї одної належала та тайна, що в найдальшій глибині її душі витворила свій власний сьвіт. І швидше Каріна була би готова вмерти, ніж виявити перед ким, навіть хочби перед сестрою, дорогу свою тайну.

Вона бажала би одначе з усеї душі зблизити ся на ново до своєї сестри. Горе, що постигло Цецилію, представляла собі Каріна може й у висшім степени, як було в дійсности. Їй бажало ся попестити ся коло сестри, облекшити її біль. Та за кождим разом, коли хотіла підійти до Цецилії, бачила, що приступ до неї був загороджений і здавало ся, що старша сестра не хотіла довго добачувати тих обережних проб зближеня, які робила Каріна.

Час минав. Ночі ступнево ставали коротші й яснійші, надходила середина літа. Старі дерева покрили ся густим листєм, сад побілів цілковито, немов засипаний букетами білих цьвітів. Овочеві дерева вдягнули ся в свій чарівний літній одяг, а бози розпускали свої важкі напучнявілі китяги. Тоді дістала Каріна перший любовний лист, забувши про все на сьвіті крім того невиясненого тайного жерела, що перетворило її житє. Вона читала помалу лист, у якім оповідало ся про чужину, про великий сьвітовий город, про нові дивні думки, про далеку боротьбу за ідеї і людську долю. Серед того оповіданя подибували ся слова, що

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:47 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

дотикали її самої, горячі, огнисті слова, від яких било ся живійше її серце, та висловлювали ся надії на будуче і обіцянка приїхати колись по неї, по ту, що чекає його, ніколи не зрадить його і любить його більш усього на сьвіті. Сей лист дістала вона тоді, коли вся природа була в повнім розцьвіті, а земля, огріта проміннями сонця, покрила ся зеленими лугами. Сей лист додав їй сили чекати і надіяти ся, а заразом відкрив перед нею цілий сьвіт. Каріну, що видавала ся собі така маленька і незначна, охопило нове здивоване тому, що серед того сьвіта, який представляв ся їй таким великим і дивним, жиє чоловік, що думає про неї, знаходить для неї місце у себе, тужить за нею і може колись унесе її на своїх могутніх руках туди, де житє таке гарне, що на саму згадку про се крутить ся голова.

Все те і багато ще иньшого линуло до Каріни з синіх стрічок тоненьких карточок паперу. З усіх почувань, що переповняли її, найдорожшим для неї було почутє тишини і спокою, зроджене переконанєм про те, що вона любила. Вона сиділа з листом у руках, її очи були вперті крізь галузки вязів у сад. Їй видавало ся невисловленим щастєм чекати так, як вона чекала.

Нараз Каріна почула, що Цецилія увійшла до сусідної кімнати. Вона зложила швидко лист, вложила його знов у коверту і сховала свій скарб у горішню шуфлядку комоди під білі, гладкі сорочки, вироблені і ушиті нею самою, які пахли лявендою і гвоздиками. Потім замкнула шуфлядку і перший раз у житю виймила ключ із замка. Опісля отворила швидко двері, аби вийти через кімнату Цецилії, не бажаючи своїм виглядом зрадити своє щастє.

Коли Каріна увійшла, сестра сиділа при маленькім бюрку з магоньового дерева і щось писала. Каріна побоюючись якихбудь питань, хотіла як найшвидше прослизнути ся попри сестру і піти куди будь. Та Цецилія мабуть не хотіла допустити до того.

— Куди йдеш? — спитала вона.

— Нікуди — відповіла коротко Каріна, тримаючись іще за клямку дверий.

І вона почула знов голос сестри, сухий, холодний і гіркий:

— Ти не маєш часу побути трохи зі мною?

Тон її голосу звучав такою мукою, що приневолив Каріну здрігнути ся. Він немов острим ножем урізав ся в її серце.

— Я хотіла би з тобою побалакати, але ти все сама не хочеш того — відповіла підходячи до сестри.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:46 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Каріна була здивована тим, що її все спокійна і здержлива сестра, яку вона уважала все висшою від себе і якої не бачила ніколи в такім стані, нараз накинула ся на неї, немов би вона обидила її чим.

— Ти нічого не бачиш, ніхто не бачить нічого, нікому нічого до мене.

Цецилія посадила сестру побіч себе на софку і мусіла сильно запанувати над собою, аби не розплакати ся.

— Батько хоче приневолити мене вийти за муж за патрона Скотте з Ельфсгаммера — сказала вона. — Я його не знаю. Я не хочу йти за нього і не піду ніколи.

Каріна почула, що все, що було так сліпучо ясне, потемніло нараз. Отже значить те, що вона підозрівала, що відганяла від себе, як щось гірке і важке, то була — правда. Правда, правда, правда!...

Цецилія говорила далї: — У батька нема більше гроший. Він оповів менї все. Коли я вийду за муж за того богатого чоловіка, я спасу батька.

— В такім разї ти повинна се зробити — сказала Каріна по короткій мовчанцї.

З очий Каріни немов упала заслона і вона побачила, що дійсність була суворійша, як вона думала. Вона сїла напроти сестри і тепер перший раз завважила, як у короткім часї перемінила ся Цецилія. Вона немов постаршала і се пробивало ся не тільки з її вигляду, але й з поводженя.

Цецилія, почувши на собі погляд сестри, заспокоїла ся і почала їй усе оповідати. Зрозуміло й ясно виложила їй усе, що зайшло.

— Я не можу сповнити того батькового бажаня. Я не годна вийти за муж за чоловіка, що не подобаєть ся менї. І я не зроблю того ніколи.

Лиця Каріни горіли. Вона почувала, як у глубинї душі її тайна, що до сеї хвилї творила для неї невисловлене щастє, почала нараз горіти й болїти, немов би в її груди було розпалене зелїзо.

— Що-ж ти тепер робиш? — спитала Каріна захлистуючись голосом. — До кого ти пишеш?

Цецилія витримала спокійно погляд сестри.

— До бабки — відповіла вона.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:46 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Батько знає про те?

— Ні. Що йому до мене?

Каріні видало ся все се дивним і необдуманим.

— Я думала, що ти пишеш до когось, кого любиш — сказала вона і сама почервоніла від своїх слів.

Цецилія усьміхнула ся.

— Люблю? — сказала гірко. — Кого тут можна полюбити? Може наставника або батькового фірмана? Се буває лише в казках. Дитина з тебе!

Вона встала і перейшла ся по кімнаті. Висока, гарно збудована, вона мала вигляд дозрілої женщини, що полишила діточі літа далеко за собою. Каріна зрозуміла те і почула себе маленькою, як ніколи перед тим.

— Чого ти хочеш від бабки? — спитала боязко.

Для Каріни бабка була уособленєм строгости, підданости і послуху. Бабка представляла ся їй такою, якою в казці була зла мачуха, що приневолювала всіх мовчати і якій ніхто не міг противити ся. Особисто Каріна мала про бабку вражінє страху, дрожала перед її поглядом і бояла ся її лайки.

— Бабка гарна жінка — сказала Цецилія. — Вона зрозуміє, як я самітна і як мені важко, що не знала своєї матери. Тому пишу до неї. Коли вона не зможе мені помогти, то ніхто не поможе.

— А батько? — сказала Каріна. — Що буде з батьком?

— Хоч щоб я відповіла, Фабіян Скотте візьме Скугагольм в аренду або купить його. Батько в кождім разї буде уратований. Фабіян Скотте приобіцяв йому се і додержить свого слова. Батько не для свойого уратованя хоче пожертвувати мною. Він жадає від мене тої жертви тому, щоби підтримати свою честь тому, бо він дав за мене своє слово. Так думає батько, але він дурить сам себе. Він не приневолював би мене, коли-б не задумував через мене удержати Скугагольм при нашім роді. Понадто йому лекше мати діло з зятем, як із чужим чоловіком. Він хоче пожертвувати мною задля своєї гордости. А я не знаходжу в своїм серці нічого, що приневолювало би мене сим разом послухати його.

По тих словах Цецилія сіла знов за своє бюрко.

— Йди тепер — сказала вона. — Я мушу нарешті написати сей лист, інакше не буду мати спокою.

Каріна вийшла. Вона йшла через луг до берега озера, до бі-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:46 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

лого, піскового берега, сполоскуваного филями. Тут сіла собі і затопила свій задумливий погляд у віддалї, а лїтні біляві хмарки то плили по небі, відбиваючись у зеркалї озера, то щезали, унесені вітром.

Перший раз у безпосередній близькости Каріни стало ся щось, що піднесло, те легесеньке покривало щастя і мрій, яким вона заслонювала від себе житє і дїйсність. Каріна дивувала ся тій спокійній, твердій рішучости й енерґії, з якими брала ся за діло сестра. Вона не розуміла тих сестриних прикмет. Як можна було поступати так певно і сьвідомо, так самостійно, не радячись нї з ким! То було для неї щось неосяжне. Коли-ж у звязку з тим згадала свого батька, жалувала, що його донька йшла проти нього і шукала помочи у чужих для боротьби з рідним батьком. Найгірше-ж було для Каріни те, що вона сама проти своєї волї була втаємничена в пляни.

З такими думками сидїла Каріна того червневого вечера на березї озера. В кінцї знайшла потїху для своїх сумних думок у тій обставинї, що не їй довело ся думати про подружє з нелюбом, але сестрі. При тій думцї збудила ся в нїй туга за листом, що лежав схований в горішнїй шуфлядцї комоди. Вона встала і пішла до дому. Довкола неї лягали на траві легенькі тїни берез, сонце спускало ся в долину, а зовсїм близько у лїску кувала зазуля. Нараз щезло все горе і Каріна, охоплена своєю укритою втїхою, йшла до дому приспівуючи собі. Підходячи по сходах на подвірє здибала стару Йонсу, що з мішком картофель на плечах ішла в сторону прачкарнї.

— Менї здаєть ся, що хтось тут співає — сказала Йонса і скинула мішок на землю.

Каріна притакнула.

— Чого той хтось співає, коли можна спитати? — говорила далї стара.

— То вже невідомо — відповіла Каріна.

— А я думаю, що відомо — сказала стара.

Про кого зі своїх колишнїх любків думала стара, трудно сказати. Але коли Каріна пройшла попри неї і щезла за входовою брамою, стара стояла ще і усьміхала ся своєю доброю усьмішкою. Потім завдавши собі знов на плечі мішок із картофлями і сопучи пішла далї.

А Цецилія сидїла сама в своїй кімнатї і писала. Лист вий-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:46 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

шов довгий і кілька разів мусіла його переписувати. Очи, що мали його читати, були бистрі і проникливі, і привикли відкривати похибки. Та нарешті скінчила його. Він був уложений в ясних, означених висловах і написаний твердим, читким почерком. Міг уже лишити ся таким, як був. А коли найблизшим разом відсилано почту, Цецилія зійшла сама до озера і всунула потайки свій лист рибакови Андерсови в руку, що вже мав відчалювати від берега зі своєю торбою, аби перевезти її на другий бік озера і віддати на почту.

[Далї буде]. Переклав В.

ГЕНРІК ІБЗЕН.

I. До заплаканих потомків.

Тепер його слава у вас на устах,
Тодї, як від ваших ударів поляг.

Він сьвітло зажег, де ви в пітьмі корпили,
За теж його першого ви й осліпили.

Він острим мечем воювать вас навчив,
І першую-ж рану від вас получив.

Як з тьмою до бою він вирушив сам,
То ви помагали його ворогам.

Умер, і на память лишив вам, дивіть,
Свій спадок величнїй, сьвятий заповіт.

Держіть його сьвято, щоб тихо в кінцї
Заснув хоч у гробі в терновім вінцї.

II. Метелик.

Дївчино, метелику мій красовитий,
Ось-ось попадеш ся ти в руки менї!
Вже сїтку я виплїв, тебе уловити, —
В нїй очка густії — мої се піснї.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:46 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

„Коли я метелик крилатий, барвистий,
То дай менї нектар із цьвітів спивать;
А як ти хлопчина веселий, огнистий,
Лови мене, але не думай спіймать“.

Дївчино, метелику мій ненаглядний,
Вже сїтка готова моя!
Вже лет тобі твій не поможе принадний,
Ще хвилька, ще хвилька, й спійму тебе я.

„Коли я метелик роскішний і нїжний,
То ще погуляю, як вольні вітри;
Та як мене в сїтку свою ти спіймаєш,
То фарби із моїх крилець не зітри!“

Нї, бережно я посажу на долонї
І в серцї тебе заховаю, —
Оттам ти гулятимеш вільно до віку,
У соняшнім сьвітлї без краю.

III. До мого друга, революційного бесїдника.

Звеш мене консерватистом
В запалї балаки,
А я від коли тямую,
Все собі однакий.

Роздебендювать з трибуни
Не моє се дїло,
А зробіть раз tabula rasa,
То й я стану сьміло.

Я одну лиш у минулім
Революцію бачу,
Але вдрав же її майстер,
Не як ти, партачу.

О, вона затьмила славу
Всїх в пізнїйші лїта,
Догадавсь, про яку кажу?
Про потопу сьвіта.

Тай тодї чорт дулю вхопив!
Відомо-ж до нинї!
Хоч весь сьвіт вода покрила,
Ноє спас ся в скринї.

Нуко, ще раз даймо пробу
Практики старої:
Тут мужі, а тут ви станьте,
Від балак герої!

Ви води пускайте море,
Щоб весь сьвіт покрило,
А я в свойому ковчезї
Попливу аж мило.

Generated on 2015-08-02 07:46 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

М. ГРУШЕВСЬКИЙ.

У УКРАЇНСЬКИХ ПОСЛІВ РОСІЙСЬКОЇ ДУМИ.

Многоважна хвиля, яку переживає тепер Росія, а з нею й російська Україна, змусила мене перервати свої звичайні занятя й вибрати ся на звідини до Петербурга, щоб зблизька приглянути ся нинїшньому полїтичному й суспільно-національному рухови, якого осередком стала від тижня нововідтворена дума. На вість про завязаннє українського парляментарного клюбу та заснованнє українського орґану для Росіян, я, взявши малий урльоп до Зелених сьвят, вибрав ся до „північної Пальміри“.

І знов, так само як торік, коли переїздив я через Україну по страшних заворушеннях і народнїх рухах, по пожежі Одеси й „бомбардованню“ її „Потьомкіним“, і тепер, тільки ще сильнїйше дав себе відчути глубокий контраст тих незвичайно сильних напружень, того хрещення в крови й огнї, яке перебули вони, зі старою й незмінною буденщиною сих країв, які я переїздив, починаючи від волинського Радивилова. Здавало ся, що кождий буде носити на собі слїди тої страшенної всенародньої пожежі, пережитої Росією, кождий камінь буде кричати під загуслою кровю жертв революції й контрреволюції! Але нїчого того не було; звичайним темпом рухала ся митова сторожа і жандармерія, смиренно ворушили ся в своїх смердющих специфічним смородом касарнях герої недавнїх велитенських зелїзничих і почтово-телеґрафічних страйків, звичайною течією текло собі звичайне житє, сьвідчачи про ту силу, з якою житєва буденщина опирала ся революційним потрясенням. І в Петербурзї тільки при близшім погляді можна було помітити прикмети трівожного, неспокійного житя. Атмосфера взагалї не була лагідна; ходили поголоски про противконституційну конспірацію серед офіцерів ґвардії, що мають розігнати думу, про приготовлення чорносотенного погрому, з часта трапляли ся ріжні убийства; в сусїднім заулку коло нас відбували ся якісь чорносотенні орґії з стріляннєм з вікон на перехожих... Що могло, розбігло ся й роз'їхало ся з Петербурга, але те що лишило ся — і в части наслїдком того, що нерви притомили ся й не реаґували вже так, в части — наслїдком сьвідомости високої ваги моменту і напруження, з яким старало ся все достроїти ся до сеї важної хвилї і відповідно нею покермувати, — дуже слабо реаґувало на всї

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:47 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

страхи минувшости й будучности. Навіть дивувало, що перед питаннями тактики, а навіть техніки парляментарного житя так сховали ся враження страшних подій попередніх і навіть теперішніх. Дивно було подумати, що тим часом, як дума переводила через ріжні формальности проєкт закона про особисту недотикальність, ріжні беззаконні суди і адміністраційні власти по старому засуджували на смерть і виконували свої засуди...

Теж скупленнє уваги коло біжучих питань нового парляментарного устрою і тактики помітив я і в українських петербурських кругах. Все відступило на другий плян перед тими питаннями. Новозавязаний український клюб, його тактика й відносини до иньших парляментарних ґруп служили осередком українських інтересів. Справа справді незвичайно інтересна й важна, вже як перший початок; а до того ще в самих обставинах, в яких появляла ся перша українська парляментарна репрезентація, було богато такого, щó вносило в сю справу силу непевного, несподіваного, богато і надій і побоювань. Вибори були переведені без усякої майже передвиборчої аґітації, перейшли переважно люди нові, незвісні, без партийної марки. Отже питаннє, щó можна позискати з того для української національно-політичної й культурно-економічної проґрами, і як се зробити, ставало дуже важним і актуальним. В перших же днях виникла справа про сформованнє українського клюбу і вона дала досить несподіваний результат: поруч нечисленних українських інтеліґентів з виробленими українськими переконаннями (були то чернигівський посол Шраг, полтавські Чижевський і Шемет і київський Біляшевський), до українського клюбу зголосив ся ряд послів-інтеліґентів з української території, таких, що звязані близше з загально-російськими ліберальними течіями, почували ся одначе до обовязку бути членами української ґрупи, як репрезентанти українських країв — такі посли як харківський Макс. Ковалевський, полтавський Присецький, київські Здановский (Поляк-демократ), Шольп і барон Штейнґель, чернигівський Свечін й ин., і вкінці дуже численні селяне. Перша запись членів, переведена на перших зборах 1 (14) мая, дала таку лісту (наводжу її з протоколу, в порядку записи): Чижевський, Присецький, Таран (сел.), Свечін, Дяченко (сел.), Зубченко (сел.), Онацький (сел.), Литвин (сел.), Тесля (сел.), Біляшевський, Шраг, Грабовецький (сел.), Кутиленко (сел.), Шемет, Нестеренко (сел.), Филоненко (сел.), Штейнґель, Вировий (сел.), Здановский, Шольп, Возовик (сел.), Ли-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:47 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

сенко (сел.). Отже на 22 записаних 13 селян. Пізнійше ся перевага селянського елєменту ще зросла. Так на вчорашнїх зборах напр. (16 с. с. мая) записано семеро послів-селян, головно подільських, разом із звістним адв. Заболотним (Ігнатенко, Штефанюк, Заболотний, Бей, Рибачок, Романюк, Богач, Гринюк). Число всїх записаних уже перейшло за сорок, але лишаєть ся ще чимало селян і інтелїґентів з українських ґуберній, які чи не вияснили собі українського питання, чи не рішили ся ще формально приступити.

Для обміну гадок між послами і петербурськими Українцями посольський клюб уряджує досить часто (раз на тиждень або й частійше навіть) прилюдні засїдання спільно з петербурською громадою (т. зв. полїтичним українським клюбом). Зібрання сї мають служити заразом полїтичною школою для послів селян, серед котрих є вправдї одиниці дуже інтелїґентні й сьвідомі, але більшість попала в посли зовсїм припадково і тільки тут присвоює собі перші початки полїтичної осьвіти. Перші засїдання пішли на виясненнє постулята української автономії, як тої спільної основи, на якій мають сходити ся українські посли ріжних напрямів і партий; останнї були призначені на виясненнє аґрарної справи, що виходила на порядок дневний, і проєкта її розвязання, предложеного послами „партиї народної свободи“ (т. зв. ка-детів). Як можна було собі представити, справа ся зацікавила селян далеко більше й викликала з їх сторони дуже активну участь в дебатах, і на вчорашнїм зборі число присутних послів (переважно селян) доходило до сорока. Я користав із сих зібрань, щоб приглянути ся сїй першій парляментарній репрезентації російської України і особливо селянам. Своїми спостереженнями і побіжними поміченнями я спішу подїлити ся з читачами Л.-Н. Вістника — думаю, що й сї побіжні враження будуть для них цікаві.

Меньше всього потрібую говорити про ґрупку сьвідомих українських інтелїґентів, бо з певними відмінами вони стоять на ґрунтї загально звісної проґрами української радикально-демократичної партії. Дуже широко прийшло ся б говорити про ту дуже ріжнородну ґрупу інтелїґентів-поступовців, що входять в українську ґрупу, але тїснійше звязані з иньшими полїтичними орґанїзаціями (головно партією ка-детів), вони дальше або близше ідуть у своїм признанню національних українських постулятів; напр. київський депутат барон Штейнґель, властитель більшої посїлости на Волинї, син нїмецького барона й Українки, що записав ся на

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:47 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

лїсту послів Думи як Українець і готов боронити української автономії до кінця, почуває себе близше звязаним з ка-детською партією і противить ся перетворенню української парляментської ґрупи в партію, бо не може піддати ся партийній дісціплїнї, не нарушаючи своєї звязи з партією ка-детів, хоч з другого боку виступив би і з ка-детської партії, коли б вона почала виразно противити ся прінціпам автономії й національної рівноправности. Виясненнє і відповідне уарґументованнє українських постулятів може придбати українській ґрупі богато таких адептів, але конфлїкт її з ка-детською ґрупою на ґрунтї національних змагань міг би викликати й численну дезерцію в сїй сфері. Серед селян стрічаємо і глубоко переконаних Українців, що сьвідомо боронитимуть наші національні постуляти: так незвичайно приємно минї поговорити з чернигівським послом Тарасенком, з Кулїшевої вітчини м. Воронїжа; я знайшов у нього і добре оріентованнє в сучасній ситуації й обзнайомленнє з фактами із сфери українознавства.

Дуже добре враженнє робить з сього боку і київський посол Зубченко. Полтавський посол Онацький, один з найбільш охочих і популярних ораторів, також підносить українську автономію як підставовий постулят, але він належить до тих, кого передовсїм інтересує розвязаннє земельної справи. Таких переважна більшість, очевидно серед селян-послів, але більшість їх усе ще помовчує, навіть в сїй над усе інтересній для них справі. Зрештою подільські посли, вибрані під спеціальною сторожею правительства і тут в Петербурзї оселені на одній із „казьонних квартир“, під офіціозним, коли не офіціяльним наглядом, тілько що починають ходити на українські зібрання, а волинські заклопотані піднятою тепер касацією їх виборів, переведених з ріжними неправильностями адмінїстраційними, на взір наших славних галицьких виборчих розбоїв. А при тім богато в самій земельній справі для самих селян лишаєть ся неясного й суперечного. Серед сих селянських послів є власники, і то навіть більших ґрунтів (по кількадесять десятин), яких, очевидно, страшить прінціп націоналїзації землї (чи переходу її на власність українського краю, відповідно до автономічної проґрами) і можливість переведення якогось низького minimum-а землеволодїння і такі прінціпи, що земля буде належати до тих, хто обробляє її своїми руками — очевидно, вони боять ся, щоб се не виключало права уживати робітника в господарстві, не давало можливости відбирати землї від селянина, коли з яких будь причин

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:47 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

селянській родині прийдеть ся якийсь час вести господарство чужими руками і т. д. Деякі вагають ся на точці, чи земля має бути забрана без викупа, чи з викупом. Прінціп автономії (національно-теріторіальної) викликає трівожне запитаннє, чи се не поставить яких перешкод в справі переселювати ся з України на свобідні землї, як кольонїзаційні теріторії азіятської Росії й уральського краю. Всї отсї питання потрібують іще вияснення і в части можуть бути сформуловані в загальнім законї, по части, як то підносило богато українських речників — розробленнє їх і переведеннє в детайлях має бути передано в виборні місцеві комітети, з'єднані під автономічною орґанїзацією України.

Дає себе сильно відчувати нечисленність того осередка, який творить згадана купка сьвідомих українських інтеліґентів. З них д. Шраг як голова ґрупи і звичайний провідник зборів, через се саме вже взагалї мало може зазначити свою індівідуальність і хоч з його проводу можна бути тільки задоволеним, брак його між ораторами дає себе дуже сильно відчувати. Д. Біляшевського, цінного особливо своїм історичним приготованнєм, застав я хорого в ліжку; зіставали ся по за тим лише — загально популярний як видавець „Хлїбороба" д. Шемет і д. Чижевський — чоловік незвичайно цінний своєю осьвітою й інтеліґенцією та великим досьвідом (вихованець военно-інжинерської школи, він вийшов з військової служби, віддав ся науковій діяльности з природничих наук, але замісь катедри опинивши ся на засланню в Сибіри, вернувши ся довго працював у земстві) він забирав голос часто і радо і дуже добре надавав ся до роз'яснювання провідних ідей і постулятів українства в ріжних сферах.

Із селянських депутатів особливо часто забирає голос пос. Онацький. Він не визначаєть ся ясним теоретичним поглядом, але гарно ілюструє фактичні обставини й своїми повними сьвідомого гумору образками, дотинками, прислівями викликає співчутє авдиторії. З великою приємністю мав я нагоду слухати прості й гарні в своїй солїдности й продуманости виводи київського посла Рудченка — одного з найбільш симпатичних селянських послів, заможного господаря і волосного старшини, що все житє воював з начальством, був на засланню і т. и.— і терпкі жалї на упослїдженнє селянина перед панами з уст подільського посла Штефанюка. Всї сільські посли, з виїмком д. Теслї, вихованця аґрономічної школи, говорять по українськи, переважно дуже гарно, ядерно, без слїду

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:47 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

впливів зросійщення; переважно вони заховують і свою сільську українську одіж; тим часом як депутати з земель російських носять ся по міськи; на пункті противставлення „правдивих“ селян і тих що „поначепляли на себе галстучки та варютнички“, вийшла навіть жива перепалка на однім зборі.

Загалом узявши, перша парляментарна репрезентація російської України зробила на мене вражіннє дуже хороше — є в ній елементи незвичайно цінні й надійні. З окрема українське селянство показує таку величезну — як на обставини свого житя — силу інтеліґенції, політичного й суспільного розуміння, горожанського виховання, що повинно розвіяти всякі песимістичні гадки що до будучности російської України в нових, ліпших обставинах.

ЙОГАН В. ҐЕТЕ.

I. Наперед скарга.

Як дивним видить ся списати
Стогнанє пристрасне! Збери
Тепер розсипані листки,
Що йшли від хати та до хати!

Що бігло різною тропою
В далеку віддаль у житю,
Тепер під стріхою одною
До рук читателям даю.

Та не стидай ся хиб, перечень.
Скорійше книжочку кінчи;
Сьвіт повен суперек; чи ти
Сам тілько без противоречень?

II. Прихильникам.

Ні, поетам не ховатись,
Люблять людям показатись,
Сором їм чи честь за стих.
Визнаням негожа проза,
Та звіряємось sub rosa
В тихім гаю Муз співних.

Чого баг я, де стремів,
Що прожив і що терпів,
Те в цьвітний букет вью сьміло;
Молодість, старі літа,
Похибки чи чеснота,
Все в піснях виходить мило.

III. Польова рожа.

Хлопець рожу постеріг,
Рожу польовую.
Гарну, сьвіжу! Він побіг,
Надивити ся не міг
На красу такую,
На ту рожу багрову,
Рожу польовую.

Хлопець рік: „Тебе зірву,
Роже польовая!“
Мовить рожа: „Не стерплю
Того і тебе вколю,
Буде згадка злая“.
Роже, роже багрова,
Роже польовая!

Дикий хлопець рвав таки
Рожу польовую.
Наставляла колючки,
Ой і ах не помогли,
Вчах він рожу тую.
Рожу, рожу багрову
Рожу польовую.

Переклав Дмитро Йосифович.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:47 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ВОЛОДИМИР ГНАТЮК.

ЛЬВІВСЬКИЙ „НАРОДНЫЙ ДОМЪ“.

З кінцем грудня минулого і з початком лютого сього року відбували ся в короткій перерві аж два рази загальні збори львівського „Народного Дому“. За иньшими важнійшими справами на них не звернено в нашій пресї уваги. Тимчасом се інстітуція будь що будь публична, а не приватна, і занадто важна для галицьких Русинів та занадто впливова і заможна, щоб на неї не звертати уваги або промовчувати її. Тому вважаю потрібним поінформувати наших читачів про її стан, на скілько загалом можна.

Початки нинїшнього „Нар. Дому“ сягають до 1849 р. Коли в 1848 р. вибухла у Львові революція, місто збомбардовано і при тій нагоді згорів унїверситет і унїверситетська бібліотека, що стояли на місцї нинїшнього „Нар. Дому“. Тодї то Русини міста Львова внесли за посередництвом одинокого свого полїтичного орґану „Головнои Рускои Рады“ просьбу до уряду, щоб їм даровано ті згарища на будову другої міської церкви і поміщеня для другого пароха. За згодою цїсаря Франц-Йосифа I мінїстерство узглянднило просьбу Русинів і рескриптом із 25 серпня 1849 р. дарувало їм частину згарищ на прошену цїль. Та вже 28 серпня 1849 р. внесли Русини міста Львова нову просьбу до уряду, щоб їм даровано ще частину згарищ на збудоване руського народного інститута. І ся просьба була узгляднена рескриптом мінїстерства з 11 жовтня 1849 р. Таким чином покладено підвалини під нинїшнїй „Нар. Домъ“. Не завадить тут від разу додати, що в 1879 р. подарувало правительство фундації „Нар. Дому“ 100.000 кор. з доходів державної льотерії.

Як уже зазначено, просьбу вносили Русини міста Львова і даровизна була призначена для них, а не для кого иньшого, як се виходить із дотичних документів, в яких говорить ся виразно про дар „der ruthenischen Bevölkerung in Lemberg“[1]).

---

[1]) Пор. дуже інтересну брошурку п. н. »Руско-народна инстітуція »Народный Домъ во Львовѣ«, єи початокъ, основанє и теперѣшный станъ«. Львôвъ, 1885. Сю брошурку написав пок. адвокат Дідошак; її метою було виказати, що фундація »Нар. Домъ« неправно загарбана москвофілами та що її належить віддати під управу Русинів міста Львова, які її дістали були первісно. Брошура була написана з ініціятиви синдика міста Львова, адвоката дра Попеля. Москвофіли у

Generated on 2015-08-02 07:47 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Так само в акті, яким дар передано в фізичне посїданє Русинів міста Львова, говорить ся виразно: „An die ruthenische Bevölkerung der galiz. Hauptstadt Lemberg, zu Händen“ і т. д. та що уряд дар „für das volle und unwiderrufliche Eigenthum der Lemberger ruthenischen Bevölkerung zum Zwecke des Aufbaus einer gr. kat. Pfarrkirche und eines Pfarrhauses, dann eines National-Institutes erklärt“[1]). Таким чином даровизна стала фундацією, якої не можна довільно перемінювати. А про те її змінено значно. Якже се стало ся?

Коли „Головна Руска Рада“ розвязала ся, тодї Русини міста Львова вибрали комітет із 10 членів, який мав завідувати фундацією. Комітет затвердило намісництво 30 падолиста 1851 р. Той комітет вів справи фундації аж до грудня 1872 р. (отже звиж 20 лїт!), не виготовив одначе анї фундаційного акту, анї не уконституував фундації. Що більше. Протягом часу деякі члени комітету повмирали, деякі виступили з нього, та комітет не журив ся тим; він покликав на те місце нових членів, нїким не вибираних, і урядував далї.

Дїяльність комітету не була одначе безплянова. Головним його старанєм було не випустити зі своїх рук фундації, і се йому вдало ся. Він уложив собі тихцем статут „общества“, а не фундації, скликав самих своїх прихильників на збори, а не Русинів міста Львова, перевів на них принятє статута і вніс його до намісництва до затвердженя. При тодїшнїм мало розвиненім національнім житю не трудно було зробити таке qui pro quo; протест проти статута не підносив ся нї звідки і намісництво затвердило його 1869 р., хоч рескриптом із дня 21 сїчня 1869 р. виразно зазначило, що права Русинів міста Львова до фундації не можуть бути анї нарушені, анї знесені („...dass die erworbenen Rechte

---

власнім інтересї піднесли страшенний крик против неї, та се не було би придало ся нї на що, як би справи не повалили самі народовцї. У них не стало відваги підперти заходи львівського маґістрату, а пок. проф. Ол. Огоновський, тодї член ради міста Львова, своєю промовою в радї міській, якою зсолїдаризував себе і свою партію з москвофілами на точцї: нехай Поляки не мішають ся в наше домашнє дїло, вбив почин маґістрату і причинив ся головно до того, що справа була відсунена на цїлі десятки лїт. Вона, як побачимо далї, не вистигла ще й доси.

[1]) Тамже, ст. 12—14. Усї цитати про минувшину „Нар. Дому« черпаю з брошури Дїдошака.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:47 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

und entstandenen Verpflichtungen der ruthenischen Bevölkerung Lembergs bezüglich der ihr unentgeltlich überlassenen Brandstätte des ehemaligen Universitätsgebäudes sammt dem Platze — durch die Bestimmungen der vorliegenden Vereins-Statuten nicht beeinträchtigt, beziehungsweise nicht aufgehoben werden können")[1]).

Дальші фази стану фундації представив недавно якийсь кореспондент краківського „Naprzodu", а за ним переповіло „Діло" (ч. 88) ось як:

„Се товариство може виступати лише як тимчасовий адміністратор фундації, а не як виключний її властитель. Заінтабульована та фундація нині на імя ц. к. наукового фонду. По 40 літах, то є в 1908 р., коли наступить засидженє, москвофіли видадуть процес науковому фондови і заінтабулюють ся як виключні властителї міліонового майна. Аж тоді зачнеть ся на добре москвофільська аґітація в Галичині за правительственні гроші! Колиб галицькі власти були безсторонні, повинні би зараз усунути теперішну провізорію і згідно з інтенцією цісаря утворити дві фундації: 1) фундацію другої церкви у Львові в середмістю; 2) фундацію Народного Дому для розвитку українсько-руської мови, літератури, науки і штуки. Тимчасом галицькі власти йдуть зовсім на руку москвофілам. Вправді суд натискає від 1884 р. на управильненє табулярного стану, однак ціла справа, наслідком високої політики, загрузла в 1889 р. і до нині не поступила на крок. Б. намісник ґр. Бадені уповажнив рескриптом з 20 серпня 1889 прокураторію скарбу у Львові, щоб іменем ц. к. наукового фонду позволила, що право власности недвижимости Народний Дім має бути заінтабульоване на річ фундації Народний Дім у Львові, зглядно на річ другої церкви у Львові в середмістю. Той дозвіл уділила прокураторія скарбу в краєвім суді у Львові в протоколї з 4 вересня 1889. Товариство „Народний Дом" внесло против рескрипту намісництва з 20 вересня рекурс до міністерства. Сей рекурс не полагоджено мериторично до нині! В 1905 р. надіслало остаточно міністерство внутрішних справ рекурс Народного Дому намісникови Потоцкому до заопініованя, як має бути полагодженим. Намісник Потоцкий здержує ся з виданєм своєї опінії. Маючи просторі добра в Росії і кокетуючи з клікою москвофілів, що

[1]) Тамже, ст. 19.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:47 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

мають між собою таких хитрих представителів, як б. сеніори Ставропіґії (другого москвофільського гнізда в Галичині), а то Миколу Гарасимовича, гофрата при найвисшім трибуналї у Відни, і Василя Ковальського, емер. президента сенату при найвисшім трибуналї у Відни, зволїкає намісник з рішенєм, аж наступить автоматичне полагодженє справи в р. 1908 через засидженє... Польська шляхта в Галичинї підпирає від многих лїт руських москвофілів, бо вони не мають нїяких національних домагань, а із суспільного огляду консерватисти. І в справі Народного Дому польська шляхта вірна союзниця москвофілів. Коли дня 21 цьвітня с. р. посьвячувано Преображенську церкву, явили ся на бенкетї, уладженім з тої нагоди москвофілами в Народнім Домі, ґр. Лось як офіціяльний заступник неприсутного тодї у Львові намісника, краєвий маршалок ґр. Ст. Баденї, президент апеляції др. Тхоржницкий, віцепрезидент скарбової дирекції др. Коритовский, директор почт Сеферович, прокуратор скарбу др. Енґель і багато иньших урядових достойників. Всї вони братали ся з москвофілами і вислухали побожно російської промови ославленого адвоката з Коломиї Дудикевича. Чи по такім бенкетї знайде намісник Потоцкий відвагу до відкиненя рекурсу Народного Дому? Чи не відложить полагодженє рекурсу до 1908 р., коли вже буде за пізно? З конфідентами російського правительства треба добре жити, коли має ся добра в Росії і стоїть ся від того правительства в залежности..."

Таким способом дістав ся „Нар. Домъ" у руки галицьких москвофілів. Автор цитованої в нотцї брошури представивши історію всїх москвофільських махінацій з „Нар. Домомъ", пише далї так:

„З тексту і з духа наведених артикулів статутів „общества Народного Дому" видно, що „общество" те єсть витвором зовсїм відрубним від первісної фундації цїсарської, єсть товариством приватним, зложеним переважно з Русинів позальвівських, єсть товариством, котре присвоїло собі і досї держить фундацію цїсарську mala fide в своїх руках і повертає її не на користь єдино до того управнених Русинів міста Львова, а для своїх особистих, партійних, а радше котерійних і зовсїм не народних цїлей". І далї, що „те приватне, цїсарську фундацію mala fide загарбуюче общество не виповнює анї постанов первістних документів фундаційних, анї навіть постанов своїх власних статутів і працює на шкоду руської народности, руської мови, руської осьвіти, отже і на шкоду

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:47 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

в першій лінії управнених Русинів міста Львова"[1]).

Для підпертя сих сильних закидів автор наводить цїлий ряд фактів. На перших зборах „общества", що відбули ся 5 грудня 1872 (4 роки по затвердженю статута, який приписував відбувати збори що року!), підношено вже закиди, що „Нар. Домъ" відступає В. Ковальському помешканє з 7 фронтових кімнат із кухнею і т. д. за 1000 кор. річного чиншу, хоч за нього де інде треба б було заплатити 2600 кор.; що предсїдателеви „управляющого совѣта" Й. Кульчицькому виплачувано річно 1200 кор. гонорару, хоч члени „совѣта пріймаются всѣхъ трудовъ изъ пожертвованія для дѣлъ Института безъ требованья вынагороды"; далї, що за 34 лїт істнованя фундації не виконано анї одної з цїлий даровизни, не виготовлено фундаційного акту, не введено фундації в житє, не заінтабульовано навіть маєтку на власність Русинів міста Львова, так що він фіґурує, як фонд шкільний; що в „касовыхъ отчетахъ", предкладаних зборам, нема анї докладного білянсу, анї обзору маєткового стану; що контрольні комісії не висловлювали ся похвально про веденє справ товариства; що з будови будинків не складано нїколи нікому рахунків; що фундаційне майно уміщено в крилошанськім банку „в повній сьвідомости поганого стану того банку, в повній сьвідомости шахрайств і мальверзацій, які в тім банку діють ся" і т. д. Що закиди ті, роблені такій поважній інстітуції, не були безпідставні, видно з того, що вони не схоплені з повітря, але зі справоздань, оголошуваних зарядом „Нар. Дому", отже людьми найбільше інтересованими, які не могли одначе закрити у власнім інтересї того, що домагало ся на силу денного сьвітла.

Так було в минувшости. Цікаво, яка теперішність. Хочу представити її цїлком обєктивно на підставі справозданя заряду „Народ. Дома" з його діяльности за останні три роки[2]) і на підставі справозданя з двох останнїх загальних зборів[3]), оголошеного в пар-

---

[1]) Тамже, ст. 24.

[2]) Пор. Отчетъ о дѣятельности Упр. Совѣта русского народного института »Народный Домъ" во Львовѣ за время отъ 25 ноября (8 декабря) 1902 года и о нынѣшнемъ состояніи находящихся въ немъ научныхъ пособій и коллекцій. (Вѣстникъ Народного Дома, 1905, ч. 11).

[3]) Собраніе членовъ »Народного Дома« во Львовѣ (Галичанинъ, 1905, ч. 278—280 і 1906, ч. 18).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:47 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

тійнім орґані самими членами „Нар. Дома“.

Теперішній маєток „Нар. Дома“ складаєть ся: 1) З реальностий у Львові, ч. конскр. 74—78 (а і б), вартости принятої урядом виміру правних належностий на загальну суму 810.867·40 кор. і з реальностий ч. конскр. $333^1/_4$ і $76^1/_4$ вартости 60.000 і 78.000 кор. т. є. разом 948.867·40 кор. 2) З маєтку в селах Білка і Костенів, оцінених урядом виміру правних належностий на суму 189.636 кор. Разом отже виносить нерухомий маєток „Нар. Дома“ суму **1.138.503·40** кор. До того приходить іще вартість бібліотеки, що складаєть ся з 52.118 творів у 81.785 томах та музея, не подана одначе у грошах, і церкви, що будувала ся „коло“ 50 літ, пожерла дуже багато гроший (з яких справозданя не оголошено) і 29 цьвітня була посьвячена з помпою та передана до публичного ужитку. Коли ж візьмемо ще на увагу значні фонди, ульоковані в „Нар. Домі“, які вправді не творять його власности, але якими він розпоряджає зовсім довільно і задля яких має сильні впливи (от хочби фонд М. Качковського з основним капіталом 152.000 кор), тоді зрозуміємо, чому москвофільство у нас усе держить ся: його підтримують, бо мають за що, такі богаті інституції, як „Нар. Домъ“ та „Ставропигійскій Институтъ“; коли б вони знаціоналізували ся, москвофільство пропало би протягом одного поколїня.

Коли порівнаємо тепер із тими величезними фондами „Нар. Дому“ вислїдки його діяльности, то мусимо прийти до дуже сумного висновку, бо вони не стоять у ніякій пропорції до себе. З тих фондів удержує „Нар. Домъ“: 1) Бібліотеку (від 1904 р., бо перед тим вона була неприступна) — і се одинокий плюс, який має глибше значінє для культурного розвитку галицьких Русинів; 2) Бурсу, для якої купив окремий будинок і яку хоче ще розширяти; се також добра річ, бо гуманна, але аби вона належала до головних задач діяльности „Нар. Дому“, трудно сказати тим більше, що бурс маємо в Галичині цілий ряд по ріжних містах і місточках, та що для їх удержуваня не треба ні особливих таких фондів, ні великих напружень, а найлїпшим доказом того велика бурса „Руського Педаґоґічного Товариства“, яка чисельно перевисшає значно бурсу „Нар. Дома“; 3) „Нар. Домъ“ роздає стипендії і підмоги (розуміє ть ся, не з власних фондів, але з записів); се також річ гуманна і корисна, але чи полишає вона який глибший слїд у культурнім розвитку Галичан? На мою думку

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:47 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ніякого, а бодай того не видно ні в науці, ні в літературі, ні в штуці. 4) Видає щось звиж 20 літ „Вѣстникъ Нар. Дома". Якби не видавав його, то ніхто не стратив би нічого, бо „Вѣстникъ" і так є лиш задрукованим папером, а більше нічим.

Се здаєть ся і вся „діяльність" „Нар. Дома", коли не помиляюсь, бо адміністраційної тут нема що вчисляти; без неї не обійдеть ся і в найменьшій інстітуції, але вона не є ніякою заслугою, тільки обовязком тих, що підняли ся її.

Щоби плястичнійше виступила діяльність „Нар. Дому" на верх, я наведу для порівнаня отсї українські товариства: 1) Наукове Товариство ім. Шевченка. 2) Укр.-руська Видавнича Спілка. 3) Просьвіта. 4) Руське Педаґоґічне Товариство. Всї ті товариства мають у своїй діяльности подібні задачі, як „Нар. Домъ". Ні віком, ні фондами, зложеними разом на купу, не дорівнують вони „Нар. Домови", та за те „Нар. Домъ" не дорівнує ні одному тому товариству з окрема в культурній роботї. Наук. Тов. ім. Шевченка з'єднало собі своїми науковими виданями признанє навіть у чужинців; підпомагаючи молодих студентів із власних фондів виробило цїлу школу молодих учених, яких цеголки, вложені до загальної культурної будови, не будуть уже викинені, але лишать ся в ній раз на все; удержує публичну бібліотеку, яка вправдї числом книжок не може рівняти ся з бібліотекою „Нар. Дому", але добором і вартістю хто знає, чи й не перевисшає її. „Вид. Спілка" видала за 7 літ стільки книжок і таких добірних, що виданя москвофільські всї, які є в Галичинї і які повиходили за 50 літ, не зрівнають ся вартістю з книжками Вид. Спілки. Про діяльність Просьвіти не буду говорити, бо анальоґічне „Общество им. М. Качковского" мають москвофіли окремо від „Нар. Дому". За те не мають такого, як Руське Пед. Товариство, що утримує бурси (як „Нар. Домъ"), утримує приватні школи, видає книжки для молодїжи і видає аж дві ґазетки.

Прошу собі тепер представити, яку користь могла би принести — най буде самим москвофілам — така інституція, як „Нар. Домъ", коли б вона спочивала в живих руках, коли б нею не володіла „мертва рука". Таж „Нар. Домъ" сам своїми фондами удержав би малий університет (прим. найпотрібнійші катедри фільософічного та правничого факультету) — бо річний його дохід несе 104.000 корон. А удержанє такого університету з 10 літ, бо хоч стільки треба б, поки він міг би евентуально бути перебраний на

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:47 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

державний кошт, принесло би такий культурний переворот на Галицькій Руси, причинило би ся до такої зміни культурних і політичних сил між Русинами й Поляками, що від разу зробило би Русинів рівнорядною нацією з гнобленої і поневоленої. Задля такої річи варта й заризикувати.

Колиж би „Нар. Домъ“ хотів поступати в первіснім напрямі і розвивати „літературу і науку“, то й тоді приніс би він величезну користь і то не тільки галицьким Русинам, але й ширшому сьвітови, бо міг би довести до переміни „Нар. Дому“ в академію наук, а про користь таких інстітуцій не треба хиба розводити ся багато.

Я не вказую тут напряму діяльности „Нар. Домови“, зазначую лише, що можна би зробити з такими фондами, як його, а що ними робить ся. Вони досї є майже цїлковито мертвим капіталом.

Пригляньмо ся тепер далї внутрішнїй господарцї виділу „Нар. Дому“.

На сам перед належить зазначити, що докладних цифр про стан фундації нема нїде, а навіть ті що подані, невірні, бо вони мабуть тілько приблизні і майже коло кождої цифри подане слівце „до“, що означає її нереальність. Такий сам стан був уже на перших загальних зборах „Нар. Дому“, як зазначено висше, такий є й нинї. З зіставленя приходів і розходів[1]) довідуємо ся тілько, що доходи виносять річно 104.000 корон. На те складають ся чинші з домів, що виносять „до“ 70.000 кор. Висота чиншів очевидно змінна, як зазначує „Отчетъ“, „по поводу порожностоянія квартиръ и по поводу перемѣны локаторовъ“. Чинш за Білку і Костенів виносить 14.500 кор., разом дають чинші 84.500 кор. „Остальная же сума приходовъ „около“ 20.000 кор. — як каже справоздане — походитъ изъ пожертвованій отъ частныхъ лицъ, администрацій фондовъ[2]), отсотковъ отъ сбереженныхъ капиталовъ и пр.“, але яких, в якій сумі, за тим звичайний смертний чоловік дармо шукав би, коли б хотів дізнати ся.

Між розходами бачимо такі видатки: податки — „около“ 25.000 кор.; „другіи издержки на содержаніе домовъ „до“ 5.000

---

[1]) Отчетъ, ст. 160—161.

[2]) Що ся фраза значить, трудно порозуміти. Не вже »Нар. Домъ« каже собі платити фондам за адміністрацію ними? Але чи се не впливає на їх некористь? Про се члени навіть не питають коли про те не говорить ся на загальних зборах.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:47 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

кор.“; бурса — „до“ 30.000 кор.; бібліотека — 9.000 кор. (бодай раз без „до“!); адміністрація „до“ 8.000 кор.; „издержки по дѣламъ Бѣлки и Костенева „до“ 7.000 кор.“ (значить 50% чиншу!); „Вѣстникъ Нар. Дома“ 1.800 кор.; „Львовское дѣв: воспиталище“ 2·500 кор.; відсотки від довгів „до“ 10.000 кор. „А прочіи сумы употребляются на другіи издержки (на які і в якій висоті?), а между иными въ высотѣ „до“ 5.000 кор. годично на пособія пансіонатамъ и частнымъ лицамъ на цѣли научныи“ (і знов ні слівця про ті „лица“, ані про результати їх науки). Оттаке ясне ціле справозданє „Нар. Дому“. Треба признати, що з нього можна довідати ся кождому так багато про „Нар. Домъ“, як і без нього, але се є власне тенденцією заряду, бо на що має ще хтось знати те, що він знає?

Дуже цікаве справозданє з адміністрації Білки і Костенева. Сї села мають разом „около“ 1103 морґи, з чого припадає на ліс „около“ 480 морґів, а на орне поле, сіножати і будовляні парцелї 623 морґи. Чинш за сей маєток виносить 14.500 кор. річно, а крім того посесор Яків Ґольдман „обовязанъ своею соломою и на свой счетъ крыти крыши на институтскихъ зданіяхъ и всѣ тѣ зданія вообще на свой счетъ въ добромъ состояніи удержовати“. Здавалось би, що супроти того заряд „Нар. Дому“ не мав крім податків ніяких видатків на сей маєток тим більше, що „въ послѣднихъ трехъ лѣтахъ не переводилъ на фольваркахъ въ тѣхъ помѣстьяхъ ніякихъ большихъ построекъ, а покрывалъ только текущіи обыкновенныи издержки, якъ подати, асекур., служба и „пр.“ въ высотѣ „до“ 6.500 коронъ годично“ (повисше подана ся цифра в сумі „до“ 7.000 кор., але хто зважав би на такі дрібниці?). Сього було за багато навіть деяким членам на зборах і два з них, о. Йона Пелехатий та о. Матковський внесли інтерпеляції в справі адміністрації обох сіл та поставили внесенє, щоби збори вибрали платних знавців, які від часу до часу переводили би контролю тих маєтків і здавали з неї справозданє зарядови. Внесенє, розуміє ся, перепало, натомісь члени заряду дали деякі поясненя. Між иньшим М. Герасимович „объяснилъ, що высшей оферты на аренду инст. имѣній не вносилъ никто и только уже послѣ заключенія договора съ теперѣшнимъ арендаторомъ евреемъ Гольдманомъ заявилъ г. Мих. И. Гумецкій, що готовъ былъ дати 4.000 кор. чинша больше“. Поясняли ще сю справу член заряду Костецький та секретар Лагола, але їх поясненя збув

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:47 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

„Галичанинъ“ зовсім коротко так, що з них не можна нічого довідати ся.

Про фонди, якими заряджає „Нар. Домъ“, не можна також нічого довідати ся докладно; знаємо тільки, що „общая сума всѣхъ въ касѣ „Нар. Дома“ сохраняемыхъ фондовъ стипендійныхъ, богослужебныхъ, просвѣтительныхъ и депозитовъ выносила по заключеніямъ счетовъ за 1904 годъ **819.135·49** кор., а сума залоговъ 12.499·69 кор.“, отже не сповна міліон. корон! Але які то фонди, кілько їх, на що призначені, кому уділені з них проценти, сього зі справозданя не можна пізнати. До тої суми фондів не зачислені правдоподібно: фонд ім. М. Качковського в сумі 152.000 кор., який вже увійшов у житє; фонд Л. Мацілинського в сумі 12.831·06 кор., введений також у житє; фонд ім. М. і П. Конюшецьких у сумі 16.391·18 кор.; фонд Лисикевича в сумі 10.000 кор. та фонд Вайцовича в сумі 24.000 кор. (останні не введені ще в житє). Бодай так можна догадувати ся по тім, що вони уміщені в справозданю, та подані в докладних цифрах, без „до“ і „коло“.

Що заряд не має відрази до цифр, коли вони иньшого роду і не дотикають фондів, се видно з иньших місць справозданя, прим. з бібліотеки. Тут цифр аж за багато. З них довідуємо ся не тільки про число книг (отдѣленіе „Нар. Домъ“ — книжок і брошур 31.839 в 53.360 томах; в музею Петрушевича 15.241 книжок і брошур у 22.390 томах; дублєтів 4.631 у 5.614 томах; разом 52.118 книжок у 81.785 томах; крім того має бібліотека 665 рукописів і богату кореспонденцію, не розібрану ще в повні), мап і атласів, ґравюр і фотоґрафій, але й кілько вплило нових книжок, кілько упорядковано і т. д., а навіть подрібні дати про рух у бібліотеці, за ріжні місяці з окрема, які для загалу зовсім не цікаві, а навіть не цікаві для самого заряду, крім бібліотекарів. Та се очевидно умисний маневр, щоби брак важних цифр заступити нагромадженєм маловажних і так піддурити публичну опінію.

Належить зазначити, що „Нар. Домъ“ має також природничий і археольоґічний музей та збір монет, але все те доси не упорядковане, та навіть по упорядкованю не буде мати великої вартости, бо несистематичне, хиба що „Нар. Домъ“ визначить фонди на доповненє збірок та запросить фахових людий, щоби все упорядкували.

Як видно з усего сказаного, то господарка „Нар. Дома“ від його заснованя до нині не змінила ся ні в чім. „Совѣтъ“ робить,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

що хоче і як хоче, деякі члени на „собранію“ погнївають ся трошки і на тім конець. Так само вийшло й сього року.

Лїдером незадоволених був на остатнїх зборах д. Антоневич. Та замісь виступити отверто, з іменами і фактами, евентуально й можливими доказами в руках, як пристало мужчинї ще й опозиціонїстови, він обмежив ся на самі загальники і „заявилъ, що о институтѣ роспространяются розличныи сплетни, которымъ онъ не вѣритъ, но о которыхъ знати подобаетъ (?). И такъ сплетня, будто институтъ затратилъ на церковь сотни тысячъ, которыи можно было дати на образованіе молодежи, ибо наше существованіе безъ церкви немыслимо[1]). Сплетня тоже, будто при роспредѣленіи стипендій и принятіи въ бурсу играетъ въ институтѣ роль протекція; а то подозрѣвали даже честь директора бурсы. Причина сплетней — таинственность, и бесѣдникъ просить допускати на засѣданія Совѣта членовъ института и вообще сдѣлати дѣловодство въ немъ больше гласнымъ“ і т. д. Не диво, що за такий виступ дістав порядну відправу від обох найбільших москвофільських махерів, Мончаловського та Дудикевича, хоч наведенєм фактів міг не тільки замкнути їм рот, але евентуально й відсунути їх від впливу на такі „щекотливыя“ річи, як гроші. Перший між иньшим запротестував „противъ такого метода повториванія непровѣренныхъ сплетней“ та зазначив, що „если бы засѣданія Совѣта имѣли происходити въ присутствіи всѣхъ членовъ, то вслѣдствіе такого процедера институтъ былъ бы выставленъ на съѣденіе языковъ“ (он чого боять ся!). Дудикевич назвав докори опозиції неоправданими. „Що до упрека дра Антоневича о таинственности, то то наша болѣзнь, имѣющая связь съ нашею некультурностію — всюда видѣти злодѣя, или кандидата въ злодѣи. Вѣдь нашъ „Нар. Домъ“ не банкъ, розсчитывающій на взыски, и не обязанъ къ публичной отчетности; иначе онъ лишился бы своего характера и пересталъ бы служити своимъ задачамъ. Быти можетъ, оно было бы хорошо, если бы сообщались извлеченія изъ очетовъ института, но публикація подроб-

---

[1]) Найлїпша рада на усуненє сплетень — публичне оголошенє рахунків. Так само »существованіе« наше можливе при тих церквах, що маємо, і якби не було церкви »Нар. Дому«, анї ми не пропали би, анї не понесли би ніякої страти.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ныхъ цифровыхъ сообщеній и нежелательна и даже не указана закономъ; вѣдь каждый членъ можетъ зайти въ контору института и тамъ пересмотрѣти всѣ счеты". Др. Антоневич замісь відповісти, що як раз банки не подають публично подрібних цифр зі свойого діловодства, тілько сумаричні; що коли „Нар. Домъ" не обовязаний законом до публичного оголошуваня рахунків, то обовязаний морально, бо орудує чужими грішми, та що в таких справах секрети непотрібні і зайві; що українські товариства, як Наук. Тов. ім. Шевченка, Просьвіта, Руське товариство педаґоґічне і иньші хоч також не банки, то оголошують свої справозданя дуже подрібно (Наук. Тов. ім. Шевченка заснувало для справоздань навіть окремий орґан, „Хроніку", якої вийшло вже 24 зошити і то не тільки в українській, але і в німецькій мові для чужинців) і через те анї не зміняють свойого характеру, анї не перестають служити своїм задачам, а як раз не наражують ся через те на сплетнї; що кождий член не може переглядати рахунків, не тільки, що не жиє в місци, що урядник не мав би часу дати йому вказівок кождої хвилї, що він у книгах не з'орієнтував би ся і т. д. — д. Антоневич заявив, що „если сказалъ що непріятного, то сдѣлалъ то въ найлучшей вѣрѣ и що питаетъ довѣріе и признательность для Совѣта", а коли й те не задоволило обурених москвофілів, оголосив у 282 ч. „Галичанина" заяву, де каєть ся свого виступу і перепрошує всїх діткнених своїми словами.

Отак скінчила ся проба завести хоч маленьку реформу в діловодстві „Нар. Дому". Не диво, що потім принято майже одноголосно резолюцію Дудикевича: „Общее собраніе членовъ „Нар. Дома" 26 декабря 1905 г., избирая упр. Совѣтъ и испытующую комисію, возлагаетъ въ нихъ полное довѣріе и считаетъ публикацію касовыхъ отчетовъ лишнею", чим одобрено дотеперішню господарку заряду і полишено йому вільну руку для неї на далї.

Належить ще зазначити, що член заряду Костецький, обиджений нїби то Антоневичем, заявив, що далї не прийме вибору до заряду і вийшов зі зборів. До нього вислано одначе депутацію зараз і він дав себе „упросити" до повороту. Таку саму комедію відограв також Дудикевич, якого вибрано до контрольної комісії, і який удавав, що вибору не прийме, але на „прошенє" роздумав ся і приймив.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

А тим часом що господарка заряду „Нар. Дому“ не стоїть високо, се видко не тільки з давних і тогорічного справозданя, але й ще з одного факту.

Як відомо, між молодими москвофілами витворила ся від недавна ґрупка, що зачисляє себе до проґресистів та стоїть в острій опозиції до всїх москвофілів - рутенців. Орґаном тої ґрупки була якийсь час „Живая Мысль“, в якій вона виступала проти „старих“ і їх прислужників. Із того кружка москвофілів вийшла недавно невеличка брошурка „Мысли о нашей молодежи“ дра М. Глушкевича, в якій сей кружок ставляє свої жаданя до „старих“, цікаві для нас тим, що через них відкриваєть ся господарка (розумієть ся, лиш загально) не тільки в „Нар. Домѣ“, але й по иньших москвофільських інституціях, хоч при тім мало кого називаєть ся виразно. А що свої своїх знають найлїпше, тож думаю, не від річи буде, коли тут наведу кілька таких бажань дословно.

Отже той кружок молодїжи „требуетъ, чтобы въ каждомъ N. „Галичанина“ а равно „Сборника Матицы“ печаталась хоть одна статья на чистомъ русскомъ языкѣ, — а не на невозможномъ язычіи, которымъ никто нигдѣ въ мірѣ не говоритъ[1]), — или хоть перепечатывались, но цѣликомъ, не коверкая языка и содержанія, статьи по общественной русской жизни изъ честной, независимой русской печати[2]); дальше, чтобы въ „Галичанинѣ“ помѣщались статьи и замѣтки о русской и иностранной литературахъ и библіографіи. Для этого она требуетъ перемѣны въ личномъ составѣ редакціи, которая не можетъ служить прибѣжищемъ для неудачниковъ жизни и должна состоять изъ людей со всестороннимъ образованіемъ“.

„Она требуетъ отъ „Галичанина“ и „Русскаго Слова“ здороваго, прогрессивнаго, отвѣчающаго духу времени направленія, стойкости и обоснованности убѣжденій и взглядовъ и вѣрнаго представленія событій, происходящихъ какъ у насъ дома, такъ

---

[1]) Старі москвофіли думають одначе, що вони дуже гарно говорять і пишуть »по русски« і тому в їх виданях усе появляють ся насьмішки над »языкомъ пастуховъ«, себ то українським, який по їх думцї зовсїм не надаєть ся на орґан культури.

[2]) В москвофільській пресї передруковують ся постійно звістки з таких ґазет, як: Кіевлянинъ, Свѣтъ, Варшавскій Дневникъ, Новое Время, Гражданинъ і т. д, з иньших лише для полеміки.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

и въ Россіи и въ остальномъ мірѣ, чего всего до сихъ поръ не замѣчалось"[1]).

„Она требуетъ, чтобы правленіе „Народнаго Дома" пріобрѣло для библіотеки сочиненія выдающихся русскихъ, польскихъ, нѣмецкихъ и по возможности французскихъ писателей послѣднихъ 30 лѣтъ, которыхъ въ библіотекѣ вовсе нѣтъ, а равно чтобы оно обратилось въ русскія библіотеки съ просьбой о выдачѣ ему дубликатовъ".

„Она требуетъ, чтобы на мѣста надзирателей, настоятелей, редакторовъ, секретарей, кассировъ, счетоводовъ, библіотекарей, управляющихъ и пр. въ нашихъ институтахъ и обществахъ призывались не чиновники и не пенсіонеры, будто заслужившіе этотъ panem bene merentium, а полные силъ и энергіи молодые люди, которыхъ огромное, ужасающее число сейчасъ не сумѣвъ найти мѣста у своихъ, принуждено искать своего куска хлѣба на казенной службѣ или у чужихъ".

„Она требуетъ, чтобы всѣ, даже самые честные и неподозрѣнные люди, имена которыхъ связаны съ печальной банковой исторіей, а дальше и вообще всѣ скомпрометтированныя лица отказались сами, или были устранены съ занимаемыхъ ими мѣстъ въ нашихъ обществахъ и институтахъ".

„Она требуетъ, чтобы обстоятельные, подробные балланcы, а равно такіе-же годовые отчеты всѣхъ львовскихъ институтовъ и обществъ издавались печатно по крайней мѣрѣ за мѣсяцъ до общаго собранія, балланcы же отдавались для повѣрки книговодамъ-спеціалистамъ, а не людямъ, знающимъ развѣ только домашнее счетоводство"[2]).

---

[1]) Тут додає д. Глушкевич від себе таку нотку: »Стоить сравнить отношеніе »Галичанина« и »Русскаго Слова« къ русско-японской войнѣ въ ея началѣ и дальнѣйшихъ періодахъ, къ конституціонному движенію и къ революціи въ Россіи въ разные періоды, къ вопросу объ отторженіи церкви отъ правительства и т. д.«.

[2]) Що таке домаганє оправдане, сього не заперечить ніхто крім тих, що загніздили ся в москвофільських інституціях. Тимчасом до контрольної комісії »Нар. Дома« вибрані ось хто: Дудикевич, Лисяк, Ясиницький, Білїнкевич, Лїсковацький, які мають контролювати не якесь там »обществечко«, що ледви дихає і має зрештою зовсїм просте дїловодство, але інституцію, що має звиж два мілїони маєтку, і то публичного, а не приватного!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

„Она требуетъ цѣлесообразнаго раздѣла, распредѣленія труда, чтобы н. пр. одинъ и тотъ же человѣкъ не имѣющій впрочемъ притязаній на геніальность, не состоялъ одновременно секретаремъ 5, и одновременно кассиромъ 4 обществъ, и одновременно настоятелемъ двухъ бурсъ, и въ тоже самое время директоромъ и дѣловодчикомъ банка, и вдобавокъ еще управляющимъ имѣніями“ ![1]) (ст. 13—15).

Статю з отсими домаганями хотіли молоді москвофіли надрукувати в „Галичанинѣ“, але редакція — зовсім зрозуміло — відмовила тому бажаню. Колиж статя вийшла окремою брошуркою, москвофільська преса з'іґнорувала її і промовчала, вважаючи очевидно таку тактику для себе найкориснійшою. Так само поступив і „Нар. Домъ“, зглядно члени його заряду, до яких адресовано багато домагань, і які без скрупулів дали себе на ново вибрати до заряду[2]).

Дуже добрим причинком до характеристики заряду „Нар. Дому“ є його поступок із дром І. Святицьким. Заряд приймив його був на бібліотечного урядника і доки І. Святицький сидів тихо, був знаменитим урядником, якже почав видавати „Живую Мысль, в якій виступив кілька разів проти москвофільських менерів, став кепським, і заряд не тільки нагнав його, не тільки видав йому погане сьвідоцтво, яке сьвідчить тільки про мстивість заряду, але заборонив навіть йому позичати з бібліотеки книжки і приходити до бібліотеки[3])! Колиж сю справу піднесено на зборах

---

[1]) Аби зрозуміти сей закид, досить переглянути кілька річників »Временника« ставропигійського, та урядового шематизму, в яких подають ся члени виділів ріжних товариств. Із них видно, що до зарядів усіх москвофільських »обществ« львівських належать майже ті самі люди. Коли ж хто набере на себе цілу купу сбовязків, то очевидна річ, що або зовсім не сповняє їх, або сповняє зле, бо добре не годен хоч би задля самих фізичних причин.

[2]) До нового заряду вибрані: А. Петрушевич, М. Герасимович, Р. Ямінський, Г. Крижановський, І. Костецький, А. Ничай, Т. Мишковський, К. Чиж. Як заступники: І. Давидович, Т. Заяць, О. Ганчаковський і В. Івасечко.

[3]) Наші москвофіли зачинають хорувати на якийсь furor bibliothecarius. Недавно посварив ся „Галичанинъ« із „Ділом« за »скромное угощеніе«, що відбуло ся по посьвяченю церкви »Нар. Дому« в присутности ріжних гонораціорів, із якими москвофіли удають боротьбу на житє і смерть, і подав при тім проєкт, аби заряд »Нар. Дому« покарав »украинцевъ“ за сварку „Діла« та не впускав їх до бібліотеки! На нашу думку найліпше було би замкнути бібліотеку назад, як се було цілий ряд літ, або ще ліпше — знищити її зовсім, а тоді »украинцы« понесли би найбільшу кару.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

і поставлено внесенє, щоб йому видати нове сьвідоцтво і взяти „заявленіе о его неспособности къ библіотечнымъ занятіямъ обратно“ та зазначити, що „онъ увольняется за недозволенное (sic!) ему издаваніе газеты и що ничего не препятствуетъ его принятію въ чиновники Нар. Дома“, то сьвідоцтво ухвалено йому видати на жаданє, але решту внесеня відкинено, при чім один із москвофільських менерів, др. Алексевич, сказав дословно ось що: „Онъ (Святицький) выступаетъ противъ вѣры, противъ идеаловъ всякого русского человѣка, постоянно отмѣчаетъ высшую культурность поляковъ и украинцевъ, а грязью обкидаетъ русско-народную партію. Предсѣдатель недавнаго съѣзда земцевъ въ Москвѣ Петрункевичъ подобно же унижалъ передъ иноплеменниками свой народъ и признавая его малокультурность, роспредѣлялъ русскую землю между поляковъ, армянъ, финновъ и другихъ. Долой Петрункевича, долой Святицкого!“ Ось які промови виголошують ся на зборах інституції, що має за задачу ширити культуру й науку.

Аби покінчити з господаркою заряду, зазначу, що остатні звичайні загальні збори відбули ся аж у три роки по передостатніх, хоч повинні відбувати ся „каждаго года, въ удобное къ тому время, скоро послѣ заключенія административного года“, а то тому, що „вслѣдствіе продолжительной болѣзни, а послѣ и смерти новопринятого счетовода В. Площанского, послѣдовавшей въ апрѣлѣ 1904 года, счеты за 1903 г. не могли быть своевременно изготовлены, вслѣдствіе чего новопринятый счетоводъ институтскій доперва въ теченіи 1904 года былъ въ положеніи все нужное выкончити и приготовити“. Сю дрібничку винагородив заряд иньшим епохальним ділом, постаравшись про старанне „веденіе лѣтописи Института“, що поручив о. Мишковському і о. Давидовичу, двом новітним Несторам, над якими не один буде ломити собі голову в будучности. Зрештою заряд „управлялъ точно по постановленіямъ институтскихъ статутовъ“, як нас запевняє і в що ми натурально мусимо вірити.

Про самі загальні збори не багато прийдеть ся вже сказати в додатку до поданого висше. Всякі москвофільські збори відбувають ся звичайно дуже помпатично: з походами, прапорами, співами (Мир вам, братя і Де єст руска отчина), деклямаціями (на тему: Наші церковні книги, Нашое святое правописаніе і украинская какоґрафія і т. д.), аматорськими представленями (в ролї: Знїмчений Юрко, Арендар, Сатана в бочцї, Запомороченная і т.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

д.). Від сього гарного староруського звичаю відступлено на зборах „Нар. Дому“ мабуть тому, що на них не було селян, отже не було кому представляти комедію. Не ухвалено також ніякої резолюції проти фонетики, анї про „польску интригу въ малорусскомъ дѣлѣ“, анї про „путь Владиміра“. За те дуже горячо заняли ся збори справою заміни юліянського календаря григоріянським, а то ось із якого приводу.

На збори прийшов був митрополит Шептицький, який з москвофілами жиє в дуже добрій злагоді, хоч вони, як добрі грачі, і кóпають його і гладять, відповідно до потреби. Перед пару роками зробили йому сильний афронт, викинувши його з „Галицко-русской Матицы“ і оголосивши публично мотиви свого поступку, з яких видно було, що вважають його вовком в овечій шкірі. Певно зроблять колись так і в „Нар. Домѣ“, на разї ж обмежили ся на меньше. Майже рівночасно зі зборами відбував ся у Львові епархіальний синод. Про його проґраму мусїли знати москвофіли, маючи в капітулї цїлий ряд своїх довіренників. Вони вдали одначе, що не знають і лиш догадують ся, що синод має ухвалити заміну календаря. Супроти того коли митрополит з'явив ся на залї, встав Дудикевич і не зважаючи на проґраму зборів, виголосив патетичну промову в справі календаря, якій прислухували ся духовні і били оплески бесїдникови, аж стїни дрожали, коли він підозрівав митрополита, що той хоче своїм впливом переформувати зміну календаря, та вносив проти такої зміни протест „всея Руси“. (Москвофіли нїколи не говорять у своїм імени, своїх товаришів, своїх „обществ“, лиш усе іменем „всея Руси“). Що се був афронт для митрополита, не підлягає сумнївови. Одначе митрополит не дуже взяв собі його до серця, коли по посьвяченю церкви явив ся на „скромномъ угощеніи“ в тій самій залї „Нар. Дома“. Розумієть ся, що в підозреню Дудикевича не було правди; синод зовсїм не думав займати ся календарською справою, що потім ствердив і сам „Галичанинъ“.

Більше на сих зборах, що відбули ся 26 грудня, не було нїчого цїкавого, крім внесень деяких членів, прим. „о перенесеніи праха князя Льва во Львовъ, о отстроеніи княжескихъ дворцовъ въ Львовѣ и Галичѣ (цїкаво, де бачив їх внескодавець, учитель історії в волочівській ґімназії, Сапоцький), о приниманіи въ члены только закаленныхъ русскихъ патріотовъ“ (вони всї „покалені“, бо в противнім разї збори виглядали б інакше) і т. и. Та ті вне-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

сеня такі наівні або сьмішні, що й заряд збуває їх кпинами, як то видно з ряду подібних внесень на попередних зборах і їх полагодженя зарядом (ст. 155—160 справозданя).

Другі, надзвичайні збори, відбули ся 2 лютого с. р., та на них займали ся члени тільки уложенєм службової праґматики для урядників „Нар. Дому“ і зміною статута. Першу справу не полагоджено і звернено проєкт назад зарядови з тим, що має його предложити на звичайних загальних зборах; зміну статута ухвалено, але в якім напрямі, того зі скупої нотатки „Галичанина“ не можна дізнати ся.

ХРИСТЯ АЛЧЕВСЬКА.

Що то за люди?

„Що то за люди, голубонько-мамо,
Йдуть і співають у сірій юрбі?...
Ясні надії в очах їх палають,
Древко коро́гви червоне стискають
Руки потомлені в праці й журбі...“

„Донечко мила́, то — чесні люди!
Довго страждали вони у ярмі,
Й впала в очий їх неправди полуда:
Воля закована вбогого люда
Встала з кайда́нів у темній тюрмі!“

„Ой, моя нене!... та щож це творить ся?...
Глянь... вони впали... (чи тож мені снить ся)
Мамо!... влучили борців за свободу!...
Тих, що житє все за волю поклали,
Тих, що всім людям про сонце співали,
Й душу так щиро відда́ли народу!“...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

НАУКОВІ ЛИСТКИ.

МАКС ГАУСГОФЕР.

VI. Обовязки виборця.

(Докінчене).

Можна трівожити ся, що ся гарна чеснота політичної вдяки заникає що раз більше. Се вяже ся зі зростом поспіху житя, зі зростом, політичного впливу великих міст. Зростаючий хід житя та подій гонить діла, заслуги та вчинки, які раз стали ся, в пропасть забутя. Особливо по великих містах зі швидким припливом нових стремлїнь, нових явищ, нових людий чим раз менше можна завважити політичну вдячність. Великі міста, се найневдячнійший ґрунт виборчий. Як публїка театральна домагає ся нових вистав, нових артистів, так теж і політична публїка хоче нових людий. Великоміська акція виборча має в собі богато таких рисів, як публїка: примховатість, спортовну радість; коли їй хто подобає ся або кого вона незлюбить, то рішає успіх першого, або упадок другого. При маломісточковій акції виборчій може кількох щирих та добродушних людий далеко лекше удержати у иньших сьвідомість належної вдячности.

Приєднуванє прихильників можна вважати політичним обовязком, але тільки для тих членів партії, що що до політичної осьвіти, досьвіду та красномовности стоять значно висше пересїчно від тих кругів, які хочемо прихилити до себе. Позискуванє прихильників відбуває ся ще завсїди й доси у всїх культурних краях на великі розміри: через збори з аґітаційними бесїдами, через кружки, в яких ведеть ся дискусію, через пресу, через публичні афіші. Поруч сього й робота одиниці проти одиниці теж не без хісна та ваги. Вона саме важна там, де нема масової аґітації, де брак товариства та зборів. В таких місцях і при такім станї залюдненя може мати особа далеко більше значінє, як штука аґітації. Там потрафить поважана людина як добрий хазяїн та чесний горожанин зробити далеко більше впливом своєї особи, як зручний аґітатор. Для такого знов, що не визначає ся даром красномовного переконуваня, лишає ся ще завсїди як найлїпший аґітаційний спосіб — розширюванє таких часописий та книжок, що служать його політичним поглядам. Де менше засобів політичної осьвіти, там більше звичайно поважають друковане слово.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Одно може завсїди звичайний виборець: вести борбу проти тупої байдужности, проти вузкого шкаралупництва, що не узнає жадних иньших інтересів понад свої, проти лїнивства думки, що не хоче поглянути поза найблизший обрій, бо се недогідне. Аджеж кождий може брати участь у дрібній працї, яка вимагає терпливости та невтомности.

До обовязків полїтично зрілого чоловіка належить і се, що він радо тут і там кине невеличкий грошевий даток на партійні цїли. Малі сї грошеві жертви, яких вимагає лїбералїзм від своїх прихильників, і то сьмішно малі, коли їх порівняти з тими жертвами, які складають робітники на свої соціяльно-демократичні цїли та аґітації. Та такі жертви безумовно потрібні. З орґанїзацією полїтичних партій має ся річ зовсїм так, як з орґанїзацією і мобілїзацією армій: чим скорше зрекрутує ся її, тим слабша і коштовнїйша її робота. Тому треба бажати, щоб такі орґанїзації держати по змозї постійно в сильних карбах.

От тим то ріжні партії зі своїми орґанїзаціями конкурують між собою так само, як держави зі своїми арміями: вони підбивають себе взаїмно що раз більше в гору.

Тривкі орґанїзації мусять мати сталі доходи. Фінансовою метою кождої здорової партії повинно бути, аби всякі вибори не були надзвичайною подією, якої кошти треба покривати надзвичайними фондами. Аджеж вибори вертають так правильно, що можна завсїди предвидїти видатки на них та покрити їх біжучими фондами. Животїнє з дня на день, яке провадять нинї многі полїтичні партії, має в собі щось нужденного.

Порядне веденє буджету партії се тільки побожне бажанє, на якого сповненє прийде ся мабуть довго ждати. А поки що треба послугувати ся партацькою методою надзвичайних податків.

Коли власне піднесено жалї з боку управи лїберальної партії, що так тяжко добути коштів на партійні цїли, то причина сього по части в тім, що як раз ті кляси, з яких рекрутують ся лїберальні виборцї, найбільше обтяжені ріжними добровільними податками. В наших середнїх та більших містах тяжить на лїберальному міщанстві грошевий примус на ріжні товариські цїли, який зростає з року на рік та причиняє ся найбільше до знеохоти в складаню жертв на полїтичні цїли.

Лїбералїзмови роблять закид його противники з рядів центра та соціяльної демократії, що служить кишенї, могучому капіталови.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Як мало оправданий сей закид, вказують найкрасше ті трудности, з якими добувають лїберами гроші на свої виборчі цїли. Коли-б се дійсно мав бути капітал, якому по льокайськи вислугуєть ся лїбералїзм, то він справдї щедро пособляв-би його виборчим кампанїям.

З такого погляду лїбералїзм міг-би гордити ся своїм убожеством, але сю гордість заколочує болюча сьвідомість, що в нашій добі, жадній гроша, неминучі матеріяльні жертви для побіди свобідної думки та патріотизму.

Полїтичні обовязки мають свої границї там, де виступають иньші далеко важнїйші обовязки.

Такими суперечними обовязками можуть бути дїла родинні, фахові, економічні та моральні. Куди треба рішити ся при такій колїзії обовязків, се можна тільки означити в поодиноких випадках. При всїх колїзіях обовязків ходить про наслїдки, які випливають із занедбаня сих або иньших обовязків. Тому, що при полїтичних обовязках воля одиницї для мілїонів горожан завсїди мало значна, то зрозуміло, що найчастїйше при колїзіях обовязків мусить уступити полїтичний, бо через його занедбане виходить менше лихо. Одначе звісно, що дуже багато колїзій обовязків можна оминути при належній обережности, та можна домагати ся від думаючого чоловіка, щоб предвидів можливости колїзій до певної міри та недопускав до їх появи. Щоб отже ніякі обовязки иньшого рода не могли колїдувати з обовязками полїтичними, треба сповнити або вперід перші, або вже заздалегідь дбати, щоб їх потім можна було сповнити цїлком і докладно.

Полїтичні обовязки уступають без сумнїву перед правом людини до власного розвитку. Свобідна індівідуальність, та вірний військовий послух полїтичний — се до певної міри суперечности. Не кождий потрафить зовсїм підпорядкувати свою полїтичну думку під партійні шабльони. Ідеал не може бути обмеженем безоглядної, власної, полїтичної думки, анї зовсїм слїпим послухом. Ідеал мусить краще виходити із середини сих екстремів. Але де-ж середина?

Самостійна полїтична думка одиницї заслугує певно де в чому на похвалу, коли вона дійсно консеквентна та має основу в потрібному досьвідї. І дісціплїна партійна також похвальна, коли не йде занадто далеко, коли не здавлює просто пересьвідченя одиницї в важних питанях. Одно, що може дуже сильно спинити наклін до добровільного обійманя полїтичних обовязків, се невсипуща дїяльність законодавства. Від часу істнованя нїмецької держави уста-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

новлено так багато і таких великих державних та краєвих законів, що кождого, хто повинен їх знати, може иноді чіпити ся одур. Тут сьміло може деякий німецький горожанин подумати: держава і край привалюють мене такою масою обовязків, що я навіть не можу думати про добровільне виконуванє політичних обовязків. Та се оправданє може мати значінє лише з великими застереженями.

Можна певно сказати, що найбільше обовязків, які повстали в нових часах із державного законодавства, вийшло з соціяльного законодавства, та тяжать на великім, середнім та дрібнім промислї. Саме ся кляса німецького горожанства бере на свої плечі ще нинї справдї запопадливо й добровільно тягарі політичних обовязків. Проте не можна, що найменше у нашій специяльній батьківщинї, Баварії, ощадити закиду так зв. людям вільних фахів, що беруть вельми малу участь у політичному житю.

Багато, дуже багато з поміж сих людий усім своїм способом мисленя належать до націоналів та лїбералів. Вони на запит признають ся до сього. В часї виборів голосують лїберально. Одначе вперед і опісля дарма їх шукати в рядах лїбералїзму. Надармо ждемо на їх голос до ініціятиви, на їх заохоту, на зичливе слово дяки, або на скромненький даток на виборчі потреби. Се — гідне жалю та сорому. Одначе його можна пояснити. Воно тїсно вяжеть ся з прастарою засадою всякого лїбералїзму, що голосить: по змозї як найширша свобода для одиницї!

Сей політичний ідеал лїбералїзму, се його сильна, а рівночасно і слаба сторона. Сильна, бо не може нїколи цїлком загинути в житю державнім, але приходить до тим більшого значіня, чим більше загрожена свобода одиницї. А слаба, бо розриває ті звязки, якими держать ся одиницї разом.

Ідеал свободи, від якого лїбералїзм приняв свою назву, дїло не просте, але вельми скомплїковане. Він обіймає в собі найможливійшу свободу: думки і віри, ставленя і розвязуваня соціяльних питань, відносин між властю і членами держави, а також господарки та заробкованя. До сих ріжних свобідних цїлий можна і слїд прямувати при взаїмному гармонійному змаганю; можливе одначе теж, що одною з них або другою належить опікувати ся особливо, коли вона стає загроженою.

Саме сей свобідний ідеал був тим, який для свого скомплїкованя привів баварських парляментарних заступників лїбералїзму підчас остатної соймової сесії до траґічного конфлїкту. Був се

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

дійсно траґічний конфлікт, що ліберальна фракція мусіла голосувати проти виборчого закона, який під одним оглядом годив ся зі старим ліберальним домаганєм, але на иньшій точці так був обдуманий, що на довгий час віддав би баварську країну в руки клєрикальної власти. Проте тим більше мусить тепер баварський лібералізм пильнувати і працювати над тим, аби повстав правдиво вільнодумний виборчий закон, такий, що не тільки пособляв би верховодству одної партії, ворожої свободі, але був би справедливий для всїх партій — закон пропорціональних виборів!

Треба одначе сильно підчеркнути, що національний лібералізм прямує не тільки до ліберальних, але й національних цілий. І саме ті національні цїли зміняють та обмежують сильно лібералів. Наша національна ціль зневолює нас хотїти та боронити сильної, військової орґанїзації. Вона по части зрозуміло обмежує сильно свободу людий, обовязаних служити в армії, особливо в часї їх служби. Наша національна ціль зневолює нас стреміти до того, щоб піддержати сильну державну власть, коли противно партикулярні змаганя часто краще могли би вислугувати ся лібералїзмови. Наша національна ціль домагаєть ся від нас безумовної оборони всього, що нїмецьке, а ворогованя (?) з усїм, що не підходить під національний інтерес, коли навпаки доктринерський лібералїзм домагав ся б як найдальших уступок для Поляків та чужомовних фракцій нашої держави. Наша національна ціль домагає ся невсипущої працї над злагодженєм клясових антаґонїзмів, вимагає вельми старанної та жертволюбної соціяльної полїтики, і се саме ціль, що не відповідає сьому крайному, економічному лібералїзмови, який так часто пятновано назвою „менчестреста“.

Таким побутом можуть найвисші полїтичні цїли національні та ліберальні попасти в розріз. Така двоїстість цїлий, за якими йде партія, охоронить її від односторонного доктринерства, але і викличе те лихо, що завсїди між партійними товаришами будуть люди, яким видавати-меть ся, що діяльність партії занадто хилить ся в один або в другий бік від головної цїли. Одні схотять класти більшу вагу на національний, а иньші на ліберальний ідеал. І при такому роздвоєню — не втратити запалу до полїтичного житя, се остатнїй і найтяжший обовязок наших ліберальних виборців. Завсїди треба забувати те, що роз'єднує, а дбати про те, що з'єднує — се єдиний правильний вихід із сього роздвоєня. Годить ся завсїди тямити й те, що для одного можуть і мусять бути висші цїли на-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ціональні, для иншого свободолюбні без потреби взаїмного поборюваня та ослаблюваня. Нарешті можна сказати, що ідеал, се тільки величавий, дорогий храм, на який можна глядіти і який можна осьвічувати з двох сторін. Одначе мусять його берегти з рівною вірністю як ті, що стоять на ліво, так і ті, що на право, бож усі належать до нього разом.

Переклав із німецького В. Л—ський.

ФРАНЦ ПРЕШЕРН.

Пройшли, пройшли ви, молоденькі літа
Моєї любої та гарної весни!
Хоч талану не мав я серед сьвіта,
Хоч попілом розвіяли ся сни,
Хоч наді мною хмара сумовита
Висить, — надіїж — згинули вони, —
Про цьвіт життя люблю я спогадати,
Люблю згадками душу розважати.

Я коштував од дерева знаття
Гірких плодів, пекучої отрути;
На пал душі, на чисті почуття
Сьвіт холодом не забаривсь дмухнути;
Нудив ся я та мучивсь без пуття,
До серця серце мріяв пригорнути, —
Та хоч все знай, хоч будь у всїх в чести,
З сим віном пари не гадай знайти!

Пловець — я бачив — гнав хиткий свій човен
До берега... Вставали гори хвиль.
Лихої долї в морі не зборов він,
Пішов на дно від рідних хат та піль.
Поки капшук твій ще не зовсїм повен,
Все повстає на тебе звідусїль.
Не зчуєш ся, як лихо згарба в жменю...
Панує той, хто вспів напхать кишеню.

Переклав ПАВЛО ГРАБОВСЬКИЙ.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

М. ГРУШЕВСЬКИЙ.

ГАНЕБНІЙ ПАМЯТИ!...[1])

Серед великого прятання, розпочатого всеросійською бюрократією перед приходом нового господаря — народного парлямента, серед ріжного сьмітя бюрократичного господарства опинив ся на сьмітнику і один з найпоганійших своїм замислом і страшних своїми наслідками актів утиску й деспотизма, за який ще так недавно всіми силами тримав ся старий режім Росії. Я кажу про ганебний „закон 1876 р.“, що забороняв уживання української мови поза деякими тісними сферами, а в фактичнім своїм переведенню виключав усяку можність літературної й наукової діяльности на сій мові. Ще в осени минувшого року, після того як запитані комітетом міністрів інституції зовсім виразно висловили ся за потребу безпроволочного скасовання обмежень українського друкованого слова, правительственні сфери Росії не зважили ся знести указа 1876 р. Хоч запитання до тих інституцій були результатом сумнівів самого комітета міністрів що до спасенности того указа, хоч пізнійший премієр міністерства рішучо заповідав ще весною 1905 р. недалеке знесеннє його — в правительственних кругах не знайшло ся відваги, щоб піднести руку на сей вершок бюрократичної інквізіції, розбити сього Молоха, якому цілих трицять літ справляли ся такі гекатомби з творів мисли й слова, сока мізку й нервів трицятимілїонового українського народу. Після остаточних нарад в сій справі комітета міністрів знесеннє указу 1876 р. признано було „несвоєвременним“ (вересень 1905). Се здавало ся нам тоді неймовірним після того, що було сказане про нього, не кажучи вже за давнійші часи, хоч би протягом тих 9 місяців, що проминули від хвилї, коли сам комітет міністрів признав потрібним піддати оцінці сей указ; але неймовірне звичайно стає найправдоподібнійшим у сих сферах. Батьки держави, рішивши ся здивувати весь сьвіт своєю непохитністю в бідах, не розчарували ся ще в державній рації системи утисків і насильств і все ще надіяли ся сею системою довести українство до неістновання, на яке вони його засудили, та довести цівілїзованому сьвіту (який недовго перед тим, звісною анкетою, осудив указ 1876 р.) — що української мови справді „не було, нема і бути не може“.

[1]) Зі статї писаної для 1 книжки Украинского Вѣстника.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Та щож! Спішно кидаючи так сильно і тривко уфортифіковані позиції перед приходом армії народних репрезентантів, російські держателї бичів і скорпіонів мусїли на сих позиціях полишити богато запасів і знарядів бюрократичного обскурантизма, й серед них опинив ся і той так пильно стережений і хоронений палядій „єдности русского народа“ — указ 1876 р. Сей обридливий упир, що пив кров найблагороднїйших синів українського народу, що провів від колиски й до могили цїле поколїннє української суспільности, знайшов свій кінець перед кількома днями в виданих під хвилю приходу на полишені позиції народньої репрезентації „тимчасових правилах про неперіодичні видання“. Сї правила, зносячи стару превенційну цензуру і заміняючи її новими формами цензурної контролї, мовчки поховали разом зі старою практикою всї виїмкові умови для українського слова, сотворені указом 1876 р. Уступаючи з позицій бюрократія мовчки викинула до ями один з найгрізнїйших витворів своєї державної премудрости, навіть не відваживши ся голосно згадати про се. Очевидно, обридливість його була в тій хвилї занадто ясна для неї самої, і ми певні, що з того нечистого місця, де опинив ся указ 1876 р., не попробують його вирити навіть неперебирчиві руки бюрократичних спасителїв вітчини. Але нам, що стільки терпіли від сеї поганої гадини й стільки висилень вложили в боротьбу з нею, здавало ся неможливим не сказати кілька слів погубній памяти указови 1876 року.

Generated on 2015-08-02 07:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

З ЛІТЕРАТУРИ І ЖИТЯ.

V. Над могилою Генрика Ібзена.

Перестало бити серце великого поета, проповідника ідей, самотаря, — не стало між живими Генрика Ібзена... Великий, поважний, суворий і хмарний дідусь спочив у могилї... І плаче Норвеґія, сповита важким серпанком жалоби; ронить слезу Ґеній Людськости над його домовиною... Та ангел смерти погасив лише блискучу зорю над чолом поета, полишаючи його коштовний скарб, безсмертні твори... За той скарб золотими буквами виписала Людськість на листках історії імя Ібзена, великого ідеалїста, що не жахав ся бороти ся за свої ідеали, вилелїяні чистою, гордою душею — —

Ібзен здіймав ся на крилах своєї молодої душі до ідеалу краси, духової краси, та жорстока, холодна дїйсність підрізала йому крила.

Тодї розчарований поет здер маску з тої дїйсности, сьміло заглянув їй в очи і станув із нею до боротьби в імени своїх ідеалів. Але Ібзен тонкий артист: тим то його ідеали не причеплені механїчно до творів, — вони виринають із їх змісту, мов золоте сонце з-за хмар.

Перший твір великого Норвежця, якого вістрє звернене проти дїйсности — се „Комедія коханя“, драматична сатира на подружє. Ібзен кинув тут гадку, що кохане в подружю — чиста комедія. „Кохане тривке в житю, але лише тодї, коли „вільне від пристрасти оков... в край духа згадкою летить“. Сього сноби не подарували поетови й кинули на нього каменем.

Та Ібзен сильний і енерґічний дух; він вправдї покидає вітчину, але не уступає і кує новий закид для людськости: сучасному чоловікови нестає ідеї, нестає індівідуальности. Треба „чимось бути“: бажати „всього, або нїчого“. Инакше горе людськости, бо пановане належить лише до сильних, енерґічних індівідуальностий.

Контраст між сильним характером і слабим сильно зарисував поет у „Претендентах до корони“, але ще сильнїйше підкреслив його у „Брандї“ й „Пер Ґінтї“. Бранд і Пер Ґінт — се різко суперечні постати. Бранд знає, чого хоче, енерґічно змагає до мети й тому переводить свій ідеал у дїло; инакше Пер Ґінт: він „творець казок і брехун“, слабий дух, приспав свої „піснї“, через те-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

смерть у виді ґузикаря мовить йому, що він не здалий ні для неба, ні для пекла та що слід перетопити його на нового чоловіка.

„Бранда“ не зрозуміли Норвежці й визначили його творцеви річну пенсію. Одначе сим щедрим дарунком не підкупили вони непохитного поета. Бо в Ібзена патріотизм, се не була „празнична одежина“, а „труд важкий, горячка невдержима“; він не любив вітчини і людства взагалі, але „з надмірної любови“[1]).

Недовго треба було ждати і Ібзен із властивою собі іронією й їдкістю висьміяв фальшивий лїбералїзм молодих людий, що зі сьвятої справи, боротьби за свободу, роблять карикатуру, й показав, як мало варт усякий рух, не заснований на тривких ідеалах, лише на звучних, блискучих, пустих фразах („Звязок молодїжи“).

Промостивши сим робом шлях своїм ідеалам у людські серця, кличе Ібзен людськість до здвигненя „третього царства“, „великого, казкового царства“. Воно має бути основане на „дереві знаня“ і „на дереві хресному“. Царь і Галилеянин — се два царства: тїла й духа; „третє царство“ має повстати з гармонїйної сполуки тих двох.

Доси будував Ібзен „церкви“, від тепер будує „домашнї огнища“.

Купець Бернїк здобуває собі богацтво й шану дорогою облуди й брехнї. Се мстить ся на нїм. Настає критичний момент, коли все сприсягаєть ся проти тої облуди й брехнї й він попадає в розпуку. Відроджує його Льона; він пізнає свої хиби й сповідаєть ся зі свого житя. „Жіноцтво — се підпори суспільности!“ — кінчить він свою сповідь. „Ой, то не багато ви, шваґре, навчили ся!“ — відповідає йому Льона. „Нї — воля і правда, се підпори суспільности“. Одиниця отже вратована; усьвідомленє правди й сильна воля розпочати нове житє ратують її.

З базару публичного житя веде нас Ібзен до дому „ляльок“. Його уяву займає нове пекуче питанє: в якім відношеню зістає жінка й любов до жінки з огляду на розвязанє людського питаня взагалї? Ібзена не займає „жіноче питанє“ в його звичайному значіню; Мілля навіть ненавидїв. Він бажає зреформувати суспільність обновою „домашнього огнища“. Таке подруже (Гельмери, Альвінґи), яке істнує тепер, подруже, оперте на міщанській моралї,

---

[1]) Слова запозичені з Франкового »Ізмарагда«.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

а тим самим на брехні й облуді, річ певна, не відродить людськости і бідний Освальд зі страшними словами: „Сонця, сонця!“ — все буде символом найбільшого її лиха. Аби людськість обновила ся — жінка мусить бути сама собою, сильною індівідуальністю; не слід їй бути, як висловлюєть ся один критик, „простим зеркалом характеру мущини, але може й повинна змірити свій жіночий сьвітогляд із мужеським“. Коли такою буде жінка, а подруже за основу візьме „свободу й відповідальність“ — буде розвязане не лише „жіноче“, але „людське“ питанє.

З такою провідною гадкою написані драми: „Росмерсгольм“, „Пані моря“ й „Гедда Ґаблєр“.

Але як давнійше, так і тепер юрба не зрозуміла високої гадки Ібзена; майже всї примірники „Привидів“, вислані з Копенгаґи до Норвеґії, вернули непродані, а лїберальна й консервативна преса напала на штуку й автора. Се вразило чутливу душу поета й він так написав у листї до Брандеса: „Бєрнзон мовить, що більшість має завжде слушність. І як практичний полїтик мусить так говорити. Я навпаки тверджу з конечности: меншість має завжде слушність. Розумієть ся, нема в мене на гадцї меншости ретроґрадів, що виринули з великого центра, які в нас називають ся лїбералами; але в мене на гадцї меншість, яка вперве доходить там, де більшість не дійшла ще“.

В сих словах лежить зарід „Ворога народу“, який незабаром появляєть ся у відповідь на їдку критику „Нори“ й „Привидів“.

У „Ворові“ дуже сильно пробиваєть ся фізіономія загнїваного Ібзена. Тут виповідає він гадку, що „більшість“ усе зачиняє двері перед проповідником чистої правди й доходить до смутного висновку, що „чоловік наймогутнїйший тодї, коли стоїть сам“. Сей висновок доводить його до дальшого питаня: чи слїд суспільству відкривати правду, вказувати ідеали? На се питанє зараз же й відповідає у край огірчений поет: „Але-ж не вживайте того заграничного слова — ідеали. В нас намісь сього є добре, норвежське слово — брехня... Коли відберете пересїчній людинї брехню житя, то відберете їй разом із тим і щастє“.

Ібзен попав у розпуку й був близький утрати віри в свої ідеали, але енерґічний дух швидко вилїчив ся з пасивного песимізму й знову родять ся з під його пера — крім згаданих уже драм, що позістають у звязку з „Норою“ й „Привидами“ — нові

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

драми, в яких поволи вертає давна надія олицетвореня проповідуваних ідеалів.

„Будівничий Сольнесс“ повстає ще під впливом недавного огірченя й зневіри. Розчарований поет реасумує свою артистичну діяльність і доходить до невеселого результату: „В дійсности я нічого не збудував, нічого не жертвував, аби дійти до будованя“. „Малого Ейольфа“ треба брати в символічнім значіню: з грішної еротики не може вирости ніщо, бо на її дні все дрімає смерть. Гавриїл Боркман — се відома фіґура з ранійших драм Ібзена; він вірив, що був собою, але він ніколи не був індівідуальністю — лише „своєю власною підшивкою“. В епільоґу своїх драм, у драмі „Коли ми воскреснемо з мертвих“ окинув Ібзем іще раз оком цілу свою творчість і виявив віру, щоб ужити влучних слів Вайнінґера „an die Auferstehung des Weibes, an ein höheres, der niederen Sphäre entrücktes Zusammenleben zwischen Mann und Weib, an das Sakrament der Ehe als eines metaphysischen Symboles, einer Unio mystica“.

„Ібзен — як слушно сказав Axel Garde — ніколи не перервав своєї діяльности й ніколи не стратив її з очий. Ніколи не сумнівав ся в свою працю й ніколи не шукав утеки в тій таємничій країні фантасмаґорії, де сонце горить жарким блиском і де фатаморґана переміняє в позірну дійсність усї жадоби й сни чоловіка. Хоч уходив у минувшину, все жив на землї. Цїлий зміст його творів сьвідчить, що Ібзен у своїм серцї лелїє любов чоловіка і віру в його натуру“.

Мих. Мочульський.

Generated on 2015-08-02 07:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

МИХАЙЛО ЛОЗИНСЬКИЙ.

З АВСТРІЙСЬКОЇ УКРАЇНИ.

Зміна кабінету. — Поправки Гогенльоге до проєкту виборчої реформи. — Становище українських партій у Галичині до сих поправок. — Задачі кабінету Бека. — Його зобовязаня супротив »Кола польського«. — Із страйкової мартирольоґії.

Яке недовговічне було правлїнє того „червоного князя“, що обняв керму австрійської полїтики, аби довершити дїло Ґавча — дїло виборчої реформи, якої не судило ся перевести Ґавчеви, — і впав у хвилї, коли мав записати ся „великим реформатором“ на сторінках історії демократизації Австрії!...

Заключаючи угоду з мадярською коаліцією, корона пристала між иншим і на те, що Угорщина порядкувати-ме свої економічні відносини до всїх инших держав, не виключаючи й Австрії, як самостійна держава. На практиці мало се виглядати так, що до 1917 р. обовязувати-муть Угорщину супротив инших держав австро-угорські трактати, заключені недавно, а що-до відносин Угорщини до Австрії мають оба правительства порозуміти ся. Отже угорське правительство захотїло вже тепер розірвати економічну спільність із Австрією і виступило з проєктом автономічної митової тарифи для Угорщини. На се розірванє економічної спільности Гогенльоге не хотїв згодити ся і маючи супротив себе корону, уступив, окружений авреолею оборонця австрійських інтересів супротив Угорщини і полїтика, який мав відвагу поставити інтереси народів Австрії висше волї корони.

По уступленю Гогенльоге кілька полїтиків не приняло пропонованої їм короною місії утвореня нового кабінету, аж нарештї підняв ся сеї місії і виконав її бар. Бек, найстарший секційний шеф у мінїстерстві рільництва, учитель австрійського державного права найстаршого сина австрійського наступника трону Франца Фердинанда й інформатор самого Франца Фердинанда про внутрішнї полїтичні справи Австрії, крайнїй консерватист, фіґура незвісна в полїтичних, але за те звісна й добре записана в двірських кругах. Що більше, Бекови вдало ся зложити навіть на-пів парляментарний кабінет, що від кількох лїт уважали неможливим в Австрії. В склад кабінету ввійшли, побіч кількох урядників, між якими стрічаємо дотеперішнього президента галицької дирекції

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

скарбу Коритовского на становищі міністра фінансів, німецькі, чеські й польські посли, між ними три „міністри-земляки“: презес „Кола польського“ ґр. Войцех Дзєдушицкий „для Галичини“, себто для польської шляхти в Галичині, презес молодочеського клюбу Пацак для Чехів і Праде для Німців, — останні дві теки новість в австрійськім міністерстві.

Але хоч коротке було правлінє Гогенльоге, то все таки належить ся йому політичний некрольоґ як авторови поправленого правительственного проєкту виборчої реформи, проєкту, який усунув усі ті трудности, через які повалив ся Ґавч, і через те був би вже став законом, як би не повалив ся був його автор.

Признати треба, що всї ті трудности „червоний князь“ усунув дуже радикально. „Коло польське“, як звісно, жадало від Ґавча неможливих річий у справі виборчої реформи і він, не можучи йому признати того, що вважав неможливим, уступив. Що-ж робить Гогенльоге? Те, що для Ґавча було неможливе, він признає можливим, дає „Колу польському“ все, чого воно хоче і виборчій реформі прочищений шлях. Чи не радикалїзм, гідний „червоного князя“?

Гогенльоге збільшив число мандатів супротив проєкту Ґавча о 40, так що парлямент складав ся б із 495 послів, розложених на поодинокі краї так: Долїшня Австрія 64 (т. є. 55 мандатів по проєкту Ґавча і 9 додаткових по проєкту Гогенльоге, призначених для Німців), Горішня Австрія 22 (20 + 2 для Німців), Буковина 14 (11 + 3 — по одному для Німців, Румунів та Українців), Галичина 102 (88 + 14 для Поляків), Ґориція і Ґрадиска 5, Дальмація 11, Зальцбурґ 7 (6 + 1 для Німців), Істрія 5, Каринтія 10, Країна 11, Моравія 46 (44 + 2 — по одному для Чехів і Німців), Стирія 28, Тироль 23 (21 + 2 — по одному для Німців та Італїйців), Трієст 6 (5 + 1 для Італїйців), Форарльберґ 4, Чехія 122 (118 + 4 — по два для Чехів і Німців), Шлеск 15 (13 + 2 — по одному для Чехів і Німців). Національний склад парляменту був би по обчисленям правительства такий: Німці 223 (т. є. 205 мандатів по проєкту Ґавча і 18 додаткових по проєкту Гогенльоге), Чехи 103 (99 + 4), Поляки 78 (61 + 14 = 75 із Галичини і 3 зі Шлеска), Українці 32 (27 із Галичини і 3 + 1 = 4 з Буковини), Словінці 23, Італїйці 18 (16 + 2), Хорвати 13, Румуни 5 (4 + 1).

Як бачимо, Гогенльоге, збільшуючи число мандатів, хотів го-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ловно задоволити Німців і Поляків і сим двом народам дістала ся майже вся надвишка мандатів. Але се не задоволило Чехів і вони, що були прихильниками проєкту Ґавча, стали противниками проєкту Гогенльоге і в політичних кругах говорять, що Гогенльоге уступив властиво тому, бо бачив наслідком ворожого становища Чехів неможливість переведеня виборчої реформи, задля чого був покликаний на становище президента міністрів, і тільки аби уступити „з честю", показав ся таким непримиримим оборонцем інтересів народів Австрії супротив Угорщини.

Правительственний проєкт виборчої реформи ще в редакції Ґавча недомагав головно що-до рівности виборчого права, а поправки Гогенльоге ще побільшили ту нерівність. Коли по статистиці з 1900 р. один посол при загальнім і рівнім виборчім праві повинен припадати пересічно на 51.765 мешканців, то по проєкту Гогенльоге один посол припадає на 40.394 Італійців, 41.128 Німців, 46.192 Румунів, 51.860 Словінців, 54.518 Поляків, 54.721 Хорватів, 57.819 Чехів і 105.671 Українців. Отся нерівність ще більша, коли взяти на увагу відносини в поодиноких краях. І так на Шлеску на 15.756 Німців припадає один посол, а в Галичині на 114.090 Українців також один посол! Але се не перешкаджає австрійському правительству хвалити ся, що воно опирає виборчу реформу на загальнім, безпосереднім, рівнім і тайнім виборчім праві...

Як бачимо, найменше виборче право з усіх народів Австрії признає проєкт Гогенльоге українському народови в Галичині. По проєкту Ґавча Галичина мала дістати 88 мандатів: 18 з міських виборчих округів і 70 з 35 подвійних сільських виборчих округів. Уступаючи домаганям „Кола польського", Гогенльоге порішив утворити ще 14 міських виборчих округів, так що Поляки мали би 32 мандати з самих міст, а в сільських округах задержати національний поділ Ґавча, т. є. в 16 округах західної Галичини 32 мандати здобули би Поляки, а в східній Галичині по одному мандатови ві всіх 19 округах здобули би Українці, а другий мандат в 11 округах Поляки і в 8 Українці. Разом Поляки мали би 75, Українці 27 мандатів. При тім Гогенльоге обіцяв запевнити Полякам їх мандати в сільських округах східної Галичини через те, що 1) поділ округів був би переведений по волї „Кола польського", 2) голосоване в сільських округах відбувало би ся так, що послами вважали-б ся ті два кандидати, з яких один дістав би абсолютну біль-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

шість, а другий над 25% голосів. Значить, аби здобути мандат у східній Галичині, Поляки потребували би мати не аж над 33% голосів, як се проєктував Ґавч, тільки лише над 25%, як сього жадало галицьке намісництво на підставі проєкту, виробленого Ґломбіньским. А що для галицької адміністрації, де ходить о інтереси польської шляхти, нема нічого неможливого, то можна сказати на певне, що вона ві всїх сїльських округах східної Галичини зуміла би здобути над 25% голосів для польсько-шляхотського кандидата, так що тих 27 українських мандатів, се тільки юридичний стан посїданя українського народу, як тепер юридично належить ся йому 22 мандати, а фактично Українцї не здобули би більше як 19 мандатів.

І так теперішня виборча ординація признає Галичинї 78 мандатів, з того 56 (72%) Полякам (разом із Жидами), 22 (28%) Українцям. Проєкт Ґавча признавав Галичинї 88 мандатів, з того 61 (69%) Полякам, 27 (31%) Українцям. А проєкт Гогенльоге признає Галичинї 102 мандати, з того 75 (73·5%) Полякам, 27 (26·5%) Українцям. Значить, проєкт Гогенльоге гірший для Українцїв, як теперішня, куріяльна виборча ординація. А коли зважити, що в сїльських округах східної Галичини 26 Поляків мають таке саме виборче право, як 74 Українцїв, наслїдком чого Українцї не зможуть нїде здобути більше, як по одному мандатови, то фактично Поляки мати-муть 83 (81·4%), а Українцї тільки 19 (18·6%) мандатів. А тимчасом прінціп рівности виборчого права вимагає, аби український нарід у Галичинї мав 42% мандатів, відповідно до числа людности. Отсї процентові цифри найлїпше показують, як далеко проєктови Гогенльоге до рівности виборчого права. „Рівність“, яка, зносячи курії, нїби зносить клясові привілеї, коли по правдї ще скріпляє їх, тільки в иншій формі, в формі національного польського стану посїданя, — ось радикалїзм „червоного князя“ супротив польсько-українських відносин у Галичинї!

Про протест українських партій против такої „рівности“ виборчого права, висловлений на партійних зборах мужів довіря 25 мая у Львові, згадаю тільки з публїцистичного обовязку, бо про вплив того протесту на становище правительства годї говорити, тим більше, що того дня, коли відбували ся згадані партійні збори мужів довіря, Гогенльоге виступив перед парляментарною комісією для виборчої реформи із своїм проєктом, значить, правительство

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

вже перед тим мало готові рішеня. Що наші партії здобули ся на офіціяльний протест аж так пізно, се треба вважати тактичною помилкою.

Самі збори — характеристичний причинок до наших міжпартійних відносин. Як звісно, „Руський Клюб“ у віденськім парляменті складаєть ся з послів із партій національно-демократичної, „угодової“ (ґрупа Барвінського) і москвофільської, значить, усі ті партії годять ся на те, аби посли, їх члени, творили спільний клюб. Коли-ж той клюб виступив із пропозицією, аби скликати спільний з'їзд мужів довіря для обговореня становища супротив виборчої реформи, „Народний Комітет“, т. є. заряд національно-демократичної партії заявив, що не буде радити спільно з москвофілами, наслідком того пропонований клюбом спільний з'їзд мужів довіря розбив ся на три з'їзди: національно-демократичний, угодовий і москвофільський, які, як згадано, відбули ся у Львові 25 мая в „Руській Бесіді“, в редакції „Руслана“ і в „Народнім Домі“. І так парляментарний клюб у парляменті спільний, домаганє справедливої виборчої реформи спільне, кожда партія кладе постулят до того спільного парляментарного клюбу, аби заняв у справі виборчої реформи таке становище, яке вона вважає за найліпше, — але наради над тим, яке заняти становище, не могли відбути ся спільно.

Треба зазначити, що „Народний Комітет“ запросив до участи на своїм з'їзді також радикальну й соціяльно-демократичну партію, значить, пропонував спільний з'їзд мужів довіря національно-демократичної, радикальної й соціяльно-демократичної партії. Але делеґати останніх двох партій прибули на з'їзд тільки на те, аби зазначити прінціпіяльно своє становище супротив виборчої реформи й супротив діяльности національно-демократичної партії, й опісля опустили наради, так що з'їзд треба вважати чисто національно-демократичним.

Хоч „Народний Комітет“ не згодив ся на спільний з'їзд із угодовою й москвофільською партією, голова „Руського Клюбу“, д. Романчук усе таки явив ся найперше на москвофільськім з'їзді, даючи на нім загальний образ політичної ситуації, а потім удав ся на національно-демократичний з'їзд. Д. Романчук виходив мабуть із того становища, що він як голова спільного парляментарного клюбу є „публичною власністю“ всїх тих партій, яких посли засїдають у клюбі під його проводом. Але з другого боку сим

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

нарушив він партійну дісціплїну, бо-ж партія ухвалила, що не хоче мати нїчого спільного з москвофілами, і за се стрінув ся з острою критикою свого поступка на національно-демократичнім з'їздї.

Підносячи все те, я хочу тільки вказати на ті трудности, які насуває у нас міжпартійне житє. Вказувати на се важно особливо тому, бо у нас дуже часто лунають оклики про потребу спільної працї всїх партій, що більше, навіть про потребу одної, „всенародної" партії і про шкідливість істнованя ріжних партій і т. д. А тимчасом справа не така легка і ті, що кидають такі оклики, не хотять бачити трудностий, які насуває їх „патріотичним бажаням" розвиток нашого народу, що безперечно й витворив наші партії. І так усї зітхали до тої блаженної хвилї, коли всї українські посли виступати-муть у парляментї як члени одного клюбу. Ся „блаженна хвиля" надійшла і всї завважили обниженє опозицийного тону в виступах клюбу. Далї спільний, суцїльний клюб з природи річи мусїв перти до спільної, суцїльної акції в краю, особливо в такій справі, як виборча реформа, в якій справдї весь український нарід виступив незвичайно солїдарно. І показало ся, що заряд тої самої національно-демократичної партії, яка так била на те, аби всї українські посли творили спільний клюб, сам виступив против спільного з'їзду мужів довіря.

Отсим я не хочу сказати, що заряд національно-демократичної партії поступив зле, а тільки вказую на ті трудности, які насуває наше житє всїм практичним пробам здійсненя тих окликів, які так радо кидає й сама національно-демократична партія.

Навпаки, думаю, що всїм нашим партіям, які признають український нарід нацією, треба як найрізче відмежити ся від москвофілів, — раз тому, що вони елємент шкідливий для нашого національно-полїтичного і національно-культурного розвитку, обрусительний, далї тому, що вони як елємент обрусительний мусять бути елєментом аристократичним, консервативним, клєрикальним і демаґоґічним, т. є. грати на найнизших консервативно-клєрикальних інстинктах маси a la творцї російських чорних сотень, в кінцї тому, що не хотячи українського національно-полїтичного й національно-культурного розвитку нашого народу і не можучи замісь українських національних постулятів класти русскихъ, вони в дійсности ідуть у напрямі, вигіднім для польської шляхти, причиняють ся до побіди історичної Польщі. Се

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

в останнїх роках завважили й Поляки і польсько-шляхотські та всепольські круги явно підпирають їх і хвалять за їх „розвагу“ й „умірковапість“, протиставлячи їх „ненаситному українському гайдамацтву“. З тих причин, повтаряю, треба нашим українським партіям як найрізче відграничити ся від москвофілів, але се треба робити консеквентно, на цілій лінії, а не так через половину, як се робить ся тепер, що з одного боку Король чи Ефінович такі самі „руські“ посли, як Романчук і Олесницький, а з другого боку Романчук і Олесницький по наказу своєї партії не сьміють радити зі своїми товаришами з соймового та парляментарного „Руського Клюбу“, з Королем та Ефіновичем власне тому, що вони не „руські“, себто українські, тільки москвофільські, себто „русскіе“ посли. Така неконсеквенція викликує тільки непорозуміня і вводить баламуцтво в народню масу. Треба раз вивести справу на чисту воду!

Що-до самих нарад, то всї три з'їзди заявили ся в своїх резолюціях за загальним, безпосередним, рівним і тайним виборчим правом, кладучи головний натиск на те, що виборче право повинно бути справдї рівне, а не прикроєне для вдержаня польського панованя над українським народом, як се робить правительственний проєкт, особливо-ж у редакції Гогенльоге. Жадаючи рівного виборчого права, з'їзди домагають ся для українського народу 42% галицьких мандатів, а також забезпеченя виборців перед самоволею адміністрації підчас виборів, що має велике значінє особливо в Галичинї, де при дотеперішнїм способі переводженя виборів політичною властю нїхто крім польської шляхти не може бути певний успіху при виборах, хоч би вся людність признавала його політичну проґраму й хотїла мати його послом.

Отсї жаданя спільні резолюціям усїх трьох з'їздів. Поза тим є між ними ріжниці що до тактики на будуче, на випадок, коли-б домаганя українського народу що до виборчої реформи не були сповнені. В тій справі висловлюєть ся тільки резолюція національно-демократичного з'їзду, яка заявляє:

„Против наміреного покривдженя український нарід приневолений ужити найострійших і найдальше йдучих способів самооборони, а українські посли до парляменту повинні поборювати сей замах усїми силами, евентуально найострійшою формою протесту, та хоч би навіть зложенєм мандатів зазначити, що Українцї не признають такої виборчої реформи.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

„На випадок відкиненя оправданих і конечних жадань парляментарного „Руського Клюбу“ що до зміни проєкту виборчої реформи в справедливім інтересї Українців стане політичне істнованє українського народу в Галичинї просто неможливим, що може довести до поважних заворушень і переворотів суспільно політичних, за що спаде відповідальність на рішаючі чинники держави“.

Як уже згадано, отсї ухвали запали вже post festum, бо того самого дня, коли Гогенльоге виступив перед комісією для виборчої реформи з готовим проєктом виборчої реформи, даючи примір, що можна зробити з рівного виборчого права, коли до нього взяти ся „радикально“.

Але Гогенльоге впав і кабінет Бека мусить заняти ся найперше тим, що викликало упадок його попередника, т. є. полагодженєм спору за автономічну митову тарифу для Угорщини. Докладна проґрама кабінету Бека ще незвісна, але на скільки можна вносити з голосів преси, то Бек що до австро-угорського спору не менше радикальний, як його попередник що до виборчої реформи. Коли Ґавч уступив, не можучи заспокоїти домагань „Кола польського“, Гогенльоге усунув ту перешкоду, на яку спіткнув ся його попередник, тим, що обіцяв дати „Колу польському“ все, чого воно хотїло. Так само Бек, аби усунути ту перешкоду, о яку спіткнув ся Гогенльоге, т. є. полагодити спір за автономічну митову тарифу для Угорщини, думає, як доносять ґазети, „піддати основній ревізії цїлість австро-угорських відносин“, значить, уступити Угорщинї не лише в справі автономічної митової тарифи, але на цїлій лїнії австро-угорських відносин. Бо що та ревізія випаде на користь Угорщини, се більше як певне, доки інтереси народів Австрії будуть підчинені інтересам династії, яка, хотячи вдержати своє пановане і в Австрії і на Угорщинї, уступає тому, хто хоче вирвати ся з-під того панованя, т. є. Мадярам. А за таку ціну, за ціну ревізії цїлости австро-угорських відносин на користь Угорщини угорське правительство відступить від жаданя лише автономічної митової тарифи. І так Бек думає вийти з афери, яку лишив йому в спадку Гогенльоге, вправдї „з честю“, бо не уступить тому жаданю угорського правительства, якому не уступив Гогенльоге, але за те уступить більше...

Чи супротив австро-угорського спору і близьких вакацій кабінет Бека мати-ме ще час зайняти ся виборчою реформою, годї тепер сказати. А що в осени кінчить ся 6-лїтня каденція парля-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

менту й мають бути розписані нові вибори, то можливо, що виборча реформа не буде полагоджена в сій каденції. Против такого відсуненя виборчої реформи на дальший плян повинна би запротестувати австрійська соціяльна демократія ґенеральним страйком,— бодай вона грозила зробити се, коли би якій иншій „державній конечности“ дано першенство перед виборчою реформою. Чи та погроза буде виконана й чи принесе успіх, — покаже найблизша будучність.

А як би Бек зайняв ся виборчою реформою, то треба сконстатувати, що він у проєкті Гогенльоге, на скільки ходить о Галичину, нічого не змінив би на некористь Поляків. Таке запевнене дав він „Колу польському“ і тільки на тій підставі презес „Кола польського“ і бувший презес „Центрального Виборчого Комітету“, звісного в народнїх масах під популярною назвою „польсько-шляхотського комітету для виборчих розбоїв“, ґр. Войцєх Дзєдушицкий згодив ся обняти теку „ministra-rodaka dla Galicyi“. Значить, коли б Бек перевів виборчу реформу, то в Галичині переведе її по проєкту Гогенльоге і задля того й посьвячено сему проєктови в отсїм огляді стільки місця, — а може ще й додасть що „Колу польському“ в роді розширеня автономії.

А як би виборчої реформи не переведено і вибори відбували-б ся на підставі теперішньої ординації, то подумайте, що жде Галичину.. Український нарід буде очевидно стреміти до того, аби здобути всї ті 22 мандати, які йому юридично належать ся, бо тільки через таке збільшене „стану посїданя“ зможе запобігти покривдженю себе при виборчій реформі, а „Коло польське“ ужиє знов усїх способів, аби польський „стан посїданя“ в східній Галичині ще збільшити супротив теперішнього і тим самим при евентуальній виборчій реформі виграти ще більше, як тепер. І коли взяти на увагу, як відбули ся вибори в 1897 р., коли Дзєдушицкий був тільки презесом комітету для виборчих розбоїв, то подумайте, як вони будуть відбувати ся тепер, коли той сам Дзєдушицкий є мінїстром для Галичини?!...

Страйковий терен за останній місяць значно розширив ся. Особливо в гусятинськім і підгаєцькім повітах рух вибух із великою силою. Гусятинський повіт з давна належить до сьвідомійших і добре записав ся ще підчас страйку 1902 р. Тепер держить ся також, мимо становища властий, які скрізь, у кождім страйку дошукують ся зараз ріжних злочинів, мимо цілої маси вій-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ська, яким обсаджено повіт. Ще острійші форми має страйк у підгаєцькім повіті. Не тому, немов'би там страйкарі виступали острійше, тільки тому, що власти адміністраційні й судові чомусь спеціяльно налягли на підгаєцький повіт. Як тільки вибух у кількох селах страйк, цілий повіт засипано жандармами й військом, — жандармів спроваджено з Західної Галичини, військо також із ріжних сторін, між иншим і з Чернівців, — очевидно з тим наміром, аби чужі люди „не давали пардону".

Як звісно, конституційні закони запоручують свободу страйків, але та свобода обставлена такими вовчими ямами, що хиба би кождий страйкуючий сидів безвихідно дома на печі, аби не переступив якогось „закона", тай то ще не знати, чи наші власти не знайшли би і в тім чого каригідного. Але-ж страйкують не манекени, а люди, і страйкують не від паради, тільки від того страйку залежить їх істноване, і зрозуміла річ, що весь час страйку кождий роздразнений, напружений, нервовий, як загалом чоловік, що бореть ся за щось, що для нього має велику вагу, що жде чогось, від чого залежить його дальше істноване. І чи диво, що люди сходять ся, говорять, тут і там падуть горячійші, може навіть з огляду на карний закон необережні слова, особливо, що робить ся все, аби їх як найбільше роздразнити? Адже на страйковім терені скасовані всї конституційні закони: свобода зборів, товариств, слова, друку, переселеня... Збори розганяють, навіть аби се були „збори" двох-трьох сусїдів, що зійшли ся поговорити з собою, бо-ж неможливо, аби чоловік через те, що в селї страйк, нагло занїмів і нї до кого слова не промовив; читальнї розвязують, кожде слово пильно нотують (а звісно, що й стїни мають вуха!) і майже за кожде арештують, всї книжки, брошури й ґазети, які є в селї, конфіскують, хоч вони перейшли вже цензуру; попробуй, чоловіче, піти до другого села, то зараз тебе завернуть як небезпечного аґітатора, тільки страйколоми мають свободу переселеня... Як кажу, в такім станї не важко о яке горячійше, навіть нерозважне слово, тим більше, що трудно, аби селянин знав, котрі слова можуть бути каригідні, коли се й сама власть не все добре знає. І зрештою ще нїяка власть у сьвітї не витресувала так людий, аби чоловік не посьмів нїчого сказати зі страху перед законом... А за кожде слово зараз арештоване і слїдчий арешт. До розправи й засуду вправдї не все приходить, але й слїдчий арешт, хоч юридично не числить ся карою, все таки кара...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

А о те „каригідне“ слово тим лекше, що все робить ся так, неначе-б хотіло ся доконче витягнути те слово, аби було до чого вчепити ся. От пр. у Мужилові ще зовсім не було страйку, а тут двір спроваджує вже страйколомів і тим самим позбавляє зарібку місцевих людий. Люди йдуть і вмовляють страйколомів, аби не відбирали їм зарібку. А вмовлювати навіть по закону можна, тільки не можна грозити, робити насильства. Але і за вмовлюванє майже половина села пішла до слідчого арешту: з села до Підгайців, із Підгайців до Бережан.

І який похід? Послухайте: „Ми бачили 28 селян, закованих у кайдани, по чотирох разом повязаних; довкола них кінниця з добутими шаблями й жандармами. Битих зливою ведено пішки з тюрми в тюрму... Наслано на село військо й жандармів, з'їхав слідчий судія і став арештувати на здогад. Попали ся в тюрму й ті, що заспокоювали народ, і ті, що критичного дня не були в селї, попали ся й жінки й... 14-лїтній хлопець. Посадили їх у тюрму в Підгайцях, а по двох тижнях наказали відвести „злочинців“ до Бережан. О 6-ій рано рушили: 27 кільометрів шкандибали вони пішки серед зливи побрязкуючи кайданами, в асистенції 36 кінних вояків і кількох жандармів... Між ними хлопець-дитина і 60-лїтні старцї“. Так описують очевидцї той похід у „Дїлї“ (ч. 94), а инший кореспондент в 95 ч. додає: „Арештовані не лише були сковані по 4 разом, але кромі сего цїлий похід був перетягнений одним довгим ланцом. На самім задї йшов без пари скований 14-лїтній хлопець... Більшість ішла босо, а гостинець сьвіжо шутрований і віддаль 27 кільометрів... Майже половину дороги лляв сильний дощ, так що всї промокли до нитки“.

Недавно „Słowo polskie“, яке чи не найголоснїйше з усеї польської преси горлає „не давати пардону“, обурювало ся, що в прибалтійській країнї в Росії воєнний суд казав розстріляти між иншим 13-лїтнього хлопця. „Słowo polskie“ кричало з патосом, що щось подібного може стати ся тільки в „царстві кнута“. Але-ж нї, панове! Із того, що дїєть ся на страйковім теренї в Галичинї, можна на певне вивести, що ви панове нї на волос не лїпші і тому не ображуйте жертв російської революції вашим фарисейським обуренєм! Там, серед воєнного стану, серед клекоту революції, воєнний суд казав розстріляти хлопця-дитину. А тутешнї власти, яких ви вважаєте obrońcami polskości na wschodnich kresach Rzeczypospolitej, підчас мирного, законом дозволеного страйку, не серед воєнного стану, тільки при важности конституційних зако-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:52 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

нів, не на підставі засуду военного суду, тільки на підставі наказу звичайного судії, кують хлопця-дитину в кайдани й гонять 27 кікьометрів босими ногами по камінистій дорозі. Чи ви забули, як російське правительство гнало ваші діти степами на Сибір? Тільки правда, то були діти шляхотські, панські, делікатні, а се хлопська дитина... І чи ви, що тепер куєте таку дитину в кайдани, не розстріляли би її на місці, як би се була революція і военний стан?!

Треба сказати, що наша преса не займаєть ся так страйками, як займала ся пр. вічами за виборчою реформою. Тут найліпше показуєть ся характер наших партій і їх преси. Політичний ґенеральний страйк в цїли вибореня виборчої реформи, — про се всї пишуть, але для страйку в цїли вибореня ліпших умов працї ті політикани par excellence не мають зрозуміня. Нехай хлоп виборе виборчу реформу, нехай на нас голосує, а ми вже так за нього подбаємо, що не потребувати-ме страйкувати... І не видно в селї підчас страйків тих інтелїґентів, що пописували ся своїм ораторством на вічах за виборчою реформою, бодай не всїх і не тих найголоснїйших. „Боротьба за нужденних кілька крейцарів!“ — думає з погордою пан, якому кілька корон не робить такої ріжницї в буджетї, як хлопови тих кілька крейцарів. „Жолудкові ідеї!“ — кривить ся той, що сам не був нїколи голоден. Політична боротьба, мандати, дієти, заступництво інтересів народу на широкій парляментарній аренї, оборона поневолених із парляментарної трибуни, з якої лунає голос на весь сьвіт, — яка ріжниця між сими політичними вершинами і тими економічними низинами! І нарікають, що хлоп хоче лише землї, а до „високої політики“ ще не доріс...

Зрештою отсе незрозуміне для боротьби, яку мусить вести робучий нарід за щоденний кусень хлїба, характеристичне не тільки для наших партій, але й для такої „чисто-клясової“ партії, як соціяльна демократія. Пр. недавно заряд австрійської соціяльної демократії видав наказ здержувати ся від льокальних економічних страйків, аби ощадити силу для евентуального політичного ґенерального страйку в обороні виборчої реформи.

Вертаючи до нашої преси й до місцевих людий, треба завважити, що вони загалом не подають докладних звісток про страйки, статистичних дат, виграних і програних і т. д., так що трудно на підставі того матеріялу, який дає преса, дати докладний образ страйкового руху.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:57 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

М. ГРУШЕВСЬКИЙ.

З БІЖУЧОЇ ХВИЛЇ.

Російська Дума і національне питаннє.

Російська Дума нарешті вибрана, зібрала ся й от уже четвертий тиждень радить, ще не розігнана. Росія має парлямент, який, бодай з формального боку, може виконувати свої функції: щó реального внесе він в державне житє Росії й який буде мати вплив на нього, се поки що лишаєть ся незвісним. Все таки перша стадія визвольного руху, розпочата в осени 1904 р. під окликом права суспільности висловити свої гадки й бажання правительству, знайшла своє довершеннє в новій Думі, і рух вступив у нову стадію — виборення не права гадки, а права для суспільности, народів і країв Росії на участь в правлїнню. Поки що в сїм напрямі не здобуто ще нїчого: правительство грає двозначну ролю, затягаючи справи при помочи тяжкого статуту Думи, відповідаючи фразами на всякі жадання й оминаючи всякі реальні уступки, аж до проявів чисто комічних: такий був перший правительственний проєкт внесений в Думу по тім, як вона перейшла до денного порядку над декляраціею правительства й заявила своє недовіре мінїстерству — проєкт асіґнати на будову прачкарнї й оранжерії в дорпатськім унїверситетї. Дума тим часом вислухує й ухваляє законопроєкти, хоче виробити закони про основні свободи горожанські, про знесеннє кари смерти, про виборчу реформу (загальне, рівне, безпосереднє і тайне голосованнє), про аґрарну реформу — се те, що загально уважаєть ся наглим і дозволеним нинїшнїй Думі, як вибраній лише півзаконно, на підставі неповного виборчого права і з ріжними надужитями. З початку побоювали ся, що Думу розженуть; говорили про такі конспірації в ґвардії, про провокацію, приготовлену для розгону і т. д. Тепер сї страхи зникли, припускають, що правительство не боронити-ме засїдати Думі скільки схоче, але за те виникає иньше прикре питаннє: щож буде, як Дума буде ухвалювати, а ті ухвали лишать ся без усякого впливу й значіння? Уже дають себе чути голоси людий навіть дуже умірковaних, що Дума повинна була скористати з декляраціі мінїстерства і поставити правительству ділему: або дати мінїстерство парляментарне, яке-б ішло за голосом Думи, або Дума розійдеть ся.

Справа децентралїзації державного устрою, переведення ав-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:57 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

тономної орґанізації областий і національних теріторій і розвязання національного питання провідниками нинїшньої Думи — партією „народньої свободи“ (кадетами) знята з проґрами нинїшньої Думи. Мотивуєть ся се неповноправністю Думи і більш тактичними мотивами: мовляв, справа викличе роздвоєннє в Думі, яка в актах, що мають метою забезпеченнє загально-горожанських свобід, досї йшла солїдарно, відіпхне богатьох з депутатів, настрашених криками про розшарпаннє Росії автономістами, і т. д. В відповіди Думі на тронову промову сї питання тому зовсїм замовчані, заступлені зовсїм мізерною фразою про своєрідні прикмети ріжних народів Росії, їх захованнє і розвій. Се не може не дразнити й непокоїти всїх інтересованих національним питаннєм і автономією. Поляки, призвичаєні до запобігливости до їх національних постулятів у російських лїберальних кругах, без церемонії закидають кадетам зраду — бо постулят автономії Польщі фіґурував давнїйше між першими задачами парляментарної кампанії, а тепер його знято; але сї закиди роблять дуже мале враженнє супроти польських нетактовностей, які розхоложують усе більше й більше, аж до останку, симпатії лїберальних кругів до Поляків.

Українцї, можна сказати, аж на помості парляменту починають на добре формувати ся в полїтичну партію. Виборча кампанїя була ними майже не використана. Тільки в Полтаві українська демократично-радикальна партія виступила при виборах як партія, вела виборчу аґітацію, маркувала себе і своїх кандидатів. По иньших містах Українцї навіть де входили в союз з иньшими ґрупами, не маркували своїх кандидатів, своєї плятформи, своєї партійної участи: Українцї переходили або як кандидати партії „народньої свободи“, або як кандидати селянські, безпартійні, одинокий д. Шемет перейшов як репрезентант української демократично-радикальної партії. Тільки зібравши ся до Думи Українцї-посли оглянули ся на себе, щоб обрахувати свої сили і постарати ся заложити український парляментарний клюб.

Результати показали ся лїпші, нїж можна було надїяти ся супроти дотеперішньої пасивности української суспільности і її пасивного становища при виборах. Як серед послів, вибраних від кадетської партії, так і серед селянських депутатів знайшло ся чимало сьвідомих Українцїв, що при певних ріжницях в иньших сферах сходили ся на спільнім ґрунтї забезпечення національних і полїтичних прав українському народови: національно-теріторіальної

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:57 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

автономії України, повноправности української мови і т. д. До них прилучили ся люди, що як посли з українських земель уважали своїм обовязком боронити прав української народности. До тепер записало ся до сього українського клюбу 44 членів — число показне, якого не надіяли ся певно найгорячійші оптімісти, і воно ще безперечно, може зрости, навіть значно; але треба памятати, що се поки що тільки парляментарна ґрупа, а не партія, навіть не солідарний парляментарний міжпартійний клюб. Майже всї члени сеї української ґрупи з інтеліґенції належать до кадетської партії, значне число селян до т. зв. „трудової ґрупи", де ґрупуєть ся переважна маса селянських і робочих депутатів цілої Росії. Як з одного боку в інтересах парляментарної акції конче потрібне було-б сконсолїдованнє в середині сеї ґрупи певної партії зі спільною проґрамою бодай в питаннях національних і політичних, так з другого боку було б небезпечно наглити сей процес, поки національні й політичні українські постуляти не вияснені відповідно для ширших кругів (на перших зборах українських послів знайшли ся й такі Українцї, для яких не тільки жадання національно-теріторіальної автономії, а й допущеннє української мови в школи і уряди здавало ся річею дивною й неясною). Принаглене сконсолїдованнє передчасно замкнуло-б стіни клюбу, відіпхнувши богатьох людий, які до певної міри спочувають українським постулятам, а близше познайомивши ся з ними, пізнїйше могли би вповні пристати на них.

Принагленнє отже непожадане; але треба признати, що й така не формальна, а моральна консолїдація української ґрупи посуваєть ся слабо, як з причин технїчних (посли дуже заняті парляментарними сесіями, мало можуть бувати на иньших засїданнях, а брак відповідної політичної літератури, брак навіть підручної бібліотеки все зводить на дискусію), так і иньших — як мале виробленнє політичних і українських постулятів взагалї в Росії. Тим часом насуваєть ся справа язикова, проєкт котрої виробляє тепер ґрупа автономістів, а за нею може не в далекім часї вийти на перед і справа реформи місцевої самоуправи, а з нею справа автономії, і Українцям на сих точках доконче треба мати ясні й вироблені гадки.

Парляментська ґрупа автономістів, у склад якої входить ґрупа Українців (хоч фактично не всї ті, що зачисляють себе до української ґрупи, зачисляють себе до ґрупи автономістів, а ще

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:58 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

менше — фактично бувають на її засіданнях), також не визначаєть ся одностайністю й однодушністю. В ній поруч оборонців чистої національно-теріторіальної автономії засідають екстеріторіалїсти — Жиди, оборонці областної автономії — Великоросіяне окраїн (козацьких областей, Сибірі), і Поляки, що також приймають не етноґрафічний, а областний характер автономії. З другого боку великі ріжниці в клясових і економічних поглядах і змаганях дають себе також дуже відчувати. Подумати, що в одній і тій самій ґрупі зійшли ся і волинські посли Поляки, вибрані розбійничими способами, пани ославлені як останні гнобителї й визискувачі місцевої селянської, української людности, і українські депутати, що в обороні селянських інтересів ідуть як найдальше. Се не робить приємного враження і присутність польських народових демократів богатьох розхолоджує в відносинах до ґрупи автономістів. Коли присутність Поляків — найчисленнійшої з репрезентацій недержавних народностий (звиш 40), значно збільшує чисельну силу ґрупи (її числять тепер на 120, але вона може ще зрости), а напруженнє їх автономних змагань напружує постуляти автономістів взагалї, то з другого боку присутність польської репрезентації далеко не причиняєть ся до моральної сили, особливо популярности сеї ґрупи. При тім же богато членів ґрупи, не тільки Українців, заанґажувано в иньших ґрупах і партіях — кадетській, трудовій ґрупі і т. д.

З Поляками взагалї стала ся дивна метаморфоза. Ще так недавно вони були улюбленцями російського лїбералїзма, героями визвольного руху в очах Росіян. Їх опозиційне становище супроти уряду покривало всї їх иньші гріхи й перегрішення, і хто б виступив против них, стягнув би закид шовінїзма, нетолєранції і т. д. Але весняна виборча кампанія в Королївстві, де польські народові демократи ішли під окликами народової солїдарности, не перепускала нікого з поступовців, нікого з Жидів, задала перший удар їх популярности. Найгірший ворог не міг їм порадити такої Піррової побіди. На порозї парляментарної сесії польське коло зарекомендувало себе декларацією польських жадань, де воно стало на основі історичних прав, міжнародних трактатів, що відмовляли б властиво навіть права Думи рішати про Польщу, і ся декларація зробила на російських послів як найгірше враженнє. За тим пішла їх політика аґрарна — опозиція против земельної реформи, отверта або двозначна, нещирі викрути. Навіть поступові Поляки, що повихо-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:57 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

дили подекуди з поза Королївства — в тім московський і петербурський депутати, вибрані голосами російських кадетів, не утримали ся на прінціпіяльній дорозї, піддаючи ся національній солїдарности. І се добиває Поляків в очах поступової Росії. Вони се чують, але їх жалї й нарікання тільки далї псують відносини. Поляки рішучо перестали бути популярні в Росії.

Се з одного боку зняло взагалї автономне питаннє з денного порядку поступових Росіян — нема для кого спішити ся. З другого боку дає можність формулу „автономії передовсїм для Польщі“ заступити формулою: „переділ Росії на підставах областної й національно-теріторіальної автономії взагалї“. Ґрупа автономістів має іти в сїм напрямі — виборення прав для всїх недержавних народів і автономії як загального прінціпа. Сю небезпечність зачули явні й тайні прихильники російського централїзма. В офіціяльнім орґанї кадетів „Рѣчь“ перед півтора тижнями (13 с. с. мая), з нагоди оголошення проґрами парляментського союза автономістів, появила ся редакційна статя, яка виступаючи против висування національного питання на денний порядок, заразом стараєть ся розбити сей союз, доводячи, що народностям з виробленими силами, загально признаними постулятами, нема інтересу лучити ся з народностями, яких постуляти „тільки вчора народились“. Цїль ясна, але ледво чи буде осягнена.

В першій лїнії союз автономістів висуває проєкт закона про язики. Йому прийдеть ся звести малу кампанїю з партією кадетів, щоб устромити сей законопроєкт на денний порядок; се послужить пробним каменем настрою провідників нинїшньої думи, чи вони приймуть його на денний порядок самі, чи його прийдеть ся ставити від ґрупи автономістів. В дальшій лїнії виникає справа роформи місцевої самоуправи на нових підставах, в звязку з тим — справа областної й національно-теріторіальної автономії і заміни теперішнїх, припадкових адмінїстраційних районів новим подїлом, більше раціональним (зі становища всїх прихильників національно-теріторіальної автономії підставою такого подїлу має послужити етноґрафічний склад людности). За неї чіпляєть ся уже тепер аґрарна справа, і в розпочатій діскусії неминуче вона мусить виникнути. Чи буде поставлена на денний порядок, не знати. В наведеній вище проґрамі нинїшнїх провідників Думи вона кінчить ся справою виборчої реформи. Але спішити ся з поставленнєм на денний порядок виборчої реформи не наручно не тільки

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:57 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

для нинїшнїх провідників Думи й її провідної партії — кадетської, що являєть ся в нїй паном ситуації, але й для всїх, хто цїнить радикальний характер нинїшньої Думи: перевести дебату над виборчою реформою, значить проголосити urbi et orbi неправність умовин, в яких вибрано нинїшню Думу, її неправосильність і невідповідність до творчої роботи; по нїй Думі прийшло ся б замкнути свою законодатну діяльність. Тим часом все таки, хоч в невідповідних обставинах вибрана, нинїшня Дума несогірша, і не тільки кадети, а й люди з богатьох иньших партій не мають великої охоти міняти нинїшню синицю на будучого журавля. З відсуненнєм же справи виборчої реформи справа реформи самоуправи може прийти на денний порядок коли не в сїй (і се не виключено, коли вона дуже потягнеть ся), то в осїннїй сесії і тодї настане рішуча кампанїя для всїх прихильників справедливого розвязання національного питання в Росії.

Generated on 2015-08-02 07:57 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

БІБЛІОҐРАФІЯ.

Записки Наукового Товариства імени Шевченка, наукова часопись, присьвячена передовсім українській історії, фільольоґії й етноґрафії, виходить у Львові що два місяці під редакцією Михайла Грушевського. Рік XV. 1906. Кн. III. Т. LXXI. Зміст: 1) Зміст LXXI тому. Ст. 3—4 (по українськи й по німецьки). — 2) Володимир Перетц, Українське питаннє в осьвітленню польського поета XVII віка. Ст. 5—21. — Між польськими поетами, що залюбки дотикали в своїх творах політичних подій XVII ст, замітне місце займає Єронім Веспазіян Коховський (1630—1699), якого вірші подають цікаві дані для пізнання думок тодішньої польської шляхти середньої руки про козацтво й Україну. Козацькі війни, особливо ті, де провідником козаків виступає Б. Хмельницький, дали Коховському також досить нагоди, щоби виявити свої погляди на сього українського провідника. Деякі знов битви викликали спеціяльно посьвячені їм вірші, інтересні між иньшим і в тім, що тикаєть ся звязи між ними й українськими віршами XVII ст. з нагоди сучасних подій. В кінці звертає проф. Перетц увагу читача також на декілька менше важних дрібниць, цікавих одначе для історії літературних й культурних зносин України-Руси й Польщі XVII ст. — 3) Іван Франко, До історії українського вертепа. Історично-літературні студії й матеріяли. I—II (далї буде). Ст. 22—43. — В I розділї нової широко закроєної розвідки подає др. Ів. Франко історію лялькового театру в Індії, Єгипті, Греції, Римі, дальше в Туреччині (т. зв. театр Караґец), Франції, Німеччині, Італії й Анґлії; в II розд. змальована знов історія розвою пізнійшої духовної драми про різдво Христове. Комбінація тих двох ріжнородних елементів — властивої лялькової драми чи комедії й духовної драми про різдво Христове витворила у XVI ст. те, що ми називаємо вертепом. До історії вертепа на славянськім ґрунті автор іще не дійшов. — 4) Філярет Колесса, Ритміка українських народних пісень II (далї буде). Ст. 44—95. — В I розділї отсеї довшої праці (Зап. кн. I) подав д. Ф. Колесса огляд наукових праць про ритмічну будову українських, великоруських і сербських народнїх пісень, тепер в II розділї обговорює сам розвій ритмічности в українській народній поезії. 5) Михайло Зубрицький, Село Мшанець старосамбірського повіта. Матеріали до історії галицького села. Акти ч. LIV—CVII (далї буде). Ст. 96—133. — Подавши в попередній книжці Записок вступну розвідку про галицьке гірське село Мшанець, ілюструє її автор численними ориґінальними актами зі XVII до XIX ст. В отсій книжці подані самі тільки акти в числї 61. — Іван Джиджора, З новійшої української історіоґрафії (А. Ефименко, Южная Русь т. I—II). Критична студія. Ст. 134—157. — Автор переводить найперше подрібну аналїзу всїх історичних

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:57 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

й історично-літературних статий пані А. Ефименко, виданих недавно в Петербурзі п. з. Южная Русь (т. I—II), подає їх оцінку й характеризує на тій підставі саму авторку. — 7) Miscellanea: а) Одна з українських колекцій, под. М. Грушевський; б) Хмельницький і сокальські бернардини, под. Ф. Ґолійчук; в) В справі відозви полк. Пйотровского з 1849 р., под. І. Кревецький. — 8) Наукова Хроніка: Зенон Кузеля, Етноґрафія в західно-европейських часописях за р. 1904, з деякими доповненями за р. 1903 (конець буде). Ст. 166—194. — В чотирьох розділах (I Етнольоґічні часописи загального змісту. II Ґеоґрафічні часописи. III Часописи фолькльорні загального характеру. IV Фолькльорні часописи поодиноких територій) подає автор огляд 60 німецьких, швайцарських, нідерляндських, французьких й італійських часописий і журналів. — 9) Бібліоґрафія (рецензії й справоздання), ст. 195—240, — де подано рецензії й справозданя з 24 праць українських, німецьких, французьких, російських, польських і чеських, що відносять ся своїм змістом до української історії, історії літератури, фільольоґії й етноґрафії. — 10) Оголошення. Ст. 241—244.

Збірник фільольоґічної секції Наукового Товариства імени Шевченка. Т. VII. Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство. Зладив М. Павлик. Том III. У Львові, 1906. З друкарні Наук. Тов. ім. Шевченка. Ст. 6+362, 8°.

Отсей третій том збірки многоцінних фолькльорних праць М. Драгоманова містить по части праці давнійші, порозкидувані по російських та галицько-руських часописях, по части праці з остатньої доби житя Драгоманова, публіковані по французьки, анґлійськи, італійськи та по болгарськи. Зібранє їх насувало багато трудности, в части й тому, що деякі праці були друковані без підпису автора і віднайти їх та зідентифікувати можна було аж по вказівках у листах. Що до пізнійших праць розкиданих по рідких або й зовсім недоступних фолькльористичних виданях, то й тут було немало трудности повіднаходити ті виданя, а болай роздобути копії та переклади поміщених у них праць Драгоманова. Не вважаючи на силу зробленого видавець усе таки непевний, чи зроблено все. Нарешті треба завважити, що для деяких статей, особливо тих, що були друковані по болгарськи, видавець отсього збірника одержав рукописні оріґінали та поправки самого автора і се було причиною того, що, як каже видавець, отся збірка подає праці М. Драгоманова в повнійшій і поправнійшій формі, як перводруки. Та й поза тісним колом спеціялістів фолькльорні праці Драгоманова мають вартість задля богатства широких думок і поглядів на загально-людські та й на иньші українські справи. Драгоманов не був звичайним кабінетним ученим; се була незвичайно жива і многостороння натура, що реаґувала на всякі прояви громадського й духового житя, і тому його писаня завсіди живі й ці-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 08:03 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

каві, навіть там, де його наукові здобутки вимагають поправок або являють ся перестарілими. Особливо для початкових учених ті праці мають велике значінє як показники наукової методи і критики, і як такі вони не перестаріють ся ніколи. *Ів. Фр.*

Іван Франко. Місія. Чума. Казки і сатири. (Літературно-Наукова Бібліотека. С. І. Ч. 101). Львів, 1906. Накладом укр.-руської Видавничої Спілки. З друкарні Наук. Тов. ім. Шевченка. Ст. 210. Ціна 2·80 кор. Зміст: 1) Місія. 2) Чума. 3) Куди дівають ся старі роки. 4) Як пан собі біди шукав. 5) Як Русин товк ся по тім сьвіті. 6) Наша публіка. 7) Свиня. 8) Як згода дім будувала. 9) Доктор Бессервіссер. 10) Із галицької „Книги Битія". 11) Бодяки. 12) Хома з серцем і Хома без серця. — Річи тут поміщені були вже перед тим друковані по ріжних журналах (з них тільки: Із галицької „Книги Битія" появляєть ся тут в перве на українській мові). Зібрані в одній книжці вони побіч своєї високої літературної вартости мають для нас інтерес, так сказати, суспільний тому, що дають досить повний образ нашої галицької суспільности з останніх десяти літ минулого століття. Одначе питання піднесені в поодиноких оповіданнях по части дуже мало, а деякі то й зовсім не змінили ся, через що отся збірка нічого не стратила з погляду на актуальність зачіплених в ній справ. Коли розглянемо ся по нашій „сьвятій галицькій Руси", то побачимо, що й досі ще рутенська „згода" на спілку з „шлєндріяном" будує „дім для бідних людий" на фундаментах „руїни" при належитім пошанованю прав народніх сьвятощів „багна" і „історичньої традиції, сьміття". Безпрінціпність та обскурантизм і дотепер іще панує в головах ріжних редакторів, політиків, всяких докторів Бессервіссерів, які свою безпрінціпність оправдують покликуванєм на нещасливу „нашу публіку". А хиба продукт галицької політики „Микита хрунь" щез із лиця землї? Чи помогли що оклики: „Свине, схамени ся! Як ти живеш! Де в тебе сумлінє!" і т. д. Куди тобі! Не тільки живе, а ще у Бога рогів просить, аби відплатити своїм ворогам. Цілість усього того ось як представляєть ся: „Я бачив політиків, що на народніх зборах розпливали ся, буцім то готові йти на муки за народ, а зараз потім програвали в карти тисячі і благали кредиту у ворогів того народа. Я бачив ґазетярів, що в ґазетах кидали громи на хрунів та доносчиків і самі зараз же доносили ворогам про все, що діяло ся в їх таборі. Я бачив учителів, що перед молодіжю опльовували і гидили науку і лаяли ту саму молодіж, яка тиснеть ся до шкіл і задає їм клопоту. Я бачив духовних, що прилюдно обурювали ся на кождого, хто посьмів хоч несьмілим слівцем судити їх хиби, а самі проводили ночи за картами і піятикою і підіймали на сьміх своїх власних собратів". Образ справді невеселий... а на скілько вірний, лишаємо осуд читачам. І буйно розросли ся отсї „бодяки" на мокрім ґрунтї завдяки тому, що річка була загачена греблею. Як їх знищити? Автор подає простий і на нашу думку одиноко успішний спосіб: розірвати греблю,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:57 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

осушити ґрунт, а бодяки в браку відповідної поживи самі зчикнуть. І на народ, якого „провідники“ купають ся в такій моральній гнилї вибирають ся хрестовим походом зорґанїзовані темні ворожі сили, які при помочи „сьвятої коршми“ (Із галицької „Книги Битія“) або латинїзації, а тим і польонїзації мають надію довести його до загибелї. Сїй останній справі присьвячені два прегарні оповідання: „Місія“ і „Чума“, які займають собою майже половину книжки і творять для себе цїлість. Героєм обох сих оповідань син мазурського хлопа, єзуїцький патер Ґавдентий, який чудом тільки уникнув страшної смерти — бути забитим і з'їдженим власним батьком. Не тямлячи того, що його власна суспільність пригадала собі тодї про його і його родини істноване, коли треба було його батька за злочин закувати в кайдани — він, кажу, не памятаючи на се, посьвячує себе роботї ad convertendum orientem на дорогу правдивої віри. Проба ратувати унїю на Підлясю скінчила ся для нього нефортунно. От поки прийдеть ся мати дїло з самим „сходом“, він береть ся до навертання „на пів шизматицького“ галицького мужика і на перший свій попис вибирає село Товстохлопи, де задумує урядити місію. А потім підуть і иньші села, аж поки на цїлій сїй теріторії не буде „одно стадо і один пастир“ і один народ. Противників у своїй роботї має не дуже страшних: переднотопового попа Чимчикевича, який на доґматах стільки розуміє ся, що й його духовна паства. Та на диво той піп зрозумів ситуацію і хоч дуже вже нехитрими способами, а все таки боронить ся проти того хрестового походу і патрови Ґавдентію також перша проба не вдаєть ся. Се одначе тільки більше його побудило до тої роботи і цїла річ кінчить ся його погрозою до всього того йому ненависного руського елєменту: Poczekaj szyzmatyku, ja ciebie nauczę! Чи удасть ся йому се? Мабуть що нї.

Трудно в такім коротенькім оглядї дати докладне зрозуміннє вартости отсеї збірки. На се одинока рада прочитати цїлу книжку. Ми тільки можемо висказати подяку „Вид. Спілцї“ за її виданнє.

І. Д.

Левко Маячанець. Про шлюб на Українї-Руси в XVI—XVII столїтю. (Лїтературно-Наукова Бібліотека. Ч. 130). Львів, 1906. Накладом укр.-руської Видавничої Спілки. З друкарнї Наук. Тов. ім. Шевченка. Ст. 64, 16⁰. Цїна 35 сот. — Отся праця визначного українського історика, укритого під псевдонїмом, не тільки написана дуже гарно, просто й ясно, не тільки має значну лїтературно-історичну вартість, як оперта на першорядних жерелах, але й дуже на часї, бо порушує питанє, яке здавна преть ся на уста розумних людий, викликало окремі товариства і аґітацію за реформою і досить завзяту контраґітацію проти реформи дотеперішнього подружнього права в Австрії, а головно розводів. Я не тикаю тут квестії, чому клєрикальні круги уважали за потрібне розпочати аґітацію проти розводів як раз тепер підчас аґітації за виборчою реформою, на скільки обі ті справи

Generated on 2015-08-02 07:58 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

стоять у звязку і на скільки вплинули би на себе взаїмно, чи не була ся аґітація частково міною, підсуненою під виборчу реформу, бо про се все не місце тут говорити; я лиш хочу звернути увагу, яке становище повинна заняти наша суспільність у справі розводів, а то тим більше, що й у нас збирано підписи на петиції проти розводів, за чим аґітували головно „Нива“ та „Руслан“, що були головними бюрами для сеї акції.

При рішаню такої справи, як справа розводів, треба дивити ся не тільки на її практичність, хосенність, але й на те, як водить ся деінде в сій справі, а надто як вона розвила ся в нас, чи все стояла так як нині, чи може інакше. Я не хочу відкликати си на иньші релїґії, бо що в них легкий розвід, се знає кождий селянин від Жидів, у яких дуже легко дістати розвід, і з тим їм дуже добре. Не хочу гуляти також по праводавствах ріжних країн, бо се також відомо, що крім Австрії і Росії майже у всїх европейських державах справа розводів стоїть далеко ліпше. Навіть у австрійського близнюка, на Угорщині, допущені мішані та цівільні подружя, а рівночасно з ними й лекші розводи. Чому-ж лише в Австрії має бути інакше?

Для нашої суспільности є одначе ще один важний мотив, який повинен вплинути додатно в користь реформи, а то сей, що на Україні аж до кінця XVII ст. (по трохи ще й у XVIII ст.) розводи були народнїм звичаєм, в який церква не мішала ся зовсїм, а держава о стільки, о скільки з тим лучили ся иньші правні відносини подругів. Теперішнїй стан увійшов у житє в XVIII ст., отже має ледви два столїтя житя за собою. Розвід відбував ся так, що обі сторони за обопільною згодою розходили ся, по чім могли заключувати нові, державою признані подружя. Автор наводить приклади таких розводів і приходить нарештї ось до яких висновків: „Дуже помилив ся-б той, хто гадав би, що наші предки XVI—XVII ст., користуючись легкістю тодїшнїх розводів, уживали їх на зле, міняли шлюби мов одежу і зривали їх легковажно через найменші речі. Проти такого надужитя і легковаги деякі ґарантії знаходили ся вже в самих формах і звичаях, з якими справляла ся тодї розлука: розуміємо попередні змови та перемови родичів, кревних і приятелїв одної і другої сторони, а потім прилюдність справи, при сьвідках, які повинні були відати про всї її обставини і мали змогу судити про її слушність; а більш усього те, що при сьому акті як чоловік, так і жінка повинні були обоє прилюдно заявити свою добру волю і згоду на розлуку, бо воля одного тільки подруга без волї другого не мала ніякої ваги. Тим то і в актових книгах розлучні справи зустрічають ся не густо: перечитавши кількасот книг за остатнї три столїтя, ми спромоглись вишукати не більше, як кільканацять таких справ. Се певно сьвідчить про те, що люди розлучались не аби як, а розвагою, з повним розумінєм поважности такої речі і тільки тодї, коли вважали розлуку за річ неминуче потрібну. От через те всї розлучні листи, які нам

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:58 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

доводилось читати, проймає якийсь теплий, братерський, миролюбний дух. Часто вчуваєть ся в них такий сум і щирий жаль розлучуваних про страчене щастя і сердечна вдячність розлученому товаришови за минулу любов та шанобу. В однім із таких листів жінка, визволяючи чоловіка з подружя, виряжає його таким добрим словом: „Нехай здоровъ зъ другою женить ся, і нехай єго Богъ благословить зъ другою лѣпшимъ пожитємъ въ малженствѣ, нежли зо мною“. Бувало часто й таке, що, розлучаючись, подруги дарували одно другого грішми або яким иньшим способом.

Нічого, здаєть ся, широко й розводитись про те, що стародавна „розлука“ мала тілько корисний вплив як на шлюбні відносини, так загалом і на суспільну моральність тих часів. Вона давала природний, миролюбний вихід усяким „розтыркамъ“ і „зайстямъ“, яким, на превеликий жаль, ніколи не можна зовсім запобігти в подружю і які без такого виходу скрізь приводили і приводять людий до великого горя і до великих злочинств. І справді, до початку XVIII ст. наша історія дуже не багато знає таких злочинств між подружями; невідомі їй теж і звичаї насильних постригів чоловіками жінок у черниці, як се часто й густо робило ся в ті часи в Московщині. А в XVIII ст., коли руська шляхта і уряди (сьвітські і духовні) майже зовсім відірвали ся від народнього ґрунту і стали гордувати стародавніми народніми звичаями, в судових книгах, як і в тодішнім житю, зовсім не стало розлучних листів, за те прибавилось тут дечого такого, чого не було попереду; читайте декрети тогочасних судів, а перед вашими очима так і замелькають ось-які справи: шляхтич знущаєть ся над жінкою; шляхтич замучує жінку до смерти; муж проганяє жінку з дому, обібравши її до нитки; а з другого боку: панна утікає від родичів через те, що вони силують її йти за нелюба; жінка троїть свого чоловіка і т. и. Ідея довічного триваня шлюбного звязку, що й казати, єсть велична ідея в теорії; але скільки то сліз і крови пролило ся і проливаєть ся за неї на сьвіті! Як би можна було зібрати їх до купи, то, надійсь, і пекло злякалось би сього моря“ (ст. 59—61).

Не менше важно знати також, що церковне вінчанє не мало такого значіня на Україні, як нині; навпаки, важний був весільний обряд, що переховало ся в народній традиції і в нас у Галичині подекуди до нині (прим. між Бойками), а дівчину по церковнім шлюбі, без весіля, уважано далі дівчиною, яка могла ще розійти ся зі своїм обвінчаним у церкві судженим; натомісь дівчину по весілю, хоч іще без церковного шлюбу, називано вже жінкою. (Церковний шлюб і весілє не все відбували ся рівночасно, як нині). Автор наводить на се також приклади, з яких ясно виходить, „що церковне вінчанє на Україні в XVI—XVII (і навіть по части в XVIII) ст. в шлюбній справі не мало ніякої юридичної ваги, а справлялось тілько як акт релігійний; воно ні трохи не скріпляло шлюбного звязку, і молоді повінчані до весіля також

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:58 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

легко могли розійтись, як і невінчані, а тілько змовлені; нарешті не вінчанє робило початок справдішнім подружним відносинам, а весілє. Щось подібного до сього і тепер ще удержалось між простим народом в Україні, де повінчані молоді не мають права жити в купі і входити між собою в дійсне подружє, аж поки не буде справлене весілє; се певний забуток тих часів, коли весілє („актъ весельный") не було, як тепер, марним звичаєм, а уважало ся актом юридичним" (ст. 24).

А проте жінка була тоді далеко рівноправнійшою з мущиною, як нині, про що автор ось як говорить: „Історія не зазнає тих давніх часів, коли-б українська жінка була рабинею-невільницею. В найранійшу добу, до якої тільки сягають спомини наших перших літописей, вбачаємо у Полян справжні родинні звязки і „стыдѣніе къ снохамъ своимъ и къ сестрамъ" і „брачныи обычаи". Деякі змаганя грецьких черниців прищепити на Руси-Україні византійський погляд на жінку, як на „сосуд грѣховный" і нечисту істоту, взагалі не мали поводженя. Про який-будь вплив татарщини на суспільне житє України в часи монгольского лихоліття нема що й казати, бо се лихолітє було тут занадто коротким для сього і мало зовсім осібний характер, ніж, прикладом, у московській Руси, де тревало більш як 200 років. Тим-то українська жінка ніколи не зазнала ні „теремного затвору", ні манастирського „заточенія", ні тої гіркої „домостроївської" неволі та зневаги, яка випала на долю жінці в Московщині. В той час, про який головно ведеть ся наша річ, себто в XVI ст., суспільний стан української жінки-шляхтянки був майже зовсім подібний до чоловічого і відріжняв ся хиба тілько тим, що жінки не несли на собі громадських урядів і при живих братах наслідували тілько четверту частину батьківщини (материзну відбирали усю), — але й ся урізка більш усього походила мабуть від того, що по литовських феодально-державних установих володіня маєтностями завсіди злучало ся з обовязком военної служби. Иньші горожанські права, як дотично осіб, так і дотично маєтности, належали жінкам у тій самій мірі, як і їх братам та чоловікам" (ст. 5—6).

Уже ті малі цитати з брошурки вказують на цінність і актуальність праці, і то не тільки для юристів, не тільки для духовних, які повинні також познайомити ся з предметом, але й загалом для кождого інтеліґентного чоловіка, а головно жінок, особливо тих, що хотять бороти ся за рівноправність і еманціпацію. *В.*

Руска письменність. III. Твори Маркіяна Шашкевича, Якова Головацкого, Николи Устияновича, Антона Могильницкого. Виданє товариства „Просьвіта". У Львові 1906. З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка під зарядом К. Беднарского, мала 8⁰, стор. 624.

Отсей третій том „Руской письменности" видаваної д. Романчуком коштом тов. „Просьвіта" має по троха відмінний характер

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:58 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

від попередніх, що були присьвячені українським письменникам і подавали повні збірки їх українських писань у можливо незміненім тексті. Перейшовши на галицький ґрунт шан. видавець зараз наткнув ся на наш нещасний язиковий дуалізм, так що вже з самого язикового погляду приходило ся робити вибір у творах мало що не кождого автора, тай і вибрані твори подавати з деякими змінами і скороченями. „Приходило ся“ — кажу — з огляду на плян, який поставив собі д. Романчук у передмові до першого тому Р. П., де сказав, що бажає дати в руки поперед усього Галичанам поправні і по змозі повні збірки творів наших старших письменників з метою популяризації нашого письменства серед широкої маси читачів. Нема сумніву, що сю свою мету д. Романчук осягнув вповні першими томами свого виданя (їх властиво вийшло вже три, але перший том, твори Шевченка, д. Ром. чомусь не зачислює до сеї серії), тай отсей найновійший добре достроюєть ся до попередніх, хоч що до його укладу і оброблення можна би де в чім і посперечати ся з видавцем. Як уже видно з титулу, містить сей том твори Шашкевича, Головацького, Устіяновича і Могильницького. Про повноту при жаднім авторі нема мови, хоча прим. хоч би що до Шашкевича се було-б дуже пожадане і не таке неможливе, щоб не дало ся погодити ся з популярним характером виданя. Шашкевичеві вірші подає видавець у двох, так сказати катеґоріях: ті, що були друковані в „Русалці Дністровій“ та в „Вінку“, подає в головнім тексті, а ті, що повіднаходжено пізнійше і ті, що містили ся в „Рускій читанці“, подає в примітках, ніби то тому, що вони слабші. Се властиво не видавцева річ перехапувати осуд критики, а краще було подати всї вірші при купі. Так само дивно, чому видавець із Шашкевичевого перекладу Королеводвірського рукопису подав лише ті твори, що були видані давнійше, а не подав цілого перекладу, що був опублікований у „Записках Наукового Тов. ім. Шевченка“; чейже той повний переклад не слабший від перекладу тих частин, що війшли в видане д. Романчука. Також пропустив д. Р. з розмислом гарний і без сумніву автентичний віршик Шашкевичів „Вернїть ся, пісни родимі“ з тої причини, що сей віршик був друкований у „Зорі Галицкій“ 1850 р. з підписом Бульвінського, хоча се вже було вияснено, що Бульвінський, щирий приятель Шашкевича, сам ніколи ніяких віршів не писав і мав сей вірш, здаєть ся, навіть у Шашкевичевім автоґрафі.

Що до вибору творів иньших письменників поміщених у сьому томі, то не буду сперечати ся; раз видавець поклав собі метою виданя давати в своїм виданю тілько те, що писано руською мовою і має претензію на літературну вартість, то тут мусимо здати ся на його смак і розуміне літературної вартости і бути вдячні йому за те, що дає. Правда, виринає питане, чи так подані відривки з писань автора дають понятє про його дійсну літературну фізіономію, тобто чи дають вірний образ нашого письменства, чи

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:58 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

лише препарований для певної цїли. У нас, особливо в педаґоґічних кругах, до яких належить і видавець Р. П., держить ся твердо той погляд, що подаванє препарованих а іноді й обрізаних та штукованих виривків із памяток старовини, хоч не допускаєть ся науковим способом думаня, все таки допускаєть ся педаґоґічними оглядами, так як коли-б ті огляди мусїли бути суперечні з науковим способом думаня. Та сказано, про се не будемо сперечати ся з д. Романчуком. А ось інтересно було би знати, чому він, збираючи твори перших будителїв народного духа в Галичинї, зовсїм пропустив третього із „руської трійцї“, Івана Вагилевича, автора все-ж таки не поганих віршів „Мадей“ та „Жулин і Калина“ тай загалом письменника, якого образ не може бути вимазаний із загальної картини нашого духового відродженя. Се велика хиба сього тому і хиба в плянї „Руської письменности“ і ми надїємо ся, що при евентуальнім новім виданю сього тома ся хиба буде поправлена.

Перед творами кождого автора видавець подає коротеньку передмову, де орієнтує читача про житє і значінє автора. Не знаю, чи се також має яку педаґоґічну мету, що ті передмови в отсьому томі такі куценькі, безбарвні, а декуди й зовсїм неясні. Виглядає так, як би автор невідомо з яких причин бігав поміж дощ і оминав історичну правду там, де вона могла-б комусь бути хоч крихіточку неприємна. Візьміть хочби початкові реченя вступу до творів Шашкевича: „В галицкій Руси, котра далеко довше і далеко тїснїйше звязана була з Польщою від прочої України, мала і після прилученя її до Австриї польщина переважчий вплив. Від російскої України Галичина віддїлена була строгим кордоном, австрийска ґерманїзація, при браку численнїйшого нїмецкого елементу в краю, не могла сягати глубоко, а хотя галицкі Русини, завдяки відмінним від польских інтересам, мали більшу можність розвивати своє власне національне житє, они так були пересякли польщиною, що не здужали з неї визволити ся. Руска шляхта вже давно спольщила ся, так само і інтелїґентнїйша часть міщанства, тай взагалї у просьвітнїйших Русинів як сьвітского так духовного стану і мова домашня і дух були польскі“. Адже-ж тут майже що слово, то або історична невірність, або такий незручний вислов, що виглядає на навмисне закриванє правди. Адже-ж уже на з'їздї руських „учених“ 1848 р. було піднесено, що Галичина в часї свого переходу під Австрію зовсїм не була до тої міри спольонїзована, як зробила ся в 30-их і 40 их роках XIX в., що тодї, при кінцї XVIII в. ще держали ся рущини численні міщанські роди, тай у богатьох шляхетських і навіть панських дворах плекала ся руська пісня тай руська мова обік французької залюбки вживала ся в розмовах. Адже новійші пошукуваня викрили нам цїле „карпаторуське письменство“, що продовжувало традиції давнїх церковних братств, жило і по свойому розвивало ся аж до кінця XVIII в. і знаходило собі відгуки у тодїшнїх друкованих творах таких як „Богогласник“ та „Свѣцка политика“. Адже-ж і перші імпульси до

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:58 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

народного відродженя вийшли від Німців (Маус) та Поляків (Вацлав з Олеська, старший Поль), що збирали та перекладали руські народні пісні та цікавили ся руським народом, його житєм та традицією. Адже говорячи про більшу можність Русинів у Австрії розвивати своє національне житє автор іґнорує такі факти, як усуненє ґуберніяльним розпорядженєм 1818 р. руської мови з офіціяльних людових шкіл, як відмовлюванє Русинам іще 1846 і 1847 р. дозволу на видаванє найневиннійших часописей, коли тимчасом польські часописи та альманахи виходили від самого поділу Польщі. Автор указує на ґерманізацію, якої тиску Русини, як непричасні до висшої культури, майже зовсім не зазнавали, але не вказує на тиск цензури, що однаково гнітила все духове житє в Австрії, а що до Русинів була ще тяжшою і острійшою, як що до иньших народів, бо до звичайної цензорської підзорливости долучувала ся ще й нехіть іґнорантів та страх перед російськими впливами. Не можна так катеґорично як д. Романчук говорити про спольщенє „духа“ галицьких Русинів перед 1848 роком; навпаки, від самого кінця XVIII в. маємо приклади, що Русини, які в домашній розмові і в письмі уживали польської мови, не переставали про те почувати своєї національної відрубности від Поляків. Ще 1785 р. о. Гнат Фаленцкий, парох Шерин, дуклянського пов., хоч сам шляхтич родом, пише латинською мовою поданє до цісаря „pro parte Russiae plebis“, нарікаючи на утиски панів, „qui ab antiquo iniquissima illa opinione imbuti dicere saepius consuevere, quod ad Deum pertineat subditi anima, ad dominum corpus“. Нарікання на національний утиск Русинів з боку Поляків лунають у споминах (писаних по польськи) сьвятоюрського канцлєра Левінського як і холмського Бродовича; серед галицьких спольонізованих Русинів повстають вірші, що висьмівають польські повстаня (Kto Lach, ma strach із 1831 р.), так само як і 1848 р. значна часть полєміки против польської політики ведеть ся гал. Русинами на польській мові, див. між иньшими брошури і статї М. Малиновського (Zgoda!), А. Петрушевича (Słów kilka w obronie ruskiej narodowości) і т. и. Зверхнє спольонізованє не перепиняло Гарасевичеви написати Annales ecclesiae ruthenae (ще в 20-их і 30-их роках) у крайне-руськім сепаратистичнім дусї, анї Д. Зубрицькому написати в такім же дусї Rys dziejów narodu ruskiego (1839 р.). Нї, чисто формально-національними формулками такої складної появи, як галицько-руське відродженє годї розвязати. В загалї у д. Романчука обік сього замилуваня до простих, формально-національних формулок видно ще велику нехіть чи нездібність входити в суспільні і ідейні основи явищ, які повинні-б бути зазначені хоч би в якій короткій передмові, коли та передмова не має бути шабльоновою школярською „стилїстичною вправою“ (зрештою і з того стилїстичного боку передмови д. Романчука дуже слабенькі), а має бути справдї причинком до „популяризації нашої письменности“. *Ів. Франко.*

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:58 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Книжки надіслані до редакції.

Нова Громада, ч. **4**. Зміст: 1) В. Винниченко, Моє останнє слово, опов. 2) М. Пилипович, Державний лад і здоровя народне. 3) В. Милорадович, На Брокені, вірші з Гайне. 4) Л. Яновська, Серед ночі, опов. 5) П. Капельгородський, Бережким порадникам, вірші. 6) Ж. Жорес, Рідний край і робітники, пер. Д. Д—ко. 7) Х. Алчевська, Фантазія, вірші. 8) Б. Грінченко, На новий шлях, драма. 9) Ів. Труба, Подорож на села, з натури. 10) Б. Грінченко, Служба в церкві 1-го січня 1852 р., вірші В. Гіґо. 11) С. Єфремов, Відгуки з життя та письменства. 12) М. Л., Відокремлення Галичини. 13) Б. Ярошевський, За кордоном. 14) С. Єфремов, З російського житя. 15) Бібліоґрафія.

Хроніка Наукового Товариства імени Шевченка у Львові. Вип. II. Ч. 26. Справоздане за місяці: січень – цьвітень. Львів, 1906. З друкарні Наук. Тов. ім. Шевченка. Ст. 26, 8⁰. Ціна 30 сот.

Сьвятий Климент у Корсуні. Причинок до історії старохрихристіянської леґенди. Написав Іван Франко. (Відбитка з 46, 48, 56, 59—60, 66 і 68 т. „Записок Наукового Тов. ім. Шевченка"), У Львові, 1906. З друкарні Н. Т. ім. Шевченка. Ст. XVIII+308. 8⁰. Ціна 5 кор. Зміст: Передмова. Ст. III–IV. — Зміст. Ст. V—X. — Inhaltsanalyse. Ст. XI—XVII. — I. Вступ. Ст. 1—8. — II. Що ми знаємо про дійсного сьв. Климента? Ст. 8—22. — III. Повість Псевдо-Климента. Ст. 22—44. — IV. Розбір Псевдо-Климентової повісти. Ст. 44—62. — V. Відгуки Псевдо-Климентин у пізнійшій християнській літературі. Ст. 63—96. — VI. Климент папою. Леґенда про Теодору й Сісінія. Ст. 96—118. — VII. Климентове мучеництво. Ст. 118—143. — VIII. Леґенди про корсунських мучеників. Ст. 143—163. — IX. Чудо сьв. Климента з хлопцем. Ст. 163–178. — X. Віднайдене мощий сьв. Климента. Ст. 178—241. — Додаток до розділу X: Слово на пренесеніе мощей сьв. Климента. Ст. 242—252. — XI. Культ сьв. Климента в Мораві й на Руси. Ст. 253—277. — XII. Память про сьв. Климента в західній Европі. Ст. 278—289. — До розд. IV. Про Псевдоклементини. Ст. 290—291. До розд. VI. Передметафрастове житіє Климента. Ст. 291—307.

Зенон Кузеля. Угорський король Матвій Корвін в славянській устній словесности. Розбір мотивів звязаних із його іменем. (Відбитка з „Записок" т. 67—70). Львів, 1906. З друкарні Наук. Тов. ім. Шевченка. Ст. 154, 8⁰. Ціна 2 кор.

Др. С. Томашівський. Володимир Антонович. Його діяльність на поли історичної науки. З нагоди ювилею. (Відбитка з Літ. Наук. Вістника). Львів, 1906. З друкарні Наук. Тов. ім. Шевченка. Ст. 98, 8⁰. Ціна 1 кор.

Хмельниччина в Галичині. На підставі матеріялу зібраного

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:58 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

і обробленого дром С. Томашівським написав В. Будзиновський. Львів, 1906. З Загальної Друкарні. Ст. 48, 8⁰. Ціна 30 сот.

Поясненє одного темного місця в Слові о полку Ігоревім. Написав Роман Заклинський. Передрук з „Діла". Львів, 1906. З друкарні Народової Манєцких. Ст. 46, 8⁰.

А. Бебель та Е. Пернерсторфер. Національна та інтернаціональна ідея. Переклад з німецької мови. З передмовою і додатком Б. Грінченка. (Відбитка з „Нової Громади"). У Київі, 1906. З друкарні т—ва М. О. Гирич. Ст. 38, 8⁰. Ціна 15 коп.

Б. Гринченко. На безпросвѣтномъ пути. Объ украинской школѣ. Кіевъ, 1906. Ст. 84, мал. 8⁰.

Б. Грінченко. На новий шлях. Драма на пять дій. (Відбитка з „Нової Громади".) У Київі, 1906. З друкарні С. А. Борисова. Ст. 64, 8⁰. Ціна 30 коп.

Сам собі пан. Оповідання. Написав Б. Грінченко. У Київі, 1906. Друкарня С. А. Борисова. Ст. 32, 16⁰.

Марта Борецка. Історичне оповіданє. (Виданє Руского товариства педаґоґічного. Ч. 82). У Львові, 1906. З друкарні Наук. Тов. ім. Шевченка. Ст. 72, 8⁰. Ціна 64 сот.

Петро Карманський. Ой люлї, смутку. Лїричні поезиї. Львів, 1906. Накладом Н. Величковського і С-ки. З „Загальної друкарні" А. Кришталовича. Ст. 82, мал. 8⁰. Ціна 1·20 кор. (в опр. 1·60 кор.). Зміст: 1) Передне слово, М. Яцкова. Ст. 5. — 2) Ой люлї, люлї. Ст. 7. — 3) З пісень любови. Ст. 9–31. — 4) В обіймах смутку. Ст. 33–40. — 5) На сій долинї сліз. Ст. 41—54. — 6) Хвиля знемоги. Ст. 55—60. — 7) Надгробні стихири. Ст. 61–68. — 8) Псальми. Ст. 69—80.

Остап Луцький. В такі хвилї. Поезиї (1902—1906). Львів, 1906. Накладом М. Величковського і Сп. З друкарні народової Манєцких. Ст. 56, 16⁰. Ціна 0·90 кор. (в оправі 1·20 кор.).

Тексти дум та пісень з концерту Гната Хоткевича. У Львові, 1906. З друкарні Наук. Тов. ім. Шевченка. Ст. 20, вел. 8⁰. Ціна 20 сот.

Як ми бороли ся від холєри. Оповіданє Грицька Коваленка. Стрий, 1906. Накладом Ради Повітової. З печатнї А. Міллєра Сина. Ст. 34, 8⁰.

К. М. Станюкович. Еміґрант. (У додатку: Під сю пору, М. Ю. Здановської; У шахтї, С. Чекаленка). (Видавництво ім. А. Бончевского. Читальня. Ч. 22.). Скрентон, Па., 1906. З друкарні „Свободи". Ст. 32, 8⁰. Ціна 15 центів.

С. Баран. Многострадальний народ. Огляд історії українського народу. (Видавництво ім. А. Бончевского. Читальня. Ч. 23—24.). Скрентон, Па., 1906. З друкарні „Свободи". Ст. 48, 8⁰. Ціна 20 центів.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-02 07:58 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

M. Kiseljak. Grundlagen einer Zahlentheorie eines speziellen Systems von komplexen Grössen mit drei Einheiten, Bonn, 1905. Ст. 30, 8⁰.

Ivan Krevecki. Ukrainiečiu spaûda Rusijoj. Iš istorijos rusiškosios cenzuros. Perspaûsta iš „Varpo". Tilžeje, 1905 m. 16⁰, ст. 34. Ціна 10 коп.

St. Jūreivis. Paskitiniai judejimai Galicíjos Rusinu arba Ukrainiečiu. Perspaûsta iš „Varpo". Tilžeje, 1906. 16⁰, ст. 12. Ціна 5 коп.

Я. Лопатинський. Вставай, Україно! Пісня на мішаний хор в супроводї орхестри або фортепяна. Партитура. (Слова С. Яричевського.) Липськ, 1906. Лїтоґрафія Ф. М. Ґайдля. Ст. 16, 4⁰. Ціна 6 кор. (3 карб.).

Цариця Мая, Мария. 31 наук на місяць май уложив сьвящ. Юлїян Дзерович, катихит женьскої видїлової школи в Бродах. Жовква, 1906. З печатнї ОО. Василиян.

ПОПРАВКА.

Звертаємо увагу, що через похибку пропущено під віршом „Під дубом Т. Тасса" (ст. 413 – 418) імя автора Петра Карманського.

Generated on 2015-08-02 07:58 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

ГРОМАДСЬКА ДУМКА

ЩОДЕННА ПОЛЇТИЧНА,

ЕКОНОМІЧНА І ЛЇТЕРАТУРНА ҐАЗЕТА

виходить у Київі від 1 січня 1906 р.

Ціна на рік 4 карб., на пів року 2 карб., на 3 місяці 1 карб., на 1 місяць 50 коп. з пересилкою.

За кордон на рік 9 карб., на пів року 4 карб. 50 коп.

„Громадська Думка“ виходить що дня, окрім понедїлків та після сьвят Адреса редакції „Громадської Думки“: у Київі, ул. Михайловська ч. 10.

Видає:
ВОЛОДИМИР ЛЕОНТОВИЧ.

НОВА ГРОМАДА

ЛЇТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ МІСЯЧНИК

виходить від січня 1906 р.

Ціна з пересилкою на рік 6 карб.; за кордон 8 карб. 50 коп. Окремо книжка коштує 75 коп.

„Нова Громада“ містить твори красного письменства (поезії, оповідання, повісти, драматичні твори), наукові й публїцистичні статї, огляди полїтичного і громадського житя на Українї й поза її межами і т. и. Виходить що місяця книжками по 10 аркушів друку. Адреса редакції „Нової Громади“ — в Київі, Михайловська ул., ч. 10.

Видає:
ВОЛОДИМИР ЛЕОНТОВИЧ.

Открыта подписка на 1906 годъ на политическую, экономическую и общественную газету

„СТРАНА“.

Условія подписки: съ доставкой и пересылкой въ Россіи на годъ 12 руб., за границу 24 руб. На 1 мѣсяцъ въ Россіи 1·10 руб., за границу 2 руб. Подписка считается не иначе, какъ съ 1-го числа по 1-е. Контора газеты „СТРАНЫ“ СПетербургъ, Невскій, 65.

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

Generated on 2015-08-02 07:58 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

РІДНИЙ КРАЙ

ТИЖНЕВА

ПОЛІТИЧНА, ЕКОНОМІЧНА, ЛІТЕРАТУРНА І НАУКОВА ЧАСОПИСЬ

з додатками в тижни, про всї новини, виходить у Полтаві.

Часопись служитиме для оборони інтересів усїх трудящих людей, для добра і волї України.

Передплата на цїлий рік від 1 сїчня 3 рубл. з пересилкою, на пів року 1 рубл. 80 коп. з пересилкою, на 1 місяць 35 коп. з пересилкою, одно число висилаєть ся за 10 коп. (можна марками). За кордон на рік 5 рублїв.

РЕДАКЦІЯ І КОНТОРА в Полтаві, ул. Котляревського книжний магазин Гр. Маркевича.

Видає ГР. МАРКЕВИЧ. Редактори: М. ДМИТРІЄВ. ГР. КОВАЛЕНКО.

Виходить у Київі з 1 сїчня 1906 року

ШЕРШЕНЬ

УКРАЇНСЬКИЙ ГУМОРИСТИЧНО-САТИРИЧНИЙ ТИЖНЕВНИК

з малюнками і карикатурами на громадські і полїтичні теми, на взірець столичних сатиричних журналів.

„Шершень“ виходить що пятницї.

Цїна з пересилкою: на рік 4 карб. на пів року 2 карб. 30 коп., на 3 міс. 1 карб. 20 коп. Окреме число 10 коп. За кордон 6 карб.

В „Шершенї“ працюватимуть письменники: Бердяєв С., Будяк Ю., Вдовиченко М., Гребинюк І., Коваленко Гр., Коцюбинський М., проф. Кримський, А. Кузьменко М., Липа Ів., Маковей О., Нечуй-Левицький Ів., Полтавка М., Сивенький В., Стешенко І., Старіцька-Церняхівська Л., Стефаник В., Тімченко Є., Федорченко Ів., Хоткевич Г., Чернявський М. і багато иньших. Художники: Бурячок І., Красіцький Ф., Різниченко В., Сластьон О., Тіхачек В., Яковлев М. (Косин) і иньші.

Предплата приймаєть ся: в Київі книгарня „Кіевской Старины“, Безаківська 14, в книгарнї Иванова и Ко, Фундуклеевська, № 2 і редакції.

Адреса редакції: Гоголевская ул. 45, кв. 8. Представництво для продажу на роздріб редакція „Голос Народа“, Б. Владимирська, 30. — Цїна за оголошення 2 р. за стрічку петіта, 100 р. за стовпець.

Редактор-видавець В. ЛОЗИНСЬКИЙ.

Digitized by Google

Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Generated on 2015-08-02 07:58 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112067922630
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google